

Téli zöld, válogatott elbeszélések

Mór Jókai

95-B.

Indian Institute, Oxford.

THE MALAN LIBRARY

PRESENTED

BY THE REV. S. C. MALAN, D.D.,

VICAR OF BROADWINDSOR,

January, 1885.

Fic. 345 e. 6

TÉLI ZÖLD.

TÉLI ZÖLD.

JÓKAI MÓR

MŰVEIBŐL

VÁLOGATOTT ELBESZÉLÉSEK

AZ

IFJUSÁG SZÁMÁRA.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

—
MDCCLXII.

Pest, 1862. Nyomatott Landerer és Heckenastnák.

ROZGONYI CECILIA.

I.

Csak tizennégy éves volt még Nagy Lajos leánya, Hedvig, s már két korona kívánczozott szüzi homlokára, a lengyel és lithván.

A korona nehéz ékszer! egykor sokkal könnyebb füzért hordozott a szép királyi hajadon, — a szerelem rózsaszoruját.

Még midőn csak hat éves volt a leány, országhódító atyja elvitte őt magával egy szomszéd tartomány udvarába; a mire ő oly jól emlékezett.

Ott egy nálánál alig idősebb kis fiut vezettek elé, s azt mondták, hogy ez lesz vőlegénye. A szép szőke gyermek kezét összefűzték az övéivel, gyűrűt cseréltettek velök, az oltár elé vezették s ott a két szép gyermeket megeskették, hogy egymást holtig és örökké fogják szeretni.

Este, az egész udvar láttára, fényes, kivilágított teremben,

harsogó zenehang mellett, egy pompás menyegzői ágyba egymás mellé lefektették a két szelided gyermeket; — arcaik egymást érinték, — a szülők ott álltak körül, gyönyörrel mosolygva rájuk, — a völegény kezét a menyasszony nyakára fűzték, mondták nekik, hogy csókolják meg egymást, azután elválaszták őket, — a gyermekférj elment Angolhonba, a gyermeknő vissza Magyarországra.

És mind erre Hedvig oly jól emlékezett. Azóta nyolcz évvel lett idősebb a világ, a rózsaaarczu gyermekből liliomképü hajadon nőtt fel, — a kora ábrándok álmai meghalaványíták arczát. Valami titkos érzelem annyiszor eszébe juttatá azt a napot, azt a képet, melyben gyermek-völegénye szemérmes mosolygással kis kezét nyakára fűzte, látta mindig a mosolygó kedves arczot, hulló selyem szöke fürteivel, himzett ingfodorral körülvéve, és oda képzelé magát is, fehér patyolat köntösében, a halvány kék szalagokkal, s elgondolá, mennyivel szebb lehet egy ily pillanat nyolcz év után.

A szívébe oltott ábránd együtt nőtt fel vele. Az ártatlan gyermek lélek játszó öröméből áterősült az, a sejtő szüzi kebel vágyó szenvedélyivé. Gondolá, hogy milyen boldogok lesznek ők, a midőn még azt sem tudta, hogy miért boldog az, a ki szeret.

Egy napon a lengyel rendek követsége érkezék Budára, hol akkor Hedvig anyja a fejedelmi lelkü Erzsébet ült az eddig csak férfit ismert királyi széken, s a legifjabbik királylyánt kérte országa számára királyul. Előbb kérte, azután követelé, végre daczos erőszakkal vivta ki őt az anyai karok közül.

Lengyelhonban akkor vad polgárháboru dult. A mint Hedvig megérkezék, megszűnt a harcz, a küzködő pártfelek hódolattal rakták csorba kardjaikat az érkező szent elé s karjainkon, sziveiken vitték őt árva trónjukra.

A rózsakoszorúnak hullani kellett a korona elől. Hedvig országot kapott, de egy egész világot adott érte, keblének belső világát.

A koronás szüz hírével viszhangzott minden ország, fejedelmek jöttek érte, sziveiket, koronáikat lábai elé lerakni. A szüz várta vőlegényét, kinek arcza élt szivében s vigasztalan bocsátá őket.

Egy napon egy vad, férfias tekintetű, harczos ifju jelent meg a lengyel fővárosban, kinek neve ijedelemmel tölté be egykor Lengyelországot, annak leghatalmasabb ellensége, a lithván vezér, Jagelló.

Egykor boszu, most szerelem hozta őt Lengyelországba. Népét és országát, koronáját és szivét hozá ajándékba az ifju királynőnek.

— Meg kell lenni, . . . mondának a rendek. Két egymást rontó nemzet egybe forrása kívánja ez áldozatot.

— Meg kell lenni; . . . monda az egyház. Egy pogány nép milliói térnek ez által az egy igaz Istenhez.

— Meg kell lenni; . . . monda a rokonság. A királyi család fénye egy uj korona sugáraival növekszik.

Csak a sziv nem szólt semmit. A merész, szilaj, fejedelem ifju, hidegen hagyta azt, mig a várt halvány ifju képe midőn

megjelent előtte, szomoruan sohajta fel, talán soha sem látandja
 őt többet!?

Végre, szent megnyugvással lelkében, elfogadta a lithván
 fejedelem koronáját, de midőn fejére tették, mintha ágaival
 visszafelé fordítva hullott volna az szivére.

Nemes önmehtagadással napot tüzött ki a menyegzőre,
 mely két ország népét az ő szive árán fogja egyesíteni, midőn a
 kijelölt nap előtt egy messze földről jött lovas csapat érkezék
 Krakkó elé, — karcsu szőke ifju volt a vezér.

A zárva talált kapu előtt megálltak a lovagok, a bástyán
 a várkapitány, Kurozvaki, megjelent : „mit akartok?“ kérdé
 tőlük.

— Nömért jöttem, szólt az ifju. Én vagyok Vilmos herczeg,
 Hedvig királynőnek férje.

— Csalatkozol ifju lovag, viszonza a castellan, — Hedvig
 királynő férje a lithván fejedelem, Jagelló.

— Hazudsz, ember! kiálta szenvedélyesen az ifju. Enyim
 volt ő, most is az, s csak az égnek adom vissza.

— Ugy szóltál, mint keresztyénhez illik. Az ég kérte őt
 vissza tőled milliók földi és égi üdvére. Éljd boldogul s térj el
 innen.

— Nem lehet, mig vele nem beszéltem, csak egy szót, csak
 az ő szavát hallhassam, én hallgatni fogok s meghalni szóltanul.

— Kint fogsz okozni magadnak, kint ő neki, de megleend;
 viszonza Kurozvaki, — holnap reggel jőj egyedül, kívánatod
 teljesülend.

Másnap reggel megjelent a herczeg a várkapu előtt. Az

most felnyílt szavára, ott bekötötték szemeit s vezették utczákon, folyosókon keresztül, végre egy márványos házba ért, — a távol viszhangból, mely lépteire felelt, gyanítá, hogy egy nagy teremben kell lennie.

Itt levették szemeiről a köteléket. Körültekinte. Egy nagy sötét templomban találta magát, melyet gyéren világítottak az oltár viaszgyertyái.

A templom háttéréből egy ünnepies csoportozat közelített hallgatagon felé, nők, férfiak; közepett egy halvány ideál alak, hófehér ruhában, megtört tekintettel.

Vilmos ráismerc. Zokogva rogyott térdére. „Elfeleedtél, elfeledtél“ rebegé a közeledőnek. Hedvig oda lépett hozzá : „nyugodjál meg“, mondá neki édes feledhetlen hangon, melynek angyal tisztaságát itt-ott megreszketteté az indulat küzdő zaja.

— Isten, emberiség, nemzetek kívánják, hogy boldog ne légy, s engemet ne tehess azzá. Szerelmem, mely tied volt, népemé fog lenni ezután; a boldogság, mit neked szántam, közöttük leend felosztva. Neked is vannak népeid, helyettem szeresd azokat, tedd őket oly boldogokká, minővé tettél volna engem.

Az ifju herczeg nem tudott szólni; minden ifju reményeit egy pillanatban el kelle vesztenie. Hallgatva rejté arcját két kezébe.

A királyné kísérete zokogva állta őket körül. Maguk a vénnemesek is törülgeték szemeiket s bámulva néztek az ifju szüzre, ki egyedül állt ott félig mosolyogva, mint egy megdiösült szent az oltárképen, mint egy kedves halott, a ki körül sir minden ember, csak ő maga mosolyog.

Azok közül, kik a hercegnőt ide kísérték, egy ifju pár félig elvonulva látszott a fél homályu templom egyik oszlopszata mellett. Egy magas, lenge szöke lyán, és egy délceg, karcsu ifju.

Kezeik egymás kezét szoritják, és szemeik a bucsuzó királynét nézik, a ki oly nemes lemondással áll térdelő jegyese előtt, kitől örökre el kell válnia.

— Ah Száva, szól a szép szöke lyán suttogva; én nem tudom, mit sejtek, de ugy érzem, mintha én állnék ott a királyné helyén.

— És én, mintha magam, térdelnék ott előtted, a szomoru herceg helyén. Épen ugy nem tudnék szólni. Oh, nekem a szivem repedne meg, Cecilia.

A két szerelmes ifju közelebb huzódott egymáshoz, mintha attól tartana, hogy őket is le akarják egymás kebléről szakítani.

Vilmos herceg reszketve emelte föl arczát; szép nemes vonásaira visszatért a nyugalom. A nemes elhatározás, a mely nagy lelkek sajátja, olvasható volt homlokán. Odafordult a bájos menyasszonyhoz: „csak egy csókot, csak egy könyvet“ rebegé megtört lélekkel. Hedvig oda nyujtá a forró ajk elé hófehér kezét, s a köny ott ragyogott szemében.

Akkor felszökött hirtelen térdéről a herceg s fulladozva kirohant a templomból. Az ajtónál megállt még egyszer: „élj boldogul!“ suttogá Hedvig felé s azzal eltávozott örökre.

Holta napjáig boldogtalan maradt.

A királyné kísérete visszavonult a sötétlő templomürbe; a lépések hangján kívül semmi sem szólt, csak ama karcsu ifju suttogá néha. Cecilia! Cecilia! s ha aztán a leány megállt, nem

tudott mit mondani neki. Semmi, semmi, hebegé. Azt akarta megkérdeni tőle : mit érezne ő, ha így el kellene válnia? de nem merte kimondani, hanem egy oltár előtt letérdelt, s ott azon imádta istent, hogy engedje neki ez órát örökre úgy elfeledni, hogy soha eszébe se jusson többet.

E közben feltárultak a nagy templom ajtai, kívülről, ünneplő népség tolongott be egymásután, gyertyákat gyújtottak meg minden felől, a terem kivilágosult, megelevenült; a hova szem láthatott, mindenütt eleven emberfők s festett mosolygó angyalfők bámultak le karzatokról, boltozatról; a megfakult falak szinehagyott aranyozásával élénk ellentétben látszottak a mindenszinű zászlók, mikkel a mai nap ünnepére a nép fölékesíté szentegyházát.

Künn harsogott a közelgő zene, s az eddig zárva tartott fő ajtó megnyiltával belépett az udvari diszmenet; apródok, seneshalok, főpapok és főnemesek tarka pompás vegyülete, melynek közepén egy magas délczeg férfi jött, kissé szokatlan megilletődéssel arczán, a pogány fejedelem Jagelló, ki először lépett keresztyén egyház boltozata alá s ismeretlen áhitattal tekintte szét az ő templomban az új vallás titkos hieroglyphain jártatva szemeit.

Hosszu gesztenye barna fürtei ideges vállaira omoltak, a mint hajadon fővel az oltár elé lépett, hol három szent jel várt reá : a keresztvizmedence, a korona és mátkagyűrű.

Az első új eget nyitott meg előtte, a második új országot adott neki; de a mi több volt előtte, mint ország és mennyország, azt a harmadik kötő hozzá, a szép az áldott Hedviget.

Háromszor hangzott a nép ajkairól a hosanna; először,

midőn Jagelló egyszerű fegyvertelen öltözetben letérdelt a mendence előtt, s göndör fürtös fejét meghajtá a szent viz előtt; másodsor, a midőn homlokát a szent chryisma nedve érinté s egyenkint adtak reá koronát, bibor-palástot, országhardot és aranyalmát; de lehangosabban szólt harmadszor az üdvkiáltás, midőn a bájoló szüz menyasszony jött felé udvari kíséretével, halványan, magasztosan, mint egy égből leszállt angyal. A krakkói érsek összetette kezeit, legjobb áldását az égnek imádkozá fejekre. A történet igazolja : hogy az áldás fogantatos volt.

E perczben örömkönyűt sirt minden arcz, csak azok sirták a fájdalom könyét, kik az előtt egy órával jelenvoltak a templomban a királynővel.

Mig a királyi pár az oltár előtt állt, kíséreteik diszkört alakítának körülök; a magyar és lengyel hölgyek, a magyar, lengyel és lithván nemesek tarka élénk csoportozatot képezének az esküvő pár mögött.

Legközelebb állt a királynő háta mögött a szép szöke hajadon, a Szentgyörgyi Templin gróf leánya, Cecilia az akkori nemes hölgyek között a legszebb a legnemesebb. Élénk, lelkes arca bájoló volt azon szüzi tulajdonával, hogy minden rátekintő szempillantása előtt elpirult, szinte égni látszék, s ilyenkor nagy kék szemekben valami oly rejtett tűz sugárza elő, mintha a napali égen jelennének meg futócsillagok.

Pedig most is két arcz volt feléje fordulva, elválhatatlanul; két ifju nem birta róla szemeit levenni, mintha egyiket sem érdekelné az egész keresztelés, koronázás és menyegző.

Egyik ifju a leánynyal szemben állt. Ez volt Cserni Száva, egy fiatal lengyel nemes, még alig több mint gyermek s már is halálosan szerelmes. A másik egy magas, daliás magyar levente, komoly, életpiros arczzal, kinek szép nemes vonaljai már föl-vették a férfi jellemet, s ki oly benső megelegetéssel pillanta az épen mellette álló hajadon arczába. Ez ifju volt Rozgonyi István.

A lyán nem merte szeméit felvetni, s még is érzé, még is tudta, hogy két oly égető tekintet éri arczát, mintha sugaraikat ézené rajta.

A nászeskü végeztével Rozgonyi udvariasan nyujtá karját Ceciliának, mit az reszketve fogadott el, mig háta mögött Száva lépteinek dobbanását vélte hallani. A szentelt viz előtt találkozáának. Rozgonyi megkinálta vele a hajadont. Midön az egy kezével belenyult a hideg vízbe, másik kezén egy forró kéz heves szorítását érzé. Száva volt az, ki odahajolva hozzá, halkan suttogá fülébe :

— Mintha én térdeltem volna ott előtted.

Néhány nap mulva Rozgonyi visszatért Magyarországba, — Cserni Száva a király oldalán az orosz hadba távozott.

II.

Sok, igen sok év folyt le e nap után ; folyt a harc minden országban, hulott az ember, mint az őszi levél ; kit meg sirattak, kit elfelejtettek.

Sirban volt már s csillagok között lakott az ifju királyné is, holta után szentnek tarták s sirjához jártak imádkozni.

A lengyel nép sokat küzdött jobbra balra szomszédaival, néha önmagával is; s küzdésben néha úgy megfogyott, hogy egy-egy faluban nem maradt egyéb, mint az özvegy és az árva.

Egy késő őszi éjszakán egy magányos lovag üget a templini kastély felé; zug, dörömböl a zivatar, a magas karsu jegenyék hajladoznak a szél alatt, a távol fasorok végén sötétlik az ősi kastély. Valamennyi ablakai közül csak egy földszinti szobátskáé van kivilágítva.

A lovag, mintha belől fáznék, összehuzza vállain zsinoros köpenyegét s elmerengve poroszkál a begyepesedett uton, midőn gondolatai közül egy szembejövő öreg pór üdvözlése kizavarja.

A lovag megállítá paripáját s beszédbe elegyedett a földművessel.

— Itthon van-e most Templin gróf?

— Otthon van ő már rég ideje, jó uram; viszonya a pór. Sok esztendeje már annak, hogy őt eltemettük.

— Ki lakik most a kastélyban?

— Mind elköltöztek belőle, ki az égbe, ki más hazába, csak az öreg Marina lakik még ott. Itt vénült meg, itt akar meghalni. Ott világít szobájának ablaka.

A lovag sarkantyuba kapta paripáját s pillanatok mulva a kastély udvarán állott. „Nyiss ajtót, Marina!“ szólta, a kis földszinti szoba ajtaján zörgetve.

A vén cseléd köhécselve tárta fel az ajtót; a jövevény hangja ismeretes volt előtte, de a mint meglátta a magas fegyveres

férfit maga előtt állani, ijedten döbbsen vissza az ismeretlen alak elöl s szinte kiejté kezéből a mécsset.

— Nem ismeresz rám, jó Marina; — szólt nyájas hangon a jövevény; mire a vén cseléd ránczos arcán valami örvendetes emlék mosolygása látszott végig futni, még csodálatosabbakká kuszálva annak barázdáit; de az megint elmúlt a mint a szóló arcába nézett, s némán rázta meg fejét.

— Annyira meg kelle hát változnom? sóhajtja a lovag. Én vagyok Cserni Száva.

— Te, te! sikolta a vén nő kitörő örömmel, megragadva a lovag karját, s csókjaival boritva annak kezeit. Tehát te élsz Sztanisa, kit megholtak hittem, kit gyászoltam mind e mai napig.

— Méltán támadt holthirem. A vladiméri csatában négy seb leránta lovamról, ott elfogtak, elvittek Kiovbá; a fogságból csak most szabadultam ki, midőn a foglyokat kölcsönösen kicserélték. De szóljunk most egyébről. Te tudod, hogy mi volt nekem legkedvesebb e világon. Hol van Cecilia.

— Oh, csak hogy élsz, csak hogy visszatértél; szólt a vén dajka szemeit törülve; nem képezed, mennyit sirtam miattad; bár egyszer álmomban tudtomra adta volna valami angyal, vagy valami védszent, hogy nem haltál meg, pedig annyit imádkoztam hozzájuk, hogy mondják meg.

— Köszönöm, jó Marina. De most szólj arról, a miről én gondolkozom.

— Igaz, igaz. Tudod, hogy a jó királyné meghalt; milyen áldott teremtes volt; hogy szerette Ceciliát, akár csak az édes

anyja. Szegényt, hogy elválasztották kedvesétől, azért, hogy Jagellóhoz menjen nőül, — Cecilia annyiszor elbeszélte nekem azt a jelenetet és én mindig sirtam rajta. De megáldotta az Isten, — Jagellóval is boldog lett, s most már idvezült az égben.

— De szólj Ceciliáról.

— Hiszen azt cselekszem. Hedvig királyné nagyon szerette őt, mindig ohajtá, hogy őt boldoggá tehesse. Mert hiszen nem csak egy helyen terem boldogság a földön. Ime a királyné is, midőn elhagyá örömeit, azok helyett üdvöt talált.

— De te megölsz engem félretéréseiddel. Szólj, mit tett Cecilia, midőn azt hallá, hogy elestem?

— Ne mondasd azt el velem. Sirt, kétségbe volt esve, megakart ő is halni, ne kényszeríts e napokra emlékezni. Évekig gyászruhát viselt miattad és zárdába akart menni.

— És hol van most?

— A királyné sajnálkozva látta a szép gyermek hervadását s mindent elkövetett érte, hogy őt újra felvidítsa; elhordta magával utazni, a fényes lovagjátékokba, miket sógora Zsigmond király adott : egy ily leventés játék alkalmával egy délczeg ifju magyar lovag választá magának Cecilia színét, a violaszínű gyászt, s e szín mellett teteté a győztes fejére a pályakoszorut. A lovag szép volt és merész. A királyné sokat suttogott a leány fülébe. Az ifju nem sokára megkérte Cecilia kezét. Templin gróf épen akkor haldokolt — a haldokló kívánsága volt, hogy Cecilia menjen hozzá. S ki tagadhatná meg egy haldokló utósó kérését?

— Tehát csak ugyan jobb lett volna halva maradnom.

— Ne szólj így Sztanisa; látod, Vilmos herczeg is meg tudott válni a királynétól.

— Emlékezem rá, most még jobban, mint valaha. — Szólj Marina : kinek hívják azon embert, a ki elrablá őt tőlem?

— Rozgonyi István.

— Emlékszem rá. Egyszer láttam, de még egyszer fogom látni.

— Mit akarsz Sztanisa?

— Fel akarom őt keresni. Ha boldoggá tudta tenni, a kit én azzá tettem volna, úgy áldja meg őt az ég, áldásomat hagyom nála; de ha általa boldogtalan lett az, a kit én oly forrón szerettem, — ha ő durva, bántó kezekkel nyúl ahoz, a kihez én csak imádkozva mertem járulni : akkor Isten irgalmazzon neki. Ha egy könyvet fogok e nő szemeiben látni, csak egyetlen panasztévő könyvet, — megölöm azt az embert, Marina, — megölöm.

A vén cseléd zokogva borult a jövevény kezére.

— Most áldjon meg az Isten, én megyek egy országgal odább; szólt, köpenyét vállára vetve a lovas távozni készült.

— Hová mennél késő téli éjszakán? maradj itt bár reggelig pihenni.

Inkább pihenhetnék egy ostromlott várban, mint e házban itt, a hol minden tárgy, minden ablak ő rá emlékeztet. — De mégis jér, vezess végig a termeken. Szeretném még egyszer látni a tárgyakat, a mikhez ő közel volt, bár köztük nem maradnék ezért a viláért. Hadd lássam még egyszer arczképét, a milyen volt akkor a midőn még az enyim volt.

A vén cseléd vevé lámpáját és a kulcsokat s körülvezette Szávát a kastélyban.

A szomorú ifjú itt-ott elmerengve megállt. — Emez ablakból szokott ő kinézni, innen várta őt, mikor messziről jött. — Amott áll a szék, melyen himzeni szokott, a himzöráma a falnak támasztva. — A por belepett minden butort, a hárfa hurjai leszakadoztak, s réz kalitkából eltűntek az énekes madarak, a virágcserepek asszú kóróit beszötte a pók. A lég maga is oly fülledt, oly nyomasztó. Semmi sem él itt. Még az ősök képei is megfeketültek, mintha még a képek is jobb szeretnének már meghalni, ha semmi sem él körül.

Vége a kerti szobácskához értek; Száva keble nyugtalanul dobogott. Annyi boldog óra kedves emléke éledt fel egyszerre fájdalmas szívében, miket e kisdud szobában töltött. Felnyitották, belépett. Eltakarta szemeit, annyi emlék rohanta meg egyszerre keblét. S csak egyenkint kezdte azután sorba nézni a tárgyakat. Mindenüve odaképzélé őt magát, azon arczczal, melynek még csak az ő számára volt mosolya. Végre meglátta arczképét, azt a nyájas szelid arczot, épen úgy, a hogy a szívében meg volt tartva, azon szelid kék szemekkel; azzal a rózsapirulással, azon ábrándos kifejezésű ajakkal. Még egyet lépett s ott ijedten visszarezzent. A hely, mi ez arczkép után következék, üres volt, egy levett ráma foltja látszék ott csupán. Ott az ő saját arczképe állt egykor, kedvese mellé akasztva, s az most le volt véve onnan.

Keserű elfogódással rogyott a lovag a karszékbe. „Hát még innen is száműztek!“ Annyira el van vetve emlékem, hogy még

arczképem sem lehet az övéhez közel többé. — Isten veled jó Marina, te is elfelejtettél már félig, felejts el most már egészen.

A vén nő sirva kulcsolta magát az elsiető lovag kezére; „nézd mint zug, mint dörömböl a zivatar“ kiálta a lovára pattanó után.

— Hadd zugjon, dörömbölgjön.

III.

Az ember szereti magának vetélytársát úgy képzelni, mint egy gyáva haszontalan embert, kivált a szerencsés vetélytársat.

Ki lehet ez a Rozgonyi? kérdé magában Sztanisa. Bizonyosan valami durva dölyfös olygarcha, egy szeszélyes bitang kényur, a ki rablovára fészkiből ijesztgeti a kényére hagyott jobbágy-népet; egy gyáva kéjencz, a kinek orgiáit zsoldos sereg őrzi, kinek arcza csak a bortul tud pirulni s elsápad, ha csatáról van a szó.

Ilyen képet feste ő magában vetélytársa felől.

Egy napon a lengyel király magához hívatta Sztanisát, legjobbik bajnokát harcosainak, most már lublóí kapitányt, kit azon időben szokásosan diákra fordított néven Zavissius Nigernek neveztek.

— Jösz, hogy elmenj; monda Jagelló a belépő ifjunak. A magyar és lengyel trón kibékült egymással. Magyarországot

veszélyes ellenség fenyegeti, az ozman; segitenuink kell rajta, hogy megmaradjon.

Száva leütötte fejét, arra gondolt : hogy ha Magyarország elveszne, vetélytársa is ott veszne benne, és hallgatott.

— A harc már megkezdett, folytatá a király, s szégyen lenne ránk nézve, ha ott nem lennénk benne. A nikápolyi mezőn, hol tizenhárom év előtt a frank és magyar sereg csatát vesztett, most újra megütközének a magyarok, és a nap diadala lemosta a gyalázatot a nikápolyi csatateréről; az ozman hadvezér nyolczvanezer emberéből csak a testőreivel menekült meg.

A kard nyugtalanul zörrent meg Száva kezében.

— A győzelem hősei : Losonczy László, a vajda; Marót, a magói bán, s az ifju Rozgonyi István, mindnyája közt a legvitézebb.

Száva arcza hirtelen lángra gyuladt e szavakra. Vetélytársának hire villámként futott át lelkén s új vágyakat teremtett abban.

— Én e nevekhez még egyet akarok adni, szólt tovább Jagelló, — e név a tiéd, s arczod színéből látom, hogy te e dicsőséget óhajtod és meg fogod érdemelni.

És valóban le lehet olvasni a bajnok arczáról azt az élő vágyat, mely lelkében támadt : vetélytársával versenyt futni a vész és diadal ösvényén. Nem várhatta, míg a vezérletére bizott dandárok elkészülnek, rábizta azokat alvezére, Odrovánszky Petőre, s maga előre elment Magyarországba.

Egy szép nyári alkonyon egy fekete mentés lovag, egyszerű sastollal kalpagán, ügetett Dédes-vár felé, mely mintegy fél mérföldnyire látszott az erdők között fényes bádogfödelű tornyaival s zászlós szélvitorláival egy kerek volkán alakú halom tetején.

Egy keresztut összejövételénél egy másik lovag akadt hozzá, egyszerű gombos dolmányban, lengő fehér kócsagtollal, néhány csatlóستól kísérve.

— Áldjon a szent szűz, nemes lovag; szólítá meg a sastollas a vele találkozót. Nemde, ez itt Rozgonyi vára? Rég volt, hogy Magyarhonban jártam, nem ismerem ki magamat.

— Fogadj Isten, bajtárs; viszonz a kócsagos. Melyik Rozgonyit keresed? Lőrincz és János még a nikápolyi mezőn elestek.

— Azt a Rozgonyit, a ki értök boszut állt, Istvánt.

— Ugy légy üdvöz, az én vagyok. Szivesen fogadott vendége leendsz házamnak.

— Én lengyel vagyok. Győzelmeid hire hozott ide hazámból. Királyom engedelmevel zászlóid alatt akarok küzdeni.

— Örömmel fogadlak. Nehány nap mulva ugy is indulunk Szerviába. Egy jó vitézzel többen leszünk.

— Te oly sűrűn jársz csatába, pedig nőd van itthon, oly szép, oly bájoló.

Tedd hozzá : és olyan jó.

— Boldog is vagy?

— Két fiam van.

A lengyel felsóhajtott.

-- S még is elhagyod őket, hogy a harczba menj?

— Őket védelmezem ott is. Az ellenséget jobb nem várni, míg a kapuig jő, hanem elébe menni. Nem a dicsőségért harczolunk mi, hanem azokért, a kiket szeretünk.

E beszéd-közben kiérték a lovagok az erdőből, mely a vár előtt terült, s a tisztáson, mely zöld pázsitjával vevé körül a sánczokat, egy csoport gyermeket pillantának meg, kik részint a közellátszó helység praedialis nemeseinek, részint a várórség csatlósainak fiai, ott a téren háborut játszottak.

— Nézd, az ott köztük az én nagyobbik fiam; monda Rozgonyi az idegennek. A fiuk korán szoknak a háboruhoz. Nem csoda Ily időben, mikor a pap is oldalára kötött karddal megy misét szolgáltatni, s a földműves kaszájával majd füvet vág, majd hadakozik, lám a gyermekek is csatát játszanak. Nézd két-felé osztják egymást, az egyik lesz a magyar, a másik a török. Emezeknek turbánt kötnek. Ah, de hiszen ez nagyon egyenlőtlen harcz lesz; a magyar félen csak nyolczan vannak, míg amott tizenhatan. — Az én fiam vezeti a magyarokat. Nos fiu, meg-lásd, mire mégy. Álljunk meg és nézzük el, mit tudnak.

A két lovag megállt az erdőszélben, a gyermekektől észre nem vétetve, a csatlósok előre; Rozgonyi mosolygó örömmel nézte a kis csapat gyermek háboruját.

A magyar csapatnak három színű selyem zászlója volt, a törököknek félholdas lófark. A ki a másik lobogóját elveszi, az a győztes; ez volt a kölcsönös hadijog.

A török félholdat formált, a magyar egy négyszögöt. Jó

hajlós fiatal pálczák valának a fegyverek, vadalmával voltak tömve a vitézek zsebei; ez vala a munitió.

A bodzafa-tülkök rivallására felkiáltott a két sereg, a török Allaht orditva, a magyar István királyt, s azzal elkezdének repülni a vadalmák. Mint az igazi csatában, lövöldözés volt itt is az első, itt-ott koppant a vadalma, de senki el nem esett még.

Mikor a töltés elfogyott, riadó harcziáltással rohantak a törökök a magyar hadra, ez mintegy ötven lépésnyire bevárta őket, akkor megfordult s el kezdte futni.

— Ne hagyj magad fiu, monda Rozgonyi mérgesen.

De nem kellett azt féltetni. A téren négy almafa állt, allja teritve savanyu gyümölcsessel, a magyar had azok mögé vonta magát s akkor hirtelen neki fordulva a rohanó ellenek, kemény tüzeléssel visszaverte a támadókat.

Azok visszavonultak lőtávolságnyira; ott haditanácsot tartottak, hadseregüket kétfelé eloszták, az egyik ott maradt a lófarkkal az ostromlottakkal szemben, a másik a hátuk mögé került s onnan támadt rájuk.

— No most mindjárt bekeritnek; kiálta Rozgonyi István, mintegy önkénytelenül segíteni akarva játékában.

Ez azonban hirtelen hármát vitézei közül ott hagyva a vaczkor positió közepett, kik irtózatos almakartácsolással tarták vissza a hátul kerülőket, addig ő ötödmagával kirontott hősi elszántsággal a zászló körül maradt figyelő hadtestre, s daczára az ellene intézett vadkörte-záporoknak, közé tört a zászlóőröknek, egyet kettőt a földre terite közülök, a többit bajtársai foglalák

el, míg ő maga a zászlótartóval eredett birkozásba, s a lófarkat kitekerde a nálánál egy fövel magasabb siheder kezéből.

Ezzel vége lett a harcznak.

— Helyes fiam, helyesen! kiálta Rozgonyi előnyargalva az erdőből. A fiu meglátta apját s azzal hirtelen ratificálva a békekötést, örömpesve futott apja elé, a ki fölvette őt lovára s ölébe ültetve, össze-vissza csókolá.

— Legyőztük a törököt, — szóla kipirult arczczal a fiu.

— De nagyon kevesen voltatok ti.

— Hisz azért voltunk magyarok; viszonzza a fiu büszkén. Mindig kevesebb a magyar, mint az ellensége.

Rozgonyi meg akarta simogatni fia kiizzadt homlokát, a gyermek azonban mindig úgy fordítá fejét, hogy kucsmáját jól szemére huzhassa; végre kisült, hogy a homlokán egy jókora ütést kapott, melytől egy fél ujnyi vonás dagadt fel rajta.

— Egy kis sebet kaptam, monda a fiu vidoran, midőn apja a rejtegetett daganatot fölfedezé. Anyám ugy is azt mondja mindig: hogy hozzád legyen hasonló. Aztán neked is van egy sebhely a homlokodon, már most nekem is van, épen ott azon a helyen; most már anyám egészen hasonlónak fog hozzád találni.

A lengyel önkénytelen sohaja fájdalmasan hangza e vidám csevegés közé.

— Nézd apám, szólt a fiu suttogva, ez az idegen, a ki veled jó, könyezik.

Rozgonyi oda fordult hozzá.

— Tán neked is vannak gyermekeid, kiket otthon hagytál? kérdé tőle résztvevő hangon.

— Senkim, senkim a világon. A szél homokot futt szemembe.

Ez alatt a várhegy alá jutottak a lovagok; a magas hegy tetejére tekervényes csiga-ut vezetett; az akkori idők izletes pompájával épült várnak mind a négy oldalán kiálló gömbölyű tornyocskák voltak, mulató helyekül emelve. E tornyocskák egyikében a lovagok egy fehér hölgyalakot pillantának meg messziről, a mint egy helyen a sűrű bükkerdőből kiértek. A hölgy fehér kendőjével látszék arra integetni.

Rozgonyi sarkantyuba kapta lovát, a lengyel visszarántá a magáét.

— Az ott talán a te nőd? kérdé elfogódott hangon Rozgonyitól.

Rozgonyi fejével inte, míg fia kis kalpagját forgatva kezében, üdvözlé vissza anyját.

Az ut második kanyarodásánál ismét a másik tornyocskában láttatá magát a nő, és így sorban mind a négyet végigjárta, a honnan az érkezők elébe lelete nézni, s mikor azok a felvonó hid elé érkeztek, már a nő ott állt a kapuban s szende örömmel borult férje keblére, míg kisebb fia, kit kezén vezetett, gagyogva ölelte át apja térdeit.

— Nézd anyám, a törökre voltam! kiálta a nagyobbik fiu gyermekes dicsekedéssel, az elrabolt lófarkat mutatva.

— Én pedig most fogok menni; monda kedélyesen Rozgonyi. A király kinevezett fővezérnek, megengedte, hogy se-regeket gyűjtsek. A hadriadó mindenütt viszhangra talált az országban; a legjobb vitézek utban vannak a tábor felé; még

más hazákból is érkeznek bajnokok; de im hol maradt utitársam? — szólt széttekintve, midőn a lengyelt nejének be akarta mutatni.

A lengyel valahol elmaradt az utat rejtő bokrok mögött, ott megállt az ölelkező férjet és nőt nézve és általuk nem láttatva.

Az évek előtt karcsu halvány hajadon most délczeg amazoni alakká virult fel; a rejtett tűz szemciben meleg napsugárrá nyílt ki; arczán a szüzi epedést a boldog nő szelid szenvedélye váltotta fel; a gyermeki, hajadoni szépségek helyét a még kedvesebb női és anyai bájak foglalták el.

A lengyel lehajtá fejét s azon gondolkozott, hogy ne forduljon-e vissza?

— Lovag! lovag! kiáltozá a kis fiu, vesszőparipáján elébe nyargalva. Apám vár reád, azt hiszi elvesztél.

A lengyel leszállt lováról, megveregette a gyermek arczát.

— Apád lovának szárnyai vannak, monda neki könyező tréfával, az enyim csak gyalog jár. — Azzal átadta lovát az odaérkező csatlósoknak, s dobogó szívvel és égő arczczal hagyá magát a kis fiu által szülőihez vezetetni, százszor elmondva magában az álnevet, melyet fölvelt, hogy el ne felejtse.

Hanem arra nem volt szükség; Rozgonyi nem kérdezé vendége nevét s neje szives üdvözlettel fogadá az ismeretlent.

— Nem ismert rám, monda a lengyel magában keserűen, pedig én minden vonásában most is látom hajdani menyasszonyomat. Ugyanazon szép szemek, ugyan az a mosolygás, még tán szebb, mint akkor volt, virággá nyilván mind az, a mit én

csak bimbózni láttam. És ő boldog — s még csak nem is gyölhetem érte. Hisz rá nézve meg vagyok halva.

A szép amazon férjével nyájasan beszélgetve, fölvezeté kedves vendégeit a vár termeibe; ott kiültek az erkélyre, honnan az egész Sajó-völgyön végig le lehet látni, mely a méla holdvilágnál azt a tündéries csillogást kezdé fölvenni, mely szint ad az éjszakának.

Cecilia férje vállára támaszkodva, félig kihajolt karcsu termetével az erkély korlátján; hosszú szöke hajfürteivel játszott az esti szellő; a lengyel ott állt a boldog pár mellett összefont karokkal, s mélán tekintte maga elé. Minő kietlen táj mondá magában; köröskörül pusztá erdők, a hegytetők nagy kopasz kövekkel koronázva, a szűk sötét völgyben semmi sem szól, csak egy fehér folyam bujdosik rajta nagy csendesen keresztül; a távol Kárpátok aczél határt vonnak a látkörön; minő szomorú vidék.

— Nemde, lovag, — szólta a nő a lengyelhez, észrevéve annak hallgatását s beszédre akarva hozni, — ön vidékünket csodálja; nemde gyönyörű táj ez a mienk?

E zöld illatos erdő itt a Bükk; ama sziklaóriás ott fehér homlokával az Örvényköve, őseink áldozóhelye; e bujdosó ezüst patak itt alatt a Szinyva; s azok az ősz sziklakirályok ott messze, kik ezüst trónjaikban sorban látszanak ülni, az Lengyelország határa, nemde gyönyörű táj?

— Gyönyörű viszonzá a lengyel s kedve lett volna magát az erkélyről száz öles mélységbe levetni.

Annak, a ki boldog, gyönyörű minden vidék, a boldogtalanak zordon mindenik.

Ujabb vendégek érkezése hangosabbá tette a termeket. A környék főnemesei megtudva Rozgonyi haza érkezését, siettek őt, mint a magyarországi hadak összes fővezérét üdvözölni, néhány óra alatt számos társaság szaporodott össze Dédesen, mind az ország akkori legjobb, legbátrabb vitézei, köztük néhány bajnok híri praelatus is, kiket a vár ura és urnője együtt fogadott el, s mint az akkori családias életrend hozta magával, az urnő is részt vett a következőt áldomásban, bárha a vendégek között kivüle egy nő sem volt jelen.

Lakoma fölött nemes illedelem vezérlé a vendégek mulatozását; beszédek tárgya eleinte merőben országos és vallási ügyek körül forgott, s midőn egyszer megindult a kalandmesélés, s a kedvre derült férfiak, mint tarka röppentyűket, ergeték anecdotáikat, ezeknek egyik sem adott arra okot, hogy bármely szemérmes arcz elpiruljon hallásukra.

A lengyel csendes volt és gondolkozó. Ott ült Cecilia mellett balról, míg Rozgonyi jobbját foglalta el. A jó magyar urak azt hitték, hogy nem tud magyarul, s a mit keveset tudtak lengyelül, elővették, hogy őt beszédre hozzák, de egyes szavaknál nem bírtak belőle többet kicsikarni. Nem így akarta ez őket látni, őt bántotta, hogy oly nyájas hozzá minden ember, hogy Ceciliát mindenki oly tiszteletben tartja. Szerette volna, ha durvák lettek volna hozzá, ha kötekedtek volna vele, hogy beléjük veszhett volna; leste, hogy mikor fog valaki egy illetlen szót kiejteni, mely által Cecilia legtávolabbról is bántva legyen, hogy akkor annak keztyűjét vethesse s bemutathassa, hogy egy szó miatt meg tud halni érte. Mind hasztalan; a magyar

urak figyelme az idegen vendég iránt nem volt kisebb, mint tiszteletük az urnőhöz.

Végre hozták a billikomokat. Most, most, gondolá magában a lengyel, a bor elfogja oldani szenvedélyeiket, s megfelekeznek magukról.

De a bor is csak növelte lelkiületükben, a mi szép volt és nemes. Áldomásaik hazáért, dicsőségért hangzottak; győzelem és Magyarország örök élte szentesíté a fölemelt billikomot, s ha egy-egy pohár az urnőnek szállott, annyi gyöngédség, annyi hizelgéstelen nemes magasztalás volt a köszöntésben.

Végre Rozgonyiné maga töltetett magának egy billikomot s azt fölemelve oda fordult a mellette ülő lengyelhez, ki egészen elveszve gondolatában, alig vette előbb észre, mint mikor a legcsengőbb hangon e szavakat hallá magához intéztetni.

— E pohár a lengyel barátság tartósságáért.

S azzal Rozgonyiné koczcantásra tartá serlegét a lovag elé.

Ez, mintha az ég szakadt volna rá, összerezzen; a vitézek körüle mind fölugráltak székeikről, zajos pohárcsengés közt harsogtatva az urnő áldomását, míg a lengyel a kábitó hangzavarban ámolyogva kelt fölhelyéről s fölvéve serlegét, reszkető kézzel nyújtá azt koczcantásra Cecilia felé.

Rozgonyiné mosolyogva huzta vissza serlegét, kikerülve a koczcantást, mire a lovag még nagyobb zavarba jött.

— Üres pohárból akar ön velem áldomást inni? szólt kedélyesen mosolyogva a hölgy, s inte egy apródnak, hogy töltse meg a lovag serlegét.

A lengyel arcza égett, mintha fejében volna szive, s meg-

töltött serlegét oly resignatioval ürité ki, mintha bürökkel lett volna az tele.

Ez áldomás után Cecilia bucsut vön vendégeitől s eltávozott körükből.

A lengyel égve várta e pillanatot, hogy a férfiakkal egyedül maradhatott. Látta őket mosolyogni, midőn Cecilia azt mondá „ön üres pohárból akar inni?“ s lelkében égett a keserü láng, örjögő vágy, egyedül maradhatni azokkal, kik nevettek, midőn azon nő, ki őt egykor imádta, most annyira sem ismerte meg, hogy pohárral és tréfás enyelgéssel fordult felé. A nő eltávozott; most már kezdődni fognak a bacchanaliák, gondolá magában romboló gyönyörrel. A férfiak leiszszák magukat, kötekedni fognak, elménczkedéseket teendnek Ceciliáról, Rozgonyi el fogja azokat hallgatni, tán épen nevetni fog fölöttük, s mint fogja ő akkor egész dühét keserü lelkének az egész társaság arczába vágni s kiomló vérével adandja tudtára a feledékeny nőnek, hogy volt egy ember, ki egykor érte élt, s ki most érte meghal.

De újra csalódott. Rozgonyiné távoztával a vendégek is mind fölkeltek helyeikről, s a szokásos egészség-kivánás után eltávoztak az apródók által kimutatott háló teremekbe. Őt maga a házigazda fogta karon s kitüntető szivességgel vezeté háló szobájába.

A lengyel magneticus iszonyattal érzé azon ember érintését karján, kit ő egyszerre gyűlölni és becsülni kénytelen.

Háló szobájába lépve, Rozgonyi inte a követő apródnak, hogy a hozott karos gyertyatartókat tegye az asztalra s távoz-

zék, — azzal megmutatva kész fekhelyét vendégének, szívesen megrázta kezét, boldog éjt kívánt neki s távozni készült.

A lengyel széttekinte a szobában; nyoszolyája fölött kardok, csákányok függtek, átellenben vele három arczkép, melyeknek láttára a lovag elkiáltá magát s hátra tántorodott, hogy a nyoszolya-mennyezet oszlopába kellett kapaszkodnia.

A távozó Rozgonyi, vendége kiáltását hallva, visszatért az ajtóból s aggódva kérde tőle : mi baja?

Az folyvást elámultan tekintve a képek felé, reszkető kézzel oda mutatott s alig érthetően hebegé : „e kép!”

— Ez arczkép itt szélről az enyim; szólt Rozgonyi magyarázó hangon. Az ott középett nőmé, mint menyasszonyé.

— De amaz ott! vágott közbe a lengyel, a legcsodálatosabb érzelemhevüléssel mutatva a harmadikra, mely a nő arczképe mellett bal felül volt, s egy ifju lovagot ábrázolt, mosolygó gyöngéd arczczal, lengyel apród öltözetben.

— Ez arczkép, szólt Rozgonyi komoly ihlettséggel, nőn egykori jegyesének képe, kinek szerelmére örökké büszke lehet, s nem kell soha szégyelnie a könyeket, miket halálának emlékére hullat. Hiszen hallhattad Cserni Száva nevét; nemzeted évkönyveiben örök helyet foglaland az el; kit szeretett a nő, irigyelt a férfi, rettegett az ellen, — kit lelke erényei s harci vitézsége kortársai közt legelsővé tőnek.

— Megállj! kiálta közbe a lengyel kigyuladt arczczal, magánkívül ragadva meg Rozgonyi kezét. Ne tovább! Ez arczkép enyim. — Én vagyok Cserni Száva.

Rozgonyi csodálat, öröm és meglepetés által elfogultan te-

kinte szótlánul a lovag arczába, melyen azon örömteljes megszégyenülés pirja lobogott, melyet nemes lélek érez magához hasonlók által legyőzve.

— Hiba volt tölem nevémet kimondanom, szólt Száva reszkető hangon; de nem türhettem, hogy nevémet dicsőíteni halljam az által, ki nálamnál nagyobb és nemesebb.

Rozgonyi még mindig elfogódva szorítá vendége kezét.

— Miért sirattatod magadat, hogy ha élsz?

— Nem élek senkire nézve. Hadd legyen holt hirem ezután is. Elestem becsületes harczmezőn, hadd nyugodjék ott emlékem; jól esik tudnom, hogy azok, kik szerettek, megsirattak s nem felejtettek el. A feltámadás, mely börtönömből újra előhitt, új alakot adott arczomnak; a világ nem ismert rám s én sem a világra többé. Hogy még nevem se legyen ismerős, azt is elváltoztattám latinra; most Zavissius Nigernek neveznek, Cserni Száva meg van halva. Csak azért jött vissza a sirból, hogy meglássa azt a hölgyet, kiről annyit gondolkodott, és ha boldogtalanak fogja találni, boszut álljon érte, ha pedig boldognak látandja, megáldhassa azt, ki őt azzá tevé. — A lengyel szavai mindig tompábban hangzottak. — Rozgonyi, fogadd el ez áldást; egy halott áldása az, kinek üdvét vetted el — s ki téged ezért szivéből megáld.

A két férfi nem tarthatta magát tovább; zokogva borultak egymás nyakába s hevesen, forrón ölelkeztek össze, könyeik sebesen folytak és e köny oly jól esett mindkettőnek.

— Most egy komoly szót hozzád Rozgonyi; szólt Száva indulat-kitörése elcsendesültével. E szavaknak, e titoknak örökké

rejtve kell maradniok a világ előtt; de kivált egy lényre nézve. Te tudod, hogy kit értettem. Soha se tudja meg ő, ne is sejt-
hesse soha, hogy én még most is élek. Én büszke vagyok azon
becsülésre, mely engem mint holtat illet, s az élet nem oly
kedves előttem, hogy az emléket elveszítsem érte. Igérd meg
hogy soha sem fogod előtte e titkot elárulni.

— Fogadom, lovag, de csak kölcsönben. Viszont te is igérd
meg, hogy megteended azt, a mire kérni foglak.

— Egy van csupán, a mit nem tennék meg; ha azt nem
kivánod tőlem, mást mindent teljesitek.

— Halld. Én holnap elutazom a csatába, mely úgy látszik,
hogy általunk megkezdve nem általunk fog véget érni. A harcz,
melyet viselünk, annyi bajnoknak került már éltébe, kik nálam-
nál jobbak, vitézbbek voltak, — ki tudja, nem maradok-e én
ottan? Valahányszor ellenség elé készülök, egy gondolat szokta
lelkemet háborítani : mi lesz nőmből, két apró gyermekemből,
ha én elveszek? kire maradnak itt? rokonaim kiforgatják őket
javaikból vagy gyűlöletes mostohájuk akad s elpusztulnak. Ér-
zem, ha e gondolat nem bántana, vitézbb volnék. Szegény nő!
Isten két férfit mutatott számára, kiknek mind egyike oly hön,
oly igazán tudta őt szeretni. Minő csapás lenne rá nézve, ha
egyszerre elveszitené mind a kettőt.

— Attól tartok, szólt közbe Száva komolyan, hogy épen
azt fogod kérni, a mit nem teljesítendek.

— Lovag te szeretted őt, szereted most is, mert őt elfeledni
nem lehet. Igérd meg, hogy mig én a csatából vissza nem térek,
nem hagyod őt el, és ha ott veszek, nem hagyod el soha.

Száva hallgatva tekintte maga elé.

— Egyikünk érdeke sem forog itt kérdésben, hanem az övé, monda Rozgonyi. Az ő sorsa ne legyen kockára téve. Mídon érted viselte a gyászt, én boldoggá tettem őt. Lehet, hogy én értem fogja majd viselni, de én nyugodtan fogok alhatni a sirban, ha azt tudom, hogy te élsz.

Száva elérzékenyülten szorítá meg Rozgonyi kezét, elfordítva arcát, mintha a lelkében támadó gondolatot akarná előle elrejteni, rebegé, nem fogom őt elhagyni.

Rozgonyi még egyszer megölelte nemes vetélytársát s azal magára hagyta őt.

Száva lehajtott fővel térdelt le Cecilia arczképe elé s megsókolá a mosolygó kép kezét, s egész éjjel ott ült a három arczképen merengve s valami nagy nehéz gondolattal küzködve magában, melynek még nem birt határozott alakot adni.

A szines ablakokon betörő hajnalfény még mindig ébren tünődve találta őt s nem sokára hallá a távozó csapatok kürt-rivallását, hallá, mint dobognak a lovak a leeresztett hidon keresztül. Nem mert utánok nézni. Érzé, hogy akkor nem lehetne elég erős, határozatát megtartani.

IV.

A sors ugy akarta, hogy e két rokonfaj, a magyar és török, mely külön mindenik képes lett volna a félvilágot meghódítani, ugy találkozzék egymással, hogy a kölcsönös küzdésben örökké egymás erejét fogyaszssa.

Folyt már a harc a magyar és ozman között; Európa népei nézték messziről; a kik távul estek, imádkoztak, hogy meg ne hallják a vad pogány szavát; míg azok, kik a két harcos nemzet közé jutottak, majd az egyiknek, majd a másíknak hódoltak meg, a melyik épen győztes maradt. Utolsó vonaglásai-ban volt már Szerbország is; egyik vára a másik után esett el; pártoskodás, hűtlenség megbénítá erejét.

Galambócz várában Lazarevics volt a szerb parancsnok; s mikor már e váron kívül alig volt valamije a veszendő országnak, Lazarevics látva, hogy azt ugy sem bírja megvédeni, fölajánlá Zsigmond királynak tizenkétezer aranyért.

Zsigmondnál, mint a krónika mondja, mindig nagy szűke volt a pénznek; így történt, hogy a dobra ütött vár a pénzesebb árverő, az ozman kezébe jutott, s mit a király tizenkétezer aranyon megvehetett volna, azt később ugyanannyi ember életen sem vásárolhatta vissza.

Galambócz a Duna mellett egy emeltebb parton épült bástyafészek, melyet erőssé tesz az a helyzet, hogy hozzá közel sehol emelkedettebb pont nincs. Azon időben, mikor még az ágyuk hatalma nem volt annyira ismeretes, magas párkányos tornyai voltak a várnak, s az előtte elkanyarodó Duna öblében egy természetes kikötő, a hol a gályák a vár tornyaitól minden oldalról megvédethettek.

A hogy a vár a félhold uralma alá jutott, Zsigmond átlátva, hogy innen mindig nyílt ajtaja lesz a töröknek Magyarországra ronthatni, — az átelleni parton egy másik erősséget emeltetett, melyet később Lászlóvárnak neveztek.

A mint az ellenvár elkészült, Zsigmond összegyűjté hadait, s megindult Galambócz ellen; az összes sereg vezérletét Rozgonyi Istvánra bizva, mint kinek nevéhez akkor a hadsereg legjobban ragaszkodott.

Lászlóvárra érkezve, haditanácsot tartatott a király, melyben a főurak, — akkor mindegyik saját banderiumainak vezére, — személyesen megjelentek. A sok aranytól csillogó ur között lehete látni egyszerű szörmezben egy pár püspököt is, az ércz mellvas keresztül csillogott a fekete öltöny nyilásain.

A fővezér, kit egyszerű ércz öltözetében alig lehete a többi közlovagoktól egyébről megismerni, mint vezéri tollas botjáról, valahol a többiek közé elegyedve foglalt helyet, szüntelen értekezve kémeivel, nyargonczaival s alvezéreivel, míg a király udvaroncjai folyvást Zsigmond körül sűrögtek, tréfálózva, nevetgélve, köztük a kegyelt vajda Stiborice, kit mindenütt meg lehete ismerni nagy hasárol, mindig kaczagó képéről, félig francia, félig cseh, imitt-amott magyar, de tarka öltözetéről s híres udvari bolondjáról, a kit mindenüve magával vitt, még a haditanácsba is.

A körülmények rövid összevetése után Rozgonyi a király elé lépett s leterítve előtte a hely térképét, haditervét tanácskozás alá bocsátá.

Az egész hadsereg a lászlóvári ágyuk fődözete s az éj sötéte alatt átkelendett a tulsó partra, ott a derék sereg körülveendő a várat, s míg a közel halmokra fölállított ágyuk annak bástyáit lerontják, addig a csapatok felváltva csatázandnak a vár segélyére érkező ozman-csapatokkal. A vár kelet felől levő

bástyái a leggyöngébbek, az ott törendő résen a láncsások rögtön ostromolni fognak, míg a nyugoti oldalon a tömötten álló házakat szurok-kanóczokkal felgyujtandják és kényszerítendik a várőrséget gályáikra menekülni. A további győzelem az Istené.

— A terv minden oldalról helyeselve lön, csupán Beczko, Stibor bolondja szólalt föl ellene.

— Azt, hogy miként menjetek át, szépen elvégeztétek urak, már most határozzátok azt, hogy hogyan jöttök vissza.

A vitézek felkacagtak a bohóc ötletére.

— De tréfán kívül, vezér, szólalt közbe egy udvaronc — arra nem gondoltál, hogy ha az ellenség tulnyomó erővel talál ránk támadni, a galambóczy gályák elzárhatják előlünk a visszaterést a Dunán.

— Ha mi magyarok ellenségeinket akarnók számlálgatni, viszonzá Rozgonyi nyugodtan, úgy jobb lenne visszamennünk Ázsiába, mert a magyar a mióta itt van, mindig úgy állt és áll ellenségeihez, mint egy a tizhez. Ha Amurát maga fog jönni, itt is király álland vele szemben. Máskor is beszéltünk már vele, Isten segélyével most is elébe állunk : Zsigmond király úgy is tartozik neki valamivel, a mit még nem fizetett vissza.

A király találva érezte magát s hevesen kapott kardjához.

— Jól mondád vezér, úgy monda, bár úgy lenne, hogy vele találkozzunk. A szent szüzre! kedvem volna elébe menni, hogy ha magától nem jő. Holnap ilyenkor ágyuink dörgése viendi neki hirül, hogy itt vagyunk. Te szállítsd át ma este a hadat, a legelső hajó engem visz át, s meglátandjuk ki marad el királya oldala mellől.

A király szavaira nagy lett a lelkesülés; a férfiak siettek magukra adadni fegyverzeteiket; csupán Stiborzice csinált józan képet az egészhez; úgy látszék, hogy mikor tanácsra volt szüksége, bolondját szokta meghallgatni, mert ezuttal épen nem sietett a király oldala mellé furakodni, a hogy azt egyébkor soha el nem mulasztá.

Alig szállt le az éj, midőn a szokatlan dübörgés, mit a hajókra szállított ostromágyuk okoztak, gyanitni engedé, hogy a magyar seregek megkezdték a Dunán-átkelést; Galambócz bástyáiról néha egy-egy világító tűzgolyó lövetett fel a magasra, mely néhány perczre kétes tűzvilágot vetett a környékre; a vörös ragyogványnál kitüntek a Duna fekete tükrén egyik parttól a másikig evező nehézkes dereglyék, megrakva fegyveres néppel, lovakkal, ágyukkal : de a várórség nem akadályozható meg az átkelést, mert a mint gályái a lászlóvári lövegek határába értek, rögtön jöttek ellenük nagysüvöltve a lánczos golyók, mik megtilták az előbbre haladást. Reggelre az egész sereg a tulparton volt, a csapatok a vár körül elhelyezve, az ágyuk sánczosaraik közé kiszégezve, a halmokon köröskörül lobogtak a nemzeti lobogók, szűz Mária képével, a török ijedelmére.

Alig jött fel a nap, midőn azonnal megkezdték az ágyuzást, míg a seregek csatarendben telepedtek le körül a mezőn, leczövekelt paripák mellett.

A király sátora a Dunaparton egy zöld halomra volt kifesztve, honnan végignézhett az egész táboron. Ott ült Zsig-

mond udvaronczaival vigan reggelizve, apródjai, fegyvereit s paripáját készen tartva, álltak közelében.

Alig tartott az ágyuzás néhány óráig, midőn a láthatáron köröskörül egyes porfellegek kezdettek támadni, mikből lassankint fegyveres csoportok tömegei lőnek kivehetők, a mik az ostromlott vár felé közeledtek.

„Jön a török!“ hangzék kívül.

A király hirtelen föltevé ezüst sisakját, s kardját felövedzve harczlovára szökött.

Midőn sátorából kilépett, már ott állt Rozgonyi.

— Három dandár jő ellenünk, monda a királynak, itt oldalt a Kiuperli aga, szemben a thessaloniai basa, tul rajta a szultán Begler Bégje. Az első csapat szedett-vedett csöcselékert hoz magával merő ijesztésül, a középsőt én vállalom magamra, s há végeztem vele, fölségeddel együtt az utolsót fogjuk két tűz közé szoritani.

A király helybehagyólag inte s maga a vezér által kimutatott helyre indult, mig Rozgonyi tovavágtatott.

A dob pörgött, a trombita harsogott mindenfelől, a lovagok felugráltak paripáikra, a vezér végignyargalt a felállított sorok előtt, s egy nyargonczát azon parancscsal küldte az ütegekhez, hogy az ostromágyuzást folytassák a vár ellen s a gyalogság állja el az alatt a kapukat, mig a csata foly; — azzal neki indult a szemközt jövö thessaloniai basának. A megtámadott török magához akarva venni az oldalt jövö Kiuperli által vezetett aga seregeit, meghátrált a magyarság rohama elől, mit a Kiuperli által vezetett rendezetlen csapatok veretésnek gondolva,

mielőtt rájuk kerülhete a sor, hanyatt-homlok elrohantak, s ez által a basa seregeit is rendetlenségbe hozták, úgy hogy az kénytelen volt gyalogságát cserben hagyva, a megüzött spahikkal a távolban keresni menedéket.

Ekkor Rozgonyi hirtelen ellenkező oldalra fordulva, a honnan a Begler Bég sietett elé válogatott csapataival, midőn az épen szembe csapott a király seregeivel, oldalt támadt a törökre s a Bég főzászlótartóját saját kezével vágta le.

— Rozgonyi! Rozgonyi! hangzott mindenfelől. A vérlepte mező futó, vagy elesett törökkel volt tele s néhány óra mulva a mily sietve látszottak közeledni a porfellegek a láthatáron, most oly sietve távoztak.

A vezér takarodót fuvatott a harczolóknak, s azzal nyargalt vissza az ostromló sereghez. Az egész csata alatt bömböltek a faltörő ágyuk, a megütött sáncz után reszketett a körüllevő föld, a mázsányi kövek, miket a szélüstök hánytak, mennydörgve hullottak le a várba.

— Nem jól megy így! kiálta Rozgonyi odaérkezve a lövegekhez, mik a keleti oldal tornyait tördelték. Nem értitek a munkát, mind csak a bástyák tetejét tördelitek, a helyett hogy az alját lödöznétek. Ide azzal a kanócczal! s azzal leugrott lováról maga állt a legnagyobb sugárágyu mellé, s azt a legnagyobb toronynak irányozva elsüté. — Nézzétek, minő rést ütött a falon! küldjetek egy lánczos golyópárt a kapuörök közé. Száz arany annak, ki a mecset tornyát eltalálja! — Ekkor újra mennydörgött a sugárágyu második lövése. A toronyörök mind lefutottak az ingadozó tetőről s a harmadik és negyedik lövésre

összedült az, omló köveivel betemetve a mély árkot, mely a vár körül volt ásva.

— Most rohamra! kiálta Rozgonyi, kezébe ragadva egy szüz Máriás lobogót s a kopjások élén a tört rés felé futott, mindeütt elől rohanva, s már elfoglalta a ledölt elősánczot, midőn hirtelen lelkendezve fut elé egy nyargonc, kipirult arczezal jelentve : hogy Firuz Bég, a szultán sógora, új erővel közeleg a várhoz, a három szétvert dandárt is magához gyűjtve, már látشانak zászlói a távolban.

Rozgonyi boszusan tekintte szét. Ez esemény ismét félbeszakítandá az ostromot.

— A király már a sikon áll, szólta egy másik segéde, ki akkor érkezett.

— Ugy nekünk is vissza kell fordulnunk, szólta Rozgonyi szomoruan, nem ügyelve a szakállos tekékre, miket a várból reá lövöldöztek, s nehezen látszott megválni a már elfoglalt bástyától; de a közelgő törökhad zászlóit a környező füst közül is ki lehetett már venni.

E pillanatban rettenetes kiáltás harsogott fel a Duna felől „Jézus!” és „Allah!” hangzék irtózatossá vegyületben. Ostromlók és ostromlottak meglepetve tekintének oda.

A Dunán felülről egy nemzeti lobogós hajóhad uszott alá fegyveres vitézekkel megrakva, mely egyenesen a galambóczi kikötőnek tartott, a hol a török gályák álltak.

Mindenki bámulva tekintte oda, senki sem tudta, hogy hol veszi magát e hajóhad és ki vezérli?

„Jézus, Jézus!” hangzék újra s az érkező gályák közül ki-

bontakozott egy, melynek minden vitorlája nemzeti színű volt, árboczokon villogtak a kis szalaglobogók. A hajó parancsnoka egy nő volt, hófehér ruhában, keblén ezüst pikkelypánczél, mely karcsu amazoni termetét csipőig fődözte, sisakrostélya le volt eresztve, fehér kócsag lengett rajta.

— Előre! Isten nevében! kiálta csengő hangon a nő, s a török-gályák közé rohanva, a legelsőt, mely ellene állt, oldalt ütve, elsülyeszté, s a mint a többi rárohant, azokat egy pillanatban oly irtóztatós ágyutüzzel fogadta, hogy a következő perczben az egész Duna holtakkal és romokkal lön boritva.

„Jézus!” „Jézus!” hangzott diadalhangon.

A fehér nő inte kormánybotjával s azzal a kísérő hajók rárohantak a zavart török hajóhadra; tüzesöként hullott a pusztító görögtűz reájok s a hulló szikrazápor közepett, mint egy tul világi bálványkép, állt a magasztas női alak, vést, pusztulást hozva a haza ellenségeire.

Hajója mindenütt ott járt, hol legvadabb volt a viadal; tagjai heves mozdulatáról lehetne látni, hogy valami fanaticus tűz lelkesíti, dolgokat cselekedni, mikre férfiak is büszkék lehetnének; fehér ruhája úgy lobogott a szélben, csengő hangja kihalatszott a harcziáltásból.

Ki ezen asszony? Kérdezé mindenki bámulva. Még Rozgonyi is elfeledte mindent ez uj tünemény fölött.

Nem sokára az egész törökhad lángokban állt, vagy el volt sülyesztve; ekkor a réjtélyes nő horgonyt vettetett a Duna közepén, épen Galambóczvárral szemben, s elkezdé azt ágyuival a Duna felől lövetni, a hol az épen legkevésbé volt védve.

— Akárki légy, kiálta Rozgonyi, többet érsz nálamnál.

A hajókon jött sereg ez alatt kiszállott a partra, s az ostromlók örömujjongva ismerék meg bennök a lengyel király segédcapatait, miket egy fekete pánczélos lovag vezetett hosszú sastollal sisakján, melynek arcvasa le volt zárva.

Az ujon-érkezettek rögtön otthon találták magukat a csataterén; vezérük meglátva Rozgonyit, oda izent hozzá, hogy csak ostromolja tovább a várat, ő az alatt majd foglalatoskodtatja az ellenséget.

— Bizonyomra az ajánlat becsületes, szólt Rozgonyi, — elfogadom. S azzal újra felkapva a zászlót, kopjásaival megmászta a falakat, maga mindenütt elől a hágsókon, s midőn zászlóját a legelső toronyba feltűzte, bámulva látta, mint küzd egy felől a fekete lovag az ellenség tulnyomó erejével, egyenkint támadva meg annak dandárait s egyenkint legyőzve, míg másfelől a Dunán álló hajóról mint rontatja le a fehér nő az ostromlott vár bástyáit.

Kik lehetnek ők? kérdé a körülállóktól. Nem ismerte őket senki, még csak gyanítani sem tudta.

Egy óra alatt el volt űzve Firuz Bég a sikről, a Dunán el volt égetve a török hajóhad s a külvár el volt foglalva Rozgonyi által.

A várórség a szűk belvárba szorult, hova a rejtélyes aszszony hajójáról folyvást szurokkanóczos lángtekék repültek, s a víztől el levén szoritva, ostrom nélkül is kénytelen leendett magát feladni.

A magyarság diadaléneket harsogtatott már, a lengyelek

összeölelkeztek bajtársaikkal, Rozgonyi is sietett a fekete lovagot fölkeresni, ki oly jókor érkezett a csatába.

A fekete lovag épen akkor vált meg a királytól; Zsigmond a saját nyakában függő sárkányrend érdem-lánczát akasztá a hős nyakába, ki még akkor is vérrel és porral volt fődve.

— Légy üdvöz, lovag! szólt Rozgonyi, barátilag nyujtva jobbját a vitéz elé; a harcz dicsősége, akárkik legyetek, a tied s azé az asszonyé. Engedd, hogy barátaim közé számláljalak.

— Az vagyok : mondá a lovag, sisakrostélyát fölemelve,
— s Rozgonyi bámulva kiálta fel : „Cserni Száva!”

Száva arczán valami rejtett öröm látszott derengeni, míg Rozgonyié elkomorult.

— Elfelelted ígéretedet, hogy Ceciliát nem hagyod el, míg vissza nem térek.

Nem feleltem; tekints oda! szólt Száva a Dunán álló hajóra mutatva.

— Ki ez az asszony? kérdé Rozgonyi szivdobogva.

— Ez asszony Rozgonyi Cecilia!

Rozgonyit az öröm magán kívül ragadta, nem tudott szólni, az indulat rohama elfojtá keblét.

— Megfogadtatád velem, hogy nem hagyom őt el, monda Száva mosolyogva; de azt nem, hogy csatába nem jövök; én tehát magammal hoztam őt.

Rozgonyi nyakába borult a lovagnak. Jer, jer, szólt, hadd lássam őt közelebbről; minő délczeg, minő bátor! Istenem nem csodálom, ha a győzelem mellé pártol. S ezzel a két lovag a part felé nyargalt, honnét a hős amazont közelebbről lehetete látni;

de mielőtt odaértek volna, szemközt jött rájuk Péterfi Endre, a király segéde, s az örömtől mosolygó Rozgonyihoz hajolva, fülébe sugta mogorva hangon :

— Amurat maga jön ellenünk nyolczvanezer emberrel.

— Jöjjön ugyanannyi ördöggel! Kiálta Rozgonyi büszke bizalommal; — állunk elébe.

— Magam is aztmondó vagyok, viszonzza Péterfi; hanem a király hivat mind kettőtöket sátorába.

Rozgonyi kezével inte a távolból nevének, ki őt megismerve, csókot vetett utána diadalmas kormánypálcájával; azzal siettek a lovagok a király sátorába.

Oly mosolygó, oly elégült arczczal lépett be mind a kettő, hogy szinte megbotránkoztak rajtuk a már jelenlevők, kiknek arczain nagyon is józan magábatérés látszott helyt foglalni.

— Uram király! szólt Rozgonyi, miután látta, hogy más nem fogja a beszédet kezdeni; — Isten irgalma úgy akarja, hogy diadalunk tökéletes legyen s egy napon semmivé tehessük hitünk és hazánk ellenségét. Most maga Amurat jö fegyvereink elé, még egyszer csatába hozva azon seregeket, miket mi néhány óra előtt futni tanítottunk. Áldassék az Isten neve, s teljesüljön akarata. Mi elfogadjuk a szent harczot, s ha ma leszáll, nem fog többé a félhold feljöni Európa egére.

Rozgonyi lelkesült szavai után halotti csend lön a sátorban. Az emberek összenéztek s könnyökkel taszigálták egymást, hogy szóljon már valaki; senki sem akart.

A király zavarodva nézett szét, hogy valaki feleljen Rozgonyinak, s midőn mindenki leüté fejét és a hallgatás hossza

kezde nyulni, mintha zavarát büszkeségével akarná palástolni, lecsapta hirtelen süvegét az asztalra s daczos határozottsággal mondá.

— Vezér, mi elhatároztuk, hogy rögtön visszavonulunk a Dunán. Tekintsd határozatunkat parancs gyanánt és teljesítsd.

Rozgonyit mintha a villám sujtotta volna le egéből, nem tudott mit szólni e váratlan parancsra.

Szótlansága feloldá a többi urak nyelvét: „Minek koczkáztatni oly harcra a hadsereget, melyben mindenestül oda veszhet?“ morgának itt is amott is. „Az idő roszul volt választva Galambócz ostromára.“ — „A király életét nem szabad szerencsétetni.“

És valóban Zsigmond próbálta már egy párszor, hogy mit tesz az, ha egy megvert sereg a folyóviznek szorul, s nem volt kedve még egyszer tört buzával élni, minővel Cserey Balázs táplálta őt futása közben, vagy hetekig bujdosni a tengeren egy rosz lélekvesztőn, mint a nikápolyi csata után: s rögtön, mielőtt Rozgonyi szóhoz jöhetett volna, átküldé Péterfit a szomszéd halmokról alájövő Amuráthoz fegyverszünet-kötés végett.

Részéről Galambócz ostromának abba hagyása volt ígérve, miért viszont a magyar seregeknek háborítatlan visszakelése a Dunán köttetett ki.

Amurát két kézzel kapott az ajánlaton, ő több napokig nem lett volna képes seregeit összegyűjteni, s Galambócz, a Duna vizétől megfosztva, a jövő reggelen kénytelen leendett magát föltétlenül feladni.

Péterfi erősen felkaftánózva tért vissza az elfogadott fegy-

verszünet-kötéssel, noha nyilván ő is jobb szerette volna azt a kaftánt adójával együtt megütögetni, mint magára venni.

Rozgonyi komoly hallgatással engedelmeskedett a parancsnak, leszedette a sok áldozattal elfoglalt bástyákról a kitűzött zászlókat, a nehéz ágyukat hengerekre téteté s a parthoz rendelt dereglyéken elkezdé a sereget visszaszállítani Lászlóvár alá.

Busan, mogorván keltek hajóra a csapatok, a félig romba dőlт vár üszkei még füstölögtek, s a Dunán csendesen usztak alá az elpusztult török hajóhad egyes égő gályái.

A lovasság már egészen át volt szállítva, a gyalogságnak is egy része, csupán a lengyel csapat, a király testőrsége, s Rozgonyi lándzsásai voltak még tulnan. A király, Rozgonyi és Cserni Száva, mint illetт vezérekhez, leghátul maradtak a visszavonulásnál.

E perczben, mikor már ök is hajóra akartak kelni, irtózatос ordítás támadt köröskörül, a thessaloniai basa és Feruz Bég, boszutól ingerelve, a kötött fegyverszünet hűtlen megtörésével rohantak a tulnan maradt kiseded csapatra. Amurát, ki soha adott szavát meg nem szegé, dühös izenettel futtatá nyargonczait a hűtlen támadókhöz, halállal fenyegetve mindenkit, a ki vissza nem tér. De már akkor nem volt erő, mely a rohanó árt visszatartsa többé. A durva csöcselék, melynek harczy becsület-ről fogalma nem volt, veszett vadállati dühvel támadt a tul-szorultakra.

A király testőrei egy pillanat alatt el voltak vágva a duna-parttól s maga Zsigmond körül lön véve e dühös félmeztelen alakoktól, kik a viadal hevében lehánytak magukról paizst és

pánczél, s földön csuszva furakodtak lova alá, annak térdeihez vagdalva handzsáiraikkal. A király férfiasan védte magát, a rálőtt nyilak lepattogtak pánczéljáról, s ágaskodó paripája tiporva gázolta a felé közeledőket. E perczen érkezett oda Rozgonyi.

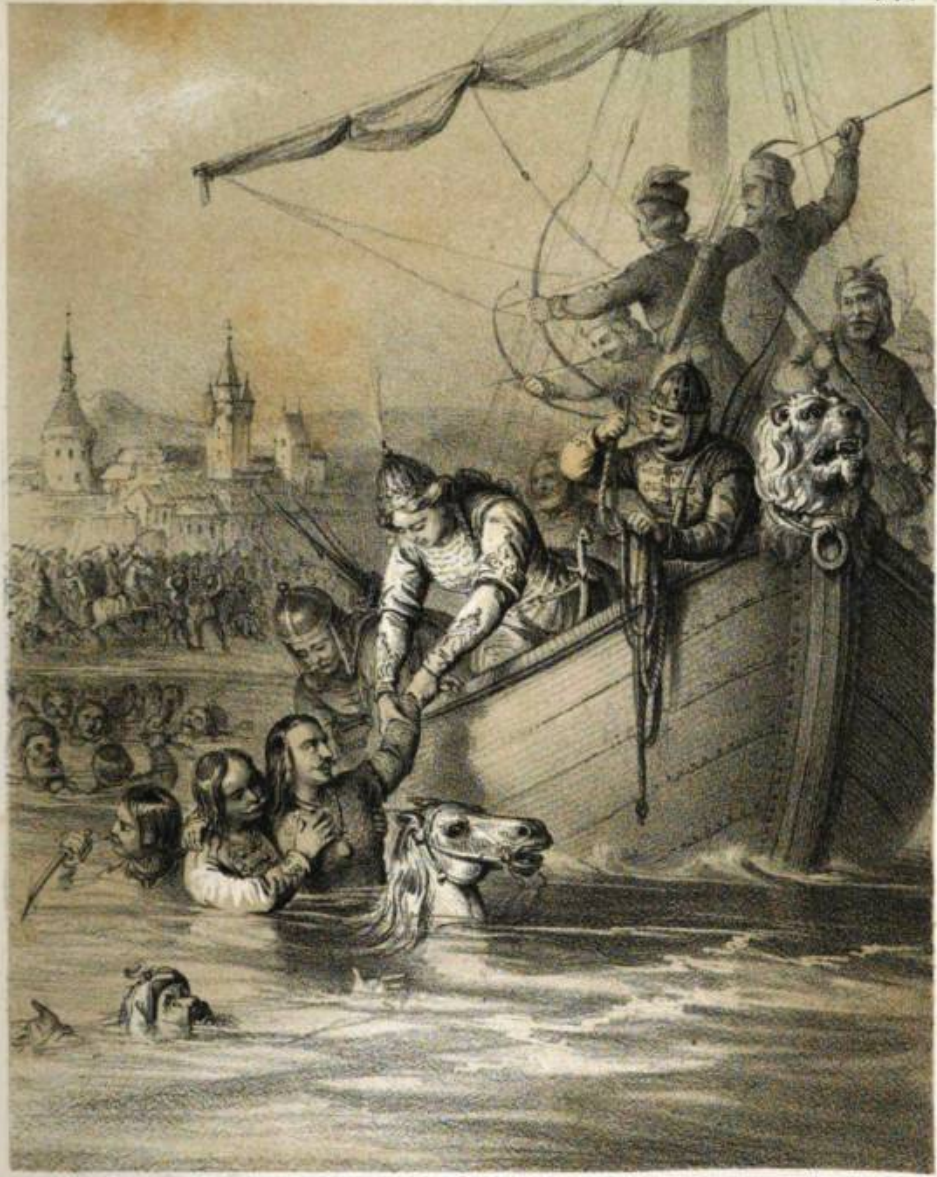
Paizsát elvetette a vezér s bal kezébe dárdát, jobbába kardot fogva, utat tört magának a királyig, ott dárdájával jobbra balra öklelve széthányta a támadókat; s egy tágitó pillanatban kiugratott vele a harczoló tömeg közül, s azzal hirtelen a Duna habjai közé szöktetve a gyorsan oda érkező csónakok egyikére fölsegíté a királyt, s a mint ekkor ismét vissza akart fordulni a harczolókhöz, a paripa felágaskodott vele s lovagjával együtt a folyam árjai közé zuhant. A hab összecsapott fölötte.

E pillanatban az oda siető Cecilia hajója alig volt már tőle néhány evezőnyomnyira. A nő kiálta férje nevét, látta, mint merült el az a vizben, s sikoltva rohant a hajó szélére, utána akarva magát vetni. A vele levők visszatarták, s néhányan a jobb uszók közül leugráltak a folyamba, Rozgonyit kiszabadítandók.

Néhány percz mulva ismét felbukott az elmerült paripa, s a magyarok örömsikoltva látták : hogy Rozgonyi is előtűnik a ló serényébe kapaszkodva.

Néhány török arnauta ez alatt észreuvé a vezér veszélyét, szintén a Dunába szökött szájába fogott késekkel, a menekülő után uszva. Itt a magyar és török buvárok közt véres tusa keletkezett a viz között, a viz alatt, összeülekeztek, s le-lebuktak a viz alá, egymást késdöfésekkel gyilkolva, s száz lépéssel odább bukott fel ismét az egyik, mig a másikat holtan vitte odább a viz.

E küzdés alatt Rozgonyi, neje hajójához ért, a kéz, mely

fölsegíté őt a földözetre, Ceciliáé volt, a legimádottabb, a legbátrabb nőé; Rozgonyi elfulladtan rogyott hölgye keb'ére, mindenki azt hitte, hogy elájult.

E közben nőttön nőtt a zavar; a tul maradt magyar és lengyel csapatok körül voltak özönölve az ozman hadaktól, egyes bajnok küzdött egész vérszomju csapatok közepett. Csúpan egy helyütt állt meg egy csomóban nehány száz férfi, élükön a fekete lovaggal, kiket nem birt helyükből kiverni az egész dühös had.

Rozgonyi feleszmélt a csatakiáltásra. Széttékinte. Meglátta a küzdő fekete lovagot az ellenség csapatjai közepett. „Niger, Niger!” hangzék a harczolók jelkiáltása.

— Kardomat! Lovamat! kiálta Rozgonyi, talpra szökve. Utánam!

— Mit akarsz? kérdé tőle ijedten Cecilia, ki ápoló kézzel segíté őt magához téríteni.

— Nem látod ott azt a lovagot. Mindjárt ott vesz.

— Isten legyen irgalmas lelkének. Derék vitéz volt. Ő vezetett utánad; de te nem fogod őt megmenthetni többé. Haláloed itt a hazának nem használ, s élted az enyim is.

— Az ő élte is a tied. E lovag Cserni Sztanisa. Paripámat elő! kiálta Rozgonyi, s mig neje a fölfedezett név hallattára térdre rogyott, Rozgonyi megsejdité paripáját a hajóhoz kötött dereglyében s leugorva a földözetről, felszökött rá s parancsolta a legényeknek, hogy evezzenek a parthoz. Ott kikapva egy csatlós kezéből a harczbárdot, földetlen fővel, pánczéltalanul a mint volt, közibe tört a küzködő csapatnak.

Rozgonyi! Rozgonyi! hangzék az újra éledő magyarok harczkiáltása, míg a hajón maradt nő, reszkető kezeit az égre emelve, térden állva imádkozott a csataordítás halálhangjai közepett.

Mint a neki vadult him oroszán, rontott az ozman had közé Rozgonyi, hullott a ki elébe akadt; a kit sulyos harczbárdja megütött, nem maradt ideje lelkét Istennek ajánlani többé. Soha sem látták őt így harczolni, mintha nem is látná azokat, a kik előtte állanak, nyargalva vágatott keresztül a leg-sűrűbb tömegeken. Mint a gondolat, oly sebesen jutott el odáig, a hol Száva küzdött.

Gyalog volt már a fekete lovag, lovát leszurták alatta, paizsa össze volt horpasztva, de bástya volt körülötte holttestekből s egyenes kardjával nyugodtan viaskodva oszta jobbra balra halálcsapásokat.

— Firuz! Firuz! orditá a törökség, s egy roppant óriás jelent meg nehéz harczparipán, emberfő nagyságu buzogányát forgatva kezében.

— Én vagyok Firuz Bég! orditá rekedt hangon a török, Száva ellen törve. Tudd megmondani a más világon kutya, hogy ki volt az, a ki megölt.

— Ide fordulj! ordita e pillanatban egy közbetörő lovag, hajadon fővel, szétszórt hajakkal; véres harczbárdját csapásra emelve. A török paizsát tartotta ellene; a lezuhanó csapás két-felé szelte azt, s az óriást válltól nyeregkápáig hasítva, lovastól együtt halomra döntötte. „Én vagyok Rozgonyi!” kiálta a lovag a lehulló törökre s használva a rémülés pillanatát, mely a török

sereget az óriás összeestével elfogta, oda szökött Száva mellé, azt karjánál fogva óriási erővel felkapta lovára, s magához szorítva nyargalt vele vissza a part felé, lehuzva fejét az utána repülő nyil és kopja zápor elől.

— Ide, ide kiáltozák a parthoz érkező csónakokból; a király saját hajóját is elküldé a vitézek megmentésére. De első volt mindannyi közt Cecilia, ki csónakával a parthoz evedzve, oda várta dobogó kebelével az érkezőket.

Szerencsésen eljutottak a parthoz. Rozgonyi leszökött lováról s beugrott a készen álló csónakba. Cecilia megölelte őt és megcsókolá, s akkor Száva felé fordult, s kezét felé nyujtva édes vigasztaló hangon mondá neki: „Légy üdvöz szegény Száva!”

A lengyel megdöbbenve lépett vissza a csónaktól e szavakra, szomorú szemrehányással fordult Rozgonyihoz: „Te megcsaltál, elárultad előtte nevemet, most én is megcsallak téged,” s azzal hirtelen, mielőtt valaki meggátolhatta volna, felszökött Rozgonyi paripájára, s visszaroht az ellenség közé.

— Megállj Száva, kiálta utána Rozgonyi, ki gyalog maradt a csónakban. Hasztalan. Néhány pillanatig hallatszott még a harckkiáltás. „Niger! Niger!” azután mindig csendesebb lett s tovább hömpölygött a zaj. Az utósó kard villogott még néhány perczig az utósó bajnok kezében, végre az is lefeküdt az ellenségei holttestéből vetett ágyra.

Cecilia el akarta rejteni könyeit. — Hadd folyni őket, — mondá Rozgonyi, — látod, hogy mindenki sir, pedig senkit nem szeretett úgy, mint téged.

SOLIMAN ALMA.

I.

A zultánnak örömnépe volt.

Egyik diadalhir a másikat érte. Szárazról és tengerekről, a világnak mind a négy része felől győztesen tértek vissza az ozman hadseregek.

A föld leghatalmasabb királyai hajoltak meg a félhold hatalmától s követeik meghódoló ajándékkal várakoztak a magas kapu előtt.

Egész Sztambul viszhangzott a diadalkiáltástól, a muezzim szava helyett új még új örömhír kiáltotta meg az órákat. A nép betöltötte az utcákat, a nők tarka csoportokban ültek ki a házak tetőire, a gyermekek felmásztak a házak mellé ültetett platanokra s riadozva zúgták szakadatlanul Solimán nevét.

Az Aja-Sofia templomától egész a Solimanje-mecsetig, hosszú kettős sort képezének a felállított janicsárok ezüsttől csillogó rendei; a közbeeső ut hosszan be volt vonva a legdrágább perzsa szőnyegekkel.

A két mecset között állt Mahmud siremléke, zöld és fehér corynthi márványoszlopokból emelve, melynek aranyozott

rácsozatán keresztül a thúja és cзыprus sötétzöld bokrai s a rózsza és jázmin eleven virági kandikáltak elő.

Átellenben e ragyogó keleties siremlékkal állt egy szomorubb épület; elevenek sirja, a statusbörtön, melynek szűk ablakhasadékain halavány holteleven arcok sáppadoztak ki a napvilágra.

Minden ember ujjongott, örült, remélt, a pór nép pénzszerésre gondolt, a katona sokszorozott zsoldra, a papok új templomokra, a hivatalnokok előléptetésre, és a foglyok szabadulásra.

Az idő gyönyörű volt. Kelő nap, keleti égen; egy elmúlt éjszakai eső után a cзыprusok illata ülte el a levegőt, az arany félholdak siirően ragyogtak a hattyunyaku minarettek tetején.

Egyszerre megdördültek a serail ágyui, hirdetve: hogy a zultán megindult a diadalmenetre, a bömbölő hangokat sokszorosán adták vissza a távol hegyormok és a közel nép ajkai. A harsogó táborig zene mindig közelebb, közelebb jött, kísérve egy szakadatlan üdvözlő orditástól, mely nyomrul nyomra támadt, a hol a zultán végig haladt.

Az egész roppant város élni látszék, a régi omladozott palotákon, mik a görög császárok idejéből maradtak meg s a körülök halmozott apró faépületek tetőin tarka néptömeg lebegtette hosszú kendőit, a sötétkék Bosporus árboczerdeje, a csonka szobrok mik a házak körül fölmeredeztek, a három összefont kígyó szobra a Hebdomon palota mellett, a sirkertek s a legtávolabb hegyek is ujjongó, tolongó néppel voltak meg-

rakva, csak az Aja-Sofia mutatott sötét élettelen képet óriási kúptetejével, és a még sötétebb börtön.

A zaj, az üdvkiáltás, a tábori zene mindig közelebből hangzott, — egy pillanatra elcsendesült, midőn a zultán a Sofia templomhoz érve, ott lováról leszállt s ájtatoskodni betért a mecsetbe. Azután ismét újra kezdődék a zaj és tolongás. Jött a végeláthatlan menet; elől a csatákból megtért katonaság, mindennemű phantasticus fegyverzeteikkel; itt fényesre csiszolt paizsok, középen kiálló törhegygyel, gömbölyű sisakok, szeges buzogányok, amott turbános nép, lengő kócsagtollal, gyöngyökkel rakott forgók, bogláros övek, görbe kardok; majd czirkasz lovasság pikkely-pánczélokban, tegezzel, puzdrával, hosszú, villogó hegyű dárdákkal s tekenős paizszsal, arany-szegekkel kiverve; ismét puskás hadak, nehéz ezüsttel vert hosszú löfegyverekkel, fejükön vörös fész, hosszú kék czafranggal; majd a testőr spahik, selyemmel himzett keleties öltönyükben, arab ménekeik, fegyvereik markolatja smaragd- és rubinttól ragyog; utánok, a tábori zenészek, csodás alakzatu réz-kürtjeikkel, dobjaikkal, csengtyüikkel s mind e tarka csoport között a felül lengő koszoruzott lófarkak, félholdak és színes lobogók.

A katonaság után jöttek a hadi zsákmánynyal megrakott tevék csoportjai, szerecsen fiuktól vezetve. A felhalmozott drága edények, ragyogó boglárook és fegyverek egymásra hányt tömegében három kirabolt ország kincseit lehetne szemlélni.

A nép még kísérte szemeivel a feltollazott és csöngetyüzött dromedárok sorait, midőn ismét új jelenet vonta magára figyelmét.

Két roppant elefánt közelgett, ormányaikban pálmaágot tartva, s a hátukon vitt biborral és keleti shavlokkal beaggatott tornyocskákból két csausz hányt arany és ezüst pénzt tele marokkal a tolongó nép közé.

A pénzdarabokon czivódókat majdan a diadalszekerek dörgeése választá szét, mik négy fehér lótul vonatva a harcban elfoglalt zászlókat hozták; utánuk jöttek a Bayadérek, karcsu tánczosnők, piros rózsával koszoruzva, eszményi öltözetekben, miknek habkönnyü kelméje oly átlátszó, mintha ködből volna szöve; szökdelő lábaik alig látszanak a földet érinteni, mig a csengetyüs dobok, miket fejük fölött összeütnek, úgy összehangzanak szemeik vad villanásával.

Utánuk jött az imámok és dervishek hosszú bus csoportozata, vezetve a fő Ulemától, csodás tagjáratásokkal s még csodásabb énekléssel.

Végre jött maga a zultán, vezéreitől környezve.

Fejedelmi öltönye himezetén Persia kimeritette művészetét, ragyogott turbánján és fegyverzetén rubin és gyémánt, de semmi sem volt rajta oly fejedelmi, mint hosszú hófehér szakálla és semmi sem ragyogott úgy rajta, mint villogó tűszemei. Elötte vitte egy főcsausz hófehér paripán a próféta zászlóját.

A körüle lovagló basák kelet minden pompájában ragyogtak, csupán egy volt mindannyi közt egyszerű vas fegyveröltözetben, semmi gyémánt, semmi kashmir rajta; egy délczeg dalias férfi, ki a zultán jobbán lovagolt, — Ibrahim, a nagy vezér.

A zultánt riadó örömkialtással fogadta a mozlem nép, min-

denütt a merre járt, s a „Solimán!“ kiáltás közt sűrűn lehet hallani e nevet is : „Ibrahim!“

A zultánt követték háreme kedvencz hölgyei a Kislar Agától vezetve, a ki utálatos fekete vén ember volt s valamivel kevesebb mint férfi.

A hölgyek mind aranyozott palankinban vitettek, legelől egymás mellett a Sultana-Valideh, a zultán anyja, s a Sultána-Aseki, Solimán kedvencz neje, utánuk a többi hölgyek, a zultán nejei és leányai, mind valami fényes ragyogó fátyollal leterítve, mely úgy tűnt fel arcaikon, mintha félig átlátszó arannyal volnának fedezve.

A menet után újra az elébbi sorozat ismétlé magát, der-vishek, almék, diadalszekerek, pénztszórók és tarka fegyveres nép.

A mint Solimán Mahmud siremlékéhez ért, ott megállt, feltáratá annak aranyozott rácskapuit. Intésére nyolcz fekete rabszolga félrehárítá a czipruslombokat, mik a szőnyegekkel terített mausoleumot elfedék, másik nyolcz egy nagy márványlapot emelt fel egy rejtett mélység nyílásáról s ekkor egy aranycsapot megfordítva, a mely üregből roppant vizoszlop lövelt föl, szivárványszíneket vetve körül a rásütő naptól. Egy szökőkút volt az, melylyel Solimán népeit meglepé; a legnagyobb jótekonyság kelet forró éghajlata alatt.

A meglepett nép kitörő üdvkiáltással fogadá a zultán kegyét, ki ekkor balra fordulva, hol a sötét épület állott, inte a tömlöcztartóknak, azok föltárták a csikorgó kapukat s a börtön szomorú lakóit megszabadítva lánczaiktól, kibocsáták mind a tomboló tömeg közé, az élő napvilágra.

Az üdvkiáltás még egyszer oly magos lön. Solimán továbblovagolt, szemei még jobban ragyogtak, mint egyébkor. Egy köny ragyogását lehetne bennök látni.

A Solimánje mecsethez érkezve a zultán, leszállott lováról, leterítetté szőnyegét, leborult imádkozni, melyet buzgóan végezve, megtörlé kezével arcát, meghajta magát jobbra és balra a két láthatlan angyalt üdvözölve, kik török hit szerint az imádkozó mellett két felül állanak, s azzal átadta Ulemának és imámoknak az új templomot, melyet akkor építtetett, márvánnyal és mozaikkal kirakva s arabeskekkel kifestve.

Minél tovább ment, az örömkialtás annál jobban nőtt. A nép, mely az elszórt pénzt fölszedé, s az új szökőkút kristályvizét izlelte, a foglyok, kik börtönükből kiszabadultak, s a papok, kik új templomot kaptak, mely pompában s a Korán mondatai nagyszerűségében, mik fekete márványra aranybetűkkel voltak vésve, még az Aja-Sofiát is fölülmulta, és a katonák, önmaguk látásától ittasak, nem szüntek meg Solimán nevét viszhangoztatni. Az erkélyekről hullókoszoruk zápora borítá utját s a hölgyek illatos víz harmatát hinték le rá.

Itt jutott vissza a serailba, melynek ajtai bezáródtak a tömeg előtt, csupán a zultán kíséretét, papjait és hárem hölgyeit bocsátva keresztül, míg a nép a kapun kívül maradt, új örömhirt várva az erkélyen megjelenendő kikiáltótól.

A diván gyöngyházzal kirakott teremében trónja párnájára ülve maga elé szólítá Solimán országa legfőbb embereit, s egyenkint mindeniket külön megajándékozá s magasabb hivatalra emelte. A hirnök minden új kinevezést trombita-harsogás

mellett adott tudtul a népnek, s a nép harsogó kiáltásban adá tudtul öröme nagyságát.

Mindenki beteljesülve látta vágyait. E nap örömnap volt mindenkinek, mely a legmerészebb reményeket gyümölcsözőkké tette.

Csupán egy volt még hátra, ki jutalinát el nem vevé : Ibrahim.

Öt hagyta legutoljára Solimán.

Mindenki feszülten leste, mi tisztelet várhat arra, a ki már legnagyobbat elérte, a mit a zultáni koronán alul birni lehet s midőn a zultán maga elé szólítá Ibrahimot, mindenünnen irigy szemek tekintének felé, ohajtva, hogy hulljon le az, a mi már magasabbra nem mehet.

A zultán szeretetteljes arcczal tekinté Ibrahimra.

Országom nagyjai közt legnagyobb vagy Ibrahim, szólt a nagyvezérhez, im én téged még nagyobbá teszek. — Ime öszszegyült agák, bégek, basák, padishahk és imámok, hajoljatok meg Ibrahim előtt; én öt fiamná fogadom, ki divánom vánkósán jobb felől fog mellettem ülni. Hirnök kiáltsd ki a népnek, hogy Solimán Ibrahimot fiává nevezte ki.

A nép örjögő örömkialtása megreszketteté a palotát, s a divánba gyült országnagyok mellükön keresztbevetett karokkal hajoltak meg Ibrahim előtt, ki szomoruan sohajta fel s szemeit a földre szegzé.

— És hogy ne csupán név szerint légy fiamná fogadva Ibrahim, ime lépj e rostélyzathoz és nyisd fel azt.

Az agák szöktek Ibrahimot megelőzni a szolgálattételben.

Solimán intésével visszatéríté őket : „egyedül Ibrahimot illeti annak felnyitása“ monda.

Ibrahim oda lépett a rostélyhoz, felnyitá azt, a rostélyon tuli nehéz selyem függöny kétfelé vált s a rejtekből egy csodaszép hölgy lépett elő, egy karcsu eszményi alak, rózsaszínü kaftánkában, oly lenge, oly aetheri, hogy az ember szinte fél, hogy eltörik az öleléstől.

Ibrahim a fátyolon keresztül is megismeré a kedves szép gyermeket ; gyakran látta őt meleg nyári estéken asszonyaival a Hellesponton hajókézni s nem egy szerelmes szót váltott már vele titokban.

— Ahidalla! rebegé, reszketve szerelem- és meglepetéstől.

— Ő leányom, ki által fiam leendsz. Monda a zultán gyöngeđen, s a divánjához járuló gyermek arczáról föllebbenté a könnyü fátyolt.

Ah, minő szépséget takart föl akkor! Ez arcz az ezeregy-éjszakai tündérek egyikére emlékeztetett, kik hivatva voltak az embereket örültekké tenni a gyönyör által Ibrahim térdére rogyott, ugy fogadta keblére az imádott hajadont, s a körülállók egy gondolat volt olvasható; e gondolat : hogy Ibrahimnak meg kell halni.

Ennyi gyönyör, ennyi dicsőítés több volt, mint elég arra, hogy életével bűnhődjék érte, a ki azt elfogadta.

Solimán nem látott örömkönyeitől, Ibrahimot szerelme tette vakká, de a nő szemei mindig ébren vannak, midön szerelme tárgyát veszély fenyegeti.

A zultán összecsókolá kedvencz gyermekét s ölébe ültetve,

hizelgő hangon monda neki : „kérj tőlem a mit tudsz, e perczen ha országom felét kérended is, megadom.“

Ahidalla apja térdeihez borult s reszkető hangon szólt.

— Atyám, hatalmas zultán, mindent adtál nekem, a mi e földön boldoggá tehet, nincs mit kívánnom egyéb, mint hogy e boldogságom tartós legyen. Azért ígérd meg nekem azt, és esküdjél meg reá, hogy férjemet Ibrahimot, akárki és akármit mondjon is egykor felöle, soha megöletni nem fogod.

— Mi jut eszedbe ez órában leány?! kiálta fel Solimán elszörnyedő arczczal.

— Ne légy irántom haragos oh atyám. Én tudom : hogy a nap, miután delet ért, aláfelé megy. Sokszor láttam palotád-ban ismerős boldog arczokat, mik jó kedved napvilágában ragyogtak; hallottam másik éjjel bevarrott zsákokat nehéz terheikkel a tengerbe hullani s a boldog kegyenczeket nem láttam azontul körüléd. Néném egyikét nem rég Ajasz basának adtad nőül, a ki első volt kegyenczeid között, nem rég Ajasz basa a magyarok által megveretett, s azóta néném szürke gyászruhát visel, s ha férjét kérdik tőle, könyez. Oh atyám veszélyes ott lakni, hol a villámok teremnek. Te nekem kérni hagytál országaidból, én nem kérek tőled egyebet, mint hogy ne öld meg azt az embert, kit most fiadnak fogadtál s kit legjobban szeretsz.

Solimán elkomorult; tekintete az alatt mig leánya beszélt, néma szemrehányással járt végig udvarnokain, kiknek örök cselszövényük egymás közül a legnagyobbakat megbuktatni, annyi áldozatot juttatott eszébe. Ahidalla leborult atyja ruhá-

jának szegélyét csókolni, Solimán pedig inte az Ulemának, hogy hozza elő az Alkoránt.

Az Ulema lassu léptekkel közeledék a zultánhoz, a nehéz zöldboritéku szent könyvet hozva két kezében, hosszú sovány arczán semmi vonás sem változott, úgy nyujtá a Koránt Solimán elé.

A zultán fölkel, jobb kezét a Koránra tevé, baljával leánya kezét fogta meg. Az udvarnagyok leborultak a földre, homlokaikkal a padozatot érintve, s azon helyzetben maradva, míg a zultán esküvék; hogy Ibrahimot, hogy míg ő élni fog, bármi következék az idők folytán, soha meg nem fogja öletni és megöletni nem engedi, azután Ibrahimhoz lépett, megölelte, megcsókolá, s maga mellé ülteté jobb felől, míg Ahidalla lábainál foglalt helyet.

Az udvaroncok még egyszer lehajták magukat a földre, után mormogva.

„Lu illah, il Allah!“

Künn a tomboló néptömeg „Solimán és Ibrahim“ neveit üvölté kicsapongó örömeiben.

II.

A zultánnak rossz napja volt.

Egyik gyászshir a másikat érte. Kisded várak, apró hadseregek álltak ellent roppant hadainak, összetörték vezéreit, megsemmisíték terveit. A Zrinyiek maroknyi hada egy egész országot védett óriási hadereje ellen, a tengeren Dória János

verte szét hajóhadait, majd itt, majd amott lettek vezérei áru-
lökká, szövetségesei vazalljai pártot ütöttek ellene.

A zultán haragra volt gerjedve, s haragját népein tölté,
egy nap alatt kiüríté minden börtönt s más nap újra megtöl-
teté azokat, a halál minden nemei segítének pusztító harag-
jának.

Az emberek elbujtak házaikba, a Besestán bezáratott, az
ápoló házakból kiűzetek a koldusok, helyt adandók a sebesül-
teknek, jaj volt annak, ki a zultán szeme elé került, sohasem
volt bizonyos, hogy egy visszatetsző moczczanásért nem fog-e
megöletni?

Nagy kemény bőjt volt kihirdetve az egész országra, a
templomok előtt a dervishek szakálukkal söprék a földet, or-
ditva : Allah, allah, Illeha Mahomed, rasul allah usár!! Stambul
utczáin járt a bucsujáró gyászmenet, zsákba öltözött papok,
megtépett szakállal mentek legelő, egy óriási ravatalt emelve
vállaikon, mely eltört kardokkal és kézivekkel volt tetézve,
nyomukban jött a hadsereg vérrel fecskendett ruhákban, sirva
és Allaht ordítva, s korbácsal verve hátukat, utánuk a harc-
ban elesettek üres lovait vezették halálra ítélt keresztyén rabok,
kik közül minden száz lépésnyire egyet megöltek. Jöttek azután
a janicsárok, övig mezetlenül, derekaik tövissel körülövezve,
vállaikon a harcban elesett vezérek koporsóit hozták kiáltozva:
„Allah, Jeri, Muffa, Ai! Tovább hangzott a szomorú ijesztő
gyászzene, a posztóval bevont dobok, s a sikoltó tilinkók, mik-
nek hangja a gyermeksíráshoz hasonlít : itt egyszerre arczra
borult az egész nép; oly látvány következék, melyet nem volt

szabad látni a pórnép szemének, két felől kivont karddal mentek a csauszok, a ki föltekint, annak fejét rögtön elütendők; közepén ment harmincz basa, mezitláb; összekötött kezeikben egy-egy tevefarkat hordva, fejeik vérbemártott kendővel körültekergetve és a basák között jött a nagyvezér egy sánta öszvéren, feje vérbe mártott kék kendővel becsavarva, szakálla hamuval hintve, egyik kezében hozta a „veszély zászlóját“ a másik kezében egy nádszál volt, melylyel saját fejét verve kiáltoza : „Offát millei Zaffái!“ Körül ordított, sirt a nép s a port csókolta fel a földről. Végre jött két elefánt, szürke lepellel bevonva, melynek hátárul apró réz aspereket szórtak a nép közé; — befejezte az iszonyu jelenetet az őrjöngő dervishek csoportja, kik szédítő keringéssel orditák : „Allah Buffaj! Allah Mitrei Chrestinnai! Oh!“ s mezetlen testüket éles késekkel szurdalák, hogy a vér köröskörül fecskendett róluk. Így járt a gyászmenet templomrul templomra *).

Végre rettenetes átkot esküdött a zultán, hogy azt, ki még egy gonosz hirt tudtára merészlend adni, a város legmagosabb hegyén huzatja karóba.

Az udvaroncok reszkettek és hallgatának.

Ekkor jött a hire : hogy Gritti, a zultán legkedvesebb megbizottja, ki alkudozás végett küldetett a portától, Erdélyben a magyarok által fiastul együtt lenyakasztatott.

Az eseményt lehetetlen volt elhallgatni, s ki legyen oly merész, hogy megmondja azt a haragjában beteg zultánnak ?

---

*) Cserei Mihály Erdély története.

A sápadt, sovány Ulema volt az, ki elébe lépett. Solimán megöelő tekintettel pillanta rá fekhelyéről.

— Mi baj megint? Rosz hirt ne mondj, ha élni szeretsz. A hallgatás arany.

— Meghajtom fejemet előtted kegyelmes ur, tiéd az. Semmi sem jó, semmi rossz a nap alatt. Allah előre végze el mindent s tőle rossz nem jöhet. Most hozatott hírül, hogy küldötted és megbizottad Gritti — a magyarok által megöletett.

A zultán felorditva szökött fel fekhelyéről, szemei vérben és tűzben forogtak.

— Ulema! te tréfálsz a halállal, hogy e hirt szemembe mered mondani!

— Nem uram! te a rossz hír mondójára itéltél halált, az enyim nem az. Grittinek jó volt meghalni, mert áruló volt ellened.

— Nem hiszem.

— Magának akarta ő Erdélyt és Magyarországot s szövetekezett, hogy téged trónodról letaszítson.

— Holtat rágalmazol Ulema! -- Kivel szövetekezhetett volna? -- Kinek van a világ fejedelmei közt elég hatalma engemet trónomon csak meg is ingatni?

— Annak, kit magad tettél ily hatalmassá.

— Nem értelek, — nevezd meg. Allahra! Holtakat akarok ma csinálni.

— Nevét ki nem mondom kegyelmes ur, mert lehet, hogy azt rossz hirnek vennéd, hanem ime olvasd e leveleket, mik Gritti irományai közt találtattak, s magad add tudtul a gonosz hirt magadnak.

A zultán kezébe vette a leveleket, s végig futott rajtok tekintetével. Arcza elhalaványult, az iratok kihullottak reszkető kezéből.

— Ibrahim! rebegé, kezét forró homlokára csapva; „Ibrahim!“ hörgé újra s arczát divánja vánkosai közé rejté.

— Ő volt az, — ő az. Viszonza az Ulema, ezért tért vissza a persa hadból parancsod ellenére.

Solimán hörögve takarta el könyes arczát, mintha egy halálra sebzett oroszán sírna.

Azután fölemelé fejét s egyszerre hideggé vált arczczal fordula az Ulemához.

— Megesküvém, ugymonda, hogy éltemben nem fogom és nem engedem öt megöletni.

— Ugy volt kegyelmes ur, az Alkoránra esküvel.

— S az Alkorán szent könyv.

— Valóban az. E szent könyvre esküvél, hogy a mig élsz, nem öleted meg öt; de e szent könyvben irva van e mondat: „a ki aluszik, az nem él. Tehát ölesd meg öt mikor alszol. Így nem életedben öleted meg öt, mert a Korán azt mondja: „a ki aluszik nem él.“

— Te mondád. Szólt a zultán s elbocsátá az Ulemát.

Este eljött hozzá leánya Ahidalla, gyöngéd mandolin zenével üzve az ősz apa gondját. Solimán sokáig mulatott vele, kérdezősködött gyermekeiről, megcsókolta homlokát s jó éjt kívánva neki, elbocsátá öt férjéhez.

Azután kioltottak minden mécset a serailban, bezárták a kapukat, jeléül: hogy a zultán lefeküdt.

Az Ulema ott örködött hálóterme ajtajában; s mikor a muezzim az éjfél énekelte, belépett a szobába, megtudandó, ha alszik-e a zultán.

— Ébren vagyok, szóló Solimán meglátva a belépőt. Az Ulema ismét csendesen visszahuzódott.

Mikor a muezzim a második órát énekelte éjfél után, ismét belépett az Ulema. A zultán mégis ébren volt.

Az éj vége felé fordult már, a kakasok el kezdtek szólani, az Ulema beüté fejét a szőnyegen. „Nem alszom!” hangzék elébe.

Már a hajnal látszott derülni. Az Ulema fáradtan ült le a küszöbön és elaludt; nem sokára valaki felrázta álmából, felrezzent. A zultán állt előtte egészen felöltözködve.

— Te aludtál el nem én.

Solimán egész éjjel le nem hunyta szemeit.

Másnap a sors úgy hozta magával, hogy az egész napot családja körében töltse. Abidalla, ki még most is kedvence volt, oda ült apja ölébe s ősz szakalát czirógatva játszadozott vele. Ibrahim még most is legdélcegebb, legderekabb volt mindazok között, a kik ott körüle jártak. Solimán úgy szeretett volna nekik valamit megmondani, csak egy intő suttogást, hogy távozzanak e helyről, menjenek, hol rájuk nem lehet találni, de az Ulema ott állt mindig háta mögött s őrzé minden szavát, minden arcvonását.

És ismét eljött az est. Az Ulema ott virrasztott a zultán hálószobája küszöbén. És ismét hiába. Solimán egész éjjel nem tudott elaludni.

A harmadik éj első felét ismét ébren látta lefolyni a zultán,

még hallotta a muezzim dudolásának első szavait, de már az utolsókat nem, akkora elnyomta az álom.

És álmodott.

Leánya Ahidalla rohant oda fekhelyéhez kétségbeesett tekintettel, tépett ruhával, szétszórt hajfürtökkel.

Mit akarsz? kérdé az álomlátási képtől.

— Ibrahimot meggyilkolják a te parancsodra! És te nekem megesküvél, hogy nem fogod őt megöletni.

— Bolond vagy, Ibrahim itt ül jobbomon ülj ölébe, csókold meg. Látod hogy él.

A zultán álmodott s künn hálósobája előtt a testőrök egy halovány nőt tartóztattak fel, ki oda akart hozzá rohanni. — „A nagy ur aluszik,“ mondának neki.

S a zultán újra álmodott.

Ismét ott volt előtte Ahidalla, összekulcsolt kezekkel veté magát lábaihoz sikoltva : „Ibrahim ártatlan, hazugul rágalmaztatott, ne gyilkoltsd meg őt.“

— Nem hal meg, monda a zultán, nem hittem, a mit mondtak ellene; — ha igaz volt, megbocsátom neki, eredj haza és légy nyugodt.

S másodszor is elüzték a testőrök az alvó zultán ajtajától rimánkodó leányát, legkedvesebb kegyenczét, a szerencsétlen Ahidallát.

És újra álmodott a zultán.

Holthalaványan jött elébe Ahidalla, hozta az Alkoránt, fehér ujjával rámutatott : „megesküvél“ rebegé alig hallhatóan.

A zultán borusan felelt.

— Jól tudom, távozzál előlem. Férjed bűnös, de megesküvém, hogy nem öletem meg. Hagyjátok el sietve országomat. Menjetek Palesztinába. Rejtsétek el magatokat; te pedig légy boldog, gondolj reám és szeress.

És látta azután, mint ültek lovaikra Ibrahim és Ahidalla. Siessetek! siessetek! kiálta utánuk, a porfelleg elnyelte alakjaikat, lovaik dobogása elhangzott, hajóra ültek, a hajó elvált a parttól, a szél kifeszíté vitorláit, a távol elnyelte alakját.

— Allah nagy! sóhajta a zultán megkönnyebbült lélekkel, ők meg vannak szabadítva.

E perczben harmadszor üzték el az örök Ahidallát, ki szét-szórt hajjal, tépett öltönyben kétségbeesve erőszakolta a bemenetelt atyja hálóteremébe. „A nagyur alszik“ mondának neki.

— Allah nagy! Én megmentettem őket, monda az álmodó zultán.

E perczben lépett hálóteremébe az Ulema, egy szőnyeggel letakart ezüst tálat hozva kezében.

A zultán felébredt. „Mi az!“ kérdé felriadva fekhelyéről.

Az Ulema feltakarta a szőnyeget; az ezüst tálról egy véres halavány fő bámult holt szemekkel a zultánra.

— Ibrahim! hörgé eliszonyodva Solimán s visszarogyott fekhelyére *).

---

*) Mambrius Rosaeus.

KORONÁT SZERELEMÉRT.

VIZKERESZT ÜNNEPE.

Még akkoriban nagy ritkaság volt Erdélyben az orgona, kivált a kálvinista templomok csaknem mindenütt nélkülözték ez Isten dicséretére rendeltetett hangszert, csupán Majosfalván volt egy, melyet Bethlen Gergely uram készítettett Németországban, e kis mezőváros temploma számára. Bernard mester az akkori leghiresebb orgonakészítő, megértve, hogy a megrendelt munka fejedelmi ivadék számára készült, nem restelé a fáradságot annak kiállításában, megcsinálván annak öreg sipját alabástromból, a pedal brugókat aranyozott vastag papirosból, s az elötéren álló fuvolasipokat valóságos öntött ezüstből, s felkészítvén azokat aranyozott rácsokkal és arabeszkekkel, a mint az akkoriban kegyes divat vala.

Bethlen Gergely uramnak ugyan volt Küküllő-várban saját családi temploma, melyben a pompás orgona szépen elért volna; hanem ő azt mondá, miszerint ő azt nem a maga, hanem az Isten dicsőségére szerzé, s ekként került a pompás hangműszer aranyozott és ezüstözött alkatrészeivel a kisdud kálvinista szent-

egyházba, nem kis munkába kerülvén a helybeli lelkész, nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram ellenszegülésének legyőzése, ki is — saját szavaiként — átallotta a dudát behozni a templomba, s még nagyobb gondot adván az orgonának felállítása, melynek legnagyobb sipja tizenhat láb magas vala, úgy hogy a tetejéről mind le kellett szedni az aranyozott czirádákat, ha azt akarta, hogy elférjen az alacsony imaházban.

Bethlen Gergely uram azonban már most az orgonája kedvéért minden vasárnap eljárt a templomba, két szép hajadon leányával együtt; a két szép leány kedvéért pedig ugyancsak a környék fiatalsága választá az imaházat buzgólkodása helyéül, úgy hogy rövid idő alatt nem volt látogatottabb szentegyház Küküllő vármegyében a majosfalvinál, a holott is nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram vasárnaponkint az egybesereglett gyülekezetet együtt és egyenkint, kor, nem s rang különbség nélkül úgy megmosta, úgy megfeddé, úgy megdorgálá, hogy Ezsaiás próféta sem tette jobban a maga idejében.

Ezer hatszáz kilenczven után irtak ötben, a midőn ez történt a majosfalvi szentegyházban, vizkeresztnek ünnepében.

Bethlen Gergely uram tudnillik ekkor is szokása szerint alájövéen Küküllő-várból kisebbik leányával Ilonkával, — a másikat Katalint az ifju Kendefi Gáspár vitte az előtt két héttel Bodonba férjhez, — hátrahagyá szánkóját a jó ur a templom kerítése mellett, s betérvén a paphoz, a ki rendesen meg szokta őt várni, vele együtt mene a templomba, előre bocsátván a papot, s kezénél fogva vezetvén leányát, s akképen foglalva helyet a fényesre festett padon.

A pap bejöttével megzendült az orgona, a hivek felálltak, felálva elénekelték egy hosszú verset, azután leültek, hozzáfogtak a XXXVIII. zsoltárhoz, azt végeslen végig elénekelték, maga is pedig Bethlen Gergely uram oly buzgón, oly lelkismeretesen énekelt a hivekkel együtt, hogy avagy csak egy sort is el nem mulasztta a zsoltárból, csupán csak az orgonista által minden vers után elkerített kacsaringós kikezdő czikornyák alatt akadván ideje, mellette ülő leányával zsörtölődni, ki előtt a kinyitott könyv most is a kezdő lapon volt. „Hát te mért nem énekelsz?” — „Jaj így is meg vagyok fagyva, hát ha az a kis meleg is ki-megy belőlem!”

Bethlen Gergely uram oldalt vetette magát e szóra, Ilonka szokott neki olyan feleleteket adni, hogy övé maradt az utolsó szó, s mégis ő volt Gergely ur legkedvesebb leánya, mint ki a jó ötleteket — még saját rovására is — különösen szerette.

Gergely ur mintegy negyvenöt éves lehetett ez idő szerint, kisdéd, zömök, kurtanyaku férfi vala, a fején levő sűrű haj egészen meg volt őszülve s rövid üstökre kanyarítva, homloka mindig le volt a szemére huzva, mintha mindig haragudnék, pedig nagyon is ritkán haragudott; szokása volt kurta bajuszát rángatni, ha valami nem volt inye szerint, s ha valamit roszt, annak legvilágosabb jele volt az, hogy orrát megduzva egyet mordult a torka fenekéből, a dolmánya zsinorjait egyik oldalról a másikra gombolá, a harag kitörése pedig csak egy perczig tartott nála, úgy hogy ha akkor ült a mikor megharagudott, mire fölkel már megszegyenlé magát.

Az ének elmúlt, következett a predikáció, nagytiszteletű

Gernyeszegi Menyhért uram felment a katedrába, a hivek sok köhögés után helyreverték magukat, s várták csendben a hirdetendő igét.

Mint már tudjuk, a nagytiszteletű ur kemény dolgokat szokott a gyülekezet épületére felhordani, a mai textus ilyen formán hangzott Ezsaiásból:

„Ordits kapu, kiálts város! mert eljön az Urnak rettenetes napja!”

Az emberek elkékültek, elhalaványultak, Bethlen Gergely uram nyuszt-prémes dókájában burkolózva, hátravetette magát székében, mintegy előre érezve a zivatart; csupán Ilonka arca volt nyugodt és ábrándozó, nagy sötétkék szemei nem keresték a szónok élő márványarcát, az ablakon az esti nap búcsu alkonyugára sütött be, keblét egy önkénytelen sohaj emelé, lelke tul volt a templomon, tul az égen, még annál is közelebb az Istenhez, — ő szeretett.

A pap ekként kezdé hiveit megszólítani:

„Gyilkosok, tettetők, csalók, hitszegők, istentagadók, hazaárulók! Miért jöttetek e szent helyre?”

„Um,“ dörmögé magában Bethlen ur, még mélyebben huzva magát dókájába.

„Hogy mertek Isten színe előtt bűneitek sokaságával megjelenni? Nem féltetek-e annak haragjától, kinek nevét szájatok kimondja? Széttékintek rajtatok és nem látom közöttetek azt az öt igaz embert, a kikért megtartandja az ur Zsodomát és Gomorát. Mindenütt bűn, iszonyat, veszedelem. Látom a fiut, ki apja halála után sohajt; látom az asszonyt, ki férjének szemben

hizeleg, s szemével másra tekint; látom az árvák megrontóit, kik testvéreik megnyomorításával szereznek maguknak veszendő kincseket.“

„Jól van, nagyon jól van,“ mormogá magában Gergely ur, szokás szerint nem állhatva, hogy bele ne szóljon a predikációba.

„Meg van vesztegetve a nép, a konkoly kikelt mindenütt s bevette magát a várakba, úgy mint a kalyibákba; míg a közönséges gonosztevő dénárokat rabol, addig ti főurak az országot fosztogatjátok; veszekedtek a hivatalokon, s a közinségből gazdagultok; ime Sándor Ádám uram milyen bogláros mentében mutatja magát, pedig Isten ember tudja: hogy két kesely paripával jött be az országba. Ti magatok mentek ros példával elő, megbüntettek a gyilkost, a ki egyet megölt, s ti magatok háborut csináltok az országnak, mely nélkül ellehetett volna, jaj ti reátok! az özvegyek és árvák siralma az egekre száll föl ellenetek.“

„Űm űm“ dörögé Gergely ur, bajuszát rángatva s fejét csóválva. „Jól, jól van pap uram. Jól van.“

„Behoztok törököt, tatárt, kuruczot, labánczot az országba, s míg az szerte pusztit, rontja a népet, égeti a falvakat, ti felveszitek magatokat váraitokba s onnan nézitek a romlást.“

„Űm. Ez rám szólt“ mormogá Bethlen Gergely uram, üstökét borzalva.

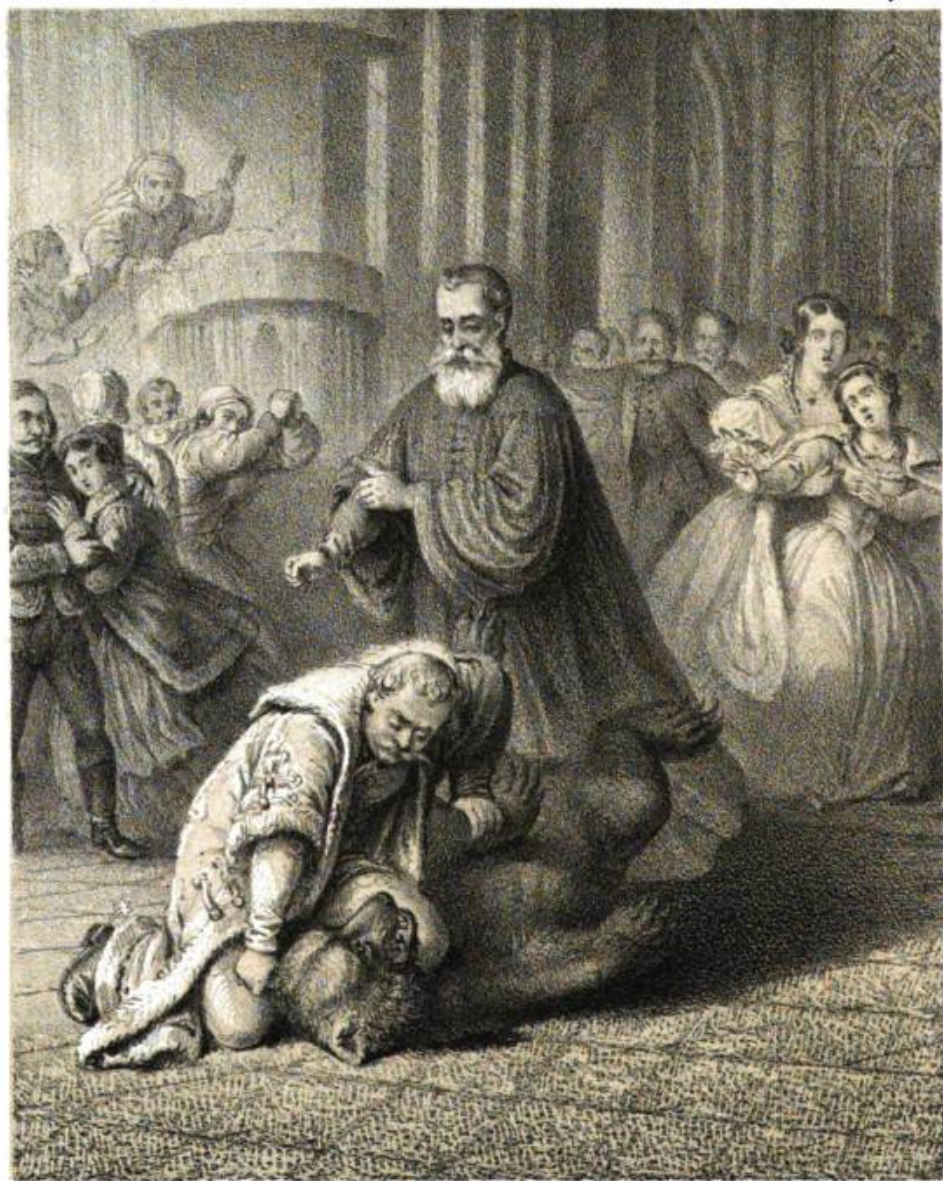
„Pedig hiába építettétek erős váraitokat, por és hamu minden erősség, melyet az Ur lehelete megillett és menten leomlanak, de kösziklára épített ház az Istenben való bizodalom, az

igaz hit! és ti e hitet is megvetitek, elhanyagoljátok, kicsúfoljátok. A hajdani buzgóság, az ősi önfeláldozás, nem taláztatik sehol. Cserélik, berélik a hitet, mint az uj ruhát, ma rácz, holnap unitarius, holnapután török, ki mint hasznát látja. — Ime Pünköszi László uram, mily áhitatosan hallgatja az Isten szavait, pedig csak a mult héten ígérte meg Apor István uramnak, hogy pápistává leszen, majd akkor ő is kap valami részt a testamentomban; ime László Mihályné asszonyom kiadta kezéből mind a két fiát Kolozsvárra, mintha itthon nem lenne már nekik mit tanulni, s most ott a tisztelendő jesoviták olvasóval és képes könyvekkel dugdossák a gyermekek zsebeit. Ime Mihács Mihók uram bolond füvel azt beszéli: hogy ő minden vallásból hisz valamit, a zsidóból a szombatot, a törökből a sok feleségtartást, pedig léssen ő neki egyformán része a poklokból minden vallás szerint; sőt még Hentner Jónás uramat is itt kell látnom, a ki már két héttel ezelőtt convertált, hogy valami hivatalba promoteálódjék, s most is csak azért jelent meg az Isten házában, hogy itt Bethlen Gergely uram hajadon leányára báméskodjék, pedig bizony mondom neki, hogy azt oltárhoz vezetni nem fogja.“

„Üm!“ mordula Gergely ur, oldalt vetve magát. „Azt magam is ohajtom.“

A pap mennykövei ekképen hullottak jobbra balra, a hivek megilletődve huzták le fejeiket, s ha valamelyiknek szólt a leczke, alig lelte helyét. Egyedül Ilonka nem látszott érdekelve lenni a dorgáló szavak által; szemei, lelke, gondolatai messze-messze tétováztak, túl a szük falakon, túl a hóval fedett mezőn, ott hol

az Isten közelében örök tavasza van a világnak, a szerelem reményében. Arcza angyali nyugalmát nem zavarták meg Gernyeszegi uram intései, sem Hentner Jónás uram báméskodása.

„Jaj tinéktek, jaj Erdélyországnak!“ folytatá a pap; „eljön az Ur a maga ostorával és megostoroz benneteket; eljön a látogatás napja, és el nem mulik. Avagy a bérczek nem a ti bűneitekért rendülnek-e meg álló helyeikben? a viharos mennydörgés és villámverés nagy karácsony reggelén nem az Isten intő szava volt-e hozzátok? A rettenetes áradások, mik falvakat söpörnek el helyeikről, a sáskajárás, mely minden zöldet letarol, nem azt jósolja-e, hogy el fogtok töröltetni e földnek színéről, és nevetek sem maradand ez országban? Jaj nektek, jaj tinéktek, kiket az unokák meg fognak átkozni, de százszorta jaj az unokáknak, kiket apáik rontanak meg! Én láttalak benneteket az utolsó fejedelem temetésén. Nem sirt közületek senki; az nem a megholt lelkeért történt, hálaimádság volt az az Istenhez, hogy őt magához vette.“

„Úm, ez nekem, ez nekem szól“ dörögé magában izzadva és dókáját jobban balra gombolva s üstökét sebesen körülkarpargálva Bethlen Gergely uram.

„Igaz hogy gyöngé ember volt a megboldogult, könnyelmű, részeges, és ittas fővel sok bolondot mivel; de a miénk volt, a miénk! és azért kár volt örvideni az ő temetésén, mert bizony mondom néktek, hogy ez volt az utolsó fejedelemtemetés Erdélyországban és több fejedelmet nem fog Erdély eltemetni!“

„De már azt tagadom!“ kiálta fel elförmedve Bethlen Ger-

gely uram, s lecsapta süvegét maga elé. „Ahhoz kend nem ért, Gernyeszegi Menyhért uram!”

A pap magasra emelt fővel tekintte le a botránnyoztatóra, s három ujját fölemelve az ég felé, mennydörgő szózáttal kiálta le rá : „Itt Isten beszél!”

Bethlen Gergely uram már ekkor egészen magához tért, átlátva magaviselete helytelen voltát s lesimitva üstökét s mentéjét helyre rángatva, visszaült helyére : „nagyon jól van, csak folytassa kegyelmed.”

A pap tehát még egyszer általánosán megdorgálva a gyülekezetet, végezetre jobbulást ajánlván neki, megvigasztalá a megilletődött népet a mennyei bocsánat ígérétevel.

„Tartsátok meg a hitet, és az bizony meg fog benneteket tartani; szeressétek a hazát és az bizonyára élni fog; tegyetek szent fogadást : hogy Isten és a hon előbbvaló lesz nálatok minden világi jónál, s e fogadással járuljatok az Urnak asztalához, mert a ki e nélkül veszi el a szent jeleket, halált eszik és kárhozatot iszik magának!”

A pap mennydörgő szavai után újra megzendültek az orgona sipjai, az igazság után a költészet; s a hivek szép rendben járultak a szent kenyérrel és borral terített asztalhoz, melyre Bethlen uram leányai saját kezükkel himzettek pompás vörös bársony takarót. Előbb a férfiak kerültek sorba, kardjaikat mind lerakva a templom-ajtóban; Gernyeszegi Menyhért uram olykor fejcsóválva huzta vissza a nyujtott serleget, midőn valaki balkezzel nyult hozzá, s velőkéig ható mondatokat dörgött mind egyik fülébe; ugy látszék, mintha személy szerint mindenkinek

legtitkosabb bűneit ismerné, s nem egy gonosztevő tért az igaz utra, átható szemeinek rettenetes tekintetétől.

Midőn a férfiak közül a legutolsó is elhaladt, jöttek sorban a nők. Legelől egy pár éltesebb matróna, a helybeli nemes családokból, becsületes tornyos főkötőben s panyókán lógó prémes mentéikkel nagy ezüst kapcsokra; kezeikben aranyos metszésű énekes könyveik, azokba csiptetve egyegy szál rozmaring. — Most egy karcsu hajadon lépett az Ur asztala elé, kin az egész gyülekezet szemei függöttek, Bethlen uram legszebbik leánya Ilona. Mennyi áhitattal, mely nemes ihlettséggel fogadá el az isteni vér jelképét! az Ur lelke lebegett arczatán.

„Az Ur hallgassa meg szived fohászait“ monda nyájasan a leánynak a lelkész, s egy pillanatra elolvadt arczának szigorúsága.

Ilonka hosszan, mélyen fölfohászkodék a szent asztal előtt; sohajában annyi névtelen érzelem vágya látszott kifejezve; de rengő sejtelmek, mik még gondolattá nem voltak érlelve s melyekből olvasni csak azon lélek képes, ki a csecsemő sirását is érti.

Azon pillanatban, midőn Ilonka letévé a serleget, irtózatosszivaj támadt a templomajtó előtt, rémült gyermekek és leányok rohantak be a templomba a rögtöni ijedtség érthetlen ordítóásával, s a padokon keresztül ugrálva, a karzat oszlopaira s az ablakrámákra kezdtek felkapászkodni.

„Mi történik ott?“ kiálta a pap a lármát tulharsogó hangon, míg a templomajtónál levő leány- és gyermekcsoport mindig nagyobb zavarba kezdte gomolyodni, s egyszer az egymás hegyén hátán hentergő tömeg közül egy roppant nagy medve sző-

közt elő, idomtalan hánykodó ugrással futva egyenesen az Ur asztalához.

„Jézus segíts!” sikolta Ilonka összeijedve, s a rémülettől nem birt megmozdulni.

A fenevad már csak néhány nyomnyira volt a leánytól, a csodajelenettől megrémült nép egészen megfélekedezett róla, midőn Bethlen Gergely uram hirtelenebben a kimondott szónál átugrott karospadján s a vadállatot ököllel fültövön ütve, a mint ez két lábra állt, megfogta két kézzel két fülét s azzal hanyatt vágva az állatot, birkózásba eredt vele.

Ilonka, a mint apját a medvével viadalt kezdeni látta, el-sárgult, szemei elfordultak s azzal összeroskadva féltetével az ott álló padra hanyatlott.

„Ne féljen kisasszonyom!” rikácsolá ekkor háta mögött valami erőteljes női hang, s a megriadt néptömeg közöl egy izmos székely leány vált ki, két könyökkel törve magának utat kisasszonyáig, s azzal oda rohant Ilonához, felkapta karjai közé mint egy ölbeli gyermeket s az orgonához rohant vele, melynek záros rekesze volt.

„Egy kést adjatok!” ordita Bethlen Gergely, még folyvást egyedül küzdve a fenevaddal, s egyik térdével a földhöz nyomva annak torkát, míg kezei veszett erővel feszíték annak füleit. „Szaladjatok a kardomért a templomajtóban maradt.”

„De az Isten házában nem fogunk vérengzeni!” kiálta Ger-nyeszegi Menyhért uram, s azzal öltönyujjait felgyürve, oda futott Bethlen Gergely mellé. „Ki kell dobni innen ezt az állatot s odakünn végezni vele.”

Ezzel ketten belecipeszkedtek a hivatlan vendég bundájába, füleibe, s elől huzva, hátul ütlegekkel nógatva kiczibálták azt a templomból, ott künn azután a magához tért népség végkép agyonverte.

Ily csodaesett többször adta magát elő Erdélyben : hogy a medvék, miket télen különben sem ritkaság látni, fényes nappal befutottak a templomokba, ott meghunyászkodva bebujtak valami szögletbe, s minden ellentállás nélkül hagyták magukat agyonverni, a melyből azután a nép babonás hite csoda dolgokat jövendölt, s a sors ugy akarta : hogy e jövendölések mind beteljesüljenek.

A pap és Bethlen Gergely visszatértek a templomba. Gerjeszegi Menyhért azon módon, a mint volt, felgyürt ujjakkal, hasogatott ruhában, megállt a gyülekezet között, magas terménél fogva egy fövel kilátszott valamennyi közül.

„Íme a fenevadak maguk is megjuhászodnak az Urnak zsámolya előtt,“ szólt mennydörgő hangon, „igy adandja az Ur kezeikbe az igazaknak minden ő ellenségeiket!“

A pap izmos karjait az égnek emelve, mint egy próféta állt az elámuló gyülekezet előtt, s a megzendülő orgona zugása mellett egetverő hangon harsogott föl az ének :

„Az erős Isten uraknak ura!“

Soha nagyobb buzgósággal nem énekelték e verset.

KÉSŐ LÁTOGATÓK.

A nap már leáldozóban volt, a fehér hóval fedett vidékre hideg barna ködök kezdtek leszállani. Küküllő-vár négy saroktornyának bádog födelein még ragyogott az alkony aranyvörös színe, s köröskörül a láthatár mintha egy hamvas lilaszín árnyéktól lenne már körítve, melynek szürke homályából ezüstös berkekként tüntek elő a távoli erdők zuzmarázos fái. A hajlongó fákat egész csoport hollók foglalták el, rekedt károgással szállongva a légben, a hófuvatokban egyegy ordas farkas ügetett szaglászva s meg-megállt üvölteni, vagy beléhentergett a hóba, mintha melege volna a hidegtől, a szürke levegőben a megfagyott köd pilléi libegtek.

Az est télködében a távolból szán csörgése hallik, melyet el-elkap a hófuvatókat torlasztó hideg szél, s a Küküllő jégén egy szánt látunk tova sikamlani, három gyors havasalföldi paripától röpitve. A három paripa füstöl az izzadástól, a szánban két férfi ül, meleg farkasbundákba burkolózva, bajuszaikra jégcsapokat ragasztott a ráfagyott lehelet, minden hajszaluk fehér a dértől. Hátul a bakon egy csatlós pattogott hosszú karikás-ostorral, minden durranásra neki kapaszkodnak a lángvérü paripák, a szánka repülni látszik, a szilaj mének serénye és csójtárja lobog, a szánka orrán reszket a kifaragott szerezcsenfé. A szánban ülők beszélnek valamit egymással, a csörgés robogás közt elhangzik minden szó.

A mint a Küküllő a kápolnánál félre kanyarodik, a meg-

torlott jég miatt kénytelen a szánka a magasabb partra kikapaszkodni s parthosszant folytatni utját. Azon pillanatban, hogy a lovak csörtetve vágattak föl a partra, a szán háta mögött alig kétszáz lépésnyire két lovag jött poroszkálva, kiknek egyike, a mint a szán véletlenül felbukant előtte, hirtelen hátrarántotta paripája száját s vissza látszott hőkölni.

„Álljunk meg egy pillanatra Tamás, senkivel sem akarnék itt találkozni,“ szólt társához a lovag, s leugrott lováról, mint-ha nyergén igazitana valamit.

A lovag nagyon ifjunak látszott, arczán nyoma sem volt még a férfiszőrnek, de tekintetében volt valami korát megelőzőt szomorú komolyság, melyet nem birt meghazudtolni életteljes arca, most még a hidegtől is vérpirosra csipve. Karcsu de izmos termetét sötétkék posztó-dolmány fedé, egyszerűen sujtásozva, félvállára lompos medve-kaczagány volt vetve, szijas rézsattokkal füzve nyaka körül, fején egyszerű asztrakán-kalap, két kerecsen tollal, oldalán aczélkard, minden ékszer nélkül, csupán a büszke arab mén, melyen lovagolt, látszott némi uraságot árulni el nála.

Kísérője egy vén szolga öszbe csavarodott csimbókos hajával, szigorú mentéjén csillog a sok évi viselés, s a kifordított bárányszőr subávali érintkezés nyoma. Oldalán nagy rezestoku kard lóg, lova erdélyi telivér.

„Nem is jó volna ezekkel találkozunk,“ felele a vén szolga, ura szavaira. „Ez Bánfi Mihály uram, a lovairól ismerek rá, kinek urabátyját a megboldogult fejedelem egy cigány hóhérral nyakasztatá le.“

Az ifju búsan fölsóhajtott.

„Ott voltál azon esetrél?”

„Bár ott lehettem volna. Most tán nem állna így a világ. Mikor a fejedelem aláírta a halálítéletet, Csáky László uram rögtön lóra ugrott s futtatott Bethlenbe, a hol Bánfi fogva volt a feleségével; a fejedelemasszony megtudta a dolgot s fölrohant a fejedelemhez, sikoltozva borult lábaihoz; „te átkozott ember, te átkozott ember, ne ontasd ki annak az ártatlannak a véré!” kiáltozá magán kívül s el nem bocsátá a fejedelem térdeit, míg az a kegyelmet ki nem adta az elítélt számára; mi rögtön lóra ültünk az étekgóval, ez a kegyelmet hozta, én egy vég bársonyt vittem, arra az esetre ha már későn érnénk, halotti takarónak; két ló dült ki alólunk Bethlen-várig, de bizony csak a halotti takaróra volt ottan szükség; azóta kétszer ütött bele a mennykő a bethleni várba, az egyik tornyán ide is látszik hogy kisebb mint a másik, s a hova Bánfi uram van eltemetve, minden tavasszal megindul a vér a földből.

„Kegyetlen ember volt a fejedelem ugy-e?” kérdé bánatos hallgatás után az ifju.

„Nem volt biz az. Én ismertem, mert gyermekkorától szolgáltam mellette; míg ifju volt épen ily szelid, áldott lélek volt szegény, miként maga kegyelmed, szeretted a tudományokat, vitéz volt, jószívü, jobbjai úgy szerették mint édes apjokat, s felesége a jó Anna asszony, — Isten nyugtassa meg — oly boldog volt vele, mint az angyalok az égben. Csak a hogy egyszer fejedelemmé lett, körülvették a rossz tanácsadók, belekeverték az ivásba, ittas fövel mindenre rávették; ha gazdag emberre

volt foguk, az ellen ligát csináltak s vagyonaikat maguk foglalták le, utoljára a fejedelemszony elvette pecsétnyomó gyűrűjét, s valahányszor Mihály ur jó fővel öt hat emberre halált mondott, ő meg rögtön kegyelmet irt nekik. Reggel aztán a szegény fejedelem meg is köszönte neki, hogy nem engedte az ártatlan vért kiontani.“

„Örangyala volt, mégis elkárhozott.“

„Hát még azután, hogy a jó asszonyt magához vette az Isten, be nagy csapás volt rajtunk a jó ur. A sok jöttment sehonnai ember azt tette vele a mit akart. Kifosztották az ő nevében a szegény köznépet, s kifosztották őt magát is utoljára úgy; hogy vénségére megtébolyodott azon való aggódtában, hogy nem leszen neki mit enni. De mit beszélek én kegyelmednek erről, a mit százszorta jobban tud nálam.“

„Örömet hallom. Azok a kik én körülém vannak, csak hazudni hizelegni tudnak, mikor igazat akarok hallani, teveled beszélek.“

„Szegény Apafi Mihály uram!“ szólt a szolga felsóhajtva, „mig élt, be sokan siratták, mikor meghalt, bizony nem siratta ott senki.“

„Ez hát a fejedelmek sorsa.“

„Nem mennénk odább nagyságos uram,“ szólt Tamás, másfelé térítve a beszédet, „a szánka már jól elhaladt.“

„Ne nagyságoj engem,“ szólt szomoruan az ifju.

„Hiszen most senki sem hallja.“

„Magam sem akarom hallani. — Meg kell előznünk a szánban ülőket, ők a Küküllő parthosszát követik; ha mi neki vág-

tatunk torony irányában a várnak, előbb ott lehetünk mint ők. Értésítette leányod a kisasszonyt arról hogy jövök?”

„Igenis, hanem a jó kisasszony sokáig nem akart beléegyezni, hogy egyedül szóljon kegyelmeddel, s utoljára is csak abban állapotodott meg, hogy a nyugati toronyszobában kész lesz szólni kegyelmeddel, de csak igen rövid ideig.“

„Csupán három szót s aztán visszatérek.“

„Még az éjjel? ebben a hidegben?”

„Nem fázik az a ki szeret, jó öregem, te addig majd térj be a csapszékbe és melegülj.“

* * *

Bethlen Gergely uram a templomban történtek után rendkívül jó kedvre kapott. Haza menvén, magával vitte a papot is, a ki a templomon kívül igen barátságos vig ember volt, s otthon nagy tüzet rakatott a kandallóban, s alig fért bőrében a jó kedvnek miatta.

„Olyan szemet vetett kend rám onnan a szószékről, nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram, mintha a fejemhez akarta volna vágni a bibliát,“ szólott az öreg, kötekedve a paphoz.

„Akkor igazán csöstül kapta volna kegyelmed a tanítást,“ válaszolt a pap vidáman.

A vig mulatozás között belépett a terembe Ilonka, meglátszott rajta az előbbi ijedelem okozta sápadtság; kezében egy üvegcset hozott, valami csodatevő balzsam félével, melylyel egy könnyű karczolást jött bekenni, a mit atyja a medvével küzdelenben a jobb kezén kapott. Gergely ur föl sem vett egy olyan

kis sebecskét, vadászaton különbet is szokott az ember kapni, hát még ütközetben, hanem azért édes mosolygással nézte, mint kötözgeti be sérült kezét az aggódó leány, ki zsámolyára térdelve megcsókolá a sebesült kezét, azután betekerte balzsammal, bekötözé s ismét megcsókolá.

„Látod, látod,“ monda az öreg ur gyöngéd enyelgéssel, „ezt se kellett volna kapnom, ha szeretőd volna. Ilyenkor annak kellett volna előállni védelmedre vén apád helyett. De hisz való is valamire ez a mai fiatalság, biz elnézték mint veszöttünk mi ketten pap urammal a nagy birkozásban.“

„Milyen különös“ szólt Ilonka elboruló arcczal, „már másodszor akart a medve széttépni.“

„Másodszor?“ szólt Gergely megütődve, „te erről nekem nem is szóltál, hol? mikor?“

Ilonka zavarba látszott jöni. Ugy tetszék, mintha megbánta volna a már kimondott szót, s örömet nem felelt volna atyja kérdésére, mely okvetlenül újabb kérdésekre adandott alkalmat.

„Nos? miért hallgatsz?“ kérdé Gergely ur, maga felé fordítva leánya arcát, ki lángvörössé pirult s szemeit lesüté.

„A mult ősszel“ szólt akadozó hangon a leány, „hogy Almakeréken voltam a nagynénémnél, Magdussal eltévedtünk az erdőben. Már esteledett az idő s mi mindig jobban belekeveredtünk a sűrűségbe, midön egyszerre a távolból vadászkiált hangja üt meg füleinket; félelmünkben arra kezdtünk tartani, midön egyszer szemközt ránk a bokrok közül egy rut gubanczos vadállat tört elő, én meg azt hittem hogy ördög, mert soha sem láttam ilyet elevenen s elkezdék ijedtemben sikoltozni. A fenevad

észrevéve bennünket, felénk kezdte csörtetni. „Fusson kisaszszonyom! kiálta Magdus, én addig lefekszem, s míg velem bajlódik, kegyed megmenekül.“ Azzal ő leveté magát a földre, én azonban egy lépést sem tudtam odább tenni, hanem egy nagy odvas fa mellé huztam magamat s onnan néztem, mint ment oda a medve Magdushoz, tenyerével összetapogatta, arcát megszaglászta, s a mint látta hogy nem mozdul, ott hagyta fekünni s széttekintett morogva, mintha engemet keresne. A halál félelmei közt voltam. E pillanatban újra hallatszott a kürtszó s a berek sűrűjéből egy ifju lovag robogott elő fekete paripán; én nem állhattam tovább, felsikolték, mire a lovag a neki ágaszkodó medvét torkon ütve kelevézével, hanyatt dönté a sűrűbe, s azzal leszökve lováról, oda futott hozzám, ki szinte magamon kívül hevertem a fűvön, s az odafutott Magdussal együtt felkarolva, egy közel patakhoz vitt, hol arczomat vízzel meglocsolva, magamhoz térítének. Soha sem mertem ezt neked megmondani.“

„Űm; majd máskor is így bizlak én téged magadra. De hát tovább. Mi lett aztán belőle?“

Ilonka még jobban elpirult.

„Hát miért nem mered megmondani? Tán biz egy csókot adtál a lovagnak, a miért életedet megmenté s azt szégyenled.“

„Oh nem atyám.“

„Pedig bizony megérdemlette volna. Tán nem volt valami szép?“

„Oh igen. Arcza, magatartása délczeg és nemes, szemei oly bátrak és mégis oly szelidek.“

„S te ráértél mind ezt észrevenni? De folytasd, hogy jöt-

tél azután haza? No mért hallgatsz el. Gyere no, ülj ide mellém, nem mondom meg senkinek, a pap már aluszik, nekem elmondhatod, nos?”

Ilonka suttogva, meg-megakadva, beszéde közepén folytatá:

„Alig birtam magamat lábaimon, a lovag paripáját ajánlá, fáradt voltam, kénytelenítettém rá fölülni, a lovag kantárnál fogva vezette a paripát. Hanem a paripa nagyon kemény száju volt, és az ut nagyon bokros, a nyereg sem volt nő számára való, majd leestem róla.“

„Nos? nos? nos?”

„Hát a lovag utóljára kénytelen volt maga is felülni s engemet ölébe venni s úgy hozni hazáig.“

Ezt mondva, Ilonka apja keblére rejté égő arczát, a ki erre jovialis kaczagásban tört ki.

„Hahaha! hiszen te valóságosan szerelmes lettél bele. Hogy hívják a lovagot?”

„Nem tudom.“

„Lehetetlen. Nem kérdezted meg tőle?”

„Mertem is! hanem Magdus megtudta az apjától hogy az ifju fejedelem udvaránál van.“

„Ahá. Tehát tudakozódtunk utána?”

„Azt is hogy keresztnevén Mihálynak hívják.“

„No ugyan erről ráismerünk, hisz annyi a Mihály Erdélyben mint a vadalma. De annyit legalább tudsz felőle, hogy magyar és nemes?”

„Nemes de szegény.“

„No bizony. Hát hisz Kendefi Gáspár uram sem gazdag

még is elvitte Katiczát; nem adom én a leányomat pénzért megtevéért, mint a cserkesz, hanem szeretetért. Mai világban úgy sincs egyéb bizonyos birtoka az erdélyi magyar embernek a kardjánál.“

Ilonka szótlán örömmel csókolta össze atyját, elárulva öröme által; mennyire szeret! s azzal jó éjt kívánva az öregnek, látható felindulással hálósobájába távozott.

Az öreg ur még nem volt álmos. „Hej pap uram!“ kiálta a kandalló mellett bólingató lelkészre, „zabban a lovak!“

„Nem alszom“ viszonzá a lelkész, „csak nem akartam kegyelmeteket háborítani Istennek tetsző beszélgetésükben. Kend Bethlen Gergely uram valójában nem oly bolond ember mint sok apa, ki rangot és gazdagságot keres leányai számára, boldog élet helyett.“

A pap még egy igen szép hosszú és épületes beszédet szándékozott e thema fölött tartani, melybe azonban bele sem foghatott, mert a várkapun ejtett döngetés vendégek érkezését jelenté, s e zajra Bethlen uram számtalan kutyái mind előrohantak a pitvarból, akolból és konyhából, rettentő ugatást mivelve, a külső lármára a szobában alvó kedvencz agarak is elkezdtek csaholni, egy az ajtónak futott, farkát csóválva, másik első lábait az ablakba téve kezdett el üvölteni, a többi is, — volt legalább tizenkettő, minden szegletben megszólalt, Gernyeszegi Menyhért uram nem győzte őket a sok „czoki“val csitítani, s ha kettőt hármat elhallgattatott, a negyedik akkor mordult el a zsölyeszék alatt.

Végre hallatszott a kapu csikorgó kurrogása, a kutyák ismerő nyihogással futottak mind az ajtóhoz, az udvaron egy

bevágató szán csörgése hallék s azután férfias lépések a tornáczon, valaki a ház ura után kérdezösködött.

„Ez Bethlen Miklós öcsém!“ kiálta fel Gergely ur, „ismerem a hangjáról. Ezek már aztán Isten hozta vendégek, a kik ilyen időben jönnek látogatni.“

Az érkezők benyitottak a terembe, bundáikat oda künn lerakva, az egyik egy fiatal harmincz éves férfi lehetett, szembe-tünő családi hasonlattal Gergely urhoz, a másik: Bánfi Mihály, valamivel idősebbnek látszék korai kopaszsága miatt, bár ő sem volt hajlottabb kora.

Gergely ur összeölelé, csókola vendégeit, Menyhért ur is kezét rázott velük, és az agarak is mind fölugráltak a nyakukba s rájuk ágaskodtak nyomot hagyó czirógatással.

„Hej bort ide legények!“ kiálta ki Gergely ur cselédjeinek, „több tüzet a kandallóba, nem aluszik itt az éjjel senki!“

A csatlósok rögtön megjelentek boros vedreikkel, előkészíték a nehéz ezüst billikomokat, a vendégeknek nem kelle sok kinálás.

Akkor nem oly homoeopathikus adagokban itták a bort, mint most; meszelykével, vizecskével, hanem veder számra, s azért ha itt ott jó kedve lett is az embernek, de még sem volt azért részeg.

A borozás közben kisült, hogy Gernyeszegi Menyhért uram ott is megfelel magáért, de még Gergely ur sem hívott segítséget a maga veder borához, s a mi Bethlen Miklós uramat illeti, ő még Bánfi Mihály uram helyett is jónak látta inni, mint a ki bornemissza lévén, csak úgy hallgatott és mélézött a lármás társaságban.

„Szóljon már kend is vagy egyet Bánfi uram,“ szolt Gergely ur, bele kapczáskodva a józan emberbe, „mert biz azt hiszem hogy nem tud magyarul.“

„Hát miről beszéljek?“ válaszolt az egykedvűen.

„Miről? Hát mondja el, hogy tetszik Küküllővára?“

„Bolond volt a ki építette, mind a négy tornyához külön kijáras van, ha nem vigyáz az ember, tolvaj és ellenség könnyen hozzá férhet.“

„Sohse aggódjék kend, az én életemben egy ajtó sem volt azokból nyitva.“

„Kend, lehet hogy nem járt be rajtok. De ki tudja korhely cselédek nem szökdösnek-e rajtok ki- s be, mikor éjjel a főkapu zárva van.“

„Legalább mi hogy jöttünk, a délkeleti torony ajtaját nyitva láttuk.“

„Az ördögbe! Hisz az a leányom szobáiba vezet.“

„Tán nem jól értette kegyelmed? A délkeleti tornyot mondtam. Mert a holdvilágnál a hogy jöttünk, mi azon az ajtón egy férfi alakot láttunk belopózni, én még figyelmeztettem Miklós öcsémet rá, de ő azt felelte: valami kósza cseléd lehet.“

Bethlen Gergely arcza e szavak alatt elsáppadt, elsötétült, a kupát letette kezéből, székét eltolta az asztal mellől, s a nélkül hogy egy szót szólna, a falra függesztett kardjához lépett s azt kihuzva megindult azon ajtó felé, melyen Ilonka eltávozott.

„Mit akar kegyelmed?“ kiálta fel a pap, felrugva székét s eleje ugorva a baljóslatu arczu embernek. „Mit szándékozik mivelni?“

„Legyen kendnek esze Gernyeszegi Menyhért uram“ szolt nyugalmát hirtelen visszanyerve Bethlen Gergely, „s engem se tartson bolondnak. Meglehet zsványnyal lesz dolgom, s csak nem mehetek az ellen zsoldárral.“

„Jó, de hátha többen lennének, én is elmegyek kegyelmeddel, hogy segélyére lehessek.“

„Igen, de az is meglehet“ folytatá Gergely tompa hangon, mintha nem is akarná hogy hallják a mit mond; „hogy a kit ott kapok, nem pénzemet, hanem becsületesem jött elrabolni, s akkor jobb ha rajtam kívül más nem tudja. Azt elhiheti kend, hogy leányomat meg nem ölöm, egyért azért mert asszonyt ölni nem szokásom, más meg az, hogy szeretem, ha szégyenemre válik is; de ha férfit kapok ottan, akkor! . . . akkor esküszöm a szent háromság egy Istenre, Gernyeszegi Menyhért uram, hogy ha hétszáz pap imádkozik is érte, és hétezer ördög ürzi is minden haja szálát, kétfelé hasitom!“

Ezt mondva a jó ur félre toltá az utból a becsületes lelkészt, s a nehéz tölgyfa-ajtót olyan dühvel vágta be maga után, hogy minden asztal tánczolt bele.

„Igyunk tovább nagytiszteletü uram,“ szolt Bethlen Miklós hidegen, ki az egész jelenet alatt meg sem mozdult a helyéről „majd elvégzi azt Gergely bátya, s ha szüksége lesz ránk, meghalljuk. Isten éltesse ifju Apafi Mihály uramat a fejedelmet!“

A pap ivott a kimondott egészségért, a két ur keserüen mosolygott egymás szeme közé.

* * *

Az éji lovagok ezalatt kikerülve az előttük haladó szánt, mély hófuvatos árkokon s zúzmarázos berkeken keresztül elvergődtek Küküllővár alá. A vár déloldalai ablak ki volt világítva, a délkeleti torony ablakában két gyertya égett.

„Künn a jel!“ szólt András gazda urához.

„Szálljunk le lovainkról“ monda az ifju könnyeden leszökve paripájáról s a kantár szárát szolgájának vetve. „Te keresd föl a legközelebbi csapszéket. Ott melegedj föl. Egy óra mulva ismét itt légy.

Az ifju lovag azzal a torony felé sietett. A várárok be volt fagyva, könnyen átmehetett rajta, ott egy palánkon kellett magát keresztülvetnie s néhány pillanat mulva a toronyajtó előtt állt, miután annak kölépcsői szét voltak hányva, a kiálló kőpárkányokon kapaszkodva föl annak erkélyeig.

A távolból a szán csörgése hallatszott.

„Hozta Isten ifju uram.“ Szólt egy suttogó hang a belopózóhoz, s egy izmos néember, kiben Magdusra ismerünk, kézenfogva a lovagot, fölvezette őt azon szobáig, melyben a két gyertya égett.

A szobában vigan pattogó kandallótűz vete élénk világot, kitüntetve azt a sok apró, kedves, semmi haszonra nem levő tárgyat, mikkel hölgyek fel szokták szobáikat ékesgetni, s mi azoknak olyan jól illik.

„Jaj lovag ur“ kezdé Magdus, „már csak vegye el kisaszszonyunkat, mert még a templomban sincs bátorságban kegyelmed nélkül.“

„Jót mondasz jó Magdus,“ felelt a lovag mosolyogva,
„hanem kettőn áll a vásár “

„De lovag ur, a hol az eladó is oly kész mint a vevő, hamar készen van ott az alku.“

A lovag jó kedvében egy aranyat nyomott a cseléd markába, az boszusan adta vissza.

„Mit gondol kegyelmed? nekem egy aranyat? kegyelmed szegény ember, nem így kell vesztegetni a pénzt. Kelleni fog bizony menyegzőre, akkor is csak márvást a cselédnek nem aranyat.“

„Ugy, igaz,“ dörmögé magában a lovag, „hisz én szegény vagyok.“

E perczen fordult a kilincs, a lovag oda szökött az ajtóhoz s felrántva azt. Ilonkát látta maga előtt örömtől és boldogságtul üdvezült arcczal.

A két szerelmes napok óta tanulgatá magában a szavakat, miket e találkozáson egymásnak mondani fog; épen azért egy szó sem jött ajkaikra, némán megölelték egymást, egy csók volt mind az, a mit egymásnak mondani tudtak.

„Haragom van rád,“ szólt Ilonka, ki akarva fejteni Mihály karjaiból, — tudta hogy nem fogja bocsátani — „te úgy jössz hozzám mint a tolvaj az ablakon keresztül, mikor az ajtó is nyitva áll előtted, titokban, midőn nyiltan is jöhetnél.“

„Nem jöhetnék Ilonka. Atyád bizonyosan megtiltaná.“

„Lásd“ szólt Ilonka mondhatlan hamiskás mosolygással,
„én bátrabb vagyok tenálad. Te nem merted kezemet megkérni

atyámtól; én megtettem helyetted, és nem kaptam tagadó választ.“

A lovag egyszerre elkomorult.

„Te elmondál neki mindent?“

„Találkozásunkat. A többit ő maga kitalálta, én mondtam neki, hogy te szegény vagy, ő felkaczagott, megveregette arcomat, megcsókolt s azt mondta, hogy Kendefi is szegény, mégis neki adta néném.“

„Lásd azt nagyon rosszul tevéd, hogy titkunkat előtte fedezted. A mit mondok, nem fogod érteni, de hinni fogod hogy igaz. Sem atyád, sem rokonaid nem fognak tégedet nekem nőül adni, ha engem megismernek; okaik vannak rá, mikről sem ők nem tehetnek, sem én.“

„Nem értem, mi okaik lehetnek? Hogy szegény vagy, azt tudják már, ha családjaink ellenségek, én kibékítlek benneteket, ha más hiten vagy, majd megtérítlek én. Oh az én családom nem terem oly képtelen embereket, mint te gondold. A Bethlenek jó szive mindenütt ismeretes, családi körükben s az ország ügyeiben egyaránt.“

„Jól tudom. De van egy körülmény, melyet te nem ismeresz, s mely korlátot emel szerelmem és szived között. A Bethlenek az utolsó férfig ellenezni fogják, hogy én férjed lehessek, míg ha már az volnék, örömmel szoritanának karjaik közé.“

„Nem értelek. Nem értelek.“

„Ne is érts, csak higgy. Boldogságunk egyedül attól függ, hogy tudsz-e bennem eléggé bizni s tenni azt a mire kérlek? A

legközelebbi faluban értekeztem a lelkészszel, ki bennünket azon perczben összeadand, melyben előtte megjelenünk. Akarsz-e velem jöni?”

„Én szökve, atyám tudta nélkül?”

„De velem. Az én lovagbecsületed védpaizsa alatt. Esküdni nem szokásom, de szavamra mondom, hogy míg nőmmé leedsz, megőrzelek, s ha az lettél, megszerzem számodra mindenki becsülését és atyád áldását.”

Ilonka tétovázni, ingadozni kezdett, e pillanatban erőszakosan felszakasztaték az oldalajtó s a szerelmesek előtt Bethlen Gergely uram állott, meztelen karddal kezében.

Ilonka nagyot sikoltva veté magát apja keblére s onnan lassan alácsuszva annak lábaihoz omlott.

Bethlen Gergely sok szóba kezdett, míg egyet ki tudott mondani. A lovag háttal állt a kandallónak s fél kezével eltakarta arcját.

„Suhancz!” ordita rá Gergely, kardja reszketett izmos kezében. „Látom a te oldaladon is kard van. Huzd ki ilyen amolyan lélek fia, mert négy felé váglak.”

A lovag erre levette kezét arczáról s azt a tűz felé fordítva, méltóságteljes tekintettel nézett Bethlen szemeibe.

Az öreg e pillanatra egyszerre átváltozott. A düh és meglepetés egy pillanatig küzdöttek arczán, egészen elkomorult, szemeit lesütötte, kardját a falnak támasztá s hüvelykujjait övébe dugva nagyokat mordult : „Üm — igen — hm —“ Azután mérgesen fordult Magdus felé. „Vidd kisasszonyodat szobájába.”

Ilonka még jobban megrettenve atyja elkomorulásától mint előbbi haragjától, átkarolta annak térdeit s reszketve könyörgött neki :

„Hiszen te azt mondád : hogy nem fogsz arra haragudni a kit szeretek, bárha szegény is.“

„Szegény?“ szólt az öreg ur metsző sarcasticus hangon. „Az igaz hogy elég szegény, nincs egyebe ennél a kis Erdélyországnál. Ő nagysága Apafi Mihály uram a fejedelem.“

„Igen az vagyok“ szólt az ifju előlépve, „s ha ugy akard leányod férje, kit fogadom, hogy boldoggá fogok tenni.“

„Oh atyám!“ szólt Ilonka örömpresve csókolva atya kezét.

„Menj szobádba“ viszonzá Gergely szigoru hangon. „Itt nem rólad van szó többé, hanem Erdélyországról“ s azzal karon fogva leányát kivezette a teremből, s azzal magukra zárta az ajtót.

„Nagyságos uram“ szólt Gergely visszatérve a fejedelemhez „sokat szeretnék kegyelmednek mondani, ha czudarság nem volna a magam házánál összeszidni a vendéget, bárha az ablakon jött is be! hanem annyit mégis megmondok kegyelmednek, hogy inkább hagyta volna kegyelmed leányomat összetépni a medvének, mint hogy maga tépte össze. Mert hogy kegyelmed az én leányomat elvenni nem fogja, arra már aztán esküszöm.“

„Mi kifogásod van ellenem?“

„Ne méltóztassék tréfálni ez órában nagyságos uram. Én vén ember vagyok, az eszem sem szállt még a lábam szárába. Vajmi jól tudja azt kegyelmed, hogy a kegyelmed fejedelemsége leendő házaságától függ. Néhány hónap mulva letelt a kegyel-

med kiskorúságának ideje, s a számára kijelölt mátká, a Brandenburgi Markio leánya azóta szintén felnőtt. Boldog lesz-e kegyelmed általa? az nem kérdés, de fejedelemmé lesz. Ha pedig egy ilyen magamforma nemes ember leányát veszi el kegyelmed, engem ugyse az ágy alá vágta akkor kegyelmed a fejedelemsüveget.“

„Mit bánom én.“

„De bánom én és bánja az ország! Kegyelmed csak egy ember, én is csak egy vagyok, mi élhetünk, halhatunk, a hogy Istennek tetszik, de most Erdély jövődjéről van szó, s mi nem fogjuk túrni, hogy a kegyelmed szerelmessége miatt elveszzen az ország. Ha kegyelmed most elveszti a fejedelemséget, soha sem lesz itt többet ur a magyar. Menjen innen kegyelmed Isten szent hírével s teljesítse azt a mit az ország rendei határoztak. Ilonka kegyelmed neje nem leend. Leányom szive megszakadhat, az enyém vele szakadhat meg, de kegyelmed még sem fogja őt birni, mert Erdélyország sorsa előbbvaló. Kegyelmed meggyalázta házamat; — ellenségeim meg fogják tudni; — leányom hírneve oda lesz; de azért kegyelmed nem fogja őt nőül venni, mert Erdélyország sorsa több mint az én becsületem . . . Kegyelmed apja sok jó magyar nemest lenyakaztatott, kegyelmed örökölte apja nevét, öröklendi apja vérszomját is; én tudom hogy magam leszek az első, kinek fejét kegyelmed ha fejedelemmé lesz leütteti, és azért mégis kényszeríteni fogom kegyelmedet hogy fejedelme legyen Erdélynek, mert az én fejem semmi ott, hol Erdélyország sorsáról van a szó. Most Isten áldja meg nagyságodat.“

Ezt mondva Gergely ur, fejébe rántotta elülről hátulról kis veres sipkáját, s keserü elkomorodással fordult el az ifju fejedelemtől, ki némán, leverten, összefont karokkal bámult a kandalló hamvadó tűzébe, s egy szót sem birt viszonzni az ősz honfi feddő szavaira.

„Még egyet uram.“ Szólt Gergely visszafordulva az ajtóban. „A mit mondtam mind komoly, megmásolhatlan szó volt, s én rajta leszek, hogy szavamat megtartsam, azért ha kegyelmed mint igaz nemes ember azt nem akarja, hogy leányomat ezentul elzárva tartsam mint egy apáczát, lovagi kötelességének ismerje hozzá többet soha nem közelíteni.“

A fejedelem szomoruan távozott el a toronyból. Gergely magához vette az ajtók kulcsát s visszatért vendégeihez.

„Csak igyanak kentek, semmi baj sem volt, semmi“ szólt közéjük lépve, jó kedvet erőltetve arczára, hogy szinte csikorogott bele minden vonása. „Egy kis izé — aztán semmi egyéb; bolond tréfa, majd halálra nevettem magamat. Haha! Egy csatlósom furcsán járt Magdussal, hahaha az ördögbe.“

Hanem e nevetés közben ugy megszorítá az ezüst kupát melyet kezébe fogott, hogy a két oldala összehorpadt s a bor mind kiömlött belőle. A vér elfutotta szemeit.

„Ejh milliom istennyila!“ kiálta falhoz vágva a serleget, nem megy már nekem a tettetés, hisz leolvashatják kendtek az arczomról, akármit beszélek, hogy meg vagyok gyalázva.“

„Mit? mi történt?“ kérdezik a vendégek.

„Hát egy suhancz, valami siheder, még leányommal barátságot mert kötni“ beszélt Gergely ur, ellobbant haragja után

ismét magához térve, hogy új mesét mondjon vendégeinek. „De kiadtam a ficzkónak az utat, jól járt hogy ott nem vettem le, hol feljött, az ablakon.“

„De hát inkább kényszeríteni kellett volna“ szólt közbe a pap „hogya hirbe hozta a leányt, tegye nejevé.“

„Majd én egy sehonnainak adom a leányomat, egy koldusnak“ szólt tettetes pattogással Gergely ur, „soha bizony.“

„Hisz az elébb egészen máskép beszélt kegyelmed ezen a helyen“ feddözék a pap, „igen okosan mondá, hogy nem tekint vagyokra, születésre, csak leánya szeresse a kit választott.“

Gergely ur feje fött a lelkész beszéde alatt, szemei karikát hánytak, szerencsére a serleget már eldobta, mert különben baj lett volna; még beszélt volna a lelkész, de Gergely ur egyszerre olyat csapott öklével az asztalra, mint a mennydörgő mennykő, s felordított a hogy kifért a torkán :

„Az akkor volt! Én tudom mit beszélek! Hagyjon kend nekem békét!“

Erre fölkelte Bethlen Miklós, s Gergely urat átölelve visszaülteté székére, fülébe sugva : „Legyen kegyelmed nyugodt, mi mindent tudunk, a látogató a fejedelem volt.“

Gergely ur lankadtan esett székébe vissza, mint ki félelmes álomból ébredett föl.

„De kiadtam neki az utat“ dörmögé az őt értőknek.

„Kegyelmed igaz hazafi“ szólt Bánfi megrázva kezét az öregnek.

„Ezt nem hagyjuk megtörténni soha“ monda szilárdul Bethlen Miklós, s a három férfi könnyes szemekkel nézett össze, míg a pap sehogy sem tudta magának kimagyarázni: hogy micsoda nagy hazafiuság lehet abban, ha az ember nem adja a leányát annak, a kit szeret?

A T A T Á R O K.

Még néhány napig mulatának Bethlen vendégei Küküllővárbán, ezalatt a családi tanácsban elhatározzák, hogy minden kísértet elkerülése végett legjobb lesz Ilonkát, addig, míg a fejedelmet elfelejtí, Nagyváradra küldeni egyik rokonához; a minthogy egy reggelen meg is indult vele az egész atyafiság szánkákra rakodva. Maga Gergely ur Gernyeszegi Menyhért urammal egy szánon, másikon Ilonka Magdussal, harmadikon Bethlen Miklós és Bánfi Mihály. Egész Bethlenig semmi bajuk sem történt, hanem ott már annyira behordta a szél az utakat hóval, hogy a legnagyobb erőlködés mellett sem hatolhattak tovább Szászvölgyénél, ott pedig teljes lehetetlenség volt a szoroson keresztül törniök, mielőtt a falusi népség lapáttal utat hányandott a hótorlatokon s e miatt kénytelenek voltak ott éjszakázni a kis faluban.

Szerencsére Magdus apja, András gazda ott azon faluban lakott, s épen otthon tartózkodott, elkéredzve a fejedelemtől, a kinek a házánál az uri vendégek legalább türehető éji tanyára találtak.

Ott elrendezték magukat, a ki hogy fért. A kocsisok az akolban, András és Magdus a konyhában, míg az urak a nagy lakó szobát foglalták el, Ilonkának egyedül engedve a kis benyilót mennyezetes nyoszolyájával.

Már jól behaladt az éjszakában az idő, az alvók különféle hangokon horkoltak, midőn egyszerre irtózatossá hangzik szét a faluban, nyargaló paripák verik fel a csendet s az egyszerre kigyuladt tűz rémes világánál száz rémalak tűnik elő, ordítva, gyors paripákon, idegen öltözetben.

„A tatárok! a tatárok“ hangzék a vészkiáltás a felriadt lakosság házaiból. A fekete, szegletesfejú, szélesszájú alakok, mintegy lovaikhoz nőve, benyargalnak az udvarokba, kanóczot vetnek a háztetőkre, kötélre fűzik a kirohanókat s lemészárolják az ellenállót. Az asszonysírás, halálhörgés, káromkodás nőttön növe zajba vegyül, melyből kihallik olykor a félre vert harang vészkondulása.

Bethlenék hirtelen talpra ugráltak; mire széttekintének, már a tatárok elfoglalták az ablakokat, a künn kapott cselédséget leverve lábairól, s a tornáczajtót kezdték döngötni.

„Ehen van ni“ kiálta fel a pap. Az Isten büntetése, a miért nem akarta kegyelmed leányát ahhoz adni a kit szeret, hanem megszóktetni előle, most már a pogány veszi el.“

„Ne papoljon kend most nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram, hanem lásson egy fokos után s álljon velünk együtt az ajtóra, vagy menjen Ilonkát biztatni.“

A pap úgy tett a hogy mondva volt: bement Ilonka szobájába, ki ijedtében fél-ájultan hevert ágyán; egy vigyorgó

tatár féltetével már bemászott az ablakon, de a kihez Menyhért uram úgy vágott egy karos széket, hogy menten visszaesett a honnan jött.

Más felől ez alatt három tatár már betörte a tornácajtót, az egyik lovas bement a konyhába. Azt ugyan András gazda fokosával úgy föbe kollintá, hogy a lova alá esett, de a másik kettő pányvát vetett az öreg legény nyakába s lerántva a földre, elkezdé annál fogva kifelé hurczolni.

Magdus csak nézte ez ideig, mintha sóbálványnya vált volna, a viadalt, de a mint látta, hogy az apját huzzák vonják a földön, felsikoltott s egy fejszét kapva a szegeletből elő, neki rohant az egyik tatárnak, s egy kegyetlen elbúsult csapással ketté hasította annak fejét. Az utolsó tatár aztán nem volt rest, hanem elszaladt a hős leány elől, ki visitozva hajította utána a véres fejszét. András gazda erre kivetette a pányvát nyakából, s fejére rántva hirtelen a levágott tatár csalmáját, s felkapva annak lovára, bekiálta az urakhoz : „Csak védjék magukat kegyelmetek, én addig elfutok segítségért.“

„Eredj fiam Küküllőre,“ kiálta utána Gergely, „vagy menj Bethlen várba, vagy a hol legközelebb találod az atyafiak banderiumát, és mondd meg a kit ott találsz, hogy a ki leányomat megszabadítja, legyen bár akárki fia, kezével jutalmazom meg.“

András hallotta a biztatást, s erre a helyett, hogy Küküllőnek tartott volna, Balázsfalva felé fordítá a ló száját, s a tatárok között szerencsésen keresztül nyargalva, kik csalmájáról társuknak tekinték, tova iramlott a faluból.

Az urak ezalatt hirtelen elkészültek a védelemre; három

lőfegyvernél nem volt több velük, de mindnyájának volt legalább kardja. A benyiló ablakát eltorlaszolták szekrényekkel s oda állíták a papot és Magdust, maguk ezalatt a lakszoba ajtaját és ablakait foglalva el. Néha tettek egyegy lövést, midőn valamelyik tatár kanóczot készült vetni a födőre; a lövés után szétfutottak az ostromlók s ismét ujak jöttek helyettük.

Végre a tatárok az átelleni házakat gyújtották meg, hogy a láng átsapjon a szomszéd födőre, a ház elé ültetett terebélyes hárs- és diófák egy ideig elfogták a zsarátnakot, de végre a házra lövöldözött égő nyilaktól csakugyan belekapott a tűz a háztetőbe s egy percz alatt lángban állt az egész épület. A tatárok ujjongattak. A bent levők Istenre bizták lelküket. Történt azonban, hogy András gazda teheneket tartván, az előtti napon tengeri-kórókat vett meg egy oláhtól, melyeket azon havasan kiterítgetve a padláson, az égő háztető tüze nem birt a nedves kévéken keresztül a gerendáig terjedni, s ekként leégett az egész tető, a nélkül hogy a házban levőknek csak egy hajszáluk is meggörbült volna. Ekkor a tűz világa mellett egy nagyképu tatármurza lovagolt elő, macska bajuszával, piszkos, de aranyos öltözete mutatta rajta a vezért; ez mérgesen ordított az ostromlókra, kik már sok holtat vesztek s még közel sem juthattak az ostromlottakhoz. A murza fogott egy nagy vas buzogányt, s azzal ütögetve az ostromlók hátát, ekkint buzditá őket nagyobb vitézségre, mire a tatárok közelebb kezdtek nyomulni a házhoz, s csákányokkal kezdték annak falait bontogatni, már egy jókora nyilást törtek a benyiló falán, s miután

az már közel volt a beomláshoz, Gernyeszegi uram kénytelenült Magdussal és Ilonkával a lakszobába vonulni.

Ide szorultak össze mindnyájan. Bánfi Mihály egy köütéstől eszméletlenül hevert a földön, Bethlen Miklós vállában egy nyil volt betörve, a fegyverek mind ki voltak lövöldözve, Gergely puskájában volt az utolsó töltés.

„Ajánljuk lelkünket Istennek atyafiak“ monda Gernyeszegi Menyhért s aztán védjük magunkat férfiak módjára, s ezzel egy rövid imádságot mondva el, melyet a többiek utána rebegtek, fölkapta Bánfi kardját s a másik két férfiuval kiállt a végharczra, középre fogva az elalélt Ilonkát s várva elhatározottan az ostromlókat, kiknek ütések sűrűen hangzottak ajtón és ablakon.

Egyszerre a két ablak közötti fal leomlott, tág kilátást nyitva az ostromló csoportra : „Isten velünk kiáltának a védő férfiak, kardjaikat kimeresztve, a midőn e pillanatban egyszerre ismerős trombitaszó harsogott fel az ostromlók háta mögött, s füst és láng közöl egy háromszinű, kék, sárga, veres zászló lobogója látszott közeledni.

„Istené a dicsőség! jön a szabadulás!“ kiálta feléledt buzgalommal a pap, s a megriadt tatárok hirtelen visszafordulva, az ujan érkezők elé tolultak.

A csata rövid volt, néhány percz alatt keresztül törte magát a rendetlen csordán a kis segédcsoport, alig volt negyven ötven ember, de mind jól felfegyverezve, s villogó kardjaik csapása alatt hullott a tatár mint a tök.

Elöl egy délczeg lovag, leeresztett aczélsisakján két sastoll

meredt föl; oly sebesen tört magának utat az ostromlott ház felé, hogy társai alig birtak nyomában maradni. Néha körülfogták, de ő jobbra balra vágott s ismét tisztában volt.

„Derék fiu vagy, akárki légy. Engem úgy segítjen megérdemled leányomat“ kiálta Gergely ur.

„Ni — hogy villámlik a kard kezében! a hova vág, nem kell annak másik csapás. Nézz oda Ilonka ha meglátod, lehetetlen hogy belé ne szeress.“

Ilonka fölveté szemeit, s a mint meglátta a küzdő lovagot, mintha valami megdöböntő sejtelem kapta volna meg szivét, két kezét keblére tette, s térdenállva fölemelé szemeit az égre és sohajtott, és az ég meghallgatá a mit kívánt.

A szabadító ezalatt egészen a ház elé jutott, s már szinte megmenté Bethlenéket, midőn az utca tulsó feléről uj csapattal jött rá a murza.

A nagyképü macskabajuszu ember, szegletes fejével, villogó szemével és fogaival, vörös csalmájával, pokoli jelenetkint száguldott elő fekete paripáján, az égő házak között. A lovag megállt előtte, s rövidre szedve a kantárszárát, hátrahuzta paripája nyakát s fölágoskodott a kengyelben, kardját szeme elé tartva. Azon pillanatban, midőn a murza oda ért s görbe sarló alaku kardját az ifju fejének mérte, egyszerre lebukott ez lova nyakára s egy gömbölyü, alulról fölfelé intézett csapással oly mesterien vágott a murzához, hogy annak ugyanazon pillanatban a kardja jobbra, a feje balra repült.

Az oda érkezett tatárság ez eseten elrémülve hirtelen

megfordítá a kantárszárát s ott hagyva a győzteseknek rabjait és martalékát elfutott az éjszakában.

„Jókor jöttünk-e?“ kiálta András gazda, nem gondolva leégett s szétrombolt házával, csak vendégeivel.

„Erős várunk nekünk az Isten.“ Szólt ünnepélyesen Gernyeszegi, letéve kezéből a kardot.

A mentő lovag leszállt lováról s oda jött a megmentett csoporthoz.

„Légy üdvöz derék lovag“ szólt kezét nyujtva eléje Bethlen Gergely. „Én Isten előtt ez órában szent fogadást tevék : hogy a ki meg fogja menteni leányomat, nem keresem családját, hitét, vagyonát, neki adom nőül. Azért akárki légy, ha még nőtelen vagy, s magad is úgy akarod, fogadd őt kebledre, s légy szeretve általa, úgy a hogy megérdemled.“

„Köszönöm“ szólt a lovag elfojtódott hangon „és elfogadom,“ s avval megfogva a gyöngéd hajadon kezét, oda vonta őt keblére. Ilonka, a mint a lovag keze az övét érinté, megtört erővel hanyatlott alá, ha a lovag karjaival át nem öleli, alélt termete a földre rogyott volna, alig eszmélt magáról többé. Nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram áhitattal rebegé, karjait kiterjesztve, fölöttük : „az ég áldása legyen rajtatok.“

„Ámen!“ monda a lovag, és sisakját leemelte fejről.

Mindenki ráismert egyszerre.

A férfiak hátrarezenve, Ilonka felsikoltva s karjait convulsiv erővel kulcsolva az ifju nyaka körül, kiálták egyszerre :

„Apafi Mihály!“

* * *

Néhány hóhap mulva Balázsfalván tartotta a fejedelem menyegzőjét Bethlen Ilonkával. Jelen volt az ország színe, java, s annyi ember között egy sem volt, a ki szomorú ne lett volna, csupán az ifjú pár volt boldog és vidám. A legközelebbi rokonok úgy jártak alá s fel, mint temetéskor a megszorodott felek. A menyegzői pompából kirítt az arcok bújja.

Mikor a fejedelem szép menyasszonyával, megkezdte a tánczot, a vendégek egy része fölállt tiszteletből, más része ülve maradt és duzzogott.

„Miért nem tisztelik meg kegyelmetek a fejedelmet, hogy felállnának, szólt Apor István uram, akkori főkincstárnoka Erdélynek az ülve maradtakhoz; mire egy közölök Sárosi János uram, daczosan visszaszólt:

„Elugratta biz ő kegyelme a fejedelemséget!“

* * *

Apafi boldogul élt sokáig szép nevével, — hanem Erdély csakugyan nem látott több fejedelemtemetést.

MAGYAR HISTORIAI NOVELLA.

I.

Murányvár, az annyi regényes kalandról híres omladék, Ferdinánd király idejében a Tornai Tornallyay családnak volt birtokában.

1536-ban meghalt az öreg Tornallyay János, s maradt utána egy fia László, kit még élteben eljegyzte egy szintén a Tornallyay családból való hajadonnal Máriával.

Ezt a Tornallyay Máriát azonkívül a fiscus által fiusittatá, hogy ha netalán saját édes gyermeke meghaláloznék, vagyoni ne származzanak idegen kézre, hanem maradjanak a leánynál, s ha az később máshoz találna férjhez menni, viselje a férj az ő nevét is, s a születendő gyermekek, mint Tornallyayak birják a család javadalmaikat.

Mínthogy azonban kora halálával hátrahagyott fiacskája menyasszonyostul együtt még mindketten gyermekek valának, gondviselőül rendelé számukra eddigi várnagyát Bacsó Tamást, még két testvérével együtt, kiknek egyikét hitták Bernátnak, másikat pedig Sámsonnak.

Az öreg Tornallyay sohasem vélte gyermekei jövődjét jobb kezekre bízhatni, mint e három férfiera. Ezek közül Tamás volt a legidősebb, kegyes, imádkozó ember, kinek sohasem volt egyébre gondja, mint bucsujárásra és alamizna-osztogatásra; utána következett Bernát, ez egy kissé rútarczu volt, fertelmes képére alig lehetett ránézni, de annál jobban értett a gazdálkodáshoz, s pénz és számvetés dolgában senki őt meg nem csalhatta; a legifjabbik, Sámson, pedig vitéz hadakozó ember lévén, már természetnél fogva is erős és izmos termetű; úgy gondolá a jó öreg, hogy a mig fiának lelki neveltetése nem szenvedend hiányt Tamás ápolása alatt, addig Bernát a vagyombeli gazdálkodásban leendő tudós, végre Sámson hathatós védelmezője leendő annak minden erőszakos megtámadások ellenében.

Az öreg János eként elhagyván a mulandóságot, ime mi történék vala? Már az első esztendőben hire futamodék, hogy Murányvár egy rablófészekké lett, honnan vitéz Sámson gazda tüzzel vassal látogatja a felvidéket, gyilkol, rabol és gyujtogat, a jó Tamás feltöri a templomokat, leszedi harangjaikat, s a bölcs Bernát benn a várban pénzt kovácsol az elrabolt harangokból, s annyira elárasztá már hamis pénzzel a tájéket, hogy a szomszéd városokban félnek az emberek pénzen vásárlani, hanem inkább csereberélnek.

Hasztalan emeltek panaszt a szomszéd falvak és földesurak! a hatalmas gonosztevőket nem volt mód megfenyíteni, ha Ferdinándhoz folyamodtak segítségért, ezek azzal fenyegetöztek, hogy áttérnek János Zsigmondhoz, s megfordítva. A megye kétséges föld volt, ma az egyik fél birta, holnap a másik, s

mikor a háborura is alig volt elég a fegyver, honnan jutott volna még a rablók ellen?

Az országgyűlés egynehányszor czitálta őket, de ők sohasem jelentek meg, daczolva a törvényekkel.

Minő sors várhatott ily állapotban a rossz kezekre bizott árvákra, kiknek ügye a zürzavaros időben egyedül a gondviselő ur Isten őriző kezére volt bízva?

A mellékrokonok gyakori kérdezősködéseire mindig kitérő feleleteket adtak a gondnokok, s nem engedék őket a gyermekekhez férni; majd, hogy László felserdült, elhiresztelék, hogy elment Lengyelországba hadakozni, egyszer csak aztán kitűzték a fekete zászlót a várromra: — hogy, hogy nem? — hazaérkezett ismét, és rögtön meghalt; a ki nem félt Murányvár alatt járni, megjelenhetett a torára. Ez volt a hír.

II.

A T O R.

..... A terem be van huzva fekete posztóval, közepett áll a ravatal, ezüst szegekkel kiverve; két oldalán megfordítva függnek a családi czimerek, egy fehér angyal, csillagos kék mezőben, jobbjában lángpallóst tartva. Fejtül zászlók és lobogós kopják, kétfelől tizenkét viaszfáklya lobog; a ravatalon egy fiatal férfi fekszik, sápadt, kiaszott arcz, kemény szigorú vonások, beesett szemei csukvák, viaszsárga kezei mellén össze van-

nak téve, nagy sima homloka száraz és fényes, mint szokott lenni a halottaké.

Lábtul kis kerek asztal mellett négy virrasztó diák ül énekelve, az asztal alatt nagy zöld órros kancsó fülel, a diákok bele vannak már fáradva az éneklésbe, de még az ivásba nem.

A szomszéd-teremben ez alatt vigan folyik a tor, ott a csatlósok és pinczerek iszszák le sziveikről a bút, s ha elhallgat olykor a virrasztók éneke, a de profundis szomorú melodiája után keresztül hangzik a nyitogatott ajtókon a vad rikácsoló bordana : „ej haj, igyunk rája, ugy is elnyél a sir szája!“

A virrasztók unni kezdék magukat a halott mellett, a zsolozsmák végig vannak énekelve, a fáklyák leégtek, és a kancsó kiürült. Egyet elküldenek maguk közül, hogy hozza tele. A másik utána megy, hogy meglesse, ha nem csalja-e meg társait? Mindketten oda maradnak. A harmadik értük indul, visszahivandó őket, s a negyedik aztán nem bolond, hogy egyedül maradjon, ő is utánok megy. A szomszéd-teremben pedig igen vig társaság van, onnan nem jön ki más, mint a kit kilöknék. A halott egyedül marad.

Éjfélkor le fogják tenni majd a családi sirboltba, s a czimer megfordítva marad a sirbolt-ajtó felett, mely a Tornallyay család utolsó férfi ivadéka, László után bezáródik.

Éjfélig van ideje mindenkinek meglátogatni a halottat, ki élteben annyi emberrel jól tett, védte az ártatlant, segítette a szükölködöt, gyámolítá rokonait, megbecsülte a jó szolgát, és harczolt a hazáért.

Nem igen jut eszébe senkinek.

Egyszerre nyílik az ajtó, s a részeg tivornya ordításból kitántorog Ivó, a csatlósok hadnagya, kit László váltott meg török rabságból. Részeg az ember, mint a csap, kezében kancsót hoz, s a halott előtt kaczagva megáll, a hogy állhat.

— Igyál atyafi! szól urát kínálva, s vadul röhög durva ötletén. Ugy is nagy stáció lesz innen a más világig, s ki tudja : ültettek-e ott is szőlőt? Igyál no.

Az ember tántorogtában felrug egy álló gyertyatartót, s a viaszfáklya forró olvadéka László arczára cseppen. Az hideg marad és mozdulatlan.

— No — se baj, mond a hadnagy felállítva a fáklyát nagy ügygyel bajjal, s ez alatt más kettőt taszítva el. Ha a más világra jutsz, ott még majd forróbbal is leöntenek.

A hadnagy eltántorgott részegen, kiment a folyosóra, valamelyik szegletben eldült és elaludt. Az utána nyitva hagyott ajtón besüvöltött a szél, s úgy lobogtatta a fáklyákat a ravatal körül!

A szomszédteremben hangzott a lakomai zaj, a halott szobája csendesen maradt.

De im ki az, ki őt ismét látogatni jó? Magas, halavány női alak, ha szemei úgy nem égnének, léleknek is beillenék. Ez a menyasszony. A halott menyasszonya Mária, ki jegyesét már három év óta nem látta, s most tudtára adák, hogy völegénye megérkezett, s ott fekszik a koporsóban.

A leány megáll a ravatal előtt. Szép vonásai mintha kővé volnának fagyva mozdulatlanok, szemeit le nem veszi mátkája arczáról, egy könny sem nedvesíti azokat. Iszonyu érzelem!

midőn az élet legkinosabb órája jelen van, nem akar fájni a szív, nem akar sirni a szem, nem akar veszteségére gondolni az ész, és e borzasztó űr a lélekben, köny, fájdalom, és gondolat nélkül a legiszonyubb szenvedés. Ezentul még csak egy lépés van, — az örültség kaczaja.

Annyit szeretne pedig mondani a halottnak; szeretne szemrehányásokat tenni, hogy hát ily hidegnek kell-e a völegénynek lenni? szeretne elmondani neki, hogy ő is szenvedett sokat, szeretné megkérdeni tőle, melyik ut vezet a tulvilágra, hogy utána mehessen? Mert hiszen oly nagyon szerette őt! De az ajk nem ad hangokat.

Odalép a halott mellé, s gyöngéd fehér kezével megfogja annak viaszsárga kezét.

Mi volt ez?

A megérintett hideg csontkéz megszorítá a leány kezét.

Mária ijedten tekintte kedvese arczára, s annak felnyilt szemeivel találkozók.

— Csendesen . . . suttogá a ravatalon fekvő. Ne félj és ne örülj, mert elárulsz.

A leány reszketett, a férfi nem.

— Vártalak, suttogá László a leánynak, végy le egy kést a falra akasztott fegyverek közül, s vagdald el vele kötelékeimet, mik kezeimet és lábaimat fogva tartják, s aztán tedd mellém a kést.

A leány csak bámult, a nélkül, hogy a mondottakat teljesítené.

Mária! nem természettörő csoda, a mit látsz, én élek,

de csak egy óráam van még hátra, éjfélkor el fognak temetni, ezt az órát használni kell. Hajolj reám, tégy úgy, mintha siratnál; — ne félj hideg alakomtól, csak egy szikra ég még abban, s az is szerelem te érted. A mióta nem láttál, az alatt itt voltam bezárva a bástyák legalsó börtönében. Bacsó Tamás tartotta ottan. Midőn bűneit megtudva, meg akarám őt büntetni, rabló zsoldosaival megkötöttem, s elzárt a világ elől, s az utánom kérdezősködőknek mesét mondott hollétemről. E sirból, jól tudám, hogy csak a másik sirba van kijárás, s vártam sokáig, vártam iszonyu ideig; a napokat nem számíthattam, mert a föld alatt nincs idő, csak azt tudom, hogy az hosszabb volt az örökkévalóságnál. Végre egy gondolatom jött: visszatarték magamtól ételt és italt hosszú ideig, testem kiszáradt, arcom összeesett, szívem verése alig lön észrevehető, s tagjaim elhidegültek. Egy órában porkolábjaim, midőn lánczaimat vizsgálni jöttek, megmerevülten találtak börtönöm fenekén fekvő. Ez meghalt! mondának nevetve, s a lánczokat levéve rólam, felvettek vállaikra, felöltöztettek halotti ruhába, s kiterítették a ravatalra; hallottam, mint suttogá mellett egy, hogy még szívem körül melegséget érez, s az ijedségtől úgy elszorult egyszerre szívem, hogy a mint a másik rátette kezét, nem érte dobbanását. Majd jobban meghül a sirboltban, vigasztalá társát. Most, Mária, adj kezembe egy kést.

— Mit akarsz cselekedni?

— Megvárom, míg Bacsó Tamás ide fog lépni ravatalom mellé, s akkor szívébe ütöm azt.

A leány ráhajolt Lászlóra, s arcát arczára fektetve suttogott:

— Maradj csendesen és ne háborogj. Én megszabadítalak, ha rám bízod magad. Engedd magadat a sirboltba letéetni, én érted megyek.

— Lehetlen az, szólt reszketve a férfi, s a puszta gondolatnál elkékülének ajkai. Hátha gátolva léssz, s én ott veszek a lezárt koporsóban? A sirbolt-ajtó zárva leend; s ha odáig juthatnál is, belőle ismét nincs menekülés.

— Van. Atyád koporsója mellett áll egy kökoporsó; ez üres, nem fekszik benne senki; fedelét leemelve, egy szűk lépcső lejárása tűnik elé, mely a sziklába vágva a vár alatti barlang üregéig vezet, ezen keresztül megszabadulandsz.

— De hogy jöhetsz te odáig?

— Éjfél után, midőn mindnyájan lenyugszanak, Bacsó Tamás hálótermébe lopózom, ki feje alatt szokta őrzeni a vár kulcsait. A várnagy babonás : e vár lakóinál hagyományul jár a monda a fehér leányról, ki az éjfél óráiban, a lángpallot kezében tartva, végig szokott járni a vár termein. Senki nem meri őt megszólítani, mindenki félve áll hátra, s maga Bacsó Tamás takaróját fejére vonva huzódik ágya szegletébe, hogy ne lásson s ne halljon semmit. Nem rém a fehér leány, én magam vagyok az. Alant a hegy tövében lakik egy hű szolgám, az öreg Bertalan, kecskepásztor, ő fedezte fel a sirbolti rejtékutat, és én használva a várnagyok babonás hitét, itt szoktam vele találkozni, s itt adom át neki panaszleveleimet, miket ő több ízben elvitt a nádorhoz, sőt egyszer a királyhoz is. Ma éjfélkor ismét lemegyek, téged megszabadítalak.

— És azután velem jössz?

-- Te fölmégy a királyhoz, föl az országrendeihez, megmutatod nekik kiszenvedett arczodat, s boszút kérsz gyilkosaid fejére. Én pedig közöttük maradok, hogy legyen, ki bűneiket feljegyezze.

E perczben nyilt az ajtó. László lehunyta szemeit, Mária ugy tett, mintha ráborulva sirna. A három Bacsó lépett be a terembe.

Elöl egy magas, martialis alak, Bacsó Sámson, a rablólós; vastag, szénfekete haja serteként áll fejen szélyel, és ellepi homlokát, sűrű szemöldei csaknem össze vannak növe, két bajusza, mint két ökörszarv, öklelőzik jobbra balra, sűrű fekete szakállal van benöve egész arca, mintha aczélsodronynyal volna beültetve, s a mik szabadon maradtak, azok egyedül a sötét villogó szemek. Alakja ölnél magasabb, vállalai szélesek, karjai vastagok mint egy cserfaág, öltözete piszkos és elhanyagolt, melyet derekán bivalybőr-öv szorit össze, azon lóg egy hosszú, rozsdás, egyenes kard; a kard lapjára van edzve: „jó éjszakát!“

Utána jő Bacsó Bernát, merő ellentéte az elébbi alaknak, egy félre nőtt, nyomorék teremtés, feje vállalai közé szorulva, arca ránczokkal fedett, a szőrt megirtá rajta a himlő, melytől szemei is örökké veresek, hosszú kezei csaknem a földig lógnak. Az egész alak szánalomra indit, de az ajkak vonásában van valami keserű guny, mely e szánalmat visszautasitja, s daczolni látszik a természettel, mely őt megcsufolta, s az emberiséggel, mely őt kineveti.

A harmadik, Bacsó Tamás. Egy tisztességes ősz alak, a milyennek festik a becsületben megöszült embereket : nyilt

barátságos homlok, melyet ezüst fürtök fednek, tiszta, józan-tekintetű szemek, szabályos arcz, szelid, nyájas ajkak, komoly magatartás; — öltözete gyász, s e szint arczkifejezése sem hazudtolja meg. Tud szomorú lenni.

Midőn belépnek, Mária fölemelkedik a ravatalról, s hideg, könytelen arczczal végig nézve a három testvéren, a nélkül, hogy szólna hozzájuk, eltávozik.

Sámson vállat vonitva fordul el tőle, míg Bernát faunusi vigyorgással tekint utána, egyedül Tamás üdvözli őt tiszteletteljesen meghajtva fejét.

— Köszönetek kellett volna neki; szól intőleg testvéreihez, ezután ő leend a vár birtokosa.

Bernát felkaczagott.

— Miután eddig vőlegénye volt az, ki most halva fekszik?

— Bizonyára, a végrendelet így hagyományozta azt.

— De azt nem hagyományozá, hogy a vár urát három esztendeig fogságba tartsd, s csak meghalva ereszd ki.

Tamás nyugodt lélekkel viszona :

— Én gondnokul voltam mellé rendelve, hogy vigyázzak reá, a fiun tébolyodás jelei kezdtek mutatkozni, s én elővigyázatból zártam őt el, hogy kárt ne tegyen magában, vagy jószágait el ne prédálja, ez nekem jogom volt és kötelességem.

— Igaz, hiszen te derék becsületes ember vagy. Megbocsáss, hogy későn ismertelek meg; hát a lányt most újra mi oknál fogva teszed el láb alól?

— Épen nem teszem. Ő férhez fog menni, és Murányvár a

hozzátartozó uradalmakkal együtt azé leend, ki őt el fogja venni, a mint a végrendeletben van.

Bernát elsápadva néze bátyja arczára, mintha kétkedne rajta, hogy tréfál-e vagy valót beszél?

— S hová leszünk mi akkor?

— Maradunk a kik voltunk, ha a kegyes vőlegénynek tet-szeni fog; viszonza Tamás alattomos mosolygással, mely egy percze elárulá a szelid arcz vonásaiban alvó ördögöt.

— S ki volna az? kérde Bernát, értetlen arczczal.

— Kedves öcsénk, Sámson; szólt Tamás, a kalandorra mutatva, ki ezalatt hátat fordítva állt egy ablakban összefont karokkal, s részvétlen arczczal bámult ki az erdős vidékre.

A mint nevét hallá emliteni, visszafordítá nagy, bozontos fejét, s lenézve testvéreit, egyet vonita vállán, s azzal ismét az ablakba könyökölt.

Tamás odalépett hozzá, s nyájasan megveregette vállát.

— Hallottad, miről beszéltünk?

— Hallottam, de semmi közöm hozzá.

— Semmi közöd?

— Mert az nem az én mesterségem. Én rablok, gyilkolok, megölök száz férfit ha kell, de lopni, csalni, örökségeket elhaj-hászni nem szokásom. Tegyetek a leánynyal a mit akartok, mit bánom én? öljétek meg, de az én kezem által ugyan nem; en-gem hagyjatok ki játékaiktokból.

— Sámson, térj eszedre, ha egyszer elvetted a leányt, többet akár soha se lásd. Mehetsz a világ végire, de nekünk kell, hogy őt nőül vedd.

Sámson fölegyenesedék, szemei villogtak sötét helyeikből.

— Halljátok. Én láttam férfiakat meghalni a halál mindenféle nemeivel, én láttam ágyukat szegezve mellemnek, és éreztem álmomban a hóhér pallosát nyakamba metszeni, én láttam kísérteteket utánam jöni az általam meggyilkoltak sirjaiból, s hallottam kongani a felgyújtott falvak harangjait, mikor már a tornyok le voltak égve. Nem reszkettem soha. De asszonyt nem láttam sirni soha, és nem akarok. Keressetek helyettem más völegényt. Én a leányt el nem veszem.

— Elveszem én! szólt közbe, kigyuladt arczczal Bernát, s arcza ragyái és szemei még vörösebbek lettek.

A ravatalon fekvő László, kinek e beszédet hallva, a pokol kinjait kelle kiállani, e szóra öntudatlanul felsöhajtott.

Mindhárman ijedten tekintének vissza.

— Valaki söhajtott. Hangot hallék : rebegé Bernát.

— Semmi sem, szólt Tamás széttéekintve. Tán valaki hallgatózott az ajtón.

Bernát szorongva szólt :

— Engem úgy nyugtalanít e halott, úgy félek tőle. Kedvem volna szívébe ütni e kést, nehogy föltámadhasson valaha.

— Azt ne tedd, csitítá őt Tamás. Még azt mondaná valaki, mi öltük őt meg. Meg van ő halva jól.

Sámson gunyosan fordult testvéreihez :

— Hogy félték, miszerint föltámad az, a kit megöltetek ; a kit én megölök, az nem ébred föl soha.

— Beszélj, beszélj kevély rabló. Ha én ébren nem vagyok, te nyakadra hoznád az egész országot, s harcolhatnál vele.

— De ha én pénzt nem szerzek, szólt közbe Bernát, te is hiába vagy ébren.

— Csitt, a virasztók jönnek.

Éjfél elmúlt. A torozók ügygyel bajjal elhagyák az ivótermet, a legjózanabbak felvevék a ravatalt vállaikra, s a mint a sirbolt-ajtót felnyiták, a kijövő hideg szél oly borzadályosan futott végig valamennyin, hogy egyszerre kijózanultak, az arczok halaványak voltak a fáklyafénynél.

A csatlósok megálltak a lépcsőkön, félelmesen nézve fáklyaik füstjére, mintha fekete szellemek lobogtatnák azokat palástjuk szegélyével. Alulról hangzott a halotti ének : Miserere mei Domine !

Az emberek önkénytelen keresztet vetének magukra s örültek, midőn visszajöhettek a sirboltból, s hátuk mögé nem merve tekinteni, siettek alvószobáikba.

Bacsó Tamás maradt leghátul, bezárta a sirbolt-ajtót, megfordítva rajta a czimert, s magában dörmögve monda :

— Ez többet meg nem nyilik — az ítéletnapig.

III.

A FEHÉR LEÁNY.

Bacsó Tamás reszketve fogá meg Sámson kezét, midőn hálósobájába ért.

— Maradj nálam, szólt rebegő hangon, ez éjjel nem merek egyedül alunni. Egy kísértettel megszaporodott a pokol.

— Még is oly gyáva vagy, vén gyermek? szólt az megvetően.

— Nappal nem nevezhetnél annak, de az éjszaka nem az emberi hatalmaké. Kérlek, ülj mellém, ülj közelebb, gyujtsunk tüzet a kandallóban, zárd be az ajtókat, s az ablakok tábláit reteszeld be. Engem Isten csodái kísértének éjjelenkint.

— Álmodban látod azokat, sokat vacsorálsz.

— Épen semmit.

— Tehát azért látod, mert sokat böjtölsz.

— Oh ne mondd. Az Istennek oka van engemet látogatni. Én sokat vétettem nagyon. De vezekleni fogok, vezekleni büneimhez méltón; ha ez utolsó tervem bevégezém, akkor templomot építtetek, oly pompást, hogy hasonlóban nem imádkoztak még soha.

— Csak hozzám közel ne építsd; mert ki találom rabolni.

— Csendesen Sámson; ne szólj így. Oh itt a falak is beszélnek, körültem minden butor él, és engem üldöz; ha nagy csendesség van, nevemet suttogják, csendesen, alig hallhatólag, és éjszaka, midőn a nagy viharra olykor felébredek, mely a

szélvitorláit csikorgatja, egyszerre megnémul minden, s fejem fölött elkezd zugni a hatvannégy mázsás öreg harang, melyet a rimaszombati szentegyházból elraboltam, s hamis pénzt vettem belőle, s úgy kong, úgy zug a mélységes éjszakán keresztül, hogy a bástyák rengnek bele alapzataikban. Máskor halálos vakság fog el, érzem a fáklyák melegét, és lángjaikat nem látom, mélységes sötétség ül körülöttem. Számtalanszor, midőn ágyamba le akarok fekünni, saját alakomat, a hogy vagyok és létezek, már ott fekvé találok, s hasztalan költöm onnan, nem birom fölébreszteni, s ott virradok meg széken ülve, míg a nap feljő, s a kísértet eloszlik.

— Rémséges dolgokat beszélsz, szólt Sámson, közelebb huzva kardját.

— Nézz hátam mögé, nem áll-e valaki mögöttem? gyakran, midőn olvasni akarok valami szent könyvből, érzem, hogy valaki hátam mögött leskelődik, s vállamon keresztül azon könyvből olvas, míg az én szemeim előtt annak minden betűje megelevenedik, hogy mennek egymásután sorban, mint a lándzsás hadsereg, s ha kés van kezemben, úgy biztat, úgy erőtet, hogy vágjam vele torkomat keresztül!

— Te meg vagy rontva Tamás. Eszed nincs helyén.

— Van e várnak egy ősi réme, mely itt lakik alattunk vagy fölöttünk, elrejtve a falak üregeiben, és örökké ébren. Ez a fehér leány. Egy Tornallyai leány hajdan a keresztes hadba távozott el, s ott elesett a csatában: de szelleme visszajött e várba lakni, s oly tiszteletben tartaték a család előtt, hogy ünnepélyes lakomáikon egy széket mindig üresen hagytak a

számára, s arczképe alá, mely a csarnokban függ, valahányszor menyegző, tor, vagy keresztelő történt, külön viaszgyertyát szoktak meggyújtani, s míg a többi viaszgyertyák leégtek, ez bár folyvást lángolt, soha nem fogyott el. Ez a rém üldöz legjobban engemet. Hasztalan zárkózom be elöle, zárt ajtókon keresztül felkeres, egyik ajtómon bejön, a másikon kimegy, az örök látják őt, és nem merik megszólítani, hallják mint csikorgognak az általa felnyitott ajtók, s mint csapódik be a sirboltajtó utána iszonyu dördüléssel. . . .

E pillanatban iszonyu csattanás hallatszott. . . . A két testvér rémulten ugrott fel székeiről, s az ajtóra tekinté. . . . Az felnyilt csendesén. Bacsó Tamás reszketve fogózott testvére karjába. Szemeit nem bírta lezárni. Jól tudta, hogy zárt szempilláin keresztül is kénytelen volna látni e tüneményt.

Egy fehér alak suhant végig a termen, egy márványarczu hölgy alakja, vállán arany betükkal kivert lángalaku pallost emelve, s szemeivel merőn maga elé tekintve.

Bacsó Tamás homlokán a hideg veriték gyöngyözött. Sámson keze is rá volt fagyva a kardmarkolatra, s izmos termete reszketett.

Már a fehér leány a tulsó ajtóhoz ért, midőn Sámson erőszakosan megtörve félelme bilincseit, felkiálta :

— Hát fattyuk vagyunk-e mi, hogy egy rémtől megijedünk? s azzal kirántva kardját, elállta a kisértet utját. Megállj! ordítá rá, felemelve kardját, — s ha a pokolban lakozol, maradj ott örökre, vagy ha nem haltál meg elég jól, megöllek én, ugy, hogy a más világon sem fogsz élni többet.

A fehér alak egy pillanatra megrettenni látszott, mintha még fehérebb lett volna mint volt, de a másik pillanatban megvillant kezében a lángpallos, s oly gyorsan, mint a villám, csapott le Sámson kardjára.

A kard kihullott a férfi reszkető kezéből, s Sámson térdre bukott a rémülettől, arczát kezeivel eltakarva.

A következő pillanatban lehete hallani a mindig távolabb felnyitott ajtók csukódását; mig egy végső dördület hirül adá, hogy most a sirbolt-ajtó csukódott be.

Minden lélek halálfélelem közt aludt ez éjszaka, s másnap reggel a Tornallyai család sirboltja felett, hol a czimert Bacsó Tamás saját kezével fordítá meg, e czimert újra helyrefordítva lehete látni.

IV.

A KINYUJTOTT KÉZ.

Ezen zavargós időkben nehéz volt az ország és a fejedelmek figyelmét egyes családok sérelmeire vonni; a népek kiáltásai közül nem hallatszott ki az egyesek jajszava.

Tornallyai László, menyasszonya által a legcsodálatosabb uton megszabadulva, azon kezde gondolkozni, mint irtsa ki öröksége rablót Murányvárból?

Ha egyenesen fölmegy Pozsonyba, s magát az országrendeivel megismertette, azokat a törvényszerinti elégtételre felhívja, kockáztatta volna, hogy Bacsó Tamás megtudva életben

maradtát, órgyilkosokat küld utána s megöleti, míg azt az igazságnak megrövidült karjai rablófészkében el nem érik, s minden törekvésének sem sikerülend egyebet kieszközölni egy erőtlen fulminatoriumnál, melyet Murányvárban csak kaczagni fognak.

Hanem mást gondolt ki. Máriát nem bocsátá többé vissza a várba, hanem elvivé ő a szent Erzsébetről elnevezett kolostorba, s ott a szent szüzek gondviselésére bizva, elrejté őt a Bacsó család szemei elől, kik amaz ijedelmes éj óta semmit sem tudtak az eltűnt leány holléte felől.

Akkor tudósítá László álnévű feljelentésekben az ország-biráját, miszerint a Tornallyai család utolsó ivadékainak egyike meghalálózván, másika kolostorba lépven, a megürült Murányi uradalom a koronára szállt vissza; minélfogva a fiscus igyekezzék azt törvényes urának visszafoglalni.

E feljelentés nem is maradt sikertelen; rövid idő mulva parancs érkezett Bacsó Tamáshoz, mely által az felszólított a murányi uradalmat a törvényes határidő alatt a koronának átszolgáltatni.

Bacsó Tamás elsápadt, a mint a parancs elejét olvasá, hanem a mint annak végén megérté, hogy Mária a szent-erzsébeti kolostorba tartózkodik, mintha kő esett volna le szivéről, megkönnyebbült kebellet mondá :

— Minden jól van.

Még az nap felkeresteté Sámson, ez összegyűjté rablóbandáit, s éjszaka ráútve a szent-erzsébeti kolostorra, azt ostrommal elfoglalá, oltárkincseit felprédálta, s Máriát erő-

szakkal elrablá belöle. Nehány ittas rabló üszköt vetett a szét-dult kamarákba, s a kolostor a pusztá falakig leégett.

E kolostort azonban az akkori országprimás építteté, s különös kegyében tartván, midön e szent hely elrombolását megérté, méltó haragra gerjedve, panaszt tön személyesen a király előtt, melynek eredménye az lett, hogy mielőtt a zárda üszkei kihamvadtak volna, már a császári tábornok Salm Frigyes ott állt Murány alatt bosszuálló seregeivel.

A Bacsó-családnak csupán egy útja volt a menekülésre : Máriát kényszeríteni, hogy egyhez közülök nőül menjen. E végett a legközelebbi faluból erővel elragadták a lelkészt, s halállal fenyegeték, ha az esketési szertartást rögtön végre nem hajtandja, csak ez által maradhatván törvényes birtokában a várnak, s csak így menthetve a kolostor elleni erőszakoskodást.

A lelkész, egy tisztas hetvenéves agg, csupán arra kérte öket, hogy engedjék öt egyedül beszélhetni Máriával, miszerint öt sorsával megismertesse, és ha kelleni fog, rábeszélje a kívánt lépésre.

Midön egyedül maradt a leánynyal, megfogá annak kezeit, s homlokát megsimogatva szólt :

— Ne félj leányom. Az Isten nem hágy el téged. Engem halállal fenyegetnek, ha téged össze nem adlak e gonosztevők egyikével, de én nem félem a halált, félem egyedül az Istent, s ha ő neki tetszik, hogy meghaljak, nem első mátyrja leszek az igazságnak, de az leszek. Te tartsd meg magadat. Igérd e gyilkosoknak, hogy kész vagy az ajánlott kezét elfogadni : Él az Isten, hogy én össze nem kötöm azt a tiéddel.

A leány megcsókolá a tisztas agg kezét, s midőn kilépett gyilkosai elé, azoknak végtelen meglepetésére kijelenté, hogy kész beléegyezni az ajánlott házasságba.

Nagy lön az öröm Murányban. Lakomához készült az egész vár; mig künn Salm ágyuit sánczoltatta. Maga a választott vőlegény, a pupos Bernát úgy felcziczomázta magát boglárokkal, és klárisokkal, hogy akár egy medve nyakába odaillett volna.

A vár egyik termét kápolnának készíték el, felszerelve innenonnan elrabolt oltárszerekkel, s midőn mind együtt valának, vőlegény, menyasszony, násznagyok és vőfélyek, az istenfélő lelkész ott az oltárhoz lépve, s kezével a feszületet felemelve, nem hogy megáldotta volna az előtte állókat, sőt megátkozá azokat, kimondva rájuk az egyház legsúlyosabb anathemáját, s a kárhozatnak adva őket testestül és lelkestül.

A rablók irtózatossal dühvel rontottak ekkor a lelkésznek, s megesküvének, hogy ha a szertartást végre nem hajtja még azon órában, oly kinzást fognak rajta véghez vinni, hogy óhajtani fogja a gyehennatüzet enyhülésképen. A lelkész nem hajlott szavaikra, megcsókolá a feszületet, s karjait széttárva, odaveté magát gyilkosainak.

Azok megragadták mellénél fogva, s kihurczolák a terem-ből, végig a folyosókon: de ime Isten könyörüle szolgálja sorsán, midőn a kinkamrába értek vele, egy ér hirtelen megpattant az agg férfi fejében, s mire a kintpadra fektették, már megszűnt élni.

E pillanatban kúrthang rivallt a várkapun kívül, s a toronyörök rémült arcczal jelenték, hogy királyi hírnök áll a felvonó hid előtt.

— Taszitsátok az árokba! Kiálta Sámson, s a dühödt nép megcselekszi, ha Tamás utjokat nem állja.

— Csendesen fiuk; nem kell kihuzni a kardot, mig van más ut a menekülésre. Sok ajtót kinyit a tolvajzár, mit a harcfejsze be nem tört volna. A veszély nagy, s védelmi szereink kevesebbek, mint hogy háromnapi ostromot kiállhatnánk velök.

— Igen bizony! kiálta közbe Sámson haraggal. Mert te mindig többre becsülted az aranyat a vasnál, s a helyett, hogy kardokat szereztél volna, billikomot gyűjtögettél, ágyuk helyett pénznek öntötted a harangokat, s lőpor helyett ezüsttel töltötted a kamarákat, már most csatatér helyett keress magadnak akasztófát a hol meghalj.

— Nem ugy Sámson. Azokkal a kis ezüstgolyókkal jobban célba lehet találni, és messzebb löni, mintha mázsás köveket hajigálnál kerek taraczból. Rakjatok meg három szekeret a tárházakból jó vert arany- és ezüstpénzzel. Jól megértsetek: nem olyanal, a mi nálunk készült; — igazival. Te Bernát lemégy e szekerekkel a fővezérhez, s kegyelmébe ajánlasz bennünket.

— Miért épen én? kérdé Bernát elkékedve, miért nem te magad, vagy Sámson?

— Mert te legkevesebb váddal vagy terhelve; neved legkevesebbet forgott az actákban, itthon ültél mindig, mint a pók; nincsenek személyes ellenségeid.

— És mivel legkevesebb kár lesz érted, ha ott marasztanak, szólt közbe Sámson.

— Ha ide benn maradsz, nekünk ugy sem használsz, mert

az utolsó hellebárdos agyoncsap a dárdája nyelével, míg ha önkényt megadod magadat, tekintet lesz reád. A többit ékesen szólásodra, s e három szekérre bizom.

Bernát elsápadva ült fel a szekerekre, s megnyitatta a hirnök előtt a várkaput, kijelenté, hogy testvérei nevében kész a fővezér előtt megjelenni.

Pár óra múlva a szekerekkel együtt Salm sátora előtt állott.

A vezér több magyar főúr társaságában fogadta az érkezőt, ki nagy vigasztalódására tapasztalá, hogy azok előtte mind ismeretlenek.

Annyival nagyobb lön tehát rémülete, midőn Salm elé lépve, őt egyenesen nevéen szólítá :

— Te vagy az a Bacsó Bernát, ki rabló testvéreiddel együtt a környéket pusztítod?

— Ne hidd méltóságos uram, a mit rólunk mondanak, cseh rablók kalandoznak a vidéken, azoknak a bűneit fogják mi ránk.

— Hát a harangokat kik rabolják el, hogy hamis pénzt verjenek belőlük?

— Minket rágalmaznak azzal is, kegyelmes uram, jól tudom; mert irigyeink a szomszéd földesurak, hogy jó gazdák levén, pénzben meg nem fogyunk, de im szemléld meg magad, és győződjél meg róla, hogy hát hamis pénzzel szoktunk-e mi fizetni?

E szavaknál feltakarta a szekerek ponyváit, látni engedve a lapáttal felhányt aranyat ezüstöt, s alázatos mosolygással mondva :

— Ezt a csekélységet a katona uraknak áldomásul hoztam.

Salm képét elfutotta a vér.

— Hát török basának néztek ti engem, nyomorultak, kitől pénzen lehet venni békét és háborút? Nem rablott kincseitekért jöttem én ide, hanem fejetekért, miket a törvény elítélt.

— Nem tévedtünk mi, uram, a törvény ellen soha.

— A szent-erzsébeti kolostor falai még füstölögnek.

— A kolostoré a hiba, mert törvényes hitvesemet Tornallyai Máriát erőszakosan tartá vissza tőlem, s ez által vagyonaimtól meg akart fosztani. Én csak védtem magam, midőn támadtam.

— Törvényes hitvesed neked Tornallyai Mária? kérdé szigoruan a vezér.

— Kész vagyok rá hitemet letenni, hogy az.

Salm inte, hogy hívják elő a tábori lelkészt, s felszólítá Bernátot, hogy esküdjék meg arra, a mit mondott.

Bernát vakmerően odalépett a tábori oltár elé, egy kezét az evangéliumra téve, másikat felemelé az égre, s mint e szót ki akará mondani : esküszöm! egy kéz hátulról hirtelen megragadá kinyujtott kezét, s a mint Bernát hátratekinte, egyszerre megnémult, megmerevült. Tornallyai László állt előtte.

Az embernek fél felét rögtön megüté a guta rémületében, úgy hogy nyelve nem birt többé érthető szótagot kiejteni, s kinyujtott karja úgy maradt megszáradva, a hogy azt az ég felé emelve tartá, megmeredt három esküvőujjal.

Salm így küldé őt vissza Murányvárba, rémületes jelenetül; félig holt alakot, ki esküre kinyujtott kezét nem bírja többé visszavonni, s megnémult nyelvével nem bírja kimondani a rémgondolatot, mely alatt lelke megőrül.

V.

A HÁROM TANU.

A mint Salm Murány alá megérkezék, Tornallyai László ki azalatt mint kecskepásztor bujdozlott a hegyek között, megjelenék előtte, s elmondá előtte élete s hamis halála egész csodás történetét.

Hihetlennék látszék a vezér előtt az egész esemény; előhivata többeket azok közül, a kik Tornallyay Lászlót azelőtt három évvel ismerék, köztük több régi szolgáját, embereket, kikkel hajdan jól tett, katonákat, kiknek vezérük volt; de a három szenvedésteljes év alatt annyira elváltak az ifju arcza, hogy senki leghűbb szolgálói közül sem ismerte rá. Temetése napján egy sem mert azok közül Murányba felmenni, hogy őt megtekintse, s alig birták ők maguk is elhinni, hogy a kit három év előtt, virágzó, teltarczu ifjunak ismertek, azzal most, mint megaggott, szigoru, őszbevegyült haju férfival találkozzanak.

Ekkor azt mondá László :

— Három tanut fogok elétek állítani, a kik rám fognak ismerni bizonynyal, a három tanu a három Bacsó testvér. Én

fel fogom őket keresni a harcok közepett, és ha akkor látni fogjátok, mint rémülnek el látásomtól, s a legbátrabbnak közülök mint hull ki a kard kezéből, midőn az enyimmel összeér, elhienditek, hogy én vagyok az, kit ők eltemettek.

A sors úgy hozta, hogy Bernát legyen az első tanu, ki Lászlót meglássa, és ime azt megüté a guta, midőn hamis esküt akarva tenni, szentségtörő kezét a halottnak, az eltemetettnek vélt megragadta.

A mint ily alakban visszaereszték őt a várba, a két testvér elrémült tőle; Bernát sem szólni sem inteni nem tudott, csak nézett rájuk és hebegett, felemelt kezének egyetlen mozgása volt a reszketés, mely úgy látszott, mintha örök fenyegetést intene vele. Senki sem tudta elgondolni, mi történt? mi lelte az embert? éktelen rémület fogott el mindenkit; az örök elhagyták a sánczokat, s szökdösni kezdtek a várból.

Ekkor Sámson egy kétségbeesett merényletre határozá el magát. Este későn összegyűjté embereit, s leittatva őket erős borokkal, felbiztatá, hogy az éjjel kitörjenek a várból, s míg elleneik a vár körül szétoszolva, soraikat megritkitják, ők egyesült erővel keresztül vágják magukat, s kimenekülnek Lengyelországba.

Tamás ezalatt hirtelen szekerekre rakatá kincseit, s az örég felét széosztá a falakra, hogy majd míg testvére a kapunál utat tör, ő addig körül fellármázza az ostromlókat, s elvonva azok figyelmét, midőn a menekülésre ut nyilik, az utócsapatokkal és kincseivel Sámson után fog sietni.

A terv végre is hajtatott. Az ég sötét volt és felleges. Éjjél

után a hold is lement, s erős vihar kezdé keletkezni, melynek zajában elhalt a várból jövő nesz.

— Ez épen rablók harczainak való idő : monda Salm, ki éjszaka személyesen járta körül az őrszemeket, midőn egyszerre ágyuvillanás veri föl a sötétséget, s a bástyákról kilőtt golyó épen feje felett süvölt el.

— Tudtam előre, hogy az éj nem marad harcz nélkül, szólt a vezér, s rögtön elrendezé ostromcsapatait, elállatva velök minden kijárást a várból.

A várfalokról minden álgyu elkezdé bömbölni, ott fenn a rablók dobbal és trombitával oly nagy zajt ütöttek, mintha egyszerre minden oldalról ki akarnának rontani, s ez alatt Sámson csapatjai a legnagyobb csendben lejöttek a vár aljáig, s ott egyszerre szóttanul megrohanák az előttük álló harczosokat.

A rablóvezér vakmerően veté magát ellenei közé, kétélü bárd volt kezében, melyet két ökölre fogva, vágott vele maga körül, a kit talált; a meglepett lándzsások már tágitani kezdék előtte soraikat, szörnyü termete egy fejjel kilátszott a harczolók közül, néha kettővel is, midőn az előtte állók fejait lecsapta. Nehány pillanat alatt szét volt szórva a rablók által megtámadott dandár, az ut nyitva volt előttük a hegyek közé, már leheté hallani a szekerek zörgését, miket Bacsó Tamás hozott öcsce után, s a várban elhallgattak az álgyuk, midőn egy kisdéd csapat, számra alig negyedrésze a rablókénak, jött nagy sietve ellenük : vezérük egy magas pánczélos lovag, ki a mint Sámsont meglátta, messziről kiálta rá :

— Sámson állj meg! egy szóm van hozzád.

— Akár kettő, kiálta Sámson, ki már ekkor harczy paripán ült s kardot vonva, megtámadója elé nyargalt.

Társai, kik nem értek vele a rohanásban, messziről látták, hogy a kihívó ellenfél, midőn Sámson közel ért hozzá, felvoná sisakrostélyát; a rablóvezér erre kétségbeesetten kiálta föl, hanyatt dült nyergében, s a nélkül, hogy védelmére kardját fölemelné, a megtámadó lovag csapásától ketté hasított fővel hult alá lováról.

A rablók erre lélekvesztve fordultak meg, s rohantak vissza a várba, magukkal ragadva az utánuk jövő Tamást, ki veszni hagyta szekereit, s csak annak köszönhető, hogy a várba visszajuthatott, hogy üldözői a megrakott szekereket elfoglalva, az osztozással időt hagytak neki nyerni a menekülésre.

Sámson elestével azonban a rablók bátorsága odalett. Senki sem gondolt többé a védelemre, csak a szökés módjaira. Tamás átlátta, hogy itt egy hétig sem maradhat többé, s egy kétségbeesett eszközhez folyamodott, hogy magát megmentse.

Le izent a fővezérhez, hogy ha számára kegyelmet biztosít, átadja neki a várat, kiszolgáltatja kincseit, s bántatlanul bocsátja el a kezei közt levő Máriát; ha pedig e kérelme megtagadtatik, Máriát elzárja a vár legmélyebb rejtekébe, a várat pedig magával együtt felvetteti a levegőbe.

Kiküldött hírnöke sokáig nem érkezék vissza a válaszszal; várta estig, várta éjfélig, s hogy még sem jött izenet; elhatározá a pokoli eszmére magát, hogy a leányt is elölje, mielőtt maga elveszne. Odament hozzá és tudtára adta, hogy meg fog halni, készítse el magát, s válaszszon, minő halálnemével akar kimulni.

A kétségbeesés néha jó gondolatokat ad. Mária azt kéré gyilkosától, hogy engedje őt kedvese koporsója mellett a sirboltban éhen meghalni. Jól tudta, hogy onnan kijöhet a rejtek uton.

Bacsó ráhagyá a kívánatot, s kézen fogva a leányt, levezeté őt a sirbolthoz, s midön elforditá a nehéz vasajtóban a kulcsot, keserűen mondá neki :

— Üdvözlöm Lászlót, ha elébb megtalálász halni mint én, mondd meg neki, hogy nemsokára találkozunk a pokolban.

Azzal nyitni akará az ajtót, midön egyszerre úgy érzé, hogy azt valaki taszitja belülről kifelé.

Hajszálai borzadva álltak ég felé.

Az ajtó magától feltárult, s rajta egy halvány férfi lépett elő, kezében kivont kard, utána fegyveres vitézek.

— Itt az ítélet-napja Bacsó! kiálta az ifju a rablóvezérre.

Az iszonyu orditással veté magát a földre, elájulva a rémület miatt.

— Ez volt harmadik tanum, hogy Tornallyay László én vagyok; monda rámutatva László az utána jövő fegyveresnek, kiket rejtekuton a vár belsejébe vezetett.

— És a negyedik én vagyok, szólt rebegve Mária, föltámadt kedvese keblére omolva.

Egy óra mulva Murányvár az ország seregei kezében volt, Bacsó a vérpadon, Mária vőlegénye keblén.

A

NAGYENYEDI KÉT FÜZFÁ.

BESZÉLY.

Felvincz és Enyed között egy kis bércki patak vágja keresztül az utat, melyen most tartós köhid van építve. A hid mellett két felől a patak oldalában emelkedik két roppant füzfa, és ezen két füzfának historiai emléke van. Hét emberivadék látta azokat felnőni, s ivadékról ivadéokra szállt a történet s maig is úgy emlékeznek arra, mintha csak a mi életünkben történt volna . . . .

. . . . Épen száz és ötven esztendeje annak, hogy a kuruczlaboncz világ legszebb divatjában vala; ma a kurucz, holnap a laboncz osztott törvényeket Enyednek, mikor az egyik kiment az egyik városvégen, a másik bejött a másikon.

A jó enyediek váltig jobb szerették volna, ha e derék emberek, a helyett hogy őket látogatják, inkább egymást keresnék fel; de ezek bölcs urak voltak, és hallottak valamit azon stratégiai fogásokról, miszerint az ellenséget az által is meg lehet verni, ha a környéket élelmi szereiből kipusztítjuk. Ők ezt vevék gyakorlatba.

Mert, míg a fejedelem rendes hadai, a fényes, hatalmas nemesi banderiumok, a szép daliás, farkasbőr-kaczagányos huszárok, a válogatott hajduk, a veres és kék darabantok rendes csatákat harczoltak künn Magyarországon a birodalmi derék hadakkal, mik fényes, pánczélos, tarajos lovasokból, himzett bivalybőröket viselő daragonyosokból s czélbalövő muskétásokból állottak; addig szanaszét az országban ögyelgő kalandornép csavargott alá s fel, szemre főre egymáshoz annyira hasonlatos, hogy maig is fenmaradt róla az adoma, miszerint a jámbor felvidéki tót nem tudott köztük különbséget tenni: melyik a kurucz, melyik a laboncz?

Nagyobbrészt oly emberek, kiket magukat is elpusztított a háboru, s kétségbeesés, nyomor és boszuvágyból nem hagyott nekik más választást, mint kaszát, csákányt ragadni, s felcsapni kurucznak vagy laboncznak, a szerint a mint egyik vagy másik fél katonái pusztították el.

Ezek azután falkánként jártak városról városra, zsarolva, harácsolva, a hol engedékeny népre akadtak, gyujtogatva, a hol megharagudtak, s szétszaladva, a hol megijedtek. Nem is igen nagy szenvedélylyel folytatták a harczot, a vesztes fél rendesen átállt a győzteshez, úgy hogy Cserey Mihály bizonyítása szerint, akadt ember, a ki négyszer ötször volt kurucz, ugyanannyiszor laboncz.

Ezen sűrű változandósága a minémüségnek nagy akadályára lehetett a dicsőség után törekvésnek, mert ha valaki nagy hirt nevet szerzett magának, mindig attól tarthatott, hogy ha holnap véletlenül egész serege áttér az ellenséghez, az vala-

mennyinek megkegyelmez, csupán ötet akasztja fel, mint a kire legjobban feni a fogát.

Ugy segítettek azonban magukon, hogy neveiket rendesen elváltak, a mi legsűrűbben előfordult a labonczoknál, kik iparkodtak maguknak olyan neveket adni, a mit a bolond kurucz ki ne tudjon mondani, ha csak ki nem töri benne a nyelvét, többnyire elrontott német szavakat, a miket ők maguk sem értettek.

A kurucz basák ellenben iparkodtak maguknak oláh neveket adni.

Ez időben tehát legkegyetlenebb veszedelme volt Enyednek és a körülfekvő városoknak egyfelől Balika, a kuruczvezér, a ki lakott a Thorda-hasadék egyik barlangjában, melyet maig is Balika-várnak neveznek, és másfelől a mezőségen tanyázó két labonczfőnök, a kik közül az egyiknek az a furcsa neve volt, hogy : „Trajzigfritzig!“ a másik pedig ily regényesen hangzott : „Bórembukk!“

A milyenek voltak választott neveik, olyanok voltak azoknak viselői is; majd tügyetlen, majd kegyetlen, félig tréfás, félig véres alakok, kikről épen annyi nevetségest tudott regélni a közhir, mint a mennyi irtózatost, s neveikkel egyfelől a dajkák ijesztgették siró gyermekeiket, másfelől az enyedi diákok csufozták egymást pajkosságból.

Ezek a diákok, oh ezek a nagyenyedi diákok sajtáságos fiuk voltak.

A mint annyira vitte a kálvinista gyerek, hogy a ludtollból kalamust tudott faragni, telerakott az anyja pogácsával egy

tarisznyát, az apja vett neki egy pár fejelés csizmát, azzal elvitte Enyedre, letette a collegium udvarán, pofonüté, megáldotta s ott hagyta, rábizván, hogy legyen belőle pap, professor, királybiró, főkapitány vagy tanácsur. Azontul nem is volt rá gondja többet. A fiu megnőtt, megszakálosodott, megtömték, meghizlalták étellel és tudománnyal, elzárták hermetice minden világi kísértetektől, gondot viseltek testére, lelkére, felnevelték hitben és egészségben, csináltak belőle papot, professort, királybirót, főkapitányt vagy tanácsurat, a mire esze és szerencséje volt, a nélkül, hogy apja-anya törte volna rajta a fejét; a collegium volt nekik édes anyjuk.

Öt-hatszáz fogadott fia volt a tisztos matronának, s több száz ezer forintra menő jövedelme ennyi szép fiu felnevelésére, legtudósabb professorai, kiket a külföld akademiái műveltek, világhírű könyvtára s mindenféle beneficiumai, mik egyfelől a mig szorgalomra ösztönözék az ifjuságot, másfelől jó eleve hozzá szoktaták azon jótékony öntudathoz, miszerint bármi szűken, de saját érdemük után tanultak megélni.

Vala pedig ezen idő szerint a nagyenyedi collegium rector-professora, nagytiszteletű tudos Tordai Szabó Gerzson uram, a tudományoknak nagy művelője, rendkívül békeszerető férfiu és a jó erkölcsöknek fáradhatlan oltalmazója.

Mert ha bevette magát iszonyu foliántai közé, azokba annyira el tudott veszni, hogy gyakorta kénytelen volt a feleségétől megkérdezni, ha valjon ebédelt-e ő ma már, vagy sem? tanítványai előtt pedig akként szólott, mint egy oraculum. Csak a csendes békességes tudományokat kedvelé, mint a csil-

lagászat és mechanica, nem szereté pedig a historiát, mint a mely, az ő szavaiként, nem tanit egyebet, mint azoknak neveit, a kik emberek agyonverésében tüntették ki magukat, s hősi tetteit énekli bünös vérengző kegyetlen embereknek és hazudik véghetlen kiterjedésben, a helyett hogy a jámborok, jótékony és bölcs elmék példájával javítanák az utóvilágot.

Annyira vivé pedig az ellenszenvét a derék ur a neki nem tetsző historiai személyek ellen, hogy tanítványai lelki üdvére képes volt a történetet meghamisítani, ráparancsolván a historiae professorra, hogy Cleopatrát, Aspasiát, s más afféle szemtelen asszonyszemélyeket úgy fesse tanítványai előtt, mint rút, utálatos szörnyetegeket, a kikre gondolni is irtózat.

És soha női alakra azoknak szemeiket nem volt szabad vetni, táncz, hegedüszó s más hivságos dolgok örökre számüzve valának e körből, még a templomban is, nehogy a leányokra kacsingathassanak, hátul valamennyi pad mögött volt a nagyobb diákok számára egy hely külön rekesztve, a holott faragott fenyőszálakon ültek, hogy így fel ne érhessék fejeikkel az előtük álló padok karzatát. Mert kösziklára épült elve volt a nagytiszteletű urnak, hogy fiatal embernek, addig mig meg nem házasodhatik, tehát a mig iskoláit nem végezte, és a mig nincs mit aprítania a tejbe, nem szükséges fehérszemélyeket ismerni, és minden a mi addig történik, csak hivalkodás és nem vezet jóra.

Persze, hogy ez a legnépszerűtlenebb világnézet, a mit csak a közjó kedvéért kimondani lehet, s hogy e nézetnek legkevesebb pártolói akadtak maguk az érdekelt felek, a nagy-

enyedi diákok között, az magától értetődik. Az csak mégis lehetetlen, hogy az ember egyszer másszor női alakot ne lásson, s tizennégy éves korától huszig az ember minden asszonyt szépnek talál.

Különösen nehezíté pedig Gerzson urnak nevelési maximumát azon körülmény, miszerint ő neki is volt egy leánya, az az egy pedig olyan szép volt, hogy ha az ember félesztendeig válogatott volna a városban, megint csak ő hozzá tért volna vissza.

Valahány diák meglátta a leányt, az mind szerelmes lett bele; de hijába lett szerelmes, mert könnyebb egy elkárhozott léleknek a Styxen visszaszökni, mint volt egy diáknak husz lépésnyire juthatni Klárikához, — a hogy a szép leányt nevezték.

Gerzson urnak emeletes háza levén a collegium tövében, ő maga a földszinten lakott, leánya pedig az emeleten, és a lépcső rácsos ajtóval volt elzárva; tehát még csak az sem történhetett meg, hogy valami ifju ember a professor urat keresve tévedjen Klárika elé; a ki elé különben is hijába tévedt volna, mert a jó leányka oly istenfélő és diákfélő elvekben nevelkedett, hogy bizonyosan elszaladt volna előle.

Nem is volt pedig minden bolond embernek bejárata a tudós professor urhoz, hanem csak megpróbált egyéniségeknek nyitá meg háza ajtaját.

Ilyen két kipróbált egyéniség volt; humanissime Zetelaky József és humanissime Karassiy Áron.

Az első, szép, ártatlan, leányarczu, tizenhét éves ifju, Ger-

zson ur különös kegyencze, a kiről azt hívé, hogy lelkét sokkal inkább bezárta a tudományok könyvei közé, mint ha tömlöczbe vagy spiritusba volna téve; örökké első eminens volt, mindenféle verseket irt akármely thémáról, neki mindegy volt; hexameter, pentameter, sapphicus, alcaicus, alexandrinus : vagy anacreoni : magától értetődik, hogy ezek között szerelmes vers nem találtaték, hanem a télről, tavaszról, aratásról, villámlásról és tengeri zivatarról s más efféle erényes tárgyokról; e mellett görögül, diákul, zsidóul és francziául folyvást beszélt, a csillagokat az égen s a virágokat a földön szemenkint ismerte, chemiai és physikai experimentumoknál ő volt Gerzson ur segédje, s e mellett oly jámbor érzelmű ifju ember vala, hogy mikor a mythologiából azon istenasszonyt érdeklő paragraphust kellett felelnie, a ki kevés öltözetet szokott magán hordani, elpirult és lesütötte a szemeit.

A másik, humanissime Karassiay, egy kissé nehézfejú ember vala, hat esztendő tógás diák, igen hallgatag és csendes-vérü ifju, a kit azért kedvele Gerzson ur, mert soha semmi ivásnál, verekedésnél az ő neve elő nem fordult, a miből nagy baj lett volna, ha előfordul, mert a humanissime oly karokkal és vállakkal volt megáldva a természettől, hogy ha azokat mások vesztére mozgásba akarta volna hozni, azok sokat beszélhetek volna róla. Ő azonban rettentő erejét csupán a fűrészfáragás békés mesterségeiben fárasztotta, készítve mindenféle physikai eszközöket a tanár ur számára, s csupán olyankor adva tanujelét karjai egyéb mozgásának, midőn a nagy vacatió alatt az ifjuság a nagyteremben mythologiai drámai előadásokat

tartott, — természetesen férfi személyzettel, férfi hallgatóság előtt, a midőn Karassiy játszá Herkulest, Zetelaky pedig Dejánirát, a midőn Józsefről senki sem mondta volna, hogy nem valósággal leány, Áront pedig csupa gyönyörűség volt nézni a Centaurusokkali harczban, hogy vert egymaga harmincz pogány félistent a földhöz.

Épen a közvizsgálatok közelgének, nagytiszteletű Tordai Szabó Gerzson uram rettenetes készülétekkel volt természet-tani mutatványaihoz, mint lesz a vízből levegő? mint ragad össze a kiszivattyuzott két fél golyó a levegő nyomástól? hogy lehet a levegőt meggyújtani? s a villanygép alatt papiros embereket tánczoltatni? a mik akkor még mind csoda számba mentek. E végett átadá a physicum museum kulcsait kiválasztottjainak, hogy ott működjenek nagy szorgalommal, és tapasztalá is, hogy a két jeles ifju már korán reggel ott van a museumban s csak a késő estve választja el őket onnan. Dicséretes szorgalmatos ifjak, mondá Gerzson ur, vegyetek rólok példát ti többiek, istentelen, hivalkodó, csizmakoptató korhelyek, hogy legyetek olyanok mint ők.

Lássuk tehát, mit mivelnek a mi ifjaink ott a physicum museumban? Ennek a museumnak van egy elsötétíthető ablaka, optikai kísérletek előhozatalára, és ez az ablak épen a nagytiszteletű ur udvarára nyílik; a mi két szorgalmas ifjunk nagy figyelemmel áll az ablak előtt, s épen egy roppant kerek látcsövet alkalmazva az ablak gömbölyü nyílásába, azon keresztül látszik valamit nézni. Tán csillagot vizsgálnak? Igen, de akkor ne irányoznák lefelé a látcsövet . . . . Most épen József

néz bele nagy áhítatosan . . . . „Oh Istenem, milyen gyönyörű!“ sohajt nem birva magával . . . . Talán mégis csillag? . . . . „Most épen rózsát szakít le, be szeretnék én az a rózsza lenni!“ De ez már még sem csillag.

A mi derék ifjaink azon ürügy alatt, hogy csillagokat vizsgáljanak, naphosszant azzal foglalatatoskodnak, hogy a szép Klárikát nézik távcsöveken keresztül, a míg Gerzson ur azt hiszi, hogy szemeiket az ég csodáin fásasztják, ők azzal mulatták magukat, hogy a kedves leánykát mindenüvé távcsövel kísérik, kertbe, szobába, konyhába és benne gyönyörködnek.

A jó Áronra nézve csak tréfa volt ez a mulatság, de József egészen oda lett belé; nem birt megválni a látcsőtől, s ha sokáig nem láthatá a leányt, nem evett, nem aludt, nem volt kedve semmihez, csak sóhajtozott és mindent elfelejtett a mit olvasott, sőt Gerzson ur nagy megütközésére még az ő felolvasásaira sem figyelt, akkor is a kis rózsalugasos kerten járt az esze, és a szép leánykán, a ki a nyílt rózsaleveleket kicsi kötényébe szedi piczi fehér kezeivel.

Az experimentumoknál is egyik ügyetlenséget a másikkal tetézte, tört, zuzott a mi a kezébe akadt, a phosphorrali kísérletekhez oxygen helyett hydrogent adott : majd meglötte vele az egész classist.

Gerzson ur ej nem tudta gondolni, mi lelhetett a fiut? kutatótt, fürkészett; nem talált semmit; mire ő a hosszú folyosón végig kopogott, akkorra a muzeumban minden ismét a maga helyén volt, a telescopiumok égfelé fordítva, s munkában a göredek és légszivattyuk.

József pedig folyvást növekedni érte szive fájdalmait, a esalóka távcső oly közel hozta olykor az imádott leánykát, hogy ámulatában kezeit nyujtá ki utána, s csak akkor ijedt meg, mikor körmeit az ablakba megüté, a min Áron két akkorát nevetett.

E kínjai közepett annyira vivé a gonosz kísértő a jámbor ifjut, hogy egy délután leüle az asztalhoz, s ijedség kimondani, — szerelmes verset irt! A vers sapphicusokból állott és tele volt minden széppel, a mi a nap alatt terem. Midőn felolvasta Áronnak, ez megesküvék, hogy soha életében szebb versnek még csak hírét sem hallotta.

Egy este a holdvilágban elbámulva könyökölt a két ifju a muzeum ablakában s beszélgetett egymás között :

— Ha Klárka ezt a verset olvashatná : monda Áron.

— Hm! Felele rá József. (Nem volt ez akkor olyan könnyű, mert nem volt még hét divatlap, a hol az ember kinyomathatta volna.)

— Már ha én neked volnék, csak a kezébe juttatnám.

— De hogyan?

— Ledobnám innen a kertbe.

— Le ám, de hátha a szél félreviszi s az udvarra esik s a nagytiszteletű ur kapja meg.

Most Áronon volt a sor azt mondani, hogy „hm“.

— Ugy kellene azt, szólt sóhajtva József, szépen összehajtogatva elrejtteni a nyiló rózsák közé, hogy a mint korán reggel kijő a rózsaleveleket megszédni, egyedül ő lelje meg és olvassa el.

-- Hát hiszen az könnyü, felelt Áron. Innen az ablakból le lehet ereszkedni egy kötélén a kert faláig, onnan könnyü beugrani az ásott földbe, visszafelé meg aztán fel lehet kapaszkodni a bodzafán s a kötélén megint feljöhetni.

— Mit gondolsz? szörnyedt el József, — én bocsátkozzam le kötélén a collegium ablakából? én mászszam át idegen kerítésen éjszaka? . . .

Áron maga is megijedt e szóra.

— Hisz én nem mondtam, hogy te cselekedd azt, én csak azt mondtam, hogy könnyü volna megtenni . . . .

József elhallgatott egy ideig.

Egyszer csak megszólalt.

— Nem tudsz itt valahol egy hosszú kötelet?

— Tudok biz én, a régi csengetyűkötél itt van a padláson.

— Hozd elő.

Áron elment a kötéleért, egy gerundiumból nyeret csinált a végén, melybe Józsefet beleültette s a kötelet az ablak keresztfája körül csavaritva, izmos tenyereivel belekapaszkodva, szép csendesesen lobocsátá Józsefet a köfalig, ki egy perczig sem látszott azon aggódni, hogy ha társa kezéből kicsuszik a kötél, ő rögtön nyakát szegheti; ha volt a mitől rettegett, ez azon egy dolog lehet, hogy ha meg találja valaki látni.

Senki sem látta meg. Átmászhatott a falon, elrejtette a verset a rózsák közé, s Áron markában újra felemelkedék a kötélén a muzeum ablakáig szerencsésen; a két ifju csak akkor bámult el egymáson, hogy milyen bolondot cselekvének?

Más nap nem is mertek egymásra nézni, annál kevésbbé a

látcsőbe. Mint a ki valamely nagy gonosz gyilkos dolgot követett el, még a bűnös helyet is félve kerülték, s dobogó szívvél hallák reggel a nagytiszteletű ur csizmáit a folyosón végig kopogni.

Belépett. Sem József, sem Áron nem mert rá felpillantani, azt hívé mindegyik, hogy az orrukról le fogja olvasni az éjszakai merényletet.

— Jöjjön egy szóra félre humanissime.

Zetelaky inkább halott volt, mint élő. A viláért rá nem nézett volna a tanárra, ki kegyetlen hallgatással tekintte rajta hosszasan végig.

— Csak azt akartam mondani humanissime, — szólt végre száraz hangon, — hogy ha máskor verset akar hozni, ne a kerítésen jöjjön be vele, hanem az ajtón, mert mind összegázolta a tulipán-ágyakat. — Különben nem rossz vers a mit irt, csak hogy egy helyen az adonicus sántit.

S ezzel markába nyomta a kérdéses verset, József nem bánta volna, ha e perczen a collegium vele együtt elsülyed.

Klárka megtalálta ugyan a kérdéses helyen a verset, de mint afféle jól nevelt leány, első kötelességének tartá az apjának denunciálni, egyuttal az elgázolt tulipánágyakért is panaszt téve. Az öreg ur rögtön ráismert az írásra, s vége volt előtte József turpisságának. Többé sem experimentumokat nem bizott rá, sem a physicum muzeumba nem küldé dolgozni.

Ezen közben hol egyszer, hol másszor megtörtént, hogy a tanuló ifjuság nem csupán azon dolgokról hallott, a mik könyvekben vannak megírva, hanem hirt vett gyakorta az országban

szerteszt történo eseményekről is, s épen nem iparkodék elrejtegetni rokon és ellenszenveit, miket a kurucz-laboncz világban vagy egy, vagy más irányában érzett, sőt néha leczkék kezdete előtt, mikor két háromszáz tanuló össze volt egy teremben gyülekezve, lehete oly forma hajlandóságokat is tapasztalni, mintha e tisztes testület, ha birokra kerülne a dolog, aligha lenne tétlen nézője a mulatságnak.

Erre ugyan nemsokára kivánt alkalom is kínálkozék; egy napon Trajtzigfritzig és Bórembukk uraim ő kegyelmességeik beizenének a városba, hogy nekik száz darab vágómarhát, ötven mázsa szalonnát, ezer kenyeret és tizenkét bendő turót azonnal helybe küldjenek, borrrul sem feledkezvén meg, a mely ne legyen több, mint kétszáz akó.

A jó nagyenyediek már ekkor annyira meg voltak fogyatkozva élelmi szerekben, hogy csak végső megszorítás mellett birták összerakni a kivánt mennyiséget, s midőn mindazt szekerekre raknák, megtudja a dolgot Balika, előjön a maga lyukából s elveszi tőlük az egész szállitmányt és elviszi a Torda hasadékába.

A jó enyediek mit csináljanak most? Mondhatták őt Trajtzigfritzignek, hogy Balika elvitte az enni-inni valót, menjen utána és vegye el tőle, a labonczvezér haragra gerjedetten felülteté a maga hadait s megesküvék, hogy porráégeti Enyedet s bor helyett a vérét iszsza meg az egész lakosságnak.

A szegény nép nagyon megijedt a kegyetlen fenyegetőzésre: elegetteni a legjobb akarat mellett sem lehetett, Trajtzigfritzig és csordája pedig már Marosujvár körül járt, s

a hogy a közbeeső falukkal bánt, abból Enyed is elgondolhatta, mi vár reá?

Ilyen inséges eset megszokott állapot vala már Enyeden, a lakosság a laboncok jöttének hírére hirtelen elhagyá házait, a mi féltője volt, azt elásta a pinczékbe, asztagok alá a földbe, az asszonyokat, gyermekeket, öregeket felküldték a hegyekre az erdők közé, a hajadon leányokat begyűjték a reformatum templomba, maguk a fegyverfogható férfiak pedig helyet foglalának ugyanott a templom udvarán, mely, a mint most is látszik, erős, magas köfállal volt bekerítve, s több rendbeli bástyatoronnyal ellátva, mely tornyokat a helybeli czéhek építették : egyet a becsületes csizmadia czéh, mást a becsületes takács czéh, külön egyet a szürszabó czéh, együtt a timár és varga czéh egy negyediket, ötödiket a gombkötők és aranyművesek, hatodik volt a kovácsok és lakatosoké. Itt tartattak a czéhládák s nagy veszedelem idején ide gyűltek a czéhbeli mesterek legényeikkel együtt s ők képezék az Isten várának őrségét.

Átellenben állt a collegium, roppant három emeletes négyszárnyu épület, melyben hétszáz diák tanyázott, egy egész hadsereg, ha arra került a sor.

A mint a városon szétfutó hir eljutott a collegiumba is, lángot vetett a diákok szívében az ifjui vér : „nem hagyjuk magunkat, nem hagyjuk a várost!” szóltak lelkesülten, s másnap reggel a chemiai leczkén azt vette észre nagytiszteletű Szabó Gerzson uram, hogy tanítványai kardokkal és kopjakkal felfegyverkezve jelennek meg a hallgató teremben, s hallani

sem akarnak egyébről, mint hogy őket professoraik a laboncok ellen vezessék

No ez szép kívánság volt nagytiszteletű Szabó Gerzson urtól, hogy ő valakit a háboruba vezessen!

— Megbódultatok-e dilectissimi? szólt elszörnyedve a jó ur, — menjetek, igyatok „purgantes pectora succos.“ Hát Ajáx vagyok-e én, avagy a megveszett Achilles, hogy engem harczba akarjatok vinni? avagy myrmidonokat neveltem-e én bennetek, hogy ily vérengző gondolatokat tápláltok magatokban? kinek kezeiben könyv forgott, most kezeitekben dárda forog, kik csak énekelni tanultak, im harczy ordításra ferdítitek ajkaitokat. Azért ruháztam én reátok annyi bölcseséget és tudományt, hogy bitangul elhulljatok barbar ellenség csapásai alatt, mint bármely tudatlan katona, a ki azért született, hogy meghaljon?

E beszéd közben észrevevé Gerzson ur, hogy még Zetelaky is valami fringiát takargat a togája alá, s iszonyuan ráförmedt:

— Még kend is fegyvert visel, kend? (Mikor valakit per „kend“ nevezett, már akkor nagyon haragudott.) Felbomlott a világ tisztos rendel! Hát volt rá eset valaha, hogy poéták, a muzsák választottai, a szent berkek lakói, a Pieridák barátai fegyvert emelgettek volna kezeikben? — No, szóljon kend! kend nagy historicus, mondjon nekem erre esetet ha tud.

A faggatott diák végre megszólalt:

— Igen is volt rá eset: mikor Pán tanítványai botra kaptak a Helicont pusztító Gallusok ellen s agyon verték őket.

Gerzson ur hátra kapta a fejét e szóra, mert meg volt neki felelve. Ez még dühösebbé tevé.

... És ha én megtiltom ti nektek, hogy fegyvert merjetez fogni, midőn a nemes város békés alkudozásokkal törekszik a veszedelmet elhárítani magáról! Kendnek pedig humanissime • Zetelaky annyit mondok, hogy nem szükség minden kérdésre felelni. — Most pedig parancsolom ti nektek, hogy e perczben lerakjatok minden fegyvert kezeitekből, és a ki ellenkezőleg cselekszik, az e pillanatban kitiltatik a collegium küszöbéről, és soha annak az életben tagja többé nem leend! . . . Clarissimi domini jurátusok, huzassák meg a repedt harangot!

Ezt a repedt harangot olyankor volt szokás meghuzatni, midőn valaki a collegiumból ünnepélyesen kitiltatott.

A rector szavait mély csend követé, melyet csak a repedt harang recsegő kongása szakgatott félbe. Az ifjak, kik képesek lettek volna náluknál hatszorta nagyobb sereggel megküzdeni, professoruk szavára megjuhászodva rakták le fegyvereiket mind, a repedt harang elhallgatott, a diákok helyeikre ültek, elővették könyveiket, a nagytiszteletű ur pedig vevé kézi könyvét és praelegált, mintha semmi sem történt volna, míg az órát nem csengették, akkor elbocsátá tanítványait, az elszedett kardokat és dárdákat pedig szekérre rakatá s elzaratá a templom alatti boltozatba, hogy még csak hozzájuk se lehessen férni.

Éjszaka azonban a diákok magukhoz térve az ijedtségből, melyet a rector szavai okoztak bennük, újra összebeszélének, s miután fegyvereik elszedettek, másnap korán reggel, a mint a kapuk megnyittattak, kimentek a Maros partjára, ott jó friss fűzfákat találván, azokról vágott magának kiki egy husángot s azokat a toga alá rejtve, észrevétlenül beszállíták a collegiumba

és elrejték a faraktárba szépen. Gondolák, hogy ez is jó fegyver, ha jó ember fogja a végit.

Még az nap délben megjelent a város alatt Trajtzigfritzig háromezer főre menő laboncz népével : a nemes város a főbirót, a collegiumi testület a nagytiszteletű rector professort választá ki, hogy deputatioba menjenek eléje.

Trajtzigfritzig lóháton ülve fogadta a küldöttséget ; a többi sereg mind gyalog járt, kivéve három faágyut, melyeket bivalok vontak. Nagyon gyanus kérdés volt azonban, ha valjon el lehet-e ezen ágyukat sütni, a nélkül, hogy az ember a körülállók életét veszélyeztesse? még egy negyedik ágyujok is volt rézből, melyet valamely csata alkalmával valamelyik fél beszegezett és ott hagyott, ők pedig kifurták a szeget onnan, úgy hogy most ha elsütötték az ágyut, a gyujtólyukon jött ki mind a töltés, a golyó pedig benn maradt.

Maga a had gyönyörű népség volt ; igazán ráillett a válogatott czim, mert az ország minden népeiből volt az összeválogatva, magyar, oláh, belga, marodeur, rác és oláh-czigány egy csoportban, egyik mezitláb és sisak a fején, másik a szürin át kötötte derekára a kardot, némelyik nagy puskát czipelt, melynek nem volt már sem kulcsa, sem kereke, s mind valamennyi nyírott bajuszszal volt, hogy összekeveredés esetén mégis csak megkülönböztethessék egymást a hasonló elemekből szerkezett kuruczoktól, kik hosszú hajat s fülig kent bajuszt viseltek. A legnagyobb rész bocskorban járt, csupán azoknak jutott saru, a kik valamely tisztségben voltak, azokra sarkantyú is volt ütve jobbára, de minthogy lovuk nem volt, az a sarkantyú nem

szolgált egyébire, mint hogy legyen nekik miben elesni, ha futni akarnak.

Ily armadának volt vezére Trajzigfritzig; de nagyon csalatkoznék, a ki azt hinné, hogy ő is hasonló volt rongyos seregéhez; lova legszebb angol mén volt, ő maga ezüst csillagos láncszemből font pánczélinget viselt aransujtásos megyszin bársony dolmány felett, homlokát kecsgehátú réz sisak borítá s pánczélpikkelyes keztyükbe dugott kezeit széles egyenes kardja markolatán nyugtatá.

Széles, tunya képéből s neemtelen vonásaiból ugyan kiritt, hogy e pompához sem születése, sem érdemei nem juttaták s a hány csajtár, a hány darab öltöny volt rajta, azon mind más név kezdő betűi voltak himezve, de ő azért elég méltóságot tulajdonita magának, ha lovon ült, azokhoz a kik gyalog járnak lenézőleg beszélhetni.

Alvezére, Bórembukk, egy nagy trabalis mészáros legény volt, szöretlen csontos pofával; ki egész ellenkezőleg különösen nagy gondot látszott arra fordítani, hogy mentül piszkosabb lehessen. Bőrködmene csillogott a szennytől, s orczája bátran dicsekedhetett vele, hogy záporosön kívül más vizet soha sem érzett.

Minden fegyvere egy hatalmas taglóból állott, melylyel egy csapásra le bírta félkézzel ütni a tulkot.

Ez érdemes férfiak elé járula a két tagból álló küldöttség, nagytisztelettel és kalaplevéve, s nagyobb megtisztelés okáért Gerzson ur egy igen szép diák peroratiót tartott a két vezér előtt.

Trajtzigfritzig Bórembukkra nézett, ez viszont ő reá; egyikök sem tudott egy szót is diákul, hanem azért még is úgy tettek, mintha mindent értenének.

— Értettem jól, a mit kend mondott, — szólt a vezér, — a mint észrevette, hogy Gerzson nem fog már többet beszélni, s leereszkedőleg vállára veregetett. Kinek hiják kendet?

— Én vagyok Tordai Szabó Gerzson, a nagytiszteletű collegium rector professor, társam ő kegyelme pedig nemzetes Tóth Jónás uram, a nemes város főbirája.

— Hát a csizmadia czéhmester hol maradt?

-- Az nem látta czélirányosnak közénk elegyedni.

— No pedig annak is itt kellene lenni, mert háromezer csizmára van szüksége a seregnek, a minek három nap alatt elő kell teremtdni, különben esküszöm ösi kardomra, (valahol lopta azt a kardot) hogy minden csizmadiát eltörlök a föld színéről!

Ennél merészebb fogadást, úgy hiszem, senki sem tett még.

Gerzson ur meghajtá fejét, s most a főbiró szólalt meg magyarul.

— Majd tudtára adandjuk a becsületes czéhmesternek akarodat méltóságos ur, és ő minden lehetségest el fog követni; kérünk azonban az egész város nevében, hogy érdemes hadaiddal légy kegyes a városon kívül maradni, mert mi ámbátor a legjobb véleménynyel vagyunk is felőled, a buta népség annyira fél a fegyveres néptől, hogy közeledétek hírére mind szétszaladának az erdőkbe, részint elzárkóztak a templo-

mokba ; ugy, hogy ha bejőnétek, sem találnátok egyebet ires házaknál, nekünk pedig lehetlenné tennétek, hogy kívánságaitoknak megfelelhessünk, nem levén senki a kitől azokat behajtsuk.

Trajzigfritzig Bórembukk fülébe sugott valamit, s azzal roszul rejtve ravasz mosolygását, így szóla :

— Becsületes szolgák. Minthogy félvén és minthogy bolondok lévén, mink sem kívánván, hogy házaitokat üresen hagyván, abban senkit sem találván ; tehát hazamenvén és megmondjátok a népnek, hogy mi eltakarodjunk, ha ők hazajőjenek, és azután pediglen kiváltképen csakhogy épenséggel azonnal mingyárt itt a város mellett ezer lépésnyire sátorot üssünk ; ti pedig minden háznál gyertyát gyujtsatok, hogy lássuk, hogy mindnyájan otthon vagynak, különben pedig ha egy vagy más, így vagy amugy talál lenni, hát majd meglátjátok azt az egyet, hogy !

Ilyen ékesen szólással tudtára adván a vezér a maga ultimatumát a küldöttségnek, visszabocsátá őket a városba, ő pedig a maga seregével mintegy ezer lépésnyire letelepedett a mezőn, buzakévékből csinálván kiki magának sátorokat.

A visszatért küldöttség pedig tudtul adá a lakosságnak, hogy kiki menjen haza a maga lakásába, s éjszakára tegyen gyertyát az ablakába, s a mi szegénységéből kitelik, hordja össze, hogy a laboncz urakat kielégithessék vele.

Ugy is történt, a czéhek szépen haza oszladoztak, az erdőre kimenekült asszonyok és vének visszahivattak, s késő estig nem szünt meg az egész város sütni főzni az érdemes labonczok

számára. Csupán a templomban elhelyezett ifju hajadonok nevében könyörgött azon kegyért a szép Kláríka, hogy őket hagyják meg azon éjjel az Isten házának oltalma alatt, s e kérelmet a többi szüzek is támogatván, a nemes tanács és a professori kar végre beleegyezett.

Szép holdvilágos éjszaka következék, csendes volt az egész vidék, a város előljárói nyugodtan aludtak mennyezetes nyoszolyáikban, elgondolva, hogy mily bölcsen elháríták városuk felől a nagy veszélyt; háromszáz ötven szüz nyugodott Isten szent árnyéka alatt a templomban, a midőn Kláríkáknak ugy tetszék álmában, mintha valami alak felköltené őt, hogy ne aludyék, hanem menjen fel a toronyba.

Ő azon félálmosan felment a lépcsőkön, hol a szent ekklézsia ötvenkét mázsás haraugja állott, s a mint kitekinte a torony magas ablakán a holdvilágos éjbe, ugy tetszék neki, mintha valami nagy sötét foltot látna lassan a város felé hömpölygeni, s nem sokára kivehetővé lön előtte, hogy az egy nagy ember csoport, melynek sötét, tömegéből kaszák és kopják vasai villognak elő a holdvilágban.

Egyszerre világos lön előtte minden : a laboncok csak azt várták, hogy a népség házaiban szétoszolva lefeküdjék, hogy orozva rajta üssenek . . . Kláríka egy perczet sem akart veszteni, nem ment vissza a templomba, hogy társnéit felköltse, hanem hirtelen áthatva a mentő gondolattól, belekapaszkodék az ötvenkét mázsás harang kötelébe, hogy azt meghuzva, jelt adjon az egész városnak.

Gyöngé volt a leány karja, de erőt adott neki a vész, fehér

kezeivel a durva kötélbe fogózva meglóbálta a nehéz harangot, melyet máskor alig birt meghuzni két férfi, s mielőtt a csoport a várost elérhette volna, egyszerre megkondukt a vészharang a város felett, s azon pillanatban talpon volt minden ember, s mint egy összebeszélésre az asszonyok és öregek ismét futottak ki az erdőkre a férfiak a templom bástyái közé, úgy hogy mire a laboncok a városba értek, ismét üresen találtak minden házat.

Trajtzigfritzig nagy dühbe jött e kijátszatásra, s parancsot adott, hogy rögtön tizenkét helyen fel kell gyujtani a várost.

De alig fogtak emberei e kárhozatos munkához, midőn olyan zápor kerekedett, hogy rögtön eloltott minden égést: a laboncvezér káromolt Istent és ördögöt e bosszuságért.

Reggelre viradva ismét kijöttek eléje a nagytiszteletű rector és a városbíró. A vezér szólni sem engedte őket. Rájuk fogta, hogy mindnyájan csalárd hazug kutyák, a kik rászedik a becsületes embereket, és erősen esküvék, hogy négy ágyujával porrá lövi az egész várost, a templomot és collegiumot, kardélre hányatja a lakosokat s a hajadonokat kiosztja katonái közt, ha csak ő neki azt az egyet ki nem adják, a ki a harangot meghuzta.

— Azon egy épen az én leányom, kegyelmes ur, felelt leverten Gerzson ur, de ha az ő élete árán megvásárolhatom városunk szabadulását, bizonyára átadom őt neked, csupán azon kegyelemért kérlek, hogy üttesd el az én fejemet előbb, mintsem szemeim az ő balsorsát meglátnák.

— Azt megkapod! vigasztalá őt Trajtzigfritzig s e bizta-

tással egyszerre elrendelé, hogy a csapatok minden oldalról tóduljanak a városba. Ő maga nagy büszkén lován ülve, kötőfékjét a főbíró kezébe adá s úgy vezetteté magát az utcán végig, míg Bórembukk a professor nyakába ült fel s nevetséges iszonyattal viteté magát a piaczig, sarkantuival illetve a tisztességes ösz férfiu oldalait.

A diákok ezt mind látták a collegiumból, mert a menet épen előttük állapodott meg; de be voltak zárva, a kapukulcsot maga Gerzson ur tette a zsebébe.

Később azt is látniok kellett, mint adják ki a templom ajtaján a félholt leányzót, a rector leányát, Klárikát, s mint emeli azt nyergébe Trajzigfritzig.

De már ez mégis csak több volt, mint a mennyit diák szivvel el lehet viselni.

— Megölöm az egész világot! ordítá Zetelaky magán kívül, megölöm egy magam valamennyit s hanyatt-homlok rohant le a lépcsőkön; utána Áron és utána a többiek mind; — egy percz alatt ki volt sarkából vetve a bezárt kapu s a másik perczben mint a bolygatott méhköpü raja, ömlött ki a diákság a templom körét elfoglalt labonczokra.

Nem volt kezökben egyéb, mint fűzfadorongok, de a mig a labonczok kanóczos puskáit haszonvehetlenné tette a sürü zápor, az ő kezeikben sulyossá tette a fustélyt a fellázadt harag. Egy percz alatt a falnak lett szoritva a labonczsereg, s az első ordításra vérszemet kapott csizmadiák köveket kezdtek fejekre hajigálni.

A megszorult két vezér nem vevé tréfára a dolgot, a mint

meglátták, hogy labonczaik ugyancsak dülöngnek a diákok alatt, hátat fordítanak a csatatérnek s iparkodtak a városból kifelé. Trajtzigfritzig átkarolta az ölébe tett leánykát s vitte magával, szemeivel majd felfalva annak martalékul esett bájait, Bórembukk pedig galléron ragadá Gerzson urat s úgy hurczolta öt magával, roppant lábait futásnak eresztve.

Az elmondott szónál rövidebb idő alatt szét volt verve a világ minden részei felé a laboncz sereg, alig harminczad magával futott Felvincz felé a két csapatvezér, nyomukban mindenütt egy csoport diák, felgyürt ökleikben nyers fűzfadorongok, hosszú fekete tógáik öveikbe akasztva, — nagy dorongjaikon akkorát szöktek, mint egy angol paripa.

Mindig fogyott, mindig kevesebb lett az üldöző és üldözött csapat, egy-egy párjára talált a futásban s elmaradt magára tülekedni, végre ketten maradtak egymásnak, elől Trajtzigfritzig és Bórembukk, sarkukban József és Áron. Az elsőbök egyike lovon járt, másik hosszú lábaiban bizott, de a kettős teher alatt kifáradt a ló s amint az említett kis patakhoz értek, akkor látták, hogy ott nem lehet átmenni, mert a fellegszakadás árja elhordta a hidat, s a víz tulömlik a parton.

— No laboncz! kiálta Áron utolérve az egyiket, itt a világ vége.

Bórembukk látva, hogy itt csakugyan meg kell állni, elereszté Gerzson ur gallérját s tenyerébe kapva a taglót, úgy odavágott Áronhoz, hogy ha félre nem ugrik, derekában vágja ketté; de visszavágott a diák a doronggal s úgy talált a laboncz körmére ütni, hogy rögtön kiesett a kezéből a tagló; erre a

laboncز vadállati dühvel ugrott neki pusztakézze az ifjunak, s bár az olyat vágott a husággal a fején keresztül, hogy meghajlott bele a bot, s a laboncز feje egyszerre czipóvá dagadt; mintha nem is neki szólt volna az, megkapá Áron kezében a fütýköst s ki akarta azt abból csavarni; de Áron is jól megfogá azt kézzel s ilyenformán nagyokat rántva egymáson, elhuzakodtak egy ideig, mig mind a kettő kifáradt s akkor farkaszemet kezdtek nézni.

— No diák, szólt fogcsikorgatva a laboncز, most akadtál emberedre : tudod-e hogy most ki fogott meg : az én nevem Bó—rem—bukk!

— De annál még az én nevem is cifrább, felelt Áron, az én nevem pedig Ka—ras—siay!

— Ka—ras—siay! kiálta fel elsörnyüködvé a laboncز; no iszen hát akkor jaj neked is, nekem is; s azzal egyet rántott ellenfelén, mire mind a ketten ugy estek bele a magas partról a megáradt patakba, hogy mindkettőjük felett össze-csapott a viz.

Ez alatt József is utólérte Kláríka rablóját; a lovag átlátva, hogy nincs menekülés, leszálla lováról s kihuzva a kardját, neki fordult Józsefnek, ki szótlan dühvel közeledett feléje.

— Mégy haza anyádhoz szopni, te fattyu! kiálta a pelyhetlen állu ifjonzra, vagy kezed lábad vagdaljam el?

Zetelaky nem felelt, csak megnyálazta tenyerét s középen fogva a botot, merészen odalépett a vasba öltözött ijesztő arczu vezér elé.

— Ejnye! nem mégy el innen? ordita az magán kívül, s kardjával hozzá vágott szörnyen. De József kezében megpördült a husáng, s az egyik végével úgy csapta félre a kardot, hogy csak úgy pendült, a másikkal pedig olyat ütött a sisakra, hogy csak úgy kondult!

Meglódult az agya Trajtzigfritzignek ez ütésre, csakugy bámult szanaszét, mintha keresné, hogy honnan ütötték meg? Pedig nem kellett azt keresni, mert József most két kézre fogta a botot, s úgy vágta derékon ellenét, hogy az csak végig nyult a földön, a kard kiesett kezéből; meredt szemmel iparkodott még lováig vánszorogni, mire Zetelaky azt gondolva, hogy tán aléltan a lóhoz kötözött kedvesét akarja meggyilkolni, reárohant s lábával reá gázolva, egy végcsapással leüté.

Csak ekkor tekintte szét társai után. Azok mind szét maradoztak, csak egy a bokrokon fennakadt tóga szárnya mutatá, hogy oda alant is van valaki. Hirtelen oda futott, s a tógánál fogva kihuzá a vízbe esett Karassiajt. Még akkor is fogták egymást Bórembukkal, csak hogy a diák még élt, de a laboncz meg volt halva.

Ekkor Gerzson ur segélyével fellocsolván Klárikát, magához téríték szép szavakkal ájultából, s akkor mind a négyen térden állva hálákat adának az Urnak a megszabadulásért.

Azon két fűzfadorongot pedig, melylyel a két ellenséget leverték, az esetnek emlékére letüzék a patak medrébe és Gerzson ur áldást monda azokra, mint szintén József szerelmére is, kinek nem kellett többé perspectiván keresztül néznie Klárikát, ha látni akarta.

És ezen történetnek száz és ötven eszendeje immár, s a két füzfa folyvást zöldül a víz medrében. Hajdan a collegium kényelmes mulató lakot épített e füzfákhoz, hová kijártak szép nyári napokban a tanulók ; elmondva egymásnak a regét a két füzfáról s elénekelve, hogy : „Erős várunk nekünk az Isten !“

A KHÁMOK UTÓDA.

I.

TATÁR PHILOSOPHIA.

Megásnak egy gödröt négy lábnyi mélyre, két ölnyi szélesre s tetszés szerinti hosszúságra; az elejére és végére állítanak egy-egy fűz ágast, azokra végigfektetnek keresztbe egy szálas gerendát, a gerendához kétfelől támasztanak egyenes ágakat, azokat beterítik bivaly és ökörbőrrel : ebből áll az építészet. Egyszerű és szép.

Több rendbeli előnyei közül okvetlenül első helyen áll az, hogy igen hamar el lehet vele készülni, azonkívül tekintetbe veendő az egész építkezés olcsósága, nemes egyszerűsége; e mellett a tűzkármentesítés egészen nélkülözhetővé válik, s lehetőségek esetére az ablak-adótóli félelem is fölöslegessé van téve. A regényes oldalakat, mint a melyek nem ide tartoznak, egészen mellőzöm.

Semmi sem könnyebb, mint ez építkezési rendszer mellett az évszakok különböző viszontagságaival daczolni. A téli zivatarok ellen illatos gyeppelel és zöld pázsittal terítik be a pyramid

alaku tetőt, ugyanazt nyáron ékes földi tökkel s más diszes növényekkel futtatják be; mint az édes aranykorban, melyet a pogány poéták olyan szépen megénekeltek, a midőn minden ember házi ur volt.

Ez a ház, a mi épen előttünk fekszik, valamivel nagyobb a szokottnál, mert ez csárda; a mit félig meddig gyanítani enged a madzagra kötött eltört üveg nyaka, mely az első ágason himbálózik. Az egyébiránt az első és utolsó üveg nyaka, a mit ezen a környéken láttak, mert itt még most is tömlőben és kobakban hordják az italt.

A csárda belsejébe úgy kell szépen leugrani, félkézzel az ágasba fogózva, s egy kis idő kell hozzá, a mig az ember megismeri egymást, abban a sötétségben, mit a szögletben égő tűz szaporit; szokni kell a szemnek a félhomályos tárgykeverékhez, s ovatosan kell mozogni, nehogy valami élő állatra üljön le az ember, ez ismeretlen alakok között; mekkora tekenős békák a szögletben! amott apró sajtok egy rakáson, ez a fekete itt valószínűleg komondor; az a fehér pedig amott ürü: . . . biz az nem ürü, mert az bunda, oda terítették száradni a tűz mellé. De még sem száradni terítették oda, mert az alatt aluszik valaki, csak a pipája látszik ki a szájából, melyet álmában sem enged fogai közül kiesni. Lassanként rájövünk, hogy azok a nagy tekenősbékák amott pálinkás tömlők s ez a sok apró sajt — olaj-tözeg, a mit a tűzre raknak. Két férfi, a kit csak most kezdünk látni, oda hátul a sötétben bográcsba aprított hust és hagymát (be jó szemeik lehetnek), most azt jól megsózva, paprikázva s feltöltve rizksásával felteszik a tűzre, ama genialis

háromlábu állványra, mely egyike az Archimedes előtt feltalált legcélszerűbb mechanikai eszközöknek.

Egy óra vártatva három négy vendég érkezik; ismeretes gavallérok, bojtárok a szomszéd ménesekről, szurtos, zsiros bőrkabátokban, hegyes fekete báránysüvegekkel, bokáikon bekötött bő lábravalóval; a legfeketébb szemé van valamennyinek, a milyenre európai költő szótárában nem akad hasonlat.

Oda telepesznek a tűz mellé, felköltik a báránybunda alatt alvó gazdát, a kinek első dolga pipáját kivenni s újra megtölteni. Azután szó nélkül körülguggolják a tüzet s néznek a bográcsba : kiki egyet-egyet kavarint rajta, sorba belekóstolnak s megégetik a szájukat. Mikor már jól megfőtt, leveszik a tüzről, a gazda megfordítja subáját, melyen eddig hevert s szörtelen oldalára kiborítja a bogrács tartalmát, a kések előkerülnek az övek mellől, kiki hozzálát a közrebocsátott eledelhez, a kutyák, miket gazdáik magukkal hoztak, elősomfordálnak a sutból, oda állva családfőik háta mögé s békésen megosztóznak a zsenge konczokon, egyik sem nyulván ahoz, a mit a másik gazdája hajított.

Lassanként eltűnik a holmi a bunda hátáról, az utolsó konczig, a végső szem riskásáig, az ott maradt zsírömlédekét végigkeni a gazda tenyérrel subáján, a mitől az még fényesebb lesz, azután lekerül a gerendáról egy mosolygó kobak, a mely kézről kézre adatik, csorogván belőle kemény természetű pálinkaféle; ettől lassanként kiderülnek az arcok, s midőn az utolsó ivó nyakának minden erejével sem bir többet kiszívni a szűktorku kobakból, visszaadja azt a gazdának s ekkor hallatszik az első emberi szó :

— Mikor lesz már háboru, gazda?

— Sokáig nem halad már, felel a kérdezett, jó négysegletű képét még szabályszerűbbé alakítva az által, hogy gyérszálás bajuszát egyenesre söpörte kétfelül s üstökét homlokban két csimbókra fonta, mintha két szarvacskát segitene nőni s kettős állán szintén két osztályba rendezte szakállát.

— Valaminek kell történni előbb utóbb, ha ma nem, holnap, ha az idén nem, jövő esztendőre.

— Hány esztendeje már annak, hogy te bennünket így vigasztalsz! szól egy öreg tatár, kinek kopasz sima fején, mikor a süvegét leveszi, egész völgyek horpadásai látszanak meg; régi, elmulni nem tudó sebhelyek. Tavalý is ezt mondtad, meg az idén is ezt mondd. Nem hiszek már semmit. Én azt mondom, hogy megállt a világ s nem történik többet semmi.

— Mi történik, mi nem történik? azt én sem tudom, senki sem tudja, mert erre a körülkerített földre semmi élő állat be nem jön a harminczadosok tudta nélkül; olyan balgatag sem vagyok, hogy az üstökös csillagoknak higgyek, annyi gondjuk sincs azoknak mi ránk, mint mi nekiünk a legyekre; hanem csak úgy gondolom, hogy már ennek ez a rendje: hosszú békeség, hosszú háboru. Nagyon elszaporodtak már az emberek a világon. Egyik a másiktól nem élhet, valami kell, a mi megritkítsa őket. Két ember csak nem ülhet egy lovon. Az előtt négyen öten laktunk egy kunyhóban, most három négy annyian; az emberek mindig többen lesznek, pedig a föld soha sem lesz nagyobb. Már pedig azt látjátok, hogy egyik állatnak nem sza-

bad a másik fölött elhatalmazni. Harmadéve elszaparodtak a sáskák a vidéken, tavaly verebek jöttek a sáskák ellen, a mik azokat felették, az idén ismét a sólymok sokasodtak el, a mik a verebeket pusztították, jövő esztendőre bizonyosan mi fogjuk pusztítani a sólymokat, hogy szárnyaikból forgókat készítsünk süvegeink mellé.

— Adná a próféta! sohajta az öreg tatár; miután a sólyom-szárnyat a süveg mellett csak a hadakozó férfiak viselik. De én még sem tudom azt hinni. Ki viselne háborut minálunk? ki viselne háborut a moszkóval Krimiában! Tőlünk elszedték a fegyvert. Mire is mennénk magunkban? Hajdan magunk urai voltunk; ágyuink, váraink voltak, lovas hadseregeink, híres vitézeink; csak egy keskeny földszoros volt, a mit védelmeznünk kellett: mégis mindent elvesztettünk; most pedig sem vezéreink, sem fegyverünk s nyakunkon az erős ellenség, mely mindenütt megkötözte kezünket, lábunkat. Ugyan ki bántaná ötöt?

— Csak ti legyetek nyugodtak. Ki látta elébb azt a számtalan verebet, mely a sáskát ölni eljött, ki sejtette a sólymokat, mik a verebeket ölték. Elég azt tudni, hogy az idő itt van, és a minek meg kell történni, az megtörténik; a kérdésre nem mi felelünk. Az emberek nagyon nehezen tudnak halni, tehát a háboru szükséges, hogy megkönnyitse azt nekik. Ez az én okoskodásom, s a mit én mondok, az rendesen bekövetkezik, ha ma nem, holnap.

— Már az igaz erősíté egy fiatal tatár, ki két tenyerébe fektetett pofával hallgatá a csárdás jósszavait. Te bölcsebb

ember vagy, mint mi, de idegen emberek nyelvén is értesz, még tán a madarak nyelvét is érted.

— Nem bajom nekem az, a mit a madarak beszélnek, hanem a mit az emberek beszélnek. A mióta a moszkó elfoglalta országunkat, mindig fegyverkezik, egyre építi a várakat, sánczokat hány, ágyukat önt. De minden sáncz kifelé van fordítva, minden ágyu a tengerre ásit, benn az országban egy vár sem épül. Ez arra mutat, hogy valakitől fél, a ki nálunknál hatalmasabb s a ki túl van a tengeren, s a kivel elébb-utóbb baja fog lenni. Az idén számtalan szekérrel hordtak végig Bakcsi-Szerájon eleséget, löszereket Akhtiárba; ez arra mutat, hogy a baj már közeledik. Az orosz tisztviselők megint kezdenek igen nyájasan bánni a köznéppel, szigoruan az urakkal; ez arra mutat, hogy a baj nagyon komoly.

— Vajha ugy lenne, sohajta fel a legvénebb tatár. Talán azért nőtt ki vénségemre négy uj fogam, hogy újra lesz kit harapni velök.

— Hát a lovak mit csinálnak? kérdé a csapláros az öregtől.

— Értik a szót. Felelt ez röviden.

— Szaporodnak-e szépen?

— Nem is fogynak ám.

Az ifjabb tatár elmosolyodott e szóra.

— Nem vesz tőlünk lovat a görög. A minap volt itt egy gazdag kupecz tizenkét kozákkal, vásárolni akart a hadsereg számára remondákat. Kiválasztott vagy kétszázat ügygyel, bajjal. Ott menten meg is akarta bélyegeztetni, de a legelső kirugta két kozáknak egynehány fogát, a többbit aztán csak ugy

terelték el magukkal, elől három kozák, hátul három, oldalt a többi; mikor a Karabelnája mocsárához értek, eléjük kerültem, tüzet raktam nádkévékből az utfélen, a tűzre egy pár avas lóbőr darabot vettem; a mint a büzt megérezte a ménes meszsiról, szétrugott egyszerre, a hány annyifelé, s nyargalt el a pusztán; a tizenkét kozák százfelé is futott, de egyet sem fogott el. A görög tán maig is keresi lovait. Otthon volt az másnap valamennyi.

— Hát ugy félnek a lovaidd a tüztől meg a füsttől.

A legény fejébe nyomta nagy büszkén süvegét :

— Ha én ülök rajtok, még a villámtól sem.

Odakünn egyszerre kutyaugatás kezdett hallatszani; három négy komondor őrtállni maradt künn az utfélen, a mig gazdáik odabenn mulattak; e szóra az odabenn levők is rugtattak kifelé, heves csaholással, mig a fekete házi kuvasz megállt az ajtóban s elkezdett utálatosan, kisértetesen vonítani.

— Be csúful dúdol az a kutya, mintha kozákat érezne: szólt a fiatalabb tatár. A gazda felvette bundáját, kinézett a házhéj alól, s egy éleset fütytyentett a kutyáknak, a mik már akkor messze előrerohantak; azzal visszabujt odujába.

— Feküdjete le és tegyetek ugy, mintha alunnátok. Nagy csomó dárdát látok mozogni az uton felfelé. Minden ember itt maradjon, ki tudja, mire lesz szükség?

Az étel, ital maradványait hirtelen félretakarították; a férfiak lefeküdtek a veremfal mentében; a csapláros egy csomó nedves tözeget vetett a tűzre, melytől azonnal olyan orrtekerő illat támadt, hogy még az alvó macska is lemászott a sutról s

belebujt a szalmaágyalásba; az emberevő füst a háztető minden nyílásain csendesén szűrődött keresztül.

Az ugatás mindig közelebb-közelebb hangzott, az ebek állhatatosan kísérték egész a csárdáig a jövevényeket.

Ötven kozák jött egy tiszt vezetése mellett.

Nem nagy mesterség volt nekik a sötét éjszakában a csárdára akadniok, melynek világa a nyitott ajtón át messzire ellátszott.

Odaérve, mintegy tizen leugráltak lovaikról, a többi fegyverben maradt, s körülfogta a csárdát.

Az első tiz, a tiszttel együtt lelépett a csárda üregébe.

Ej, huj, teringettét! Hiszen egy kozák gyomra is csak megbirja, a mit meglehet, de ez az atmosphaera nem embernek való.

— Héj, kocsmáros! ördög! vagy ki lakol itten! rikácsolt az új vendég, a hogy a köhögés időközei engedék. Paprikát sütsz-e, vagy méheket ölsz itt!

Szinte keresztülbukott a megszólítottban, a kit nem birt meglátni a sűrű füst között.

— Parancsolj méltóságos uram, szólt alázatos hangon; ha tudtam volna, hogy jössz, rozmarinnal fütök és levendulaszárral; de magam számára, csak a miből telik. Kicsi tözegecske. Én már hozzászoktam az illatához.

— No hát vesznél is meg tőle. Gyujts gyertyát, mert nem látok.

— Mi légyen az, méltóságos uram?

A vendég azután elmagyarázta böven, hogy ez egy hosszú

valami, a mi faggyuból van, a közepén gyapotmadzag, az egyik végét meggyújtják, s az addig ég, a míg a másikhoz nem ér; de a csapláros nem birt azért fogalmat szerezni emez ismeretlen állat felől. — Ilyen nem természetdik eze a vidéken.

— Szép ország. Hát ennivaló van-e?

— Parancsold méltóságos uram, hogy egy ürüt levágják?

— Ugy? Most vágnád le? Holnapra lenne készen. Azt nem várhatom meg; adj innom és tégy valamit alám, hadd ülök le.

A csapláros odagyürte a jövevény számára egyik szögletbe a gubáját, s kezébe nyomta a kiválasztott kobak lótej-pálinkát, melynek a legkisebb hibája volt az, hogy halzsiros bagaria szagu volt. Az érdemes vendégnek kedve lett volna, az egészet a fejéhez vágni, ha utasításul nem lett volna neki adva, hogy a parasztokkal szépen bánják.

E helyett tehát beérte azzal, hogy nem ivott belőle többet, hanem szétnézett a hosszú kunyhóban.

— Hát azok mik ott a földön?

— Elkésett utazók, uram, a kik lefeküdtek alunni.

— Fel kell őket költeni. Én a szemé közé szeretek az embereknek nézni.

A csapláros megindult a parancsot teljesíteni, a mi nagy munkájába került, mert vendégei mind igen mély-alvók. Nagy nehezen feltápáskodtak még is.

Egy érdemes kozáknak ez alatt az a jó ötlete támadt, hogy kihuzott a ház oldalából egy pár karót, s azokat tette a tüzre, a mik ismét barátságos lángot kezdének vetni odabenn, hogy kiki megnézhesse szomszédját.

A muszka tiszt délczeg magas férfi volt, szabályszerien nevelt vonásokkal, nagy, parancsoló álla félelmet birt gerjeszteni a gyöngébb szivüekben, világos szemeinek volt valami hirtelen mozdulata, a mivel zavarba tudta hozni az embert, arcza piros volt és egészséges, a fényes egyenruha olyan jól illett hozzá. Nem csoda, hogy oly görbén álltak meg előtte azok a jámbor tatárok, a kiket álmaikból felköltött, hogy a szemeikbe nézzen.

Miután eléggé megijeszté őket tekintetével, odakinálta nekik a kulacsot, melynek nedvét még a kozák gyomra sem veheti be. Azok köszönték alázatosan. Nagy böjtjük van, nem szabad szeszes italhoz nyulniok.

„Semmirekellők!“ mormogá magában a tiszt. „Mindig nagy böjtjük van nekik, valahányszor az orosz kínálja baráti pohárral.“

— Jöjjetek közelebb!

Azok elejbe álltak nagy jámborul.

— Melyitek járatos ezen a vidéken?

— Mind egytől egyig.

— Mondjátok meg nekem, merre fekszik és messze van-e még ide Marzia város?

A kocsmáros vendégeire nézett, azok meg ő reá, azután fejöket rázták.

— Marzia vagy Mazria, vagy Mariza . . . . magyarázá talál-gatva az igazi hangot. Nem ismeritek ezt a nevet.

Azok egymást taszigálták könyökkel :

— Ismered te? Én nem ismerem. Én sem.

A tiszt boszusan keresett elő iszákjából egy összehajtott térképet s azt kiterjeszté a tűz előtt.

— Hiszen itt van ni; mutatá ujjával, még vár is van mellé festve, s aláírva világosan M. a. r. z. i. a. Marzia.

A tatárok belebámultak a kékre zöldre festett földabroszba, s legalább is azt gondolták, hogy a mi ott zöldre van festve, ott ugyan jó széna teremhet, a piros és kék táblákon pedig be sok lent és mákot vetettek. A várost egyik sem akarta benne észrevenni. Tornyot kellett volna oda festeni.

— Vagy hát más név alatt ismeritek? sürgölé őket a tiszt. Talán ezen név alatt: „Mirobieloszláv?”

— Azt ki sem tudjuk mondani. Biztosítá őt a csapláros.

— Ezt a nevet mi adtuk neki. Értesíté őt az orosz. Mi neveztük így el.

— Akkor hát bizonyosan azért nem tudjuk merre van! felelt a csapláros.

A hatalmas vendég szeme közé nézett, de olyan együgyű pofa volt az, lehetetlen, hogy gunyolódni tudjon.

— Vigyen a manó benneteket ostoba filkók. Hiszen halottam én ennek a tatár nevét is, de nem jut eszembe. Pedig a nyelvem hegyén ül. No segítetek kimondanom.

Azok olyan szívesen segítettek volna. Látzott ábrázatjukon.

— Valami nagy tatár ur lakik benne; valami utódja a hajdani khámoknak . . . .

Az emberek most is csak a fejüket rázták.

— Hogy ne ismernétek, hisz az egész város az övé, kastélya van benne, a legtöbb ménese neki van.

Mindenki vállait vonogatta rá.

— No hát kié ez a ménes, a mi ott legközelebb legel?

— Ez? Ez? Ez a ménes itten? Hát ez a ménes Mirza Kobulé.

— No az, az! hát ez a Mirza Kobul az, a kit én keresek, hát hogy nem jutott ez eszetekbe?

— Mi valami nagy urat gondoltunk; ez pedig csak olyan ur, a ki maga füt be, ha melegedni akar, s maga főz, ha enni szándékozik.

— A gutát! Hisz ezt valami gazdag főurnak mondják, a ki az uralkodó fejedelmek családjából eredt, s a legnagyobb pompával él.

— Régen volt az uram. Hire hamva annak az életnek. Koplal biz az a mennyi csak beléje fér. Semmi sincs már abból a pompából, a miről neked beszéltek; a mult őszszel még a palotája üvegablakait is eladta zsiradékért az örménynek.

Ez a tudósítás igen kellemetlen hatást látszott a kérdezőre tenni.

— Azt mondják, hogy igen szép unokája van. Kérdezőteté tovább kíváncsian.

A csapláros meg nem állhatá, hogy erre a szóra a markába ne nevesse.

— Kivált, mikor nem kormos. Magyarázá nevetése okát. Széle, hossza egy annak, alig van képén emberi ábrázat. Pedig szegény leányzó a mellett ugy szereti a férfiakat, majd megbódul értük. Azok meg futnak előle.

— Hát mért futnak?

A csaplár sugva felelt.

— Mert nyavalyatörős szegény.

— Mennyköt . . . mormogá a tiszt, a kit ezek a tudósítások nagyon rossz kedvre hangoltak. Pedig azt mondják, hogy Mirza Kobul leánya, kitől ez az unokája van, bámulatos szép volt.

— Talán az atyja volt valami ocsmány; veté közbe a csaplár ártatlan együgyű képpel; a miért a tiszt nagyon végig nézte.

— Erről jobb lesz, ha nem beszélünk. Hát hogy hívják azt a várost, a hol Mirza Kobul lakik?

— Mezre várnak, uram.

— Ugy, ugy, Mezre vár. Ördög a nyelvetekre! Hogy ugy elforgattok minden szót. Hát messze van-e ide az a Mezrevár?

— Oh, kegyelmes uram, majd egy napi járat.

— Pedig a földabroszon alig látszik félóra járásnak.

A tatár megmérgette a földabrosz térségét. Ő biz elhitte, hogy ott nem több a távolság félóránál. Milyen jó volna, ha a földabroszon kellene utazni.

— Mindegy, akármennyire van. Nekem még az éjjel oda kell jutnom. Melyitek ajánlkozik vezetőnek?

— Akár én uram, szolgálatodra állok. Nagyon jól tudom az utat.

A főtiszt megveregeté kegyesen a mindenre engedelmes tatár vállait, s biztosítá, hogy a mi szolgálatot most tesz neki, annak a díját be fogják tudni a fizetendő adójába; mire az nagy örvendetesen indult ki a mezőre, künn legelő paripáját elfogta, felkantározá a jámbor állatot, mely áhíatosan, lecsüggedt fővel

állt gazdája előtt; akkor belekapaszkodott, s mert bundája igen nehéz volt nyakában, felsohajta : Allah segits! azzal felugrott. De mert nagyon neki fohászkodék, a tulsó oldalon lefordult a lóról s ismét újra kellett hozzáfognia a felüléshez, mondván ujolag : Allah segits, de ne olyan nagyon!

A kozák ur kaczagott hangosan.

— Nincsen nevetségesebb lovas a tatárnál.

A csapat megindult nagy csendesen a hegyek felé; mert sebesebben nem birt velök menni a kalauz; hol megállt vele a ló, hol meg félre vitte. Látszék, hogy nem mestersége a lovon-ülés.

A vén tatár, meg a fiatal legény pedig nézték a háztető hasadékain át, mint távoznak el, s mikor az utolsó kozák is elenyészett a hegyszakadék között, akkor kijöttek a csárdából.

— No most te fiam, ülj a legjobb lovadra, még a nyeret is itthon hagyd, hogy annál könnyebb légy. Ezek hajnalnál elébb oda nem érnek, te rajta légy, hogy két órával megelőzd őket.

— Ott leszek éjfél előtt, kiálta a fiatal legény s néhány percz mulva hallatszott a sebes robaj a mezőn, s a kinek valami jó szeme volt, kivehetett egy gyorsan vágató alakot, mely szél-sebes rohammal nyargalt végig a sik rónán, a szakadékos bércek felé.

II.

A MEZREI VÁRKASTÉLY.

A hegyek közé érve, az érdeemes kozák urak vezetője egy nagy bolond kolompot vett elő hegyes süvegéből s azt a lova nyakára csatolta. Okát is adta egyuttal e rendszabálynak. Ide s tova olyan keskeny utra fognak jutni, a hol két lovas el nem fér egymás mellett, azért éjszaka jó kolompot kötni, nehogy valaki szemközt jöjjön a sötétben s egymást letaszigálják.

A keskeny lovag ut eleinte a mély hegyvágásban kanyargott, csunya sáros süppedék között, melyben csűrökig dagasztottak a paripák, azután meg felkerült a sziklaoldalba, s mintha a várbástya párkányzatán lovagolna valaki, oly keskeny nyaktörő rovátkon vitte végig az utazót, melynek alig volt szélesebb foglalatja, mint hogy a ló egyik lábát a másik után tehesse, s az oldalfal a lovas térdeit korholá néhol s kényszeríté féloldalra dűlni; alant pedig éktelen mélység meredezett, melynek szédületes fenekét szerencsére nem lehete a sötétben látni, de az alant zugó, csattogó hegyi folyam hangjából mégis lehete sejtteni a mélységet.

Itt valóban egy pár elszánt ficzkó ugy megállithatna egy egész hadsereget, hogy sem előre sem hátra nem tudna menni. Hanem hiszen mi dolguk volna erre a hadseregeknek? A rongyos Mezre vár tulajdonosát, a jámbor Mirza Kobult egy pár kozákkal is ki lehetne kergetni sánczai közül, ha valakinek szüksége volna azokra.

A hegy gallérjáról megint sűrű rengetegbe vezetett az ut, hol igazán csak a jó tatárparipa ösztöne birta vezetni a karavánt, mely egymást sem láthatta a sötétben. Csak úgy botorkáltak a vezető tatár után, ki nagy kolompolva ment legelől.

— Te ficzkó, szólítá meg a tatárt a háta mögött lovagló főtiszt, lovagostora gombjával egyet döfve az oldalába kegyelmesen. Te vad ficzkó, tudsz oroszul?

— Nem ragad rám, uram. Felelt az búbánatos hangon. Eleget töröm magamat utána, de nem fog rajtam, annyit tudok, hogy a nagy urat goszpodunak mondják, hogy az iszpravnik nem ereszt be az ajtón s mikor azt mondják, hogy zabiho, az azt teszi, hogy ütnek; akkor tehát tartom a hátamat, vagy szaladok.

A hátrább jövő alsóbb rangu tiszt kaczagott rajta.

— Mind ilyen gyávák és ilyen ostobák valamennyien, monda főtisztjének oroszul.

— Csak azért kérdeztem tőle, szólt ez hátra, hogy tudjam: kell-e előtte titkolóznunk? Te Miriám, nekem ez a ficzkó nem tetszik.

— Miért nem. Tulajdonképen nem is sok tetszeni való van rajta.

— Nagy gyanum van, hogy ez minket ebben a sötét erdőben már két óra óta hordoz alá fel haszontalanul; pedig ha akarná, félóra alatt keresztül vihetett volna rajta: de nem merem megriasztani, mert attól félek, hogy megijed, s elfut tőlünk: reggelig ki nem találunk ebből az ördögös tömkelegből.

— Nem merné ő azt tenni. Mi oka volna rá.

— Ha semmi is. Én ismerem ezt a fajt. Szereti az ilyen

goromba tréfákat. Fogadni mernék, hogy a mit az öreg Mirza Kobulról elbeszél, az sem volt egyéb, mint szemén szedett hazugság, a mivel magát rovásunkra mulattatta; csupa tatár tréfa.

— Honnan gondolod azt Alabin?

— A mit nekem Mezre várról Karvajoff tábornok beszélt, egészen elüt a ficzkó leírásától.

— Karvajoff volt itten?

— Igen, még a foglalás előtti éveiben. Valami vizsgálati ügy miatt. Ez a Mirza Kobul ravasz, nyughatatlan ember, mindig azon törte a fejét, hogy lehetne itt a hegyek között ellenünk valami támadást forralni. Természetesen rajta kapták. Bizonyítványt ugyan nem tudtak ellene találni, mert ez a sok gaz tatár itt köröskörül mind egyetért vele, s egy sem vallott rá : hanem azért a vizsgálat eltartott egy esztendeig, az alatt Mirza Kobul Szebasztopolban ült, Karvajoff pedig Mezre várban. A tatár főurnak volt egy fiatal tizenhatsz éves leánya; a kinek szépségétől még most is elragadtatással tud beszélni a tábornok. Ő a maga idejében nagy hódító volt, veszedelmes a szép asszonyokra. Itt egyébiránt azzal a különös előnnyel is birt, hogy a szép leány atyjának élete az ő kezében volt; ilyen formán egy év mulva minden további baj nélkül is szabadult a Mirza, hanem a mint haza tért, a családját egy személylyel többnek találta, mint egy év előtt.

— A gutát!

— Egy szép kis hat hetes sívó rivó csecsemővel; a ki egészen az anyához hasonlított, s a kiről most, midőn annak a

legszebb tizenhat éves hajadonná kellett kifejlődni, ez a szegletes fejű gazember azt állítja, hogy nincsen rajta emberi ábrázat. Ez szép tréfa lenne tőle, miután én a tábornoktól, mint különös kegyet kértem ki, hogy a Mirza elleni adóbehajtásra engemet küldjön ki.

— Te is elutaznál a Kaf-hegyig egy szép leányért, a kit csak híréből ismersz; de még abból sem, csak annyit tudsz, hogy szép lehetett, mikor született.

— S a kiről utoljára kisül, hogy tengeri foka.

A két fiatal tiszt hangosan kaczagott e mulatságos észrevételeken, miknél hasznosabb dologgal nem lehetett előlni az időt, a meddig a tatár e végtelen rengetegen át vezette őket.

— A Mirza rosz fizető lehet. Folytatá a fölvetett tárgyat a fiatalabb tiszt, kit társa Miriámnak nevezett. (Valami naturalizált cserkesz név lehet.)

— Három esztendő óta egy kopeket sem tett le a rárótt adóból.

— Hátha valóban úgy elszegényült, a hogy ez a tatár mondja.

— Akkor az ablakon kellett kihányni a pénzét. Mikor a tábornok itt tanyázott nála, még a kastély erkélyének rácsozata is vert ezüstből volt, s a hálósobája, melyet egyébiránt azalatt Karvajoff választá magának, csupa drága achat és karniol kövel volt kirakva, s egyedül a pipagyűjteménye a gyémántos csibukokkal megért ötvenezer rubelt. S midőn kiszabadulásakor ezer tulok birságot róttak rá, a ficzkó dolyfból kétezeret hajtattott be az akhtiári élelmező biztosoknak.

— Talán épen ez a büszkesége juttatá tönkre.

— Vinné a patvar, csak a leánya volna szép.

Véget szakita a beszélgetésnek azon körülmény, hogy az ut az erdőből kijutott s egyszerre a világoson találták magukat.

A mig az erdőben bódorogtak, a hold is feljött, fogytán lévő horpadt oldalával, s bevilágította szépen az egész szomorú vidéket.

Egy hegy meredekén álltak, a melyről alátekintve, előttük látták a holdvilágos ködbe burkolt Mezre várost, mely maga sem állt egyébből egy csoport rendetlen, utczákra szedett rongyos kunyhónál, melynek közepén egy hosszú mecset tornya meredezett elő, mint óriási galambducz.

Tul a városon látszott egy kerek, csaknem félgömb alakú hegy sűrű erdővel benöve, annak a lábában lehetett olyas valamit kivenni, a mi hasonlított egy régi török várkastély alakjához, csúcsos kupokkal, hegyesen végződő kuptetőkkel s mentől kevesebb ablakkal kifelé.

A tatár levett süvegével illő alázatosan mutatott arra :

— Ime kegyelmes uraim, amottan van Mezre vára.

S azzal úgy tett, hogy a mig kezével keletre utalt, a lova fejét északnak irányozta.

— Megállj! ordita rá haragosan a főtiszt. Miért nem vezetsz bennünket egyenesen a várnak? Hiszen előttünk a világos járt ut, mely a városon keresztül egyenesen a kastély felé visz.

— Még sem visz ez oda, méltóságos uram.

A főtiszt kihuzott egy pistolyt nyeregkapájából s megmutatta a sötétebb végét a tatárnak.

— Te szereted a tréfálózást, de én is szeretem. Nekem tetszenek a te tréfáid; nem tudom : majd az enyim fog-e neked tetszeni?

A tatár megfordítá szépen a lova fejét.

— Én vezetlek uram, a merre jobbnak látod.

A főtiszt inte szemével társának : így kell ezekkel a ficzkókkal bánni.

Az ut egyenesen vitt keresztül a városon melynek sárkerítése mindenfelé beomladozott, s kapubálványai közül csak az egyik állt még, kifordult küszöbvel.

A ringyrongy házikók külseje csupa sár, a holdvilág itt ott keresztül villog a hasadékaikon ; egyéb világot egyikben sem látni. Nyomorúság panaszkodik mindenünnen.

Nem telik egy óranegyed bele, midőn a városon áthatolva, oly közel látják maguk előtt a kastélyt, hogy a homlokzatra irt alkoráni mondatokat, mikről még nem kopott le az aranyozás, a mint rájok süit a hold, világosan el lehetne olvasni.

Itt azonban félre áll a kalauz lovával :

— Már most uraim, én hadd menjek hátul, mert tovább nem tudom az utat.

Alabin ráhuzott egyet tréfás ostorával s sarkantyuba kapva lovát, maga nyargalt sebesen előre. De mintegy ötven lépés után hogy rántotta vissza egyszerre a zablát! A kastélyt egy éktelen hegyszakadék választotta el a várostól, s a lovagok lábai előtt egy háromszáz lábnyi mély s kétszáz ölnyi széles hegyárok tátongott, alant tajtékozva zuhogó folyammal.

— Hát hogy szoktak itt által járni? kérdé Alabin, vissza-

faroltatva lovát a széditő örvény párkányáról. Nekem ugy tetszik, mintha itt valaha hid lett volna.

— Valóban az volt kegyelmes uram; innen a parttól egész a vár kapujáig. Négy száz lépés volt a hosszúsága, két terhes szekér mehetett el rajta egymás mellett, s le nem szakadt egy egész ménes alatt. Már tizenöt esztendeje, hogy valami rossz ember felgyújtotta s a vizsinéig leégett; láthatod most is a csonka fekete hidlábakat ott a viz között. Ez volt a legnagyobb oka Mirza Kobul elszegényedésének, mert hid nélkül nem hajthatja át méneseit, gulyáit, csak a bőreiket viheti vásárra, mindene tul marad a vizen.

Ebből az érdeklé legjobban a kegyelmes urat, hogy hát ők hogy mennek által?

— Nekünk most már vissza kell kerülnünk, a honnan letértünk parancsodra s a város felett körüljárva, egy helyütt majd leszállunk a vízmederbe, s ott keresztül gázolunk rajta, ugy felkaphatunk a tulsó meredekre.

Az érdeemes vezér ugy szeretett volna ezért a mulasztásért valakire haragudni, ha maga nem lett volna annak az oka, s boszusan fordítá ismét vissza lovát; még egyszer gyanusan visszatekintett a várra.

— Mintha azok az ablakok ki volnának világítva?

— A holdvilág az uram; felelt a kalauz. Mirza Kobul alszik ilyenkor már, s nem vesztegeti az olajat.

Azzal koczogtak megint a városon keresztül, vissza az elébb elhagyott hegyi utra, mely hosszadalmas kanyargások után végre egy helyütt a patak medréhez vezette le őket. A

viz több helyütt a ló szügyéig ért, és a mellett oly sebesen rohant, hogy képes volt az egész kozákosztályt leverni lábáról. A kalauz ismerte már jól a helyet s a megjegyzett fák és sziklák utmutatása mellett feltalálta a csekély medret, a hol veszély nélkül át lehetne usztatni.

— Ez a Mirza Kobul valóban úgy lakik itt, mint egy bezárt várban : jegyzé meg Alabin. Csak árulással juthatni be a kastélyába.

Ott a kerek hegy lábánál egy kerülő utra kaposzkodtak fel, mely eléggé jártnak látszék.

A mint többé nem lehetett eltéveszteni az utat, Alabin visszabocsátá a tatárt.

— Haza mehatsz, nem kell tovább jönnöd velünk.

Az megköszönte alázatosan az engedelmet s nagy munkát mivelt, a mig lovát innen is tul is felpofozva, visszafelé tudta fordítani. Sok csihi-puhi után végre megérté a jámbor pára, hogy hazafelé kell menni s fülét farkát eleresztve, kullógott előrenyujtott nyakkal ügyetlen lovagja alatt; ki úgy ült rajta, mint a számaron, két lábát szinte a szügyére rakta.

A kozák urak kaczagtak rajta, a mig csak láthatták. Nincs több ilyen ostoba lovas.

Mikor azután az ut kanyarulata elfedte a tatárt szemeik elől, akkor leszállt az lováról, egyet szoritott lova hevederén, gyorsan felvetette rá magát, megveregette a paripa nyakát, megsimogatta serényét, valamit szólt hozzá s azzal büszkén fölemelte délczeg nyakát a mén, egyet nyerített nagy örvendő hangon, s azzal szügyébe vágva fejét, repült, mint a vihar, bátor lovasával

a nyaktörő hegyi uton fel és alá : a nedves kő is szikrát hányt nyomában. A válasz-utnál azonban nem tért arra felé, a honnan jöttek, hanem azon épületnek tartott, melyet az imént malomnak hallottunk czimeztetni.

Alabin az alatt a kastély alá érkezett lovas kíséretével. Valóban nem volt tulzás, a mit a tatár beszélt a kastély felől. Olyan állapotban volt az, mintha nem csak az üvegtáblákat az ablakokból adta volna el a tulajdonos, hanem a meszet a falról, és a fát a kapubálványból s a zsindelet a tetőről; oly rongyos, kopott, nyomorult tekintete volt annak. Oldalairól már leszedte az idő a vakolatot, s még nem volt olyan kegyes, hogy mohot rakott volna helyébe, az utat körül elrontotta már az időjárás, de még nem engedte benőni füvel, hanem kengyelvasig érő sárban kell begázolni a kapu bolthajtásaig, mely még most meg van támasztva egy nagy fenyőfaszoborral, ha ez elkorhad, nem tudni, ki tesz oda másikat.

Egy rom az, melyben még most laknak, mely fölött még vitatkozik a törvényes birtokos és a kísértetes idő.

-- Hej! hahó! emberek! ki van ide haza? kiálta Alabin, midőn a szűk bejáráson át a tágas ronda udvarra bejutott.

Valami kellemetlen, visszataszító volt az egész látványon.

Nagy tágas ablakok, mik ajtónak is megjárják, szakadozó rámaikkal, mikből esett marhák bőrei lógnak alá szarvaikkal lefelé; köröskörül embermagasságra megnőtt paréj és laboda, a mit csak a bejárások előtt nem hagytak megteremni, a szögletekben összefüledt széna szalmaboglyák s az udvar közepén

egy nagy tócsa, mely világos maradványait viseli annak, hogy nem rég egy szalmásszekér beledülhetett.

— Ki van idehaza! kiálta Alabin még hangosabban.

E szóra egy hosszú vályógépületből, mely a kastély hátulját keresztben elzárta, előbujt egy szurtos, czirmos alak, valami béres-féle ember, s nagy lomhán oda czammogott az uri vendégek elé. Mondott is valamit; de azt sem hallani, sem érteni nem lehetett, annyira iparkodott a fogai közül beszélni.

— Hol a gazdád? hol van a Mirza! rivalt rá Alabin.

— Odahátul az akolban. Dünnyögé a béres. Mindjárt elő fog jönni, hanem most dolga van: egy veszett farkas az éjjel rést csinált a falon s tizenkét toklyót szétmarczangolt, azt a rést kell betoldani.

— Hát a kisasszony itthon van-e?

— Az odafenn van a kastélyban.

— No hát mondd meg a Mirzának, hogy majd jöjjön fel utánunk a kastélyba. A lovainkat pedig helyezd el az istállókba. Van-e mindnyája számára hely? A legények ott alusznak lovaik mellett, a lovak nyergelve maradnak. Te Miriám velem jössz fel.

A két főtiszt a kastélyba vezetteté magát, melynek első lépcsőzete még épen állt, de már a másodikat egy hágcsó pótolta, melyet a padlástól vettek el. Azon kellett az emeletbe jutni.

A béres egy tágas terembe vezette őket, melynek három ablaka közül kettő deszkával volt beszegezve s csak a harmadikon volt üveg. Egy pár rongyos bőrvánkos volt a fal mellé

téve, azokra le lehet ülni, mondá a béres, s azzal is biztatta az urakat, hogy talán akad a háznál egy mécses, azt majd elhozza maga a kisasszony.

— Tehát lássuk azt a mécsset és azt a kisasszonyt.

Bizony jobb volna pedig együtt nem látni mind a kettőt, mert ez a látvány felülmulja a leggazdagabb phantasia vára-
kozásait is.

A hágsó fokai ropogtak közeledő léptek alatt. Alabin elő-
keresé dolmánya alól félszemüvegét s alig csiptette azt szemöl-
döke alá, midőn a meggyiló ajtón keresztültört a mécssugár s
utána a kisasszony, a ki azt kezében hozta.

— Ventrebleu! sohajta fel az ifju tiszt, két lépést téve
hátra felé.

Ez meglepő alak.

Alig magasabb négy és fél lábnál, mintha valami gonosz
kéz a fejére nyomva összelapította volna az egész alakot, feje
szélesebb, mint hosszu, szája szélesen elvonul húsos, kemény
ábrázatján, s a rövid homloktól a szájig alig marad annyi helye
a tompa, pisze orrnak, hogy magát vastag czimpáival elhelyez-
hesse, bár a sandító szemek egyikének nem látszik egyéb
hivatása lenni, mint hogy őrt álljon e nevezetes orr felett, kár-
pótlásul a másik viszont a háta mögött levő fülre leskelődik.

Nyaka nem látszik lenni e furcsa lénynek : a két válla
mindjárt a fejből nőtt ki s kezdetét képezi két módtalan kurta
karnak, melyek széles ujjú tenyerekben végződnek, miknek
alsó ízeibe veszélyesen bele van növe egyegy lószörből

font karika gyűrű, s mely tenyerek, daczára a kivihetetlen rövidségü deréknak, még sem érnek soha csipőn alul.

A furcsa külsejü alakot még különösebbé teszi az a pézsmakacsaszerű tipegés, s emeli sajátságait a messzire hallható szuszogás, melyet nem bir magától megtagadni.

— Hihi . . . nevet a kisasszony, beállitva a mécscel, s megpillantva a két fiatal férfit. Nem szólt nekik, csak nevet, szüntelen feléjük fordítva orcáját. Különösen Alabin látszik tetszését megnyerni, arra legszivesebben mosolyog. Olyan naiv, olyan kecses, szemérmetes hunyorgással tekint felé, hogy a fiatal tisztnek kedve volna az ablakon leugorni előle.

A kisasszony felakasztá a mécszet a hosszú rézsodronyra, mely a falból lecsüngött s azután ismerős bizalommal közeledett Alabinhoz.

— Szép katonák; milyen szép katonák : bizony szépek, szólt odalépve hozzá, s vastag tenyerével félig tartózkodva, félig bizalmasan czirógatta végig a fiatal tiszt egyenruhája prémét.

— Ugy-e messziről jönnek? tudakozódék tovább, egyre szemérmesen mosolygva, sokáig fognak itt maradni. Ugy-e sokáig itt lesznek?

Már ennél a kérdésnél a keze Alabin karjába volt füzve, ki megigézve, elbűvölve érzé magát e csodás alak viszás mosolygása, rémséges enyelgése által.

Az udvariasság tiltá, hogy elutasítsa őt magától, pedig iszonyodott tőle, mint valami ismeretlen vadállattól, s kezeinek érintésére minden hajszála felborzadt.

A kisasszony jónak látta az ifju embereket mindjárt megismertetni élete történetével s érdekesebb hajlamaival.

— A nagyapám nagyon rossz ember, nem akar engem férhez adni. Pedig már tizennyolcz esztendőös vagyok.

És ennél a szónál véghetetlen naivsággal süté le szemérmes szemeit, ismét visszapillantva az egyikkel ártatlan alatomossággal Alabinra, a ki rettegni kezdte tőle.

— És aztán hogy járat engem ide haza? Nézze csak micsoda goromba ruha ez rajtam, tapintsa csak milyen durva; aztán nincsen egyéb alatta semmi.

Alabin ennek a világnak minden szenteiért hozzá nem ért volna a kisasszony öltönyéhez ujjaival, ki igen nagy kitüntetéset és bizalmat vélt az által iránta tanusítani, hogy egészen reá dült.

— Oh az én nagyapám igen irigy ember, folytatá a kisasszony. Lássa, minden holdtöltén levágatja a hajamat, hogy meg ne nőjjön, pedig különben igen szép hajam volna, szép puha, mint a selyem, épen olyan puha, mint az öné, szép idegen.

És ennél a szónál megtapintá Alabin hajfürteit, nagy élvezettel morzsolgatva azokat ujjai között, míg a tiszt olyasmit érzett, mintha pókok szaladgálnának végig egész testén.

— Pedig ha a hajamat meghagynák, bolondulna utánam minden ember, s ezt nagyapám nem akarja, azt kívánja, hogy örökké itthon maradjak, s neki ne kelljen szolgálót tartani. Ugy-e az nem igazságos?

Alabin kénytelen volt neki igazat adni, már csak azért is,

mert a csudálatos alak úgy belekapaszkodott a karjába, hogy lehetetlen volt tőle egyik szögletből a másikba mennie.

A harcosz ifju ezer milliom ördögöt utalványozott magában annak a kegyes pártfogójának, ki neki ezt a kellemetes kalandot szerezte. Valljon az anyja nem hasonlított a kisaszszonyhoz? Akkor igazán megérdemelné a tábornok, hogy kalandjával dicsekedjék, mert holmi eszményi szépségü néemberrel gyöngéd viszonyt kezdeni akármely gyáva ficzko képes, de liaisonba lépni egy ilyen özönviz előtti szörnyeteggel, az már igazán kemény természet, s méltán a vitézségi babérok közé számítható.

Nem sokára ki kelle szabadulnia Alabinnak e gonosz kelepceből. A nyikorgó hágcson ismét nehézkes léptek hallatszottak s a csikorogva felnyitott ajtón belépett a házi gazda.

Valóban maga volt az Mirza Kobul.

Egy agg férfi, sötét, csaknem cerszinü arczzal, melyet rendetlen szürke szakál és bajusz nőtt be, csaknem a szemei alljáig. Szemei olyan sebesen pislognak, mintha vagy nagyon el volnának gyöngülve, vagy a belső félelmet és izgatottságot akarnák kifejezni. Az egyik lába rossz lehet az öreg urnak, mert egy kurta mankóval mindig kénytelen rajta segiteni s azt abból is gyanithatni, hogy mig a másikra becsületesen csizma van huzva, emez csak bocskorba van tekergetve. Az egyik kezével tehát, a hányat lép, annyit kommant a mankójával, a másik kezében pedig egy kurta korbácscsal ugyan annyit suhint hátra felé, mintha mindig kutyákat kergetne a lábszáraitól.

Egy nagy hegyes fekete süveg egész a szemöldökéig volt

fejébe huzva, a mit ő onnan soha sem szokott letenni, hihetőleg benne is hált; öltözetének többi része nem érdemli a leírást. Annyit látni a ködmenén, hogy valaha sok sujtás lehetett rajta, a mi leszakadozott onnan s most csak a helyeit látni, a hol bar-nább maradt a posztó.

A kisasszony, a mint meglátta nagyatyját, szemérmes ijedtséggel bujt az ifju hős keblére, mint a ki teljes okot lát arra, hogy ily helyzetben szégyenkedjék.

Az öreg egyet biczentett a fél lábával, egyet kommantott a mankóval, egyet csattantott az ostorával és pislantott számtalant.

— Takarodol innen, te vizi borju te! kiálta rekedt hangon; jó estét uraim. Pusztulsz innen te dzsinek ivadáka, te medveszülött, pusztulsz innen mindjárt. Oh oh, méltóságos uram, csipj egyet a karján és taszitsd el magadtól.

A kisasszony ordított mint egy vadállat s még jobban bele csimpajkózott a lovagba, vitézi kötelességül téve annak, hogy már most védelmezze, ha hirbe jött vele.

— Pusztulsz onnan ocsmány bivalyitinó, mégy rögtön almodba vissza; ordítá az öreg, kurta korbácsával szörnyen hadonázva. Vagy azt akarod, hogy a kutyákat hozzam elő. No, elereszszem a kutyákat?

Erre a szóra nagyon megrettent a kisasszony s rögtön lefejtett a lovag nyakából.

-- Ne, ne, ne a kutyákat. Hebegé. Inkább elmegyek. Megyek a vaczokba. Ne hozd a kutyákat; elbújok a szalmába szépen. A kutyákat el ne ereszd.

Azzal duzzogva, állati félelemmel jobbra balra tekintgetve elhagyta a szobát s végig sikoltzott a sötét lépcsőn, a mig lement; egyik fokán el is botlott s azután úgy gurult le az utolsóig, ott bömbölt még sok ideig, a hogy megütötte magát.

— Hogy bánhatol oly keményen unokáddal? szólt Alabin az öreghez, a hogy végre kezet szoritottak, mely alkalommal a Mirza nem tudta hirtelen, hogy melyikkel szorítsa meg az eléje nyujtott kezet : a mankóval-e vagy a korbácscsal?

— Nincs más mód uram; rebegé az öreg. Elég keserves dolog ez nekem. Nem elég, hogy olyan csodává tette a természet; még azon fölül örült is. Ugy kell vele bánnom, mint egy harapós ebbel. Ha nem ütöm, verem, megmarja az embereket. Mikor rá jön a bolondja, képes szerencsétlenné tenni, a kit megkap. Nem rég egy öszvérhajcsáromat agyonfojtotta ölelésével. Egy másiknak pedig leharapta az orrát.

— Teringettét! mormogá Alabin magában : ő sokat tartott az orrára.

— Ilyenkor irtóztató ereje van. Ihol van ni. Nézzétek uraim a fogai helyét itt a korbácsom nyelén, a hogy dühében beleharapott, pedig kovácsolt vasból van; s minden foga meglátszik rajta. Én nem bírok már vele, mert öreg ember vagyok; s ha megrohanja az örülése, kénytelen vagyok a kutyáimmal fogatni le. Oh ez keserves élet uraim.

Szent Vladimir! sohajta magában Alabin, én ugyan szép családba jutottam, a hol a kisasszony leharapja az ember orrát s a nagypapa kutyákat uszit az unokájára.

A fiatal tiszt annyira meg volt lepve a folytonosan egy-

másra következő visszás benyomásoktól, hogy szóhoz nem birt jönni. Ilyen kiadásban még nem olvasott kísértetes várak történeteit. Ez gonoszabb volt az éjfélben feljáró lánczos rémeknél, a mik más tisztességes omladékokban ijesztgetik a halandó embert.

Az öreg Mirza Kobul beszélhetett előtte félbeszakítatlanul mindenféle nyomoruságáról, Isten csapásairól, nagy veszteségeiről, a mennyit akart. A két tiszt csak hallgatta, sőt Alabin annyira kijött a sodrából, hogy midőn az öreg elpanaszlá, hogy verte el dohányültetvényeit az idén a jég két izromban, harmadszor hogy rágták ki a peték, megszánta és saját szivarjaiból megkínálta egygyel, a mit az öreg mohó örömmel fogadott, csaknem kezet csókolt érte, mindjárt meg is gyujtotta és ki nem fogyott a magasztalásából, hogy az milyen pompás valami; milyen jó íze, szaga és ereje.

Alabin gondolta magában, hogy a ki így elhálálkodik egy szivarért, kevés kilátás lehet annál néhány ezer rubelnyi adó behajtására.

Véget szakított a beszélgetésnek az érkező juhász, kivel legelőször beszéltünk, s ki most egy széles kétfülű fatálat hozot nagy czipelve, mely tele volt párolgó pörkölt hussal. Elég lett volna az husz éhes kozáknak.

Azt letette a szoba közepén a földre, ugyanoda rakott görbe késeket is, miket megtörült szépen a szüre ujjában.

— Tessék uraim; kínálkozék az öreg ur. Úljünk vacsorához. Nagyon jó, finom toklyóhus, paprikás lében.

— Tóklyóhus ugy-e? kérdé Alabin.

— Igenis szolgálatodra. Szép kövér falatok. Kilenczet apritattam fel nekünk és a kozák uraknak. Együnk uraim.

— Köszönöm. Monda Alabin, nem vagyok éhes.

Gondolta magában : a veszett farkas összetépte a toklyóidat, nem eszem nálad toklyóhust pörkölve a-héten.

Miriám azonban nem jött erre a gondolatra, hanem neki ült a Mirzával együtt a pogányul megpaprikázott eledelnek, s a hascsikaró bornak, melyet kupában állítanak mellé, s részvevő tanuja volt azon pusztításnak, a mit az öreg az ételben elkövetett. Látszott a jámboron, hogy használni akarja a ritka alkalmat, melyben saját házánál kedvére jóllakhatik.

Alabin végig nézte a vacsorát, mert egyéb nem következett s előre elhatározta magában, hogy ha neki Miriám kilenczed napra panaszkodni kezd, hogy irtózik a víztől, minden tanakodás nélkül föbe lövi.

— Már most nyugodjatok békével uraim, szólt a Mirza, felkelve helyéből. Ezuttal mind a két lábára biczegett. Mindjárt küldök be pakróczokat, abból igen jó ágyat csinálhattok magatoknak. Fölséges pakróczok, én magam szövöm. Az egész környéken nincs párjuk jóságra. Egyet majd ajándékba adok mind kettőtöknek, azért a jó szivarért, azért a pompás jó szivarért.

Azzal eltántorgott a Mirza, s nagy dörmögésébe került, a mig a rozzant lépcsőn le tudott mászni. Néha jajgatott, néha káromkodott, utoljára danolt.

Alabin furcsán csóválta fejét.

— Ez az öreg valósággal nem tetteti magát, monda Miriámnak. Ez a szegénység, ez a nyomor nem lehet tettetés,

hanem valódi megszokott állapot nála ; hogy eszik, ha hozzájut, s hogy dicséri a pakróczait! Azt a ködment talán azóta mindig viseli, mióta Krimiából elűzték a khámokat.

— Ugy hiszem, szólt Miriám kaczagva, hogy ezzel a kalanddal tökéletesen jól vagy lakva.

— Egyébbel ugy sem laktam jól ; viszonya Alabin. Szerencsém, hogy Szimferopolban jól ebédeltünk. Megjárom, ha étvágyamat a Mezre vári lakomára tartogatom.

— Csitt! megint jön valaki.

Az elébbeni juhász hozta a pakróczokat.

A minőket nálunk a felvidéki atyafiak készítenek. Volt miért dicsekedni az öregnek.

— Legalább nyugodalmasan fogok aludni, tréfálózék Alabin, megvetve pakróczából az ágyát ; mert a gyomromat ugyan nem terheltem meg.

Akkor azonban nagyon csalatkozott, a mikor azt mondta, hogy nyugodtan fog aludni, mert alig hunyta be a szemeit, a midőn az alattuk levő szobában irtózatos orditózás támad, a mitől ha tetszhalott lett volna is, fel kelle ébrednie. A kisasszonyra rájött a düh órája, s azt verte az öregapja. Hallatszott a korbács csattogása és a bömbölés utána, a minőt csak egy bántalmazott fenevad képes támasztani, az öreg szitkozódott, a kisasszony sikoltzott s verte magát a padlathoz ; az öreg nem birt vele, el is rekedt már az ordításban, a leány megfogta a kezében az ostort, s az öreg egyre kiálta : „nem ereszted el? nem ereszted el?“

A vendégek szobája közvetlen fölöttük volt, ugy hogy

minden hangját e rémséges jelenetnek meg kelle hallaniok.

Azt is ki lehetett venni, hogy végre az öreg otthagya a kisasszony kezében korbácsát s kiment a szobából, rázárva az ajtót. A kisasszony ekkor elkezdett dörömbözni az ajtón kézzel, lábbal, s valami széket vagy asztalt vagdalni a falakhoz. Mintha egy legio ördög hányt vetett volna odabenn mindent halomra.

Pillanat mulva tompa kutyaugatás hallatszott kívülről. Az öreg jön vissza, hozza a komondorokat. A leány hallja a közelgő ebek ordítását a szobában, s elkezdi vadul sikoltozni, semmi emberi hanghoz nem hasonlító süvöltéssel. A kutyák már az ajtó előtt vannak. A dühödt néember vad erővel veti vállait az ajtónak, nem engedi azt kinyitni. Az öreg fejszével döngeti az ajtót kívülről; a kutyák csaholnak, vonitanak s dühödtén kaparják a küszöböt. Az ajtó recseg, ropog; az örült leány úgy sikoltoz!

— Miriám! ordit végre Alabin, felszökve helyéből. Eredj, nyergeltess rögtön. Egy óráig sem maradok ebben a veszetek barlangjában. Hiszen már eddig is meg vagyok dühödve, hogy kedvem volna fejjel rohanni a falnak. Üljön lóra a legénység rögtön; megyünk vissza a városba; inkább azokban a földalatti gunyhókban hálók, a kecskékkal egy szobákban, mint ebben a kastélyban.

Miriám is azon a véleményen volt. A két fiatal tiszt nem várta be, mint rohannak a szelindekek a kisasszonyra s hogy fogják őt majd leküzdeni; hanem sietett ki a szobából nyakra-főre.

— Inkább bekerített sánczot ostromlok lóháton, monda Alabin siettében, inkább kereszttüzben állok két óra hosszat, inkább szolgállok három esztendőt Siberiában, mint hogy itt várjam be a reggelt.

Egy pillanat mulva lóháton ültek valamennyien s sebtében tudtára adva a juhásznak, hogy holnap korán reggel keresse fel őket maga a Mirza, visszatértek a holdvilágnál az átellenben fekvő városba, s ott késő éjjel felverték a lakosokat, bekvártélyozva magukat, a hogy lehetett. Alabinnak és Miriámnak szerencsájük volt egy örmény szatócshoz juthatni, a ki azzal lépé meg őket, hogy töltött párnákra fekteté, a mik egyébiránt ha lószőr helyett lópatkóval lettek volna is töltve, még is édesdeden aludtak volna azokon a mezrevári éjszaka után.

Másnap korán reggel talpon volt Alabin s maga elé hivatva házigazdáját, egy becsületes diófaszinü, emberségtudó örményt, elmondá előtte mult éjszakai viszontagságait röviden, a mire az örmény csak annyit mondogatott, hogy biz az ugy van : ugy látszott rajta, hogy a halott dolgok épen nem lepik meg.

— Már most édes Hajbakut (mert ez volt neve az örménynek), láss el bennünket minden szükségessel. Nekünk itt kell maradnunk, mig az adót a Mirzától be nem hajtottuk egészen ; a költségek mind a kormányzóság rovására mennek, s az ő kedvéért mi nem akarunk kuczorogni. Van-e jó borod ?

— Nincs.

— Hát kávéd ?

— Kávém ? ugy hiszem, hogy az sincs.

— Theád csak van?

— De már az volt, hanem elfogyott.

— Egy szóval semmid sincs. Nem is kérdezem tovább; hanem itt van ötven rubel. Már most lesz ugy-e?

— Hozatok uram Simferopolból. Mert ebben a városban semmi sem kapható egyéb, mint toklyóhus.

— Köszönöm. Azt pedig semmi alakban sem akarom látni. Hanem az iszonyu ideig fog tartani, míg Simferopolból valamit elhoznak.

— Segithetünk rajta uram. Egy tatárt felfogadunk, hogy fél nap alatt oda és vissza lovagoljon. Nem kerül sokkal többbe, csak a lova árát kell megtérítenünk, mert azt oda és vissza agyonnyargalja.

— Ráállok. Nyilt számvetést adok.

(Ez órától fogva minden jónak bővében voltak a derék urak, s ha valamelyiknek elfogytak a szivarai, csak inte a gazdának, hogy nyargaljon egy tatár Simferopolba. Az pedig mindig belekerült egy lóba.)

A házi gazdával rendbe hozva dolgát, parancsot adott Alabin, hogy a Mirzát idézzék elé szaporán.

Az öreget már utban találták az érte küldöttek s siettek vele vissza Alabinhoz.

A főtiszt mindenkit kiküldött Miriámon kívül a szobából, s midőn hármukra maradtak, elkezdé az öregnek.

— Tudod-e azt derék Mirza, hogy miért küldettem én e városba?

— Nem tudom uram. Tán csak nem vétettem valamit?

— Igenis hogy vétettél. Tíz esztendő óta nem fizetted az adót.

— Mitől fizessem azt uram? Házam nyakamba szakad, földeim parlagon hevernek, gulyáim nyakamra vesznek, mert takarmányt nem vihetek át a vizen, hidam leégvén, sem el nem adhatom őket, mert nem tudom átverni a vizen. A mi ingóbingóm volt, fel-ettem; elfizettem adósságba; jobbágyaim nem nekem fizetik többé a füstpénzt; én vagyok a koldus, nem az, a ki az utfélre kiáll hegedülni, mert ha végig járom az egész kerület valamennyi örményét, egy sem ad annyi zálogot egész jószágomra, a mennyivel a cselédjeimet kifizessem. Azt sem kérdem tőled uram, száz dénárt akarsz-e rajtam megvenni, avagy ezeret, hanem átadom a kulcsaimat, a házam, pinczém és pajtáim kulcsait, keress fel mindent és ha találsz bennök valamit, kérlek adj nekem is belőle.

— De hiszen atyádnak roppant kincsei voltak, hová lettek?

— Én is azt hiszem uram, hogy voltak; bizonyosan elásta valahol. Lesem is minden ujhold éjszakáján, hogy majd valahol felveti magát a tűz, de még eddig nem akadtam rá.

Alabin boszus kezdett lenni.

— De valamidnek csak kell lenni, hát miből élsz?

— Nincs egyebem, mint méneseim és gulyáim.

— No hát lefoglaljuk a méneseidet és gulyáidat.

Miriám közbeszólt:

— Hová leszünk azokkal? Hogy hajtunk el egy vad ménest azon az uton, a melyen ide jöttünk?

Alabin büszkén nézte végig alárendelt társát.

— Majd tudom én, hogy mit fogok velök csinálni? Miriám vezettesd el magadat Mirza Kobul méneséig. Vidd el magaddal az örményt. Válaszszon ő ki kétszázat a Mirza lovaiból. Ha nincs egyebe, mint lova, el kell hajtani lovait; de a parancsnak teljesítve kell lenni és ha nem volna egyebe, mint a vasszegek a háztetőjén, kiszedetném azokat és elvinném annak, a ki ide küldött. A parancs szent, s itt elnézésnek, kegyelmezésnek nincsen helye. Tudatom egy uttal, hogy ha szükséges leend, én erőhatalmat is használhatok.

E kemény parancsszó után nem volt mit beszélni amazoknak. Miriám felkötötte kardját, Mirza megcsinálta a négyes szálamot s Hajbakut gazda is elévezetvén háttal öszvérét, mind a hárman megindultak egymás sorjába a többször emlegetett malom felé, odáig egyik sem szólt a másikhoz egy szót is. Ott a Mirza bekopogtatott a zárt kapun ostora nyelével. A belül vaspántokkal bélelt kapu nagy nyikorogva tárult fel előttük, s azután ismét összecsukódott. Akkor leszökött a lováról a Mirza még pedig minden sántítás nélkül; utána Miriám, Hajbakut is kirugta maga alul szamarát s a mint szemközt álltak egymással, a kapu belevén zárva hátuk mögött, elkezdett kacagni mind a három férfi olyan édes hahotával, hogy a könnyeik csorogtak bele.

És megszorítgaták egymás kezét és újra kezdték a kacagást. Még azután is kitört belőlök, a hogy egy hosszú csigalépcsőn felmentek a malom-épületbe. Még onnan is hangzott alá a nevetésük.

III.

SZENDERE LI.

A malom előre hátra keringelő gépezetét néhány pillanatra megállították. Kinek jönne az a gondolat a fejébe, hogy ezeken az egymást kergető küllőkön, korongokon keresztül mászkáljon s a nagy lapátos kerék mellett átbuszva annak a tengelye mögött keresse az ajtót, mely a sziklából előrohanó víz járásához vezet?

Egy-egy fáklyát vett kezébe mind a három férfi s a Mirzától vezetve az imént leirt utat követték.

A fáklyafénynél egy hosszú tekervényes ut nyílt előttük, melyen csak egyesével lehetett végig haladni: mindenütt szilárd pallókon jártak, mik alatt a földalatti víz zuhogott.

— Ugy-e bár? szólt a Mirza, ha e pallókat felszednők, nem igen lehetne ezen az uton járni senkinek.

— Aligha, szólt Miriám, így is aggodalmasan lépegetve a deszkákon, miket az alattuk tomboló ár folytonos reszketésben tartott.

— Pedig még hátra van a java, szólt a Mirza. Nem sokára egy nagy tágas amphitheatrum alá értek, melynek roppant boltzatát a fáklyák fénye be nem érte. Az ut itt egy magas sziklai karzatra vitt fel, melynek száz lábnyi magasából letekintve, az egész fenék egy nagy vízmedenczének tűnt fel, mely keskeny zsilipen ereszté alá a vizet a malomra.

— Ha a zsilipeket mind felvonnánk s a tulsó oldalon, a hol a hegyet megkerülő folyam egyik ága a sziklák alá szakad,

az egész folyamat elrekesztjük, akkor úgy megtölti a víz az egész utat, hogy még gondolattal sem lehet rajta keresztül jönni. Érted-e Miriám?

— Hogy ne érteném? Hiszen én adtam rá a legelső eszmét. Hanem jól van keresztül vive, nagyon jól.

Az ut mindig feljebb vitt; végre egy aknakút torkolatához értek, melynek nyílásán át, mint valami négyszegletű hold a sötétben világított le a távoli ég.

— Ez akna már azóta készült, hogy én innen elmentem, szólt Miriám.

— Igen. A kívülről felvezető utat lerontattam egészen, s most ezen járunk fel s alá.

A feljárás maga is méltó volt a megemlítésre. A magasból lefüggő erős vassodronyon bivalybőrből készült csónok volt akasztva; a három férfi beleült; a Mirza megrántott egy vékony zsineget, mely odafenn csengetyűvel adott jelt, s erre gyorsan megindult a csónok velük, tiz percz mulva az akna felső nyílásán értek ki.

Egy nagy szárazmalom gépezete eszközlé e bányaszerű feljárást, melyet lovak hajtottak. A mint annak ajtaján kiléptek a szabadba; a Mirza megragadta a Miriám kezét, büszke mosolygással tekintve annak arczába, mintha azt mondaná neki: állj meg elébb és bámuld ki magadat!

És valóban Miriám oly meglepetést, oly csudálkozást mutatott arczulatán, melyet csak az előtte fekvő látvány igazolhat.

Az a hegy, mely alulról tekintve egy nagy félgömbnek látszott, fenn sima rónává volt lemetszve, melynek hat, hét ezer

holdnyi területét a legbujább növényzet takarta. Egész nagy táblákban a még le nem aratott kövér búzatermés hullámszórt, körül hosszú kazalokban állt már a begyűjtött széna, s gyönyörű gyümölcsös kertek lombozata árulá el magát változatos színeivel. A tér közepén állt a zöld márványból épült kastély, olaszos tetőzetén körüllehetett jární, s mindenütt nagy keleti virágok ékesíték az oszlopokat és a korlátok díszvedreit.

A kastély előtt széles tó terült, melynek apró csatornáin át egy óra alatt az egész több ezer holdnyi tért meg lehetett öntözni, hogy a szétárasztott víz a hegy oldalain csurgott alá.

A hegy oldalait fedő roppant bükk erdőség láthatlanná tévé minden oldalról e csodálatos kis paradicsomot, melyben úgy virult, úgy bújázkodott minden növényzet; a hegy talapja köröskörül ezer lábnyi meredek sziklafalon végződik, mely a Jura hegyek felé mindinkább magasabb lesz, s tulsó oldalán közel kétezer lábnyi szédelgős mértéket ér el, s a hol leglejtősebb, ott egy rohanó hegyi folyam által van megvédve, melynek egy része a szikla alatti nyíláson beömlik s keresztülfolyik az egész hegy alatt.

— Nyolcz év óta nem láttam ezt a helyet, szólt Miriám, egész csoda, a mit azóta véghez vittél rajta.

— A természet és a szorgalom csodája, Miriám. Tudod, milyen szürke, terméketlen lávaföld ez, a hol most állunk, a fü nem akart megteremni rajta. Egyszer olvastam a guanoról, mely ezredévek előtt madárlakta szigeteken felhalmozódott s mely oly bámulatos erőt tud adni az elgyöngült földnek. Van egy mély barlangja e hegynek, melyben hasonló guánót találni.

Mi alkotta azt? Azok a piczi-piczi kis repkedő állatkák, a mik csak éjszaka jönnek elő odvaikból, a kis denevérek. Millió és millió lakik itt alattunk. Nagy hordókban felvonattam a koromfekete anyagot, szétterítettém a hegytetőn, első évben olyan dudva termett utána elvetett gabonámból, hogy magam sem látszottam ki belőle. Nem tesz semmit, mondtam. Azon zölden alászántattam a dudvát vetésetől s második évben újra bevettem. Nézd milyen buza terem itt most.

Az öreg Mirza gyönyörűséggel morzsolt tenyerébe egy kalászt, milyen piros szemek, milyen nehéz, tömött, érczes magok! A három férfi egymás markába töltögette azt bámulva.

— Ez a tó itt alulról kapja vizét, hajtó gépezetén át, minő a tűzi fecskendőké, mikor nincs eső, megnyitom zsilipjeit s meg van öntözve az egész tér. Négy éves fa nálam nagyobb, mint másutt a tizenkét esztendő. Woronzoff herczeg három milliót költött híres kertjére s még nem evett belőle három gyümölcsöt; nálam már a tulkokat hizlalják a fölösleggel, s egész szeszgyárt foglalkodtat a hulladék. Egy szóval édes fiam Miriám, azt látod, hogy ezen a helyen, ha husz esztendeig és tovább is körülkerítve tartana bennünket egy hadsereg, még sem éhezhetne ki soha, s odaállithatná ágyuit és várait, még sem nevezhetne bennünket magáénak.

A három férfi megszorítá egymás kezét s abból látszott, hogy mind a hárman értik egymást.

— Óh igen. Az egész világot elfoglalhatja a moszkó, nyakára hághat minden nemzetnek, de ez a hely az egyik bükkfától a másikig soha sem lesz az övé. Furcsa gondolat az tőlem,

csak egy bolond tatár fejében keletkezhetett, de én nekem tetszik az, hogy ide, a teste közepébe növelhetek neki egy idegen élő tetemet, mely neki örökké fájjon, melyről mindig megérezze, mikor következik rossz idő, és mit soha ki ne vágthasson onnan.

— Óh ez nekünk is kedves eszme, sóhajta fel Miriám; csak egy pont ez, de olyan pont, a minél nekik mindig meg kell állniuk s a honnét mi mindig újra kezdhetjük.

— Hogy ne esnék az jól, monda az örmény, összeérő szemöldeit még összébb huzva, hogy egy helyet találhatunk, akármilyen kicsikét, a miről elmondhatjuk : ez még a mi régi országunkból való! a hol a régi templomban megtaláljuk a régi oltárt, a muzulmán a maga mecsetjét, és a római hitű a maga evangéliumát, mint a hogy volt Shahin idejében.

Shahin nevére mind a három férfi elkomorult; mintha ketté vágták volna kedvét; hallgatva mentek egymás után; későre szólalt meg a Mirza :

— Igaz-e Miriám, hogy Shahin fiának neje protestáns?

— Való. Angol nőt vett el, s leányát is e hiten neveli, titokban.

— Különös; monda az öreg. A Giráj-család utolsó fejedelmének leánya protestáns.

Azután kis idő múlva egy szabad dombocskánál megállt.

— Jövő évre e helyen csillagos templomot építtetek. Legyen hol imádkozni Giráj leányának.

Ez alatt a kastély kapujához értek a férfiak.

Kívül egyszerű épületnek látszott a kastély, a falaira alkal-

mazott zöld márvány különösen alkalmas volt arra, hogy annak jelentéktelen külsőt kölcsönözzön. De belépve, ah ott a bámulattól kellett elállni a szemnek! az egész udvar felöli rész fehér márványoszloptól volt emelve, miknek karcsu derekait csudaszép virágok ölelték kúszó indáikkal, ragyogó szinezetökkel pompás ellentétet képezve az ezüst erkélyrácsozatokkal, miknek rostélyzatán pajkosan keresztül-kasul bujkáltak. A természet és a művészet pompája mindenütt, a porcellán virágveder s a benne nyiló keleti növény egymással versenyez gyönyörű színekkel, a lépcsőket fedő nehéz szőnyeg messziről virágos kertnek látszik, a padlat mozaikját a színes ablakok világa eleveníti s a szobák falai gyöngyházzal és lazúros kövekkel vannak kirakva, mik közt eleven cifrázatot képeznek a veres kláris arabeszkek, miket képes a szem a nagy keleti virágok csüngő vérpiros fürteivel összetéveszteni.

A virágok tereméből cizelirozott arany lapozatu ajtón át nyilik a szökőkút tereme. Közepén alabástrom medenczéből, zománczos tengeri csigák halmaza közül ugrik fel a padlatig a mesterséges vízsugár; a teremben száz meg száz szelid madár repked szabadon, s leleszáll csevegni, énekelni a jázmin bokrok közé.

A mint a három férfi belépett, egy madárka, egy piczi, sárga tollu énekes, nagy örvendve szállt Miriám vállára, s ott mindenféle kedves bohósággal tanusítá örömét, tollát borzongatá, orcáját csipkedé, mintha fülébe akarna sugdosni.

— Látod, megismert! szólt a Mirza, és ugy örült neki.

— Hát ő rám fog-e ismerni? sóhajtja Miriám, kezével a

kedves madárkához nyulva, mire az ujjá hegyére repült s úgy ugrált egyik ujjáról a másikra.

A teremben két férfi volt jelen, a kik a Mirzához lépve, annak kezét sziveikhez, ajkaikhoz értették.

A Mirza Miriámra mutatott, mire őt szintén azon tisztelettel fogadták s azután hátrább vonulva az örménnyel szoritának kezét.

Mindkét férfit ismerjük már; az egyik a csárdai csapláros, a másik a fiatal csikós, kit az öregebb előre küldött. Most mind a kettő délczeg nemzeti öltözetet visel, hosszú, alól hasított virágos selyem kabátot, apró zsinórzattal, azon felül kurta dereku posztó dolmányt, mely szabadon hagyja a mellet és nyakat. Az öregebb hajzata most nincsen elől két csimbókba kötve, hanem le van eresztve szépen két felől a vállaira göndör fürtökben. Olyan tisztos, olyan daliás tekintete van így.

— Szobájában van Szendereli? kérdé az öregebbtől a Mirza.

— Énekelni hallottam az elébb, mielőtt jöttetek.

— Itt van már Dzsula?

— Előttetek egy órával érkezett meg.

A csárdás mosolygott és a többiek is mind osztották jó kedvét, a minek okát egy be nem avatott idegen aligha sejténé.

— Nem beszélt a tegnapi kalandról? kérdé Kobul.

— Csak egy pár szót, de megígérte, hogy halálra fog nevetetni bennünket ebéd felett.

— Hát felőlem nem árulkodott odabenn? tudakozá Miriám.

— Aligha nem, mert az imént, hogy itt keresztül ment,

azt mondá, hogy már harmadszor öltözteti kisasszonyát újra, ki ma nagyon szép akar lenni. Ez aligha te érted nincsen.

— Köszönöm, sugá Miriám. Azon perczben jött kívülről az, a kit Dzsulának neveztek.

A mezrevári törpe szörny, a férfiüldöző kisasszony, kit az öregapja, a vén Mirza éjnek idején kutyákkal fogat le : az lépett be.

A fején hozott egy nagy ezüst korsót, mintha az által magasabb lenne, s a mint meglátta a most érkezett férfiakat, letette azt onnan, s odafutva a Mirzához kezét csókolt neki és azután egygyel többen voltak vele, a kik nem tudták magukat a kaczagástól tartóztatni.

Miriám átölelé széles derekát s nevetve kérdezé :

— Hogy vagy te szép kisasszony? te férfiüldöző kisasszony?

— No csak hagyj békét hadnagyocskám. Szabódék a kecses alak, ne ölelgess még. Engedj elébb átváltoznom, nem látod, hogy most viszem a bűvös vizet, a mivel ha megmosdotam, olyan leszek, mint a tündér, mint a hamupepejéből lett istenasszony. Majd szólok, ha átváltoztam.

Azzal nevetve kapta fel korsóját s olyan furcsa torzképpel ajánlotta magát, hogy az embernek kedve lett volna megcsokolni érte.

— Néha olyan csunya, hogy az ember belészeret, monda a Mirza, és a többiek azt mondták, hogy igaza van.

Néhány percz mulva hallatszott a szörnyeteg szava :

— Jöhettek. Elébb csak te jöjj, Miriám.

Az ifju belépett a nyitott ajtón s nem birt odább menni szive dobogása miatt.

A nehéz virágos függöny félre vonult, s ott állt előtte — Szendereli.

Gyönyörű szép tünemény ebből a világból!

Fekete két nagy szeme olyan két sötét örvény, a mibe az ember lelke beleszédülhet, elveszhet, elhalhat; de édes piros ajkain azután ismét feléledhet, feltámadhat. Orczáját csak úgy nézheted, ha nem mosolyog, mert hogy ha mosolyog, akkor megvakultál, elvesztél, szerelembé estél; ki huz ki belőle! Ha csak az ő fehér kezei nem? Pedig ha e fehér kezét megszorítod, akkor vagy még csak megrontva, akkor szeretnéd azt soha el nem eresztetni, szeretnél örökre foglya maradni, szeretnél meghalni és oda temetkezni pihegő keblére.

— Hol jártál oly régen Miriám? kérde a legédesebb, a legkedvesebb hangon a szép földi tündér s úgy találta, hogy neki kellett az ifjuhoz közelebb lépni s neki kellett a szót megkezdeni és kezét megfogni.

A fiatal ember az által is üdvezülni hitte magát, ha e szép, gyöngye bársonykezeckét ajkaihoz szorithatja. — Ej, mint lehetsz magadhoz oly kegyetlen, hogy csak a kezét csókolod meg, midőn ő ajkait is nyujtja eléd.

A félrevont függöny mellől a jó bohó Dzsula furcsa ábrázatja vigyorog az ifju szeretőkre, s kaczagva szól Miriámhoz :

— Ugy-e szép vagyok én ebben az alakban? Ugy-e most nem szaladtok el éjnek éjszakáján Mirza Kobul kisasszonya elől?

Szendereli mosolyogva veregeti meg a furcsa leányzó széles vigyorgó pofáját, ki rikácsoló szóval kiabálja be a többi férfiakat is, hogy jöjjenek csak, nézzék, milyen szép ő tegnap óta!

A férfiak elragadtatott gyönyörrel hagyják szemeiket nyugodni a piruló Szendereli tündéri arcán, termetén, ki Miriám kezét nem akarja elbocsátani magáéból s azt szeretné, hogy ha az is ugy tudna örülni, mint ő.

— Hát én reám senki sem néz, zúgolódék a derék Dzsula. Hát ez a hála, a miért én idegenek előtt a kisasszony vagyok, hogy most fel sem vesztek, csak ötöt nézitek; pedig ha elébb én reám néznétek, akkor tudnátok csak, milyen szép az én másik alakom, a ki amott áll.

— Hagyd azt a beszédet Dzsula; szólt közbe a Mirza. Te magad sem tudod, hogy miben áll a te kedvességed. Én mondhatom, hogy ismerek egy fiatal embert, a ki tégedet bizony szeret, s midőn kisasszonyod férhez megy, te másik kisasszony szintén elmégy ahoz, a ki téged ohajt.

— Ugyan ki volna az? kaczagott a tréfás szörnyeteg. Tán csak nem te Kuván?

Azzal megtaszítá széles tenyerével azt a fiatal embert, a kit mi csikósnak ismerünk; az restellette magát nagyon, és komoly arcot csinált.

— Akkor olyan csúfnak kellene lenned, mint én vagyok, monda Dzsula. Már én hozzám való férfit nem kapok a tatárok között.

— Az nem igaz; szólt Szendereli közbe; te nem vagy rút; én örömebb látlak, mint száz meg száz embert.

— Ugy van, úgy, állíták a jelenlevők mind, bizonyítva ki ezt, ki amazt, hogy miért kedves és szeretetreméltó Dzsula, min az kimondhatlan jó ízűen kaczagott.

— De iszen volna csak itt az a tegnap esti orosziszt, majd megmondaná az, milyen kedves vagyok? hogy huzódott tőlem, hogy kékült, zöldült, mikor így a szemébe mosolyogtam; majd a hideg törte ki, a mint ráborultam a keblére, s felállt minden haja szála a kezem alatt, a hogy a fejét kezdtem simogatni. Ugyan festessétek le arczképemet számára.

— Mást vélt helyetted találni; szólt Miriám. Nekem az egész uton kellett hallanom ábrándjait Mezre-vár csodaszép urnőjéről. Ha tudta volna, hogy ilyenkor milyen közel áll egy-egy késdőféhez!

A csodaszép urnő hálataljesen szoritá meg Miriám kezét s megengedé neki, hogy lábaihoz üljön és fejét térdére nyugtassa.

A három férfi is letelepedett melléjük, a pusztá szőnyegre ülve, ősi tamerláni szokás szerint, csak Szendereli ült magas karszékben közöttük, mint egy királyné.

A szolgák, fényes, paszományos ruhákban ételt és italt hordtak elé, gazdagon aranyozott ezüst edényekben, kövekkel kirakott arany serlegekben; az ember nem tudta, hogy melyiket bámulja inkább? a gyönyörű keleti gyümölcsöket, a taréjos, aranyfarku sült madarakat-e vagy a tálakat, miken azok fel vannak rakva? vagy a szép urnót, a ki azokkal kínálkozik?

Dzsula pedig egy hegedűt hozott elő s míg a többiek ven-

dégeskedtek, elkezdte azokat a csöndes bús dallamokat hangoztatni, a miktől a keleti faj vére úgy felháborodik, úgy kívánczik vissza a multba; a nagy poharazásban a vén Mirza is neki kezdett keseredni; a lakoma vége felé arra kérte unokáját, hogy kedvencz nemzeti dalát énekelje el neki, melyre az a legkellemesebb tremoloval elkezdé az ismeretes buzdító tatárdalt:

„Alszik a két vitéz kűnn a zöld mezőben.
Egyik a sőr alatt, másik a sőr felett.
Egyik azt álmodja: jó volna meghalni;
Másik azt álmodja: jó volna fölkelni.“

A szép leányka el-elmosolyodott, a hol hangja reszketni kezd, Miriám nem állhatta meg, hogy ne segítsen neki; Szendereli is biztosabban énekelt azután másod magával; az éneklés ragadós, nem sokára az egész társaság énekelte a dalt, a vén csikós előkapott egy tárogatót s olyat fűjt rajta, hogy ajtó, ablak reszketett bele; a vén Mirza tűzbe kezdett jönni: eleinte csak az ökleivel ütögetett fölfelé a légbe s egyik lábával dobantott, majd felugrott, kirántotta kardját s elkezdett tánczolni, nagyokat rikkantva s talpához ütögetve tenyerét és kardját. A másik három férfi sem maradhatott hátul, ők is tánczra keltek, a legvadabb tánczra, a mit egy álló helyében jár el a tatár harczos, mikor nagy dűhben van, százszor megfordulva s százannyiszor megforgatva kardját feje fölött. Az ő tánczosnéja a kard, az fejezi ki táncza jellemét, az alkotja benne a változatokat, az a mesterséges, csodálatos szemfényvesztés a kardvillogtatással. Ez a táncz az örültséggel határos, minden ideg izgásba

van hozva általa s a lélek önfeledté lesz, mint valami dühöngő csatában. Mikor aztán a kardok kihullottak a lankadt kezekből, mikor az a tárogató a dallam végső accordjaiban, azokat a mély zugó hangokat hallatá, a mik olyan jól illenek egy elvesztett csata végsohajtságaihoz, akkor egymás nyakába borultak a férfiak és sirtak keservesen.

Ez a vége náluk minden táncznak?

Az örmény volt legjobban kifáradva a táncban, ő vette észre legelőbb, hogy már este van, haza is kellene menni: Miriám akár reggelig ott maradt volna s kész volt újra kezdeni éneket és tánczot.

Hanem már ekkor a Mirza is sürgeté. Hosszas elmaradása gyanura adna okot. Csak siessenek vissza Alabinhoz, ki hihetőleg unalmában sorba verte már a kozákjait. Mindnyájan felszedték újra rongyos öltözeteiket.

Miriám az alatt százszor elbucszott a szép Szenderelitől, meg is kérdezte tőle százszor, ha szereti-e őt és nem fogja-e elfelejteni? a leányka felelt is neki mindig.

Mikor azután sikerült a többieknek Miriámot kinógatni a kastélyból, mikor már elmentek vele vagy ezer lépésnyire, ott visszatekint az ifju s meglátja a leányt a kastély kertajtájában állva.

— Oh én vadlud, elfeledtem elbucszni tőle! Kiált fel homlokára ütve, s kiragadva magát társai közül, mint a szélvész rohan vissza árkon bokron keresztül Szendereli felé s odaérve térdre borul előtte s megragadva kezét kérdi:

— Szendereli, szeretsz-e engem?

A leányka mond, hogy „igen“, melyre Miriám hevesen átkarolja, s olyan csókot nyom arczára, hogy a csók nyoma, mint piros rózsalevél látszik meg a halvány liliomon. — Azzal azután nyargal vissza ismét oly sebesen társaihoz. Azok mondogatják magukban : „ez aztán jó vér!“

IV.

MIRIÁM.

A mint a malomhoz újra visszaértek, már akkor össze volt terelve számukra egy csoport hosszú szőrű csikó, négyesével egymáshoz pányvázva, azokat átverték egy ismerős sekélynél a vizen s éjszakára megérkeztek velök szerencsésen a városba.

Alabint az alatt majd az unalom ette meg. Semmiről sem akart tudni, mint hogy Miriám üljön le vele pikétezni. Kártyázás közben azután elmondá neki Miriám : mennyi fáradságába került ezeket a nyomorult csikókat összefogdosni, estig nem csinált egyebet; alig is érnek valamit, pedig a javát válogatta.

Még azután egy hétig mindennap át járt Miriám lovakat válogatni, s a mit ő elhozott, azokat Alabin reggel a mezrei vásártéren dobszó mellett elárverezte. Méreg-keveset adtak értök. A mit pedig reggel kapott, azt költségek fejében este kifizetgeté az örménynek.

Ilyenformán nyolcz nap alatt csakugyan erélyesen behajtá az adót, mely a Mirzára ki volt vetve, hanem az olyan szépen

felment a „jöttünk-mentünk ettünk-ittunk“-féle rovásra, hogy levonván a levonandókat, nem maradt több Alabin tárczájában száz rubelnél, a mit haza Szebasztopolba vigyen.

Képzeltetni annak az orosz számvevő tisztnek kellemes meglepetését, a kinek Alabin ilyen formán beszámolt három-ezer rubelről; letevén az asztalára száz rubelt kerek számban, a többit pedig papirosra rajzolva.

Ha ez a számvevő tiszt valami okos ember lett volna, azt mondhatá Alabinnak : adj még hozzá másik százat, hogy legalább adhassak belőle ötvenet a kincstárnak, különben mi marad nekem? De ez oly ostoba becsületes ember volt, hogy ebből a tréfás dologból nagy lármát csinált; hadi törvényszéket, csempezeti vizsgálatot követelt s ilyenkor aztán nem lehetvén a hatóságoknak illedelmesen szemet hunyni a különben stereotyp számadások fölött, kénytelenek voltak Alabint hadi törvényszék elé vonni, tudtára adván, hogy mentse magát okosan, s ne engedje gyakorlatba jönni a tiszt számadások miatti büntetéseket, a miből sok mások számára kellemetlen aggodalmak származhatnának.

Alabin az okosabb emberek közé tartozott, a menség nagyon hirtelen készen volt nála. Ilyenformát mondhatott a hadi törvényszék előtt :

„Én megtettem kötelességemet; az adót exequáltam, a míg letelt. Hogy a bevétel a költségekre felment, annak nem én vagyok oka, hanem Miriám. Minthogy ő birja a tatárok nyelvét tökéletesen, kénytelen voltam rábizni a lefoglalást. Nem kaptunk egyebet, mint lovat. Miriám lustasága miatt azt sem tud-

tuk egy nap alatt összeterelni; nyolcz nap kellett hozzá. Az alatt jelenlétiink drágaságot idézett elő a nyomorult városban, minden falat kenyérért Simferopolba kellett küldenem. Ha Miriám nem késedelmeskedik, legalább felét az összegnek megmenthetem; az ő hanyagsága okozta a pénzfelfogyatkozást stb. stb.“

Tetszett a főtiszt uraknak ez a védelem Alabintól; ilyenformán a bűn terhe Miriámra volt szépen áthárítva, a ki naturalizált tatár levén egy Krimiából Circassiába kivándorolt törzs ivadéka, minden gonosztetre képes s ha egy ilyen rajta kaptak, semmi sem következik belőle inkább, mint azon meggyőződés, hogy idegen nemzet fiai mennyire méltatlanok azon tisztességre, hogy az orosz hadseregnél tiszti hivatalt viseljenek.

Miriám jelen volt a hadi törvényszék előtt, midőn társa ezen vádat elmondá ellene, s rögtön felszólították, hogy minden fontolgatás nélkül mentse, tisztogassa magát. Még pedig csak rövideden. A hadi törvényszék elnöke, Karvajoff tábornok ebédre van híva a kormányzóhoz, nem időzhet sokáig.

Miriám büszke mosolylyal állt fel birái előtt, s mérész önbizalommal tekintte Alabinra.

— Uraim, szólt összefonva karjait büszkén. Azon kezdem válaszomat kérdéseitekre, hogy én Alabin őrnagyot a legegyűbb embernek tartom az ég alatt. A méltóságos elnök maga jól tudhatja, hogy Mezrevár tulajdonosa, Mirza Kobul egyike a leggazdagabb embereknek, és ime társam nem tud rajta néhány ezer rubelt behajtani, hanem a helyett hasznavehetlen lovakat foglaltat el tőle. Mirza Kobul egyike a legravaszabb emberek-

nek. Az egész környék lakhelye körül négy verstnyi távolra az ő szövetségében áll, úgy hogy ő mindent elébb megtud, hogy sem meglephetné valami. Egy nagy sziklás hegy alatt tart valami rozzant kastélyt, s midőn idegenek jönnek hozzá, abban fogadja el őket. Az a kastély pedig egy nyomorult romladék, a hol még csak ablakok sincsenek. A megelőző állomásokon felfogadott kénjei vannak, csikósok, csárdások minőségében, kik őt előre értesítik érkezésünk felől. A rozzant kastélyban semmi sincsen, csupán piszok, s abban egy éjszakát sem lehet tölteni, mert éjjel a vén Mirza kutyákat uszit unokájára, a ki egy valódi szörnyetog s azon felül örült. Nemde így adta ezt elő ti néktek társam, Alabin őrnagy. Mind ebből egy betű sem igaz. Én azt az egész környéket jól ismerem, mert gyermek koromban sokat időztem ott, s Mirza Kobul engem tart legkedvesebb emberének, annyira, hogy unokája kezét nekem ígérte. Az, a ki éjjelenként a vendégeket ijesztgeti, nem az ő unokája, hanem a csárdai csapláros leánya, Dzsula; és az sem nyavalyatörős, hanem csak alakoskodást játszik a jövevények ijedelmére, kik azt hiszik, hogy az éjjeli lárma valódi küzdelem hangja a kastélyban; pedig az csak színjáték gyöngébb szívüek megpróbálására.

A hadi törvénszék tagjai egymás szeméi közé, majd Miriámra néztek s kezdte őket rendkívül érdekelni a fölfedezés.

Alabin megzavarodva pattant fel e beszédre.

— Miért nem mondta ön ezeket nekem akkor?

— Kérem, őrnagy ur, legyen türelemmel; én nem vágtam az ön szavába. Én nem ismerek nagyobb feladatot, mint magamat a magas czár kegyeibe emelni, s fáradságaimért magam

akarom a jutalmat aratni. Különb is titkonnak semmi hasznát sem veendé, mert Mirza Kobulnak legalább ötszáz fegyveres embere van, s ha neki úgy tetszék, minket minden kozákjainkkal együtt szétmorzsolhatott volna. Nekem korábbi ismeretségnél fogva sikerült magamat beavatnom a Mirza kegyébe, s így minden fortélyait jól ismerem. Ő egy messze elágazó összeesküvés fonalaít tartja kezében, tömérdek fegyver, lőpor és mindenek fölött nagy mennyiségű vert pénz van birtokában s e mellett oly megtámadhatlan helyzetet foglal el a hegyek között, hogy ha csak ravaszsággal nem, erővel őt legyőzni csaknem lehetetlen. Ha a tábornok ur kegyeskedik e felőli felfedéseimet tekintetbe venni, kérek néhány órai magányos kihallgattatást.

Karvajoff rendkívül érdekelve volt; rögtön elhalasztá más napra a hadi törvényszék folytatását, megizente a kormányzó-nak, hogy ne várja az ebédvel, s elzárkozott Miriámmal.

— Tehát te azt állítod, hogy a Mirza unokája nem azon rut alak, a kit én előttem Alabin leirt?

Ez volt legelső kérdése Miriámhoz.

— Nem uram. Az csak egy ravasz némbér, a ki ijesztgető szerepére be van tanítva. Ah Szendereli szép, nagyon szép.

— Szenderelinek hívják? kérdé a tábornok gyöngéd hangnyhülettel. És szereted te azt a leányt?

— Szeretem uram.

— Tehát miért árulod el akkor a Mirzát?

— Épen azért, mert unokáját szeretem. Az öreg csak akkor akarja őt hozzám nőül adni, ha Krimiát megszabadíthatta az oroszoktól; és akkor nekem száz meg száz esztendeig kellene

élnem. Vagy pedig úgy nyerhetném el őt, ha oda mennék hozzá lakni, s ott élnék holtig hegyei között; hanem ily lemondásra nem vagyok képes, midőn fényesebb pálya áll előttem; és ezt a pályát az ő bukásával kezdhetem meg. E vakmerő férfit egyedül én vagyok képes megtörni, mert rejtekhelyét kivülem senki sem ismeri.

— Hogyan lehet az?

— A legmeredekebb hegy tetején van azon sík rónaság, melyet lakhelyéül elfoglalt. E róna szorgalom által oly gazdaggá van téve, hogy évi termésével a reászoritott néhány ezer embert világ végéig eltáplálhatja, úgy hogy éhséggel onnan őt le nem lehet szorítani. A hegy két szűk hegyfaltól van ismét körülvéve. Az észak felőli oldalon épen nincs mód azt megmászhatni, a déli oldalon pedig egy hegyi folyam keríti el, melynek legszűkebb torkolatán egy tömör ház van építve; a mi meglehetősen malomnak látszik, de pincze ablakai ágyukkal vannak ellátva, s a közeledő hadsereget hosszában leseperhetik az utról. Ez a malom a legelső, a mit el kell foglalni. Ezen túl van a hegynek egy lejtős oldala, mely felől azt meg lehet támadni, ez lovakkal is járható, gyalog hadnak pedig épen nem lehetetlen feljutni rajta egész a hegy párkányzatáig. Itt kezdődik azonban a valódi ostrom feladata. Itt a rejtett tűzaknák, a fortélyos csavarulatok, a kiülő sziklák, a farkasvermek, oly veszélyessé teszik az állást, hogy a ki azokkal a legkisebb részletekig nem ismerős, seregének felét ott vesztheti, és még a legjobb siker mellett is fennmarad neki egy ötszáz főből álló elkeserült csapat, melynek mindegyike valami okból kiszenvedett az oro-

szok miatt, kétségbeesett tusát vívni, s egyenkint elfoglalni a Mirza sánczait, löporos tornyait, kincstárait, a legnehezebb ostromágyuk ellenében, miket a Mirza saját maga öntet, míg az ostromlók ágyúikat oda nem vihetik.

A tábornok annyira ment ez elbeszélés alatt, hogy maga mellé ülteté Miriámot.

— Ez nagyszerű veszély, itt Szimferopol közelében. S mint reinényled a Mirzát elfoghatni. Csellel vagy erővel?

— Csellel és erővel. Egy nem elég ellene; mert sok esze és sok ereje van.

— Tanácsoljál!

— Oroszul beszélek uram: egyenesen és oroszul. Én nem azért teszem e felfödözéseket, hogy azokkal valakinek kedveskedjem. Én teszem, hogy kitüntetésben részesüljek, hogy a felséges czártól érdemrendeket, előmozdításokat kapjak, s egy szóval saját magamnak érdemeket szerezsek. Én megismerttem önnel a veszélyt; többet még nem tevék; de le is győzöm azt, ha ön kieszközli számomra, hogy a Mirza elleni hadjárat egyencsen én reám bizassék. Arra kell ötezer ember; azt csak egy dandárnok vezetheti.

— Az sok neked, Miriám.

— Még az is csak oly módon elég, ha az alkalmas időt kiválasztjuk?

— Mikor van az?

— Ezt nem tudhatja rajtam kívül senki. A Mirza fegyveresei úgy vannak elosztva, hogy egyik héten egy ötöde portyázó őrzőjáratot tart áruhákban a környéken. Más ötöde az

alatt otthon őrt áll a sánczokon és kapuknál, harmadik ötöde fegyvergyakorlatokat tart, negyedik és ötödik végre mezei munkát és kézműveket folytat s így megváltogatva valamennyin végig, úgy hogy a ki az ágyukhoz ért, az ért az ágyu-öntéshez is, a szántóvető és a lövész egy ember s minden harczos tud gyalog és lovas szolgálatot tenni.

— Ez nevezetes belrendezés.

— Történik azonban néha, hogy nevezetes eseteknél az egész fegyveres nép négy ötöde elhagyja a várat s csak az ötödik marad benn a Mirzával. Ezt az alkalmat kell ellesnünk s akkor lesz elég egy ötezer főnyi dandár a hegyi rejtek elfoglalására, nem lévén elég kéz a védeszközök munkába hozatalára.

— S mikor jö ilyen alkalom?

— Azt majd én elő fogom idézni, mihelyt e dandár parancsnoka leszek.

A tábornok megszorítá a merész ifju kezét. Nem állhatta meg, hogy végül ne kérdezze tőle :

— És ha Mirza Kobul legyőzetett, el fogod-e venni akkor unokáját?

Miriám meghajtá magát és okosan felelt.

— Föltéve, hogy a fölséges czár a Mirza birtokaival engemet jutalmazand meg.

És még mélyebben hajtotta meg magát. A tábornok fejére tehette kezét, mintegy áldásképen.

Azzal elbocsátá őt magától, a haditörvényszékkal tudatva,

hogy a csempészeti kérdésből sokkal fontosabb ügy fejlődött ki, minél fogva az elébbi kiegyenlítettnek tekintendő.

A kormányzónál már az ebéd végén voltak, midőn Karvajoff odaérkezett. Senki sem birta megfogni, mi történhetett, hogy az első szavak után, miket a tábornok a kormányzó fülebe sűgött, az fölkel az asztaltól, bocsánatot kért, vele együtt szobájába zárkózott, s egész este elő nem jött.

Miriám pedig haza ment, s egy citromlevével e szókat írta egy ötrubeles bankjegy szegélyére :

„Mirza Kobulnak. — A mit rám biztál, elvégeztem. Miriám.“

Ezt a bankjegyet a láthatlan betűkkel egy boritékba takarta, melyet Hajbakut örmény szatócsnak címzett, levelet írván mellé, melyben köszönettel téríti meg ezt a kis tartozását s ezt egy tatárnyargoncznak átadta; ki ott a postai közlekedés fenntartója.

Néhány hét múlva Miriám megkapta a Vladimir-rend keresztjét és a dandárparancsnoki kinevezést.

V.

A Z Á R U L Ó.

Azon naptól kezdve Miriám szerencséje meg volt alapítva, felhivatott Szent-Pétervárra ott több hónapot töltött, s mint gróf Miriánoff érkezett vissza Krimiába. Karvajoff legnagyobb bizalmával tisztelé őt meg; csaknem mindennapos volt házánál s ezt arra használta Miriám, hogy a tábornok legtitkosabb gondolatjait is, miket négy szem között szokott kibeszélni, közölte szentpétervári pártfogóival. Ez orosz rendszer : „én elárulak téged, hogy te ne árulj el engem“; a főtisztek tudósítást adnak alárendeltjeik felől, és az altisztek előljáróikról : egyik a másiknak kémc. Kém van minden házban, ott ül a családok bizalmas tüzhelyénél, cseléd gazdáját, nő férjét vigyázza, s nem hallatlan eset, hogy az édes anyja elárulja tulajdon gyermekét.

Egy napon Karvajoff nagy bizalmasan azt találta mondani Miriámnak, hogy a valódi trónörökös tulajdonképen nem K. herczeg, hanem S. herczeg; mert a törvények szerint a czár első szülötte a trónörökös; már pedig K. herczeg akkor született, midőn Miklós még nem volt czár, e szerint a czár elsőszülötte az utána következő testvér, mint a ki már Miklós trónra lépte után született s így ő a valódi trónörökös.

Két hét múlva Karvajoffot a Kaukaszba küldték, a mi első foka a kegyvesztésnek, Miriám pedig ő helyébe neveztetett ki. Ez is rendszer : szeretlek, hogy itt vagy, de még jobban szeretem, ha nem vagy itt, mert akkor én ülhetek a helyedre.

Miriám csak a rendszert követte s igen szépen haladt mellette előre.

Az már köztudomásu dolog volt felőle, hogy saját nemzetét, nevelőatyját és jóltevőjét elárulta, s ennélfogva mindenki igen nyájas és alázatos iparkodott iránta lenni, még a nálánál feljebb valók is, mert azt senki sem tudhatta, hogy mi kárt tehet, ha megharagszik.

Egy nagy katonai szemle alkalmával, a mint Mirianoff több főtiszttel együtt egy csoportban lovagolt; egyszerre a szabályszerű sortüzelés után összerogyott Miriámmal a ló s ő a földre esett. A mint odasiettek segélyére; akkor vevék észre, hogy az elbukott paripa vérzik, meg van sebesítve. Mintha a füle mellett golyó hatott volna be. Ha egy ujnyival odább talál épen Miriám mellén megy keresztül.

A tábori sebészek rögtön kivonták a ló fejéből a belelőtt gyilokszert s akkor látták, hogy az nem golyó, hanem egy puska körömvasa, melybe összehajtogatott papir volt dugva; a papiron ez a két szó : „az áruló Miriámnak.“

A főtisztek rögtön vizsgálatot sürgettek, a kormányzó az ezredek megtizedelésével fenyegetőzött, ha a vakmerő lövészt fel nem fedezik; de Miriám maga közbejárult, s ő kérte, hogy hagyják az egész esetet említetlenül. Ő miatta senki se szenvedjen.

Ez engedékenysége, e vakmerő daczolás a titokban készülő veszélylyel még jobban lefegyverzék elleneit. A babonás oroszok közt az a hit támadt, hogy amulekje van, mely félre fujja a golyót, mint a repülő szúnyogot.

Annál nagyobb volt a tatárok elkeseredése irányában. A czár kegye szép mezei jószággal ajándékozta meg Miriámot Karaszu Bazár mellett, azt egy évben háromszor felgyújtották a tatárok, még idejök maradt a leégett ház oldalára felírhatni a legyilkolt cselédek vérével :

„Emlékül Miriámnak, az árulónak.“

Másszor lepecsételt ládikót kapott Miriám, tele aszalt gyümölcsessel. Jól járt, hogy maga nem bontotta azt fel; a szekrénykében ármányos pokolgép volt rejtve, mely a falhoz mázolta a szegény kozákat, kire annak felnyitása bízott.

Miriám a vizsgálatnál a széttört pisztolycsöveken Mezrevár gyártmányait ismeré fel, s olyan illatos fűgék sem teremnek másutt, Mezrevár paradicsomán kívül, minövel a pokolgépet rejtő szekrényke tömve volt, hogy a lőpor szaga keresztül érezhető ne legyen. Mind ezt nem késett a kormányzóval tudatni.

A titkos értekezleten elhatározzák, hogy Mirza Kobul meg van érve arra, hogy fájáról lerázassék.

Miriám bemutatá tervét.

E napokban kell Perekopon keresztül egy nagy pénzszállitmánynak jönni Moszkauból. Már több ízben megtörtént, hogy az orosz kormány által küldött összegek a Perekop és Szimferopol közti uton elvesztek. A kísérő csoportokat az ördög-torkolata nevü mély völgyben háromszorta számosabb rablósereg támadta meg s elvette tőlük a pénzt; a mivel azután az ismeretlen hegyszakadékok közé menekülhetett.

E rablókat rendszeren egy magas férfi vezette, a ki arany álarczot viselt. Ez arany álarcz senki sem más, mint Mirza Kobul.

Ő rendesen szokta tudni, mikor küld a kormány pénzeket Szebastopolba, és azt is, mekkora kíséret mellett? rendesen sikerül neki azt a legnagyobb vakmerőséggel megrohanni s mielőtt magához térhetne első zavarából a megtámadott csapat, a szekereket kirabolni s odább állni tartalmaikkal.

Kétségtelen, hogy ezt az alkalmat sem fogja kíséretlen elszalasztani.

Azonban ezuttal kelepczébe kell kerülnie.

Jöjjön Perekoptól az ördögtorkolati csárdákig egy zászlóalj gyalogság s két szotnia kozák a küldött pénzt hozó szekerekkel. Ott álljanak meg éjszakára. Ugyanekkor egy más parancsnok hasonló erővel jöjjön rájuk szemközt Szimferopolból; ennek legyen nyiltparancsa a küldeményt átvehetni; ez alatt Mirián maga két zászlóalj vadászszal megkerülve az ördögtorkolatot; elfoglalja azt az egyetlen szorost, melyen keresztül Mezrevárba juthatni s ilyenformán ezuttal ki nem kerülheti az arany álarcz a törbe-jutást, a miből ezuttal ki nem szabadul.

Mezrevárral azután könnyü lesz boldogulni. Lehet, hogy az első hírre önkényt feladják azt.

Mig Szebasztopolban e tervet készítették, az öreg Mirza Kobul is nagy terveken törte fejét. Ünnepeyhez készült. Várának minden asszonya varrott, hímezett, patyolatot és selyemkelméket; szövögyára a legpompásabb mintákra készítte pálmás szöveteket, mikén keleti fantazia remekelt. Előre sütteté a sok mézes kalácsot, mandulával hintve s három szakácsnak volt dolga, hogy a töméntelen czukorsüteménnyel elkészüljön.

A sok gyár s kemence füstölését messzire lehet látni onnan, de ha valami idegen kérdezte : mi füstöl ott? azt felelték a tatárok : meszet égetnek ott sokat, meg szentet jó uram.

— Mire készülsz atyám olyan nagyon? kérde megsokalva az ünnepélyes munkát Szendereli a Mirzától; ráfonódva öreg apja vén vállára símuló szép természetével. Ki megy itten férjhez, hogy ugy készültek a lakodalomhoz?

Az öreg Mirza mosolyogva tekintte szép unokájára, kinek arca olyan halavány lett azóta, mióta azt beszélik, hogy Miriám árul! meg is csipkedte ez arczát két ujjával, hogy pirosabb legyen, s még tréfásan felelt neki.

— Hát te magad.

A leány búsan megcsóválta fejét és azt susogta : soha; és könyezett bele.

Az öreg pedig kaczagott és egyre süttette a mézes kalácsot halomra, s varratta a nászingeket, mintha hat leányt akarna férjhez adni.

Pedig még azt sem tudta senki, hol van a völegény.

VI.

AZ ARANY ÁLARCZ.

Mióta Krimia a czár tartományai közé tartozik, kezdenek a nagyobb városokban vendéglősök megtelepedni; az előtt az volt a szokás, hogy az utazó a legjobb külsejü házhoz tért be s ott ellátták mindennel s még megköszönték neki, hogy hozzájuk szállt.

Szimferopolban egy német vendéglős nyitott meg tűrhető hotelét; ide szoktak leginkább a keresztül utazó főtisztek betérni.

Egy estve négy fiatal tiszt ült együtt az „Arany szarvas“ étkező teremében. Vacsora után voltak már és punch előtt; időtöltésből kártyáztak együtt.

Kettő régi ismerősünk köztük : Miriám és Alabin, a másik kettő csak segédei.

Alabin volt kiküldve a nyiltparancscsal, hogy az alatta álló fedezettel átvegye a Perekopból jövő szállitmányt. Az átgondolt terv szerint minden előkészületnek a legnagyobb titokban kelle megtörténni. A csapatok a külvárosban hagyattak, s azoknak éjjel kellett átvonulniok; parancsnokaiknak pedig az „Arany szarvas“-ból korán három órakor reggel utánok menni, hogy még csak sejtelve se legyen senkinek az előkészületről.

A négy tiszt vigan mulatva tölté az időt éjjélig, akkor Miriám figyelmezteté őket, hogy jó lesz feküdni menniök, mert ki tudja, mikor fognak ismét alváshoz juthatni?

Kiki sietett a punchot kiinni poharából, s egymásnak jó éjszakát kívánva, betértek hálószobáikba.

A lovászoknak meg volt rendelve, hogy a paripákat egész éjjel nyergelve tartsák, s a vendéglősnek meghagyatott, hogy a kapuját be ne zárassa.

Az különben is fölösleges lett volna, miután a kapujárás alatt fegyveres őr volt felállítva, s itt a város közepén mitől lehetne tartani?

A vendéglő ugy volt felosztva, hogy ugyanazon folyosóról nyílt két osztály, mindegyik két szobából álló. Az egyiket elfoglalá Miriám, a másikat Alabin. A külső szobákban segéd-tiszteik telepedtek le.

Egész napi lovaglás után, a mint ágyára veté magát Alabin, azonnal elaludt, s álmában tatárfejekben játszott Miriámmal, és nyert iszonyatosan, s minden tatárfőn egy-egy arany álarcz volt. Még javában szeretett volna álmodni, midőn felébreszték. Valaki végighuzta jéghideg kezét orczáján.

— Ah, már reggel van Nikolaj? ásita félálomban Alabin, azt vélve, hogy segédje költögeti s nagyot akart nyujtózni, a midőn tapasztalá, hogy mind a két keze erősen le van szorítva s a mint ijedten fel akart kiáltani; egyszerre teledugták a száját valami selyemkendővel.

Három alak volt a szobájában. Kettő sietve összekötözé kezeit erős ellentállása daczára, a harmadik az alatt egy tolvaj-lámpát vont elő palástja alól s egy futó fényvonalt engedett végigvillani a szobán.

Alabin a futó fénynél megpillantá a hivatlan látogató

képén az arany álarczot. Magas, erőteljes alak volt az, bő hosszú ujjú burnuszban, melynek hátravetett csuklyája pompásan fonott gyöngyös turbánt engede láttatni. E turbánhoz volt csatolva az arany álarcz, mely annyiban különbözött szokott báliai álczáinktól, hogy rajta száj, orr és szemek számára nem voltak megfelelő idomok, hanem az egész cifra arabeszekkel volt kimetélve, azok hasadékaik át nézett és lélekzett az ismeretlen.

A másik kettő arca fekete fátyollal volt borítva.

Mikor alabin a mozdulatlanságig meg volt kötözve, szája betömve; akkor az arany álarczos odaállt eléje, s nyugodt mély hangon, melyet az álarcz is tompított, mondá neki francziául:

— Monsieur Alabin; máskor, ha ön az arany álarczost akarja elfogni, egyik szemét se hunyja le.

Azzal felkereste Alabin felöltönyében annak tárczáját, felnyitá, kivette belőle a Perekopból jövő dandárnok számára irt nyílt parancsot. Egyébhez nem nyult; a mi más egyéb kihullott belőle, azt visszarakta szépen.

— Már most tessék nyugodtan aludni tovább: sугá a tisztnek az arany álarczos; s a vastag takarót fejére vetette. Alabin sem látni, sem hallani nem volt képes, merre távoztak el.

Három órakor Miriám segédjével együtt lement lovászhoz, paripáit, fegyvereit rendbe hozatta; s kérdezé Alabin lovászeitől, hogy gazdájuk felkelt-e már?

Azok azt felelték, hogy még nem izent le.

— Tehát fel kell a segédet költeni, nehogy elkéssünk: monda Miriám, azzal lovára ült s négy emberből álló kíséretével

eltávozott, csapatjait a városon kívül utban találva az ördögszakadéki hegyek felé. Azokat rögtön a mély vizomlásokon keresztül a jól ismert hegyzugokon átvezette. Dél lehetett, midőn az ördögszakadék szorosába kikerkezett, ott vadászait az alacsony bokrok közé a legnagyobb vigyázattal elhelyezte s ott vártak nagy csendességgel a megkerített tatárookra, kiktől egy lélek sem fog onnan megszabadulhatni.

E közben az a baleset történt Miriámmal, hogy a mint egyik pisztolyát megtöltötte, az véletlenül elsült s a balkeze kisujját egészen elszakította.

Mirián hideg vérrel engedé a sebésznek az elroncsolt ízt levágatni s miután az azt jól, rosszul bekötözte, még csak karját sem engedte felkötni; csak úgy a kabátja alá dugta a kezét; hisz az az egy újj anyyi, mint semmi az embernek.

Ott várt azonban estig, a nélkül, hogy ellenfelei érkeztek volna. Este felé saját maga, segédeit, és egy pár lovasat magához véve, megindult kémszemlészetre az ördögszakadéki mély úton végig. Ellovagoltak messzire, a nélkül, hogy valahol ellenséget sejtettek volna meg.

— Attól tartok leginkább, monda Miriám segédtiszteinek hogy az öreg róka neszt kapott előkészületeinkről s ezuttal hegyei között maradt.

Már egész odáig lovagoltak a mély sziklatorszóban, a hol egy kanyarulatnál az országútra le lehet látni, s itt nagy bámulatra szemközt jönni látták Bianoff ezredest Perekop felől, szép rendben a maga huszáraival és granátosaival; — de szekerek nélkül.

Miriám odanyargalt eléjük s az első üdvözlés után azt kérdezé Biancofftól :

— Hát a szekereid hol vannak a küldött pénzzel?

Az ezredes egész biztonsággal felelt.

— Azokat a csardaki állomásnál átvette tőlem e reggel egy főtiszt, kinek nyílt parancsa volt azt tőlem ott átvenni s az általa tudva levő helyre szállítani.

- - S te átadtad neki azokat! kiálta Miriám.

— Nyílt parancsot mutatott; négyszáz huszárt hozott fedezetül; azt mondta, hogy a pénzt Szebastopol helyett Kertsbe kell szállítania a kaukazi hadsereg számára; még kért tőlem száz gyalogot a fedezethez, a mit én nem is tagadhattam meg tőle.

Miriám minden szónál növekedő bámulatot tanusított arcán; az ezredes által előmutatott nyílt parancs elismerhetlenül ugyan az volt, a mit Alabin vett át. Semmi kétség sem lehetett felőle.

— S hogy nevezte magát ez a tiszt? kérdé Biancofftól.

— Neve ismeretlen előttem: Marziavnak nevezte magát.

— Csókolom a kezeidet! kiálta fel Miriám. Akkor te magának Mirza Kobulnak adtad át a küldeményt, mert az ő titkos neve Marziav; a mivel czinkosaihoz szokott levelezni. Magad adtad át neki a pénzt, s még ráadásba száz granátost.

Még a ló is megijedt Biancoff alatt e szavakra, a főtiszt el-sápadt, mint a fal.

— Való ez? kérdé Miriámtól.

— Csalhatlanul. Mert tőled Alabinnak kellett volna át-

venni a pénzt, kinek rég itt kellene lenni egy zászlóalj gyalogsággal, vele huszárság nem is volt; s neki Szimferopolba kellett menni, a hogy az én napi parancsom szól.

Bianoff egy szót sem mondott erre, csak a nyeregkápájába nyúlt s hallani lehetett, mint húzza fel egyik pisztolyát. Arcza olyan fehér volt, mint csak lehet valakié, ki arra gondol, hogy magát rögtön föbe fogja löni.

Miriám megfogta az ezredes kezét.

— Ne csinálj semmi bolondot pajtás. Jobb lesz, ha vágatsz vissza s iparkodol utolérni a vakmerőket; különben is te nem vagy hibás; hanem Alabinnal majd számolunk. Ez a nyilt-parancs eltévedése megfoghatlan. Egyébiránt légy eszeden, semmi baj sincs, annyit csakugyan nyertünk, hogy Mirza Kobul fegyveresei nagy részével várán kívül szorult; a félszigetről ki nem menekülhet, a mezrei uttól pedig el van vágva. Most siess utána gyorsan.

Bianoff elkeserült lélekkel sietett vissza; természetesen az éjszakai üldözés oly kevés sikerével gazdagítva küldetését, a milyen keveset csak várni lehet olyan helyen, a hol százfélé viz az ut s minden megkérdezett jövevény természetes szövetségese annak, a kit üldöznek; sem egy kereket, sem egy sisakot soha meg nem találtak ők az elvitt szekerekből és granátosokból.

Miriám pedig azonnal nyargalt Szimferopolba, csupán egy lovásza kíséretében. Segédét és a többieket visszaküldé csapatjához, azon parancscsal, hogy visszatérteig azon helyt maradjanak.

A város alá érve, künn találta az örtüz mellett Alabin csapatjait. Kérdésére azt felelték, hogy reggel óta várják az indulási parancsot, de még nem kapták meg.

Az „Arany szarvas“ elé érve, még akkor is ott látta a hátra hagyott ört, s az udvaron felkantározva álló lovak mellett ácsorgó lovászoktól azt tudá meg, hogy Alabin segédjével együtt még most is alszik, s ajtaja be van zárva.

— Be kell törni! kiálta Miriám, s maga segíté befeszíteni az ajtót, mely kettős zárral volt belül ellátva.

Az előszobában feküdt Alabin segéde, a belsőben pedig maga, mindkettő megkötözve s félig megfulladva a szájaikba tömött selyem kendővel.

Többet, mint félnapot kellett tölteniök e kínos helyzetben.

Alabinnak idő kellett hozzá, mig kötelékeitől megszabadítva magához birt térni, s csak néhány óra mulva volt képes, hogy a vizsgálatra összegyűlt haditörvényszék előtt megjelenjen.

Az adott vallomások még rejtélyesebbé tették ez esetet. Alabin ajtaja be volt zárva kétszeresen; a kapun belől állt egy ör, künn az utcán járt egy másik. Senki sem látott a vendéglőbe egész éjszaka valakit bemenni, vagy onnan kijönni.

Miriám maga egész éjszaka fenn volt és semmi zajt nem hallott. Egy izben ki is ment, megvizsgálni, ha ébren vannak-e az örök s mindkettővel öt perczig beszélgetett a rendszabályos kérdésekre választ adatva. Ha valaki Alabint meg akarta rohanni, egyenesen Miriám szobáján kellett volna neki a háztetön

keresztül menni, az alatt míg ő odalenn járt; de öt percz alatt bemenni, két embert megkötözni, iratokat kikeresni s ismét eltávozni, tiszta lehetetlenség. Azon felül Miriám ablakai nem is voltak nyitva.

— Itt valakinek árulónak kell lenni! kiálta fel végre türelmetlenségre fakadva a haditörvényszék elnöke.

Alabin és Miriám egyszerre, mintegy önkénytelenül egymásra tekintettek, mintha mondanák: „az kettőnk közül az egyik.“

— Én tudok egy ismertető jelt, szolt Alabin sötét arcz-kifejezéssel; midőn az arany álarczos a selyemkendőt fogaim közé dugta, jobb keze kisujját erősen megharaptam; ugy hiszem, ezt a jelt sokáig fogja viselni.

Miriám keserűn mosolygott.

— Nagy kár, hogy nem bal kezét harapta meg; így nem jönnek azon kellemetlen helyzetbe, hogy ujjamat vizsgálat alá ne bocsáthassam, miután épen azt ma reggel ízig ellöttem.

— Ha való: veté közébe szárazon Alabin.

Miriám e sértő észrevételre, hirtelen letépte sebzett ujjáról a kötőléket s újra vértől csurgó kezét megmutatá a törvényszék előtt, melynek tagjai elszornyedve kérték, hogy köttesse be azt újra, hiszen semmi kétségük felőle, hogy igazat mondott.

Miriám dühtől reszketve fordult Alabinhoz, míg balját bekötözék.

— A másik kezem szolgálatjára áll önnek.

— Elfogadom, suttogá Alabin, ajkait összeszíva.

A két fiatal tiszt másnap párbajt akart víni; azonban köz-

bejött a kormányzó parancsa, mely megtiltá nekik a vívást; mindkét tisztet felmenté a vizsgálat alól, megerősíté elébbi rangjaikban s feladatául tűzé, hogy rögtön Mezrevár alá sietve, majd ott bizonyítsák be, melyikük hűsége és bátorsága nagyobb? A haditörvényszék egyuttal oda utasított, hogy az egész balesetet tulajdonítsa a két alárendelt örnek, azoknak adasson egy adag botot, s több lármát ne csináljon belőle.

VII.

A MENYASSZONY ÁLMAI.

— Mit álmodtál szép leánykám? mit álmodtál te gyöngeszívecske?

Igy kérdezte reggelenként szép unokáját Mirza Kobul; és a menyegző napja már közel volt.

Mirza Kobult hiába keresik Kercestől Eupatoriáig, föld alatt eltűnik ő üldözői elől, mint a tündér; délibábot kergetnek azok! midőn utána futnak, hátuk mögött van rég. Midőn az orosz portyázók szanaszét futnak az egész országban, kérdezőködve utána, akkor ő már otthon ül és kényelmesen szürcsölgeti rózsavizes malozsa nedvét s kérdezgeti unokájától: „mit álmodtál szép gyermekem?”

— Álmodtam is, és úgy tetszik, mintha most is igazán látnám. Tele volt szobám piros virággal, minden bimbó, minden virág olyan szép piros volt és eleven; csak egy volt közöttük

- fehér és lankadt, és az a virág én voltam. Ott feküdtem a ravatalon és az is tele volt virággal. A ravatal lábánál pedig fel volt állítva a virágember; a minőt csak menyegzők alkalmával szokás a lakodalmas házban felállítani: öltözete tiszta rózsza, a két keze liliomokból, lábai folyondárokkaal befuttatva, turbánja szép császárszakál, a haja árva-lyán kalász, szemci csillagvirágok, orczái halaványpiros mályvarózsákból, és ajka egy sor százszorszép. Körülöttem énekeltek és daloltak, azt sem tudom már kicsodák? és énnékem ugy fájt a szivem bele; a midön egyszerre lehullott minden rózsza és liliom az előttem álló virágemberről, és helyette ott állt — Miriám. És nem tudtam magamat tartóztatni, hogy ne sirjak, a midön őt magam előtt állni láttam.

Az öreg jobbra balra simítja leánykája hajfürteit s elkezdí az álmat magyarázgatni.

— Virágot látni álomban sokat, az nagy örömet jelent; leány, a ki magát halottnak látja, nem sokára menyasszony lesz; a ki eltávozott kedvesét siratja álmában, annak kedvese nem soká vissza fog térni.

— Nem térhet ide Miriám vissza soha; sóhajta búsan e leány, s ugy elfelejtkezett magáról, hogy még azt a habkönnyü piskótát is, melynél egyebet napjában nem evett; a kis arany halaknak szórta, mik szobája szökökutas medenczében uszkáltak vígan alá s fel, s enyelegtek egy piczi kis fakó halacskaival, mely még ikraképen vetődött vizükbe s nem gondoltak vele, hogy ez a kis fakó halacska idő jártával majd egy nagy orosz csuka lesz, mely őket mind elnyeldesi.

A szép leány nem láthatta atyja mosolygását, a midön az

eltávozott ; de magában elgondolá, hogy az még is lehetetlen, a mit az emberek beszélnek. Miriámnak nem lehet, nem szabad árulónak lenni.

A kinek nemzete annyit szenvedett, olyan szerencsétlen, az nem árulhatja el ezt a szenvedő hazáját egy gyűlölt idegen kegyéért ; a kire annyi dicsőség várt mint honfira, az nem árulhatja el halhatatlan hírnevét egy szolga dicsvágyért, mely megpirít, midőn kielégített ; és a kit úgy szeretett a nő, oly híven, oly igazán ; nem lehet az árulója a mennybeli szerelemnek.

Ha az egész világ elítéli is őt, ám a szerető hölgy talál mentséget számára, az ő szivéből csak az étellel együtt lehet kitépni emlékét.

És ha minden élő jel ellene tesz tanubizonyságot, akkor álmodik felőle, és ébren is felőle álmodik, és jól tudja, hogy az csak álom, még is ragaszkodik hozzá.

VIII.

TATÁR HARCZ.

Miriám két egész ezredet egyesítette Marzia városban ; lovasait, gyalogságát úgy be tudta hozni a szoroson, hogy a meglepett lakosság egy szót sem tudott meg előbb jöveteléről. Minden elől-utol találkoztót összefogdostak előőrsei s Hajbakut örmény a legűszintébb csodálkozással látta a fényes tábornok urakat leszállani kapuja előtt s azt sem tudta, melyiknek csó-

koljon kezet a sok közül elébb, midőn méltóztattak házába benyitni.

Miriánnak első szava az volt hozzá, hogy kiharancsolta saját házából.

— Fiam! monda e tisztos ős embernek, ki neki apja lehetne; fiam, keress magadnak más szállást, mert ezentul én fogok itt időzni. Ismerlek, ki vagy: jó pénzért számomra kikémlelted a Mirzát; de még jobb pénzért kéme lennél a Mirzának én ellenem. Használtalak, már most nem kellesz, s félni sem akarok tőled. Rajta légy, hogy jó messze válaszs lakást ettől a várostól. Ha eltávozunk, a házat ismét itt találod. Ha valami károd lesz, majd becsültesd meg s folyamodjál érte Szentpétervárra.

A jámbor örmény jónak látta ezzel a vigasztalással beérni. Hisz a moszkók csak a lakását vették el; még gonoszabb lehetne pedig a dolog, ha azok adnának neki lakást, ott, a hol neki nem tetszik.

Miriám azonnal elrendezé csapatjait, a legnagyobb ovatossággal, hogy az átelleni sziklatetőkről hadi tervét ki ne kémelhessék. Tiszteinek meg volt parancsolva, hogy szüntelen közkatonai köpenyt viseljenek egyenruháik felett s osztályát senki el ne hagyja.

Midőn az előörsök vizsgálatából az örménytől elfoglalt házhoz visszatért, nagy meglepetés várt reá; a vitéz Karvajoff tábornok érkezett oda Jekaterinoszlávból, az a derék ember, kinek ő mostani rangját köszönheti, s ki viszont ő neki köszönheti, hogy most ott időzhet a világ háta mögött, Jekaterinoszlávbán, a Kaukazon tul.

Mind a ketten azt mondták, hogy nagyon örülnek, a midőn egymás kezét megszoríthatták.

A tábornok egy zárt levelet adott át Miriámnak, melybe az volt írva a kormányzó által, hogy Karvajoff tábornok és Alabin ezredes előtt adja elő azon hadi tervét a legrészletesebben, melylyel Mirza Kobult megtámadni szándékozik.

Miriámnak engedelmeskedés volt a dolga. Elővette térképeit, mikben a mezrei rejtek legtitkosabb erősségei, védhető és hozzájárulható helyiségei pontosan fel voltak jegyezve. Akárki készítette azokat, bizony jártasnak kellett lennie azon a vidéken, s nem csak szemcivel, de eszével is meglehetősen birni.

— Itt három feladat van, monda Miriám, miután a helyzetet lerajzoló. Az első minden esetre a malomnak nevezett erőd elfoglalása. Ez pusztán leleményesség dolga, egyedül találékony észet feltételez végrehajtójától, a miért én azt Alabin ezredesre kívánom bízni; mint kinek hasonló esetekben hirteleni önfeltalálása nevezetes. Második műtétel az elősánczok elfoglalása a hegy-magaslaton; ezt rábízhatom bár melyik vitézbb dandárvezetőnkre, mert ehhez semmi egyéb nem kívántatik, mint személyes vitézség, a lerajzolt védművek között egy gyermek is eligazodhatik, s a munka forrója csak a sánczoknál kezdődik, azon pedig behunyt szemmel s kivont karddal öt percz alatt át lehet esni. Ismétlem, hogy ez az őrmesterek dolga. A harmadik feladat a legnehezebb. Míg a gyalogság a mezrei magaslatokat ostromolja, a lovassággal a hegyszakadék bejáratát kell elfoglalni, hogy a Mirza czinkosai segélyül ne mehessenek neki. A ki e feladatot pontosan teljesíté, az meglehet, legkevesebb di-

csőséget fog haza vinni a hadjáratból, mert azon esetben tán munkája sem akad, de ha elhanyagolja azon állást, az egész eredményt kockáztathatja. A Mirzának most nincs több száz emberénél odafenn, de ha sikerül a kóborló tatárok közül még néhány százat magához vonhatni, soha sem birunk vele. Azért a Csardak előtti álláspont a legfontosabb s ezt megörzeni egyenesen magamra vállalom. Én ismerem a tatárok ezernyi fortélyait, ravasz, rendkívüli hadakozás módját, s hiszem; hogy ha megtudják, miszerint velem állnak szemközt, meghuzzák magukat mocsáraik között, s nem lesz bátorságuk a síkra szállani.

Karvajoff feszes komolysággal hallgatta végig Miriám beszédét, azután egy másik zárt levelet vont elő kebléből.

— Ez is önnek szól; monda, átnyujtva azt Miriámnak.

Miriám feltörte és azt olvasá belőle, hogy a kormányzó rendeletéből az ő hadműködései egyenesen alárendeltnek Karvajoff tábornoknak! minélfogva annak mindenekben engedelmeskedjék.

Ily megaláztatás után más országban a tisztek le szokták tenni kardrojtjaikat; de Oroszországban ilyesmi nem divat és nem szabad. A mit a czár és az ő kormányzói rendelnek, az nem szégyen, még ha megaláztatás is.

Miriám nyugodtan hajtá meg magát Karvajoff előtt, s tudatá vele, hogy parancsát várja.

— Hadi terved jó, monda a tábornok összegöngyölgetve a térképeket. Semmi kifogásom ellene. Csupán a végrehajtás személyeit hiszem jónak megcserélni. A malomnak címzett erőd elvételével téged bízlak meg : a Csardak felőli álláspont

felügyeletét pedig Alabinra hagyom. Én magam itt a közép-pontból intézem a megszállást.

Miriám arca legkisebb változást nem mutatott.

— Én e feladatban is nagy megtiszteltetést találok; de ujjal figyelmeztetem Alabin ezredes urat; hogy a tatárok ravaszágától jobban lehet félni, mint görbe kardjaiktól, s a ki eléggé ovatos lenni nem tud, nagyobb veszélyben lehet miattuk Szimferopol közepén, öreitől körülvéve, mint egy magában a Jura szakadécai között.

Alabin fülig vörösödött el e szóra, mely őt az arany ál-arczossali estére figyelmezteté; de vigasztalhatta magát azzal, hogy hiszen Miriám annál halaványabb.

Szegény Miriám, neki ugyan elég oka van arra, hogy halavány legyen. Mint okos ember, úgy számította ki magának a dolgot, hogy majd nagy áldozatokkal oly győzelmet vív ki, mely őt a czár kegyében megerősíti; és íme most látja, hogy ő maga van legelső áldozatul szánva, hogy elhatározott, miszerint ő veszszen legelőbb is kárba; hogy ő legyen, a kit elhasználnak, és nem az, a ki a hasznot aratja.

A legközelebbi éjszakán kellett a malom elleni támadást végrehajtania.

E vakmerő fegyvertényre egy saját zászlóalj rendeltetett parancsnoksága alá.

Saját kiváló öltözékeikről megismeré a katonákat Miriám.

A szibériai zászlóaljak egyike volt az; a mik úgy erednek, hogy a hol nagy bűnösöket találnak a hadsereg között, kik a

tizezer vesszöt ki birták állani s nem haltak meg bele; kik tilos eszméket mertek társaik előtt kibeszélni, kik tán itt amott katonai forradalmak részesei voltak, vagy engedetlenek előljáróik iránt, sőt talán lengyelek, vagy titkos jacobinusok, veszélyes társulatok czinkosai; az ilyenekből saját ezredeket alkottak, s ezen kiválasztott ezredek számára szokott fentartatni azon ritka megbecsültetés, hogy ostromlott várak réseit ők rohanják meg legelől, ők temessék be hulláikkal a sánczárkokat, s azt a kettős szolgálatot tegyék birodalmuknak, hogy megmentsék azt az ellenségtől és saját maguktól.

Midőn egy ily ezred bizatot Miriám kezére, jól tudhatá, hogy mi vár reá?

Az ilyen tisztelet felér a halálítélettel, a mi Oroszországban el van töröltetve.

Miriám ha különben nem tudta volna is ezt, eléggé sejt-heté abból, hogy tisztársai oly szívesen búcsuztak el tőle ez este, mint a kit nem fognak többé látni; maga Karvajoff is részesíté annyi kegyelemben, hogy titokban megsúgta neki, miszerint jól teendi, ha ő is közkatona köpenyt fog ölteni s kalapja mellől elhagyja a tollbokrétát.

Miriám azért is legpompásabb öltönyét vevé magára, felkötötte aranyos övét, felrakta rendjeleit; gömbölyü prémes cserkesz süvege mellé akkora kócsagot tűzött, hogy ágyuval is rá lehetett célózni, s még az egész tetejébe felkerekíté lángpiros tatár-köpenyegét, hogy a ki csak hírét hallotta is, rá ismerjen róla.

A mint ily öltözetben katonái elé lépett, bámulva szólítá

meg minden ember : ez még is vakmerőség, ez Isten-kisértés; hisz így mindenki ő reá fog czélozni.

— Hadd czélozzanak : felelt ő büszkén. Azt hitték, hogy félek, midőn e rohammal megbíztak; pedig még nincs az a golyó megöntve, a mely elöl Miriám eltagadja magát.

És úgy ment fényes lobogó köntösben arany boglárokkal, gyémántos rendjelekkel, abba a csatába, melyből senkit sem várnak társai vissza. Oly büszkén hordta mellén azokat a rendjeleket, mintha czélnak tartaná ott, hogy oda lőjjenek.

Egy két fegyveres társa tán meg is sajnálta, a kinek tán épen utjában nem volt, de hogy azok közé sem Karvajoff, sem Alabin nem tartozott, az több mint valószínű.

E született orosz főnemesek előtt a tatár Mirianoff mind végig gyanus jellem maradt; az emberi szív jobb érzelmei közé tartozik az, hogy az árulónak, a szökevénynek soha sem hisznek egészen s ez a gyanus göcs legjobban meg lesz oldva így : ha hű volt Miriám, akkor elesik Oroszországért, de dicsően esik el; ha pedig hűtlen volt, akkor dicsően vész el, de még is csak elvész.

A syllogismus mind a két oldalról erős s becstületére válik annak, a ki feltalálta.

A mint szürkülni kezdett az alkony, Miriám megkerülte csapatjaival a várost, hogy azon ismert utra forduljon, mely a malom tájára vezet.

A hegyi folyamhoz érve, egy csapat dzsidást talált ott, kik lovaikat itatták a vízben s panaszkodtak, hogy a folyam

megfoghatlan okok miatt úgy kiapadt, hogy alig találnak benne elég ivó vizet.

Miriám jól tudta, hogy mi e gyors apály oka, némely helyütt alig ért bokáig a kövek között csergedező viz, s egy-egy külön szakadt gödörben kalappal lehetett fogni az ott rekedt pizstrángokat; a heverő orosz katonák bográcsokban főzték a parton az összefogott halat és rákot, némelyik itt-ott skorpiót is fogott a rák helyett; megfőzte azt is, semmi baja sem lett tőle.

Az utolsó előørsöt elhagyva, leszállt egész csapatjával Miriám a kiapadt folyam medrébe, s annak két sziklás fala közt haladt sebesen mindig a folyam mentében.

Két felül a part oly magas volt, hogy a haladó sereg szuronyhegyei sem látszottak ki belőle. Semmi sem árulható el közeledésüket.

A völgyön mély köd feküdt, melyen alig birt keresztülderengeni az ujhold sápatag félképe. Kedvező idő a titkos rohamra. Csupán azt kell még bevárni, míg a hold is lemegy, azután a köd és sötétség két jó barát lesz.

Addig ott kell időzniök a vizmederben; ha egy hang elárulja ott létöket, végök van, két percz elég arra, hogy együtt mindenestöl örökre megszünjenek Oroszország terhei lenni. Ha Miriám társai tudnák, a mit ő tud, hogy fagyyna meg szivökben a vér! Ha sejténék azt, hogy e hegyi folyam azért apadt el oly egyszerre, mert a hegyen tul óriási gátokat zártak eléje s csak egy zsilipet kell félrántani, hogy egy egész tenger zúduljon reájok alá, mely ha az egész mély meder mind fegyveres vitézzel

volna is tele, ugy elseperné őket, hogy az itéletnap sem szedné szétszórta csontjaikat össze.

Az igazi ut, mely a malomhoz vezet, épen a part felett visz el. Egy perczen ugy tetszik nekik, mintha lovak dobogását hallanák fejük fölött. Mindenki lehuzza magát a víz alá, hogy sisakjaik hegyei sem látszanak ki. A tatár őrjárat halad végig a parton. Ha valamelyiknek eszébe jutna megtekinteni, micsoda kövek azok ott a mederben, mikén a víz itt amott apró zuhatagokat képez? . . . Nem vettek észre semmit, elhaladtak tova; Miriám csapattja most emeli ki fejeit a vízből lélekzetet venni. . . . . A hold már a hegyek között van, sietni kell, mert ha a hegytetőkön is sötét lesz, akkor a tatárok egész szál fenyőfákat gyujtanak meg, s kivilágítják az egész vidéket.

Most gyorsan előre! Kiki hajigálja el, a mi terhére van : a lópor ugy is átnedvesedett, a töltényekre semmi szükség, csak a szurony ad még vigasztalást.

Már hallik a malom kelepelése; csak egy kereke forog, kevés víze van, itt vigyázni kell, mert egy mély gödör van a kerekek előtt; a kik úszni tudnak, előre! A víz alatt hegyes sánczkarók merednek, vigyázzon mindenki, hogy beléjük ne akadjon, a ki megsebesíti magát bennök, el ne jajduljon, hanem haljon meg békével. Maga Miriám úszik legelől, kardja fogai között. Jó, hogy ez a malomkerék kelepel, nem hallani tőle az úszók lubiczkolását. A malomkerék még egyébre is jó. Meg lehet fogózni egyik lapátjába, a forduló kerékkel fel lehet emelkedni egész a malomsáncz párkányzatáig s onnan egy merész ugrással át lehet szökni a párkányra.

Miriám volt az első. A mint a malompárkányra ugrott, kardját kezébe kapta, s felszakítva a már ismeretes örszoba ajtaját, berohant egyedül s a mint a szoba közepén négy tatár ült egy felfordított hombár előtt, koczkázva, odaüött közéjük öklével a hombár fenekére, rájuk kiáltva :

— Adjátok meg magatokat!

A tatárok ijedten ugrottak szét s mintha elfeledték volna fegyvereik használatát, rohantak a tulsó ajtó felé. Miriám egyet megragadott közülök, de a tatár kiszakítá magát kezei közül s mielőtt Miriám társai rárohantak volna, ő is eltűnt a tulsó ajtón, melyet üldözőik előtt rögtön lebecsátott csapda rekeszte el.

Az oroszok betörték fejszékkel a csapdát, s azon benyomulva a malomgép teremében találták magukat; azonban sehol sem akadtak egy ellenfélre. Az első pillanatban nagy lárma volt a malom minden termeiben, mintha negyvenen is volnának ott, és most senki sem található a pinczéktől a padlásig sehol.

— Jól tudom, hová lettek, szólt Miriám, s egy fáklyát kezébe ragadva, a malom gépezetén keresztül a vízroham üregébe indult.

Helyesen gondolá, a mint a fáklyával az üreg nyílásához lépett, rögtön tiz lövés jött egyszerre az üregből s jobbra balra, a kik mellette álltak, holtan hullottak le.

— Uram! szólt ekkor egy jámbor közvitéz Miriám elé lépve; kiméld életedet, maradj hátul, ez öltözetről mindenki rád ismer, vagy add legalább nekem a fáklyát, hogy téged ne lássanak.

— Nem félek, biztosítá Miriám a vitézt. Ereklém van : s

azzal elővonta kebléből szent Sebestyén aranyozott képét, ki íme nyilaktól volt átlövöldözve Diocletian császár parancsára.

Az orosz áhitattal csókolta meg az ereklyét, s oly bizton érezte magát azontul Miriám mellett, mintha őriző angyalok járnának előtte, ködnek és tűznek oszlopában.

Miriám sebesen nyomult előre a szűk alaguton; gyorsaságtól függött minden siker, egy golyó sem érte, pedig egyre lövöldöztek reá; csakugyan talizmánjának kell lenni.

Midőn néhány száz lépésnyire hatoltak már az üregbe, egyszerre irtóztató csattanás hallatszott kívülről, melynek dörgeése, mint valami óriás harang siketítő bűgása tölti el a földalatti boltozatot: az egész hegy összeomlani készül, a szikla reszket, mint a megkondított ércz; s a rettentő robaj, mintha száz meg száz enyészetes halálkiáltás kardalával végződnek.

— Mi volt ez? kérdi egymástól a rémület.

A válasz borzasztó.

Künn a malomerőd a levegőbe röpítettett; Isten tudja hányan voltak benne? ki bírná megszámolni a győztes oroszokat ott a szétvetett ködarabok alatt, az égő gerendák között? Egy-egy fekete tömeg még most is vonaglik itt amott. Alig ismerni rá, hogy ember volt valaha.

Az üldözést nem lehetete folytatni tovább, a zavar sokkal nagyobb volt az oroszok között. Miriámnak vissza kellett vonulnia az üregből. A közvitézek most már igazán hitték, hogy az amulet menté meg a haláltól, mert ha hátul marad, ő is ott vesz a robbanásban.

A csattanást jól hallották Marzia városban is s a főtisztek

a tábornoknál épen vacsoránál ülven, találgatták, mi lehet az? Vacsora után majd utána járnak. A válasz azonban még vacsora előtt megérkezett; miért a mint Karvajoff számára, ki bornemiszta volt, friss vizet hoztak a folyamból, s ő azt a fakupából üveg-pohárba tölté; boszorkodva szólt, hát veres bort adtok nekem?

Nem veres bor volt az, hanem piros vér; háromszáz szétmorzsolt hősnek vére, azon frissen merítve a folyam medréből, melyben áradást idézett elő. Azt tették fel a tábornok asztalára, nem látva színét a faedényben.

A tisztek egymásra néztek és hallgattak. Gyaníták, mi történt. Szegény Miriám. Hamar bevégezte. Egy öreg pópa volt jelen; az elkezdett énekelni a megholtak lelkeiért; a tisztek ezüst pénzeket adtak neki viaszgyertyákra s Karvajoff ünnepélyes fogadást tett, hogy a derék Mirianoff emlékére márvány oszlopot fog emeltetni Marzia közepén s azt a piacot az ő nevére hívhatja.

Ez ájtatos foglalkozás közepett érkezett meg Miriám követje. Tiszteletét hozta urának a fővezérhez, és a vállalat eredményről tudósítást.

A malomerőd elfoglaltatott, hanem a hegyi alaguton menekült tatárok a győztesekkel együtt felvették az egész épületet! maga Miriám csak az által menekült meg néhány század magával, hogy a robbanás alatt a tatárokat üldözé az alaguton. Megbizatását végrehajtá, s most kér segítséget, hogy az elfoglalt álláspontot megtarthassa.

E hír nagyon megzavart mindenkit; hogy Miriám egy óra alatt vakmerő rohammal elfoglalja az erődöt s egy légberöpített

sáncz ostromlói közül néhányad magával megmeneküljön, ez hasonlított a csodákhoz.

A tiszt urak sajnálni kezdék a pópának adott ezüst pénzeiket.

Karvajoff hideg vérrel piszkálta fogait, végre azt mondta Miriám hirnökének, hogy csak menjen vissza, reggel felé majd küldenek számára erősítést.

Azzal a tisztek szétoszlottak tanyáikra, Alabin még a késő éjszakai órában átlovagolt a csardaki állomásig, mely reá volt bízva.

A végzetes tatár csárdától a Mezre várig vezető uton Miriám azon javítást teteté, hogy a meredek hegyszakadék fölött állóhidat veretett, ez által a keskeny hegyoldal helyett a szélesebb tulpartra volt az ut áttéve, melyet a tatárok úgy látszik készakarva hanyagoltak el.

Ez ösvényen haladva Alabin két óra alatt tette meg azt az egész utat, melyen legelső alkalommal fél éjszakán át elhordozta a ravasz tatár. Hiszen csak azt kaphatná meg még egyszer.

A tatár csárda most egészen Alabin számára van elfoglalva, a csárdás régen megszökött belőle s ott hagyta azt üresen a vendég urak számára.

Egy tábori ágy, egy medvebőr az egész kényelem, a mi Alabinra várakozik; ha legkényelmesebb ágya volna, sem igen tudna saját gondolataitól aludni.

Néhány nap alatt annyi vizsás dolog történt vele, hogy nem bir kiigazodni saját eszméi közül. Nagyravágyását uj diadallal kecsegteti a mezrei ostrom, kíváncsisága fel van ingerelve

látni azt a csodálatos rejtekhelyet s annak legcsodálatosabb urnőjét s talán jutalmul nyerni az egész tündéri tanyát, tündéri urnőjével együtt. Boszut állni gyűlölt vetélytársán, a ki mindig szerencsésebb volt, mint ő; feláldozhatni őt saját szerencséjének, az ő küzdelmei árán juthatni épen azon dijhoz, a mit amaz elveszít. Hanem itt azután valami lehűtő gondolat tévedt forró képzeletei közé: — az, hogy ez a Miriám milyen ördögös szerencsével bir, mennyire nem esik bele semmi verembe, a mit alá ásnak, hogy meg tud állni két éles fegyver között és egyik-től sem fél; gyűlöli a tatár is, az orosz is, és egyik sem bírja elveszteni. Erről azután eszébe jutottak e rendkívüli ember figyelmeztetései azon veszély felől, mely reá a csárda állomásán várhat, s ha még hozzá az aranyálarczczali mesés kalandjára talált gondolni; tökéletesen indokolva lehetett azon aggodalma, mely nem engedte jó tábori ágyán aludni, hanem kényszeríté háromszor is felkelni s kivont karddal körül járni szellős hajlékát, mely minden oldalán örökkel volt körülvéve.

Midőn harmadszor kiment a csárdából, őrei figyelmeztették valami világosságra, mely néhány percz előtt keletkezett, azóta hirtelen kezd terjedni s mindinkább közeledik.

— A nádat gyujtották meg valahol vigyázatlan pásztorok s annak a tüzét hajtja felénk a szél: vigasztalá magát Alabin.

A szél azonban épen ellenkező irányban fútt s a tűzvilág még is egyre közeledett.

Egy csapat kozáknak rögtön parancsot adott Alabin, hogy vágassanak előre, s szerezzenek róla tudomást, mi az?

Az alatt mindenki nyeregbe veté magát; az ágyukat el-

helyezték, s az egész lovassági dandár csatakészen várta az ismeretlen veszélyt, akármi alakban jöjjön is az.

Néhány pillanat múlva rémülten száguldottak vissza az előre küldött kozákok.

„Az ördögök jönnek!” kiálták már messziről s megrémült hetmanjok akadozó nyelvvel bírta elhebegni Alabin előtt, hogy egy roppant sereg tüzet okádó szarvas szörnyeteg jó nagy bömböléssel a tábor ellen; soha sem látott ilyen ellenséget senki.

Minő örült lárma ez!

Ezer meg ezer vad, idegen hang iszonyító keveréke: böszült fenevadak bömbölése, kutyák ugatása, ostorcsattogás, emberi üvöltés, és az a tomboló robaj, mely alatt megreszket a föld, és az a tétova láng, mely vészsebese közeledik és senki sem tudja, mi robaj, mi láng, mi veszély az, a mi közeledik? Az ördögök szabadultak el a poklokról.

Gyorsan az ágyukhoz, gyorsan a lovakra jó moszka vitézek! késő volna sánczokat hányni most, késő volna csatatervet készíteni: ez tatár harc leend.

Rémes, rendkívüli csata, a minőről nincs említés téve a hadtudomány könyveiben, hogy a bölcs vezérek ovakodhassanak tőle, a hol nem segít sem az ágyu, sem a vitézi kar, sem a jó szurony, sem a jó kard a kezében; csak egy segítene, a futás; de az kinek jutna eszébe?

Csak négyszázan vannak a tatár lovasok, kik az ördögös harcra vállalkoztak, de maguk előtt kétezer szilaj bikát hajtának, a legvadabb embergyűlölő állatokat, mik Tauria rónáin legelnek s megkergetik az ismeretlen lovas.

Kétezeret összefogtak Mirza Kobul gulyáiból, párjával összeláncolták őket szarvaiknál fogva, szarvaik közé pedig fenyőgallyakból vastag kévét kötöztek, azokat azután meggyújtották.

Azzal hajrá!

A horogvégü ostor csattogása, az uszított ebek üvöltése, a ropogó láng neki vadítá a szilaj állatokat; vak, veszett dühvel rohannak előre, égő szarvaikkal a pázsitot szaggatva fel futásukban, rá az egész tömeg az orosz dandárra.

Alabin négy ágyuja mögött állt, a mik kartácsra voltak töltve, s a fölvert por miatt, mit a szél előre vert, nem ismerheté meg elleneit.

Mikor néhány száz lépésnyire voltak, akkor egyszerre mind a négy ágyuval közéjük lövetett. A lövések után egy-egy hosszú folt támadt a közelgő lángtengerben, mint mikor az égő parázs közé csapnak, azután ismét összefolyt az s jött robogva és üvöltve.

Még egy lövés, és ismét egy; ekkor a szél félrekapja a porfelleget s az oroszok megismerik elleneiket. Nem emberek azok, hanem ördögök.

Az égő, izzó homloku fenevadak, hosszan csüggő véres nyelveikkel, fekete alakjaikkal, vértől és tajtéktól csorgó szügyeikkel, orrlyukaikon a tűzben sziporkázó forró gőzt fuvalva, valóban méltán képviselheték a pokol szörnyeit, melyek csordástól jöttek elő e sápadt emberi alakok szívbeli bátorságát megpróbálni.

Valóban sápadtak voltak.

A veszett tömeg alig volt már tőlük száz lépésnyire. Még csak egy ima elmondására sem volt többé idő.

Elöl, valamennyi fenevad előtt nyargalt egy vén, koromfekete bika; ez volt talán a többiek vezére. Két fiatalabb tinót kötöttek két felül hozzá, mind a kettőt ellőtték az ágyugolyók, egyik még sántikálva rohant mellette három lábon, a másik élettelen hevert a földön s a vad böszült állat úgy hurczolta magával mind a kettőt izzó lánczainál fogva, mintha nem is érezné, hogy vele vannak.

— A lándzsákat előre! kiálta Alabin, s egyszerre az egész kozák hadsor előreszegzett lándzsái meredtek a fenevadak elé.

Mintha csak búzakaralászok lettek volna!

A futó láva rohama nem erőszakosabb, mint volt e fenevadaké; nem láttak semmit maguk előtt, nem éreztek semmi sebet, egy pillanat alatt a kozákok lovaik alatt voltak, s jó esett nekik, hogy égő homlokaikat valami enyhítő nedv érhetette; a legázolt lovak és lovagok vére.

Az emberek még küzdöttek volna, de az állatok megtagadták a szolgálatot. A megrémült paripák lehányták lovagjaikat a nyeregből, vagy erőszakosan futottak szét velük az ismeretlen éjszakába; a hadsorok át voltak törve, a ki közbeszorult, ott gázolták el a nyargaló tömegek, lovat és lovast egymás vérebe taposva.

Két ledöfött paripa közé bukott le Alabin; úgy bukott le, hogy meg nem birt mozdulni onnan. Az egész bösz csorda keresztül vágatott rajta, a két paripa hullája őrizte, hogy agyon nem taposták; látta őket egyenkint átugrálni feje fölött

némelyik nagyot döfött szarvaival a holt paripába, melyben leszegzett fejével megbotlott; egy ott esett el épen mellette, a fáradságtól megszakadva s ott bögött sokáig, míg a többiek agyon nem taposták, fel-felemelve tüztől elundokított fejét. A véredek, a feluszított szelindekek, szeges örveikkel keresztül-kasul nyargaltak a csorda között, a futó állatok lábaiba harapdálva s fojtogatva a földre hult vitézeket, kik még életjelt adtak.

Alabin emlékezett rá, hogy pisztolya kezében volt, midőn legázoltatott, s nem tudott magának számot adni róla, hogy miért nem veszi most annak hasznát? Későbbre tartogatta.

Egyik rémalak a másik után futott rajta keresztül; a dühödt fenevadak után jöttek vágatva a tatár lovasok, csattogó ostoraikkal, lánczos kopjáikkal, miket az üldözött bikák után hajigáltak. Alabin egyet kettőt felismerni látszott e vad marczona alakok közül. A vén csárdai csapláros, ki őt legelőbb Mezrevárig vezette, ki oly ügyetlenül ült a lovon, most a legszilajabb ménen nyargalva vágatott társai élén, feje fölött pörgetve hosszú dárdáját, mint egy könnyű pálczát.

Alig néhány lépésnyi távolban tőle nyargalt fekete tatár lovon a mezrevári vad kisasszony, az emberijesztgető Dzsula; féloldalt ült hosszú serényű paripáján, egyik kezében hat pórás kötőfékjét tartotta, melyre dühödten ugató szelindekek voltak kötve, másokban hosszú karikás ostorral kongatott a futó csordák után; különben is vad és embertelen arcza most furiákéhoz volt hasonló, rövid göndör haja szerteszélyel szabadulva, mint vonagló kigyófészek, tekergőzött sokszegletű feje körül, irtóz-

tató arczatát egy oly mosoly világítá, melytől az élő vér fagyott meg.

E gyűlöletes alak láttára, mint a galvanizált halott, rándult össze az orosz főnök. Az utálatos szörny vérrel fecskendezett arcza ott rebhent el szemei előtt, mint egy kísértetes álom. Valamit akart neki kiáltani, talán valami átkot, de ez a kiáltás nem bírta elhagyni ajkát. A pisztoly talán szerencsésebb lesz, könnyebben meg tud szólalni.

— Halál reád!

A halavány vitéz aléltan, mozdulatlanul feküdt holt társai között, s csak képzelte ő, hogy halált kiáltott a rémalakra, hogy pisztolyát rásütötte. Szája zárva volt, és karja ketté törve, a látás még az ébrenlét, de a küzdelem már az álom volt.

A vad lárma, a dúló tömegek keresztül rohantak felette, az üvöltés mindig messzebb távozott el tőle, a tomboló moraj lassúbb kezdé lenni, a föld megszűnt rezketni, a táj elsötétült újra s egy óra múlva ismét néma és csendes lett a környék.

Alabin arról gondolkozott, vagy talán csak álmodta ott fekve, hogy annak a Miriámnak még is csak igaza volt, midőn ezt a helyet akarta magának választani. Milyen szép volna tőle, ha mostan ő feküdnék itt helyette, ezen a dicstelen csatatéren, hol annyi jó lovag átkozza a földet, mely vérétől nedves ki nem hősöktől leverve, hanem barmoktól letiporva leheli ki lelkét.

Marziában az egész eseményről semmit sem tudtak meg; az ágyuzás hangjai nem törhettek idáig; s az őrt álló vadászok kik a város véghelyein voltak felállítva, egész nyugodt lélekkel nézték el, mint halad a hegyi folyam partján végig egy hosszú csapat lovasság : hosszú dárdáikról könnyen kozákoknak nézhatték őket, s csak félóra mulva hallottak valami rögtöni csatazajt a malomeröd táján, s siettek Karvajoffot tudósítani, hogy Miriám veszélyben van, tán segítségére kellene menni.

Karvajoff azt mondta, hogy „majd reggel!”

Reggel azután, midőn Karvajoff felkelt a malomeröd helyét megszemlélni, ott találta a maga kiküldött zászlóalját mind a rendelt helyeken. A kiket a robbanás el nem temetett, ott álltak sorban a sziklafal mellett; csupán az az egy hiba esett bennük, hogy fej nélkül álltak ottan. Legeslegelől a vezér maga, nagy piros köpenyében, rendjelekkel díszített köntöse még ékeesebb volt egy lándzsadöféstől, melytől elborította a vér. Olyan tréfás látvány volt az egész : egy hadsor, melynek feje nincs.

Haza szállinkozó lovasok Alabin seregéből azután egész csodákat beszéltek el a tábornoknak az éjszakai rohamról az ördögök ezredeiről, mely ellenkező tudósításokból olyan zürzavaros gombolyag keletkezett, hogy kevésbé jártas vezér, mint Karvajoff el nem igazodott volna rajta. Ő azonban alkalmat vett magának ez eseményben következő összefüggést találni s azt a kormányzónak Sz Sebastopolba megküldeni, remekmintájául minden későbbi haditudósításoknak :

„Van szerencsém excellentiádat tudósítani, miszerint az

éjjel a kóbor tatársereg egy csapatja az élelemben szükségét szenvedő várbelieknek néhány ezer darab marhát akart becsempészni. Kellő intézkedéseim s seregünk bátor figyelme meghiúsítá az alattomos kísérletet, s az egész gulyát sikerült elfognunk. Az ellenség nagy veszteséggel vonult a várba vissza. Ha Miriám dandárnok az ellenség megkerülése végett kiküldött szibériai 7-ik zászlóaljjal el nem késik, az egész ellenséges csapatot elfogjuk. Így is nagy veszteségük volt. Az említett dandárnokon kívül, ki késedelmének áldozata lett, közülünk senki sem esett el a harcban (igazat mondott, mert mind ott álltak a falhoz tánogatva). Ki kell azonban Alabin örnagyot emelnem, ki az ellenség visszaverése alkalmával hősi küzdelem közepett veszélyes sebet kapott; s még sebesülten is folyvást megtartá a vezényletet. Sajnálom, hogy az ellenség veszteségéről pontos tudomást nem szerezhettem, miután szokásuk a tatároknak magukat lovaikhoz kötni, hogy az ütközetben, ha meghalnak, se essenek le a földre. Ez érzékeny csapás után minden perczen várom, hogy a lázzadó Mirza életre halálra megadja magát stb.“

Ezt a tudósítást aztán rábízta egy kozákra; a kozákat még az nap délben lelőtték a Belbeki nádasok között s a hadi tudósítás még azon este szerencsésen megérkezett — Mezre várba, és átadatott Mirza Kobulnak magának.

IX.

A M E N Y E G Z Ő.

Kinek volna gondja Mezrevár paradicsomában arra : minő haditerveket főz Karvajoff tábornoka? hogy készíti hadi tudósításait, hogy állítja fel ezredeit?

A fényes keleti virágok most is oly pompában nyílnak, az érett kalász most is úgy hullámszik, a szelid galambok most is úgy turbékolnak, mint az előtt, Oroszország egész tüzérserege nem szomoríthatja meg őket.

A várkastély tornáczában vidám csemetyüs zene szól, lenn az udvaron fiatal tánczos leányok játszanak hosszú rózsa-füzérekkel tüneményes játékot, a termekben díszes férfiak serege van összegyűlve, fényes ó-nemzeti öltözeteikben.

A közterem falai nem látszanak a virágfüzérektől, a palló nem selyemszőnyegektől, és az asztalok a drága edényektől.

Mirza Kobul egyetlen unokája lakodalmát üli ma, azért van mindenkinek jó kedve, csak a menyasszonynak nincs.

Senki sem tudja még, hogy ki lesz a vőlegény?

Választani ugyan könnyű annyi derék férfi közül, de kinek volna bátorsága azt a fehér virágot leszakítani, ki azért lett olyan halovány, mert gyűlöli azt, a kit szeret?

Csak Kuván és a vén csárdás látszanak tudni a titkot; ha kérdezi más, hallgatnak és mosolyognak.

Nyílnak a belső ajtók, kilép az egyikén Mirza Kobul, földig érő skarlát kaftányában, mely alól gyémántos öve csillog

elő, keresztül tűzött hosszú hadzsárjával; a másikon Szendereli jő elő, földresütött szép szemekkel, alabástrom fehér arczczal; kis énekes madárkája szomoruan meghuzta magát urnője vállán. mintha ő is osztaná annak bánatát; nem szabad őt onnan elhajtani; Szendereli nem szeret már e világon semmit, csak e kis énekes madárkát.

Háta mögött jön a törpe Dzsula, két akkora toll-legyezővel, mint jó maga, s olyan jókedvűen mosolyog mindenkire, mintha szüksége volna arczának e torzképre, hogy még furcsább legyen.

A Mirza megfogva unokája kezét, kivezeti őt vendégei elé s nyájasan üdvözlé őket, mond :

— Kedves rokonaim; örvendjeteK e napon, mely azért virradt fel, hogy egy új ünneppel szaporítsa Mezrevár évkönyveit. Családom utolsó sarjadékát akarom eljegyezni nemzetünk legderekabb fiával. Ki legyen az, ki e czímet bátor elfogadni? azt itéljéteK meg ti magatok.

E szóknál tenyerébe csattantott háromszor a Mirza, a virág koszoruk egy harmadik ajtóról vonultak félre s az összegyültek előtt állott — az arany álarcz . . . .

A meglepetés hangja hallatszott minden ajkról.

Ki ne ismerné őt? ki ne látta volna őt véletlenül, hivatlanul megjelenni, valahányszor nagy veszély fenyegette ügyeiket? ki ne látta volna őt bátran harczolni éjszakai támadások alatt? Ki ne tudná, hogy a legcsodásabb vállalatokat ő vezette mindig, soha rajta nem vesztett, soha társait veszélybe nem vitte és rendesen oly véletlenül tűnt el, mint megjelent.

De a csodálkozásnak méltó helye volt itt : eddig mindenki a Mirzát vélte ez álarcz alatt sejtetni, s csak most emlékezék vissza azon délczeg, telt termetre, mely a Mirza csontos testalkotával alig volt összeegyeztethető.

— Elismeritek-e, kérdé Mirza Kobul, hogy ő nemzetünk legderekabb hőse?

Mindnyájan keblükre tették kezeiket és meghajták magukat válaszul az arany álarczos előtt.

Ekkor unokájához fordult Mirza Kobul s gyöngéd szeretettel kérdé tőle.

— És te ismered-e, hogy ő nemzetünk legdélczegebb, legszeretreméltóbb fia?

Szendereli hallgatott, nem felelt; de a mig ő hallgatott, egyszerre a kis énekes madár elkezdé szárnyait rázogatni, fejét forgatni jobbra balra, s mintha ő akarna urnője helyett felelni, énekelni kezdé, vígan csattogva, repesve.

Mirza Kobul inte az arany álarczosnak, hogy nyujtsa kezét Szenderelinek.

Az álarczos kinyujtá jobbját és azon a kezén csak négy ujj volt, a legkisebb hiányzott.

Szendereli méltán bámult maga elé s alig látszott valamit tudni arról, a mi körülé történik.

De e kis énekes madár elszállt a leány válláról s mindenki bámulatára oda repült a lovag kinyujtott kezére, egyik ujjról a másikra szökve s szökdelései közt víg fecsegéssel tekintgetve reá vissza, mintha kérdené, hát az ötödik ujj hová lett?

Ekkor lassan leemelé képéről az álarczot a rejtélyes alak

s azon pillanatban az egész terem egy név kiáltásától rendült meg :

„Miriám!”

Valóban ő volt az. Az annyira gyűlölt, annyira szeretett ifju, kiről azt mondták, hogy áruló, kit szájával szidalmazott minden tatár, míg szívével menteni törekedett.

Néhány elkeserült férfi az első indulatra handzsárt rántott s a gyűlölt alaknak rohant, a midőn Szendereli felocsúdva kábulatából, gyorsan odaveté magát az ifju keblére s gyöngé testével készült őt megvédelmezni ; míg a Mirza nyájas komolysággal csillapítá le a dühöngőket.

— Ő az én legkedvesebb hősöm.

— Nem árult-e el mindnyájunkat ellenségeinknek ?

— A mit tett, parancsomra tevő ; felelt a Mirza. A mit ki-mondott, akaratommal mondta ki. Hogy pedig én miért ismer-tettem meg magamat ellenségeinkkel ? azt azért tevém, mert elég erősnek érzem magamat velük megküzdhetni s üdvözlöm az órát, melyben völgyeinkbe alászálltak, hogy soha el ne távozzanak innen !

Azzal megszorítá az ifju kezét, ki zokogó kedvesét tartá keblén, a tulboldog, az örömeben felviduló Szenderelit s kivezette őt palotája erkélyére, bemutatá az egybegyűlt harcosoknak, mint ezentuli vezérüket az oroszok elleni harcban.

Alabin odalenn hallhatá a víg kúrtriadalt, mely a sziklatetőkről aláhangzott ; hát még ha azon áldomásokat hallotta volna, miket a víg menyegzői lakomában a legboldogabb pár örömére ittak s a legszerencsétlenebb orosz vezér veszedelmére!

Hátha még azokat az édes suttogásokat hallhatta volna, miket a tauriai föld legszebb leánya váltott örömittas völegényével! hátha még azokat a titkos beszédeket hallhatta volna, miket a tatár főnökök egymás között tettek elleneik megrontására Miriámmal!

A míg a hold fenn az égen, addig az ifju völegény menyasszonyáé leend és a mennyországé, a mint az lemenend, a csatáké és öldöklésé.

Odalenn pedig Marzia városban épen akkor vitték a hősileg elhullott bajnok Miriám holttestét a sírba nagy katonai díszelgéssel; a ki pedig nem volt egyéb, mint egy szegény elesett orosz katona, kit amaz éjjel Miriám köntösébe öltöztettek.

Hisz az a kitünő köntös épen azért volt rajta, hogy Dzsula harcosai rá ismerjenek róla és rá ne löjjenek.

X.

S Z Á M A D Á S.

Miriám a boldog rózsaaágyán szendergett. Arcza kedvese selyemfürteivel betakarva, szemei annak ajkától lezárva; lelkeik egymással enyelegtek álmaikban.

Ekkor kőczogtatnak ajtaján, a boldog völegény felébred, észrevétlenül kivonja karját szép menyasszonya feje alól s kilép az ajtón. A másik terem sötét, nem lát senkit, de hallja a suttogásokból, hogy sokan vannak jelen, s hálósobájának ajtaja azonnal bezáródik, a mint kilépett rajta.

— Miriám! szolítá meg egy hang a sötétben. Engedtük, hogy örülj a szerelemnek és légy boldog estétől éjfélig; most ugy figyelj szavainkra, hogy Krimia vezéri széke előtt állsz, az elnyomott, a meggyalázott Krimia utolsó szabad földének utolsó bajnokai előtt. Ez a ház nem csupán Mirza Kobul háza, ez a tatár nemzeté s a ki azt elárulja, nem magát árulja el, hanem bennünket is és birája annak a nemzet. Elismered-e nemzetnek elszegényült, elzüllött fajodat?

— Meghajtom magamat előttetek, válaszolt Miriám.

— Mi feltétlen hűséget esküdtünk a Mirzának, folytatá a hang, de ő is hűséget, okosságot esküdött nekünk veled együtt. Hű és okos voltál-e mindig?

— Hű és okos voltam.

— Mered bizonyosságait adni ennek?

— Életem rajta.

— Tehát felelj: miért fedezted föl az oroszok előtt erős rejtekünket?

— Hogy kényszerítsem őket a harczot velünk megkezdeni.

— Te adtad a tervet nekik, mint csalják ki seregünk egy részét e rejtekből?

— De én voltam az arany álarczos, ki Kuvánt értesítém a veszély felől, ki a parancsot számára megszereztem s a visszatérésre utat nyitottam.

— Te foglalád el a malomerődöt éjjel ravaszul rohanva meg azt.

— De én vettetém azt a légbe elfoglalóikkal együtt,

elforditva a csak általam ismert villanytelep billentyűjét az alaguti üldözés alatt.

— Feleltél. Midőn mindenki árulónak kiáltott, Mirza Kobul megparancsolá nekünk, hogy személyed sérthetetlen, és sem oroszva, sem csatában téged bántani nem szabad. Szót fogadtunk. E parancs nélkül nem éltél volna tavasztól őszig; midőn rád lőttek is, készakarva lovadat lötték meg; a Mirza parancsolta, hogy ellenfeleinket megerősitse hozzád való bizalmukban. Ámde felelj most arra, a mi legnagyobb, legsúlyosabb kérdés: te ismered a Mirzával messzelátó terveinket. Nem céltalan lázongásért, nem rablás, hetyke vitézkedés végett keresők mi magunknak e rejtek helyet; hanem azért, hogy itt e folton fenntartsuk nemzetünk életének csiráit addig, a míg eljön az idő, melyben ismét nagy terebélyes pálma lehet abból. Felelj, miért kezdtétek most e harczot? Miért állítottatok ki bennünket a sorompókba? Mert ha esztelen dicsvágy vezette elméteket, akkor árulást követtetek el nem rajtunk, hanem a jövődön.

— Azt mondád, felelt Miriám, e helyen kellett fenntartanunk nemzetünk életét, a míg eljön az idő, melyben régi hatalmunk visszavívására újra előkereshetjük a megrozsdásodott fegyvereket. Im halljátok tehát: a várt idő eljött! Egész Európa hatalmas népei kardot vontak az orosz hódító ellen, s ez órában hatvanezer angol és frank vitéz vitorlázik a fekete tengeren keresztül Krim partjai felé, ellenfeleinket megtörni e földön; s nem telik egy holdforgás bele, hogy meghallandják ágyuik dörögését az átkos Akthiár falai. Azért itt az idő, melyben mi is kirántunk kardjainkat s halált kiáltsunk a moszkók fejére.

Egy névtelen örömríadal, egy örülettel határos kiáltás zendült meg e szavaira Miriámnak.

— Allah akbár! Allah kérim! hangzott a kéjtől reszkető ajkáról, mely közé egy magányos „Alleloa!“ is vegyült : ez az örmény szava lehetett.

A férfiak odarohantak Miriámhoz, összecsókolták orcáját, kezeit, köntösi szegélyét, s a szónokló férfi kezét fejére téve rebegé :

— Légy áldott és légy boldog.

Azután elcsendesült minden, a hálószoba ajtaja újra megnyílt Miriám háta mögött, s ő visszalépett rajta. Szép nesztelenül odahajolt álmodó menyasszonya fölé s egy halk csókot nyomott halványpiros arczára. A szerelmes hölgy félálomban erősen szorítá férjét pihegő keblére s izgatott hangon suttogá :

— Milyen jó, hogy itt vagy. Azt álmodtam, hogy felkeltél innen, kiléptél egy sötét szobába, a hol semmit sem lehet látni. Előtted álltak férfiak, kik kérdezősködtek tőled. Hátrad mögött állt két bakó, fejed fölött emelt pallosokkal kezeikben; ha egy hamis feleletet adtál volna, leütötték volna fejedet.

Miriám megcsókolta a kedves álmodó ajkát :

— Miért álmodol te ily borzalmakat, én szelid szerelmem? Nem voltam én tőled távol, nem akart engemet bántani senki. Álmodjál te virágnylásról és galambnevetésről.

— Pedig oly eleven hallottam valami kiáltozást.

— Az imámok éneke volt az, kedvesem. Hallod, most is hangzik. Hajnalra fordul az idő. A hajnal a szerelem órája, álmodjál szerelemről s ébredj szerelemre én lelkem gyönyörűsége.

A boldog ifju csókokba fullasztá szép arája sötét aggodalmát.

Künn a karsu mecset tornyában pedig hirdeté az imán vonatott énekekkel : hogy egy az isten és az Allah, nagy és hatalmas Isten!

A hogy Miriám a kész tervet Karvajoff kezébe adá, ugy vevé annak hasznát a főparancsnok. Egy álláspontot sem kellett változtatni rajta.

A völgy mélységét elfoglalva, tökéletesen körül lehetett zárni a sziklatömeg homlokzatát, melynek hátrésze hozzájárulhatlan volt ugyan, de épen azért az ostromlottaknak sem nyújthatott menedéket. A mélységeken át a sziklatetőre szorult tatárok meg nem menekülhettek.

Karvajoffnak egy valóban nagyszerű terve támadt.

A helyett, hogy seregeit egy kétséges sikerű ostromra vezesse, elkezdett egy hosszú alagutat a szikla alá furatni, azt elláttatá oldalkamarákkal.

E kamarákat szándékozott löporral megtölteni s több ezer mázsányi löpor egyszerrei fellobbanásával az egész tömör sziklát egyszerre szétrepesztetni.

Az eszme ördögien szép volt, egy lélek sem fog a tatárok közül megmenekülhetni, s ha mind valamennyien a csodák mesés hősei volnának, és ha ezer ágyu örzené sáncaikat, még sem szabadulhatna meg közülök senki; egy veszni induló vulkánra van építve váruk.

A tatárok tudhaták e munkálatokat, de nem volt módjukban megakadályozni.

Az első héten lebecsátott Mirza Kobul egy fogoly orosz Karvajoffhoz, ki által felszólítá alkudozásokra.

Föltételei elég fenhéjazók és büszkék voltak.

Azt kívánta, hogy ő és társai mind mehessenek szabadon az ostromlott helyből Stambulba, kincseiket és fegyvereiket magukkal vihetvén.

Karvajoff természetesen gúnyos megvetéssel utasítá vissza e kérelmet.

Második héten újra felszólítá a Mirza békülésre. Most már csak pusztá életkegyelmet kért maga és társai számára.

Karvajoff azt izente vissza, hogy adja meg magát életre halálra.

Ismét elmúlt egy hét, az oroszok mindig beljebb hatoltak a sziklába az alaguttal, a Mirza egyre izengetett ki; csak magát, csak családját akarta már megszabadítani; legvégül már csak azt kérte a tábornoktól, hogy legalább unokáját engedje megszabadulni, az ártatlan Szenderelit.

A tábornok egy perczig sem tétovázott. Senki sem szabadul meg onnan, még az ártatlan leány sem; vesszen az is a többivel. Pedig ez a leány a tulajdon gyermeke volt.

Ekkor aztán azt izente neki vissza a Mirza, hogy vigyázzon tehát magára a tábornok, és hadseregeire; mert a következő éjjel meg fogják őt rohanni a tatárok saját táborában s a milyen fegyverrel ő vívott ellenük, olyan fegyverrel sújtanak ők vissza, s a mint ő nem irgalmazott a szelid gyermeknek sem, úgy nem

fognak ők irgalmazni senkinek s betöltik az orosz sereg jajiáltásával a mezrei völgyet, s jól tartják a környék minden fenevadait a moszkó vitézek véres hulláival.

Karvajoff ostoba kérdésnek vette a választ, s nem sokat ügyelt rá.

Megdöbbsenté azonban egy körülmény : a khámok utódának ez izenete után, valahány tatár család volt Marziában, mind összeszedte sátorfáit s kihurczolkodott az erdőbe; nem mertek többé a városban maradni.

A tábornok még sem hitte, hogy valamitől félnie lehessen. Csapatjai mindenütt csatakészen álltak az árkokban, melyek szokatlanul ki voltak száradva ez időben, a hegyi utak szoros átjárásai mindenütt ágyukkal voltak elzárva, szilárd torlaszok választák el a várost a mezrei sziklától, melyek mögött éber lánczolatban volt felállítva a dzsidás lovasság; ember keresztül nem törhet ennyi ellentálló erőn!

Ember nem! De hátha emberinél hatalmasabb erők szállnak le a harciba?

Mindenki kétségbeesett harcra volt készen.

A tatárok ismerve a végveszélyt, mely őket fenyegette, jobbnak tarthaták kirohanni s karddal kezükben esni el, mint az összeomló sziklák közé temetkezni védhetlenül. Ez a kétségbeesett tusa bizonyosan sok vérbe fog kerülni, de végtére is csak az ő vérük lesz az, mely hamarább elfogy.

Ebből a sziklászakból még egyenlő erővel is lehetetlen volna magukat keresztülvágniok, az egész uton a völgy torkolatig több mint husz ágyutelepet kellene elfoglalniok s odaérve

vagy a veszélyes sziklaoldalon egyenkint végig haladniok, vagy rohammal vágatniok a hídnak. Hisz ez mind merő lehetetlenség. Ha Karvajoffnak egyéb hadserege nem volna, mint tüzérjei, még akkor sem menekülhetnének meg a tatárok.

Vagy talán a mély árkokban akarnak előjönni? El vannak azok is foglalva az orosz gyalogságtól, gátok vannak emelve levágott fákból, miknek kifelé fordított gallyai közül a cél-lövészek bizton ellövöldözhetik elleneiket.

Maga Karvajoff a lovassággal az erdők között áll, honnan minden oldalra fordulhat nem remélt veszély idején.

Ez éjjel épen holdtölte volt, az éji rohamra kedvezőtlen idő a tatároknak : az egész vidék olyan fényben úszott, mint déli nappal; egy futó őzet meg lehet látni az erdőben.

Ekkor a mezrevári sziklatetön egymás után három röppentyűt bocsátottak fel a légbe, s hármás kürtszó hallatszott hoszszasan vontatva az éjben.

A jó emberek még be is jelentik, hogy mikor kezdik a rohamot.

A mint a harmadik röppentyű elpattant, Karvajoff tábornok és lovasai valami távoli morajt kezdtek hallani, valami olyszerű zúgó dübörgést, mintha óriási ménlovak s ércszekerek rohannának vashidakon keresztül, s azon pillanatban ijesztő ordítás hangzott fel a hegyárkokból, hol az orosz gyalogság volt elrejtve. Előbb csak a malomerőd előtt, majd a mezrei rom alatt, és az alagutnál, azután mindenütt egyszerre; és e vészkiáltás oly általános volt, mintha valamennyi katonáját egyszerre gyilkolnák ottan, és oly rövid, hogy egy perc-

ben tartott egy helyen, már a másikban husz ölnyre kezdődött újra.

A tábornok nem bírta elképzelni, mi történik ottan, mi történik köröskörül mindenütt, a zavart jajgatást csak egy folytonos ijesztő mennydörgés multa felül, mely siketítő zajjal tört alá a hegyek közül.

Néhány pillanat mulva látta, mint futnak el tűzérei a kiszegzett ágyuktól, a nélkül, hogy egy lövést tennének, mint nyargalnak legbátrabb tisztjei álláspontjaikról megeresztett kantárral, hogy intenek a segítségükre jövőknek, hogy térjenek vissza és ne közelítsenek.

Mi történik itt?

Minő pokoli munkát végzett Mirza Kobul?

Hetek óta mindig magasabbra emelt erős gátakkal zárta el a hegyi folyamot, s most egyszerre elszakíttatá e gátakat, s mintha a tenger szakadt volna a völgyre alá, öt percz alatt az egész lapály viz alá volt merítvé.

Mit használt a seregek száma, mit az ágyuk és tűzaknák az ostromlóknak? Imádkozásra is rövid volt az idő, nem hogy menekülésre.

Mint a Faraó seregeit elnyelő hullám, jött sebesen a harsogó vizár, egyszerre betöltve hat ölnyi mély medrét, melynek száraz fenekén fegyverrel kezükben álltak a megrémült csapatok. Egy perczig futottak, a harmadik perczben ragadta őket magukkal a hullám, összehabarva véres csontjaikat széttépett faderekakkal, s odahengerített szikladarabokkal.

Ah a vizár szilaj vad paripa, egy perczben hátára kapja

lovagját, másiban összegázolja, fehér tajtéksörényébe hiába kapkod a haldokló keze.

A vizroham mindig óriásabb mértékben kezde nőni; a hegykanyarulatnál, hol medre megszűkült, visszatorlott s akkor öt percz alatt öles magasságnyi árral borítá a magasabb helyeket, tulhágott partjain, elönté a várost s odahordá Karvajoff lábai elé, holt összetört vitégeit, kik az iszapos vizforgókban, mint kúszált szemét kavarogtak alá s fel.

Viz alá merült a löpor, a szekereket, mint gyermekek papiros játékait vagdalta a sziklákhoz a vizár. Itt-ott egy menekvő lovas látszott, kivel jó paripája úszott ki a vizből; egyszer aztán valami sziklagödörnél forgót támasztott a viz s elnyelt lovagot és paripát.

Karvajoff nem tudott szólni, nem tudott sírni, nem tudott egy pisztolyt kihuzni, és azzal föbelöni magát. Nem volt eszmélete, nem volt gondolata e përczek alatt.

Törzstisztei végre figyelmeztették, hogy siessen magát megmenteni; mintha nem is hallotta volna a szót. Vagy tán hallotta azt, de oly rettenetesnek tartá azt, hogy nem bírta lelkébe fogadni. Ő meneküljön a mezrevári csikósok elöl, kiknek könyörgését megveté, kiket kigunyolt, kiket a halálnak áldozott. És most ő meneküljön előlök! Inkább a csatában veszzen el!

De itt nincsen csata. Itt csak egy ellenség harczol, és az nagy ur, az nem ád győzelmet senkinek maga felett. Nem is alkuszik, nem ir békepontokat. A hab már a paripák szügyét éri; az emberi akarat még daczolna, de az állat érzi Isten

közellétét s félve, horkolva ágaskodik és fordul vissza lovagjával. Karvajoff akarata ellenére kénytelen elhagyni a mezrevári völgyet s a magaslatokra vonulni.

Az ostromra, a megszállásra gondolni sem lehetett többé; a Mirza nem közönséges ember, a mirza egy daemon, ki nem csak fegyverrel kezében harczol, hanem elemekkel is; tűz, víz és föld az ő szövetségesei e helyen.

Amaz önmegalázó alkudozás, a színlett kétségbeesés vég-határozata, mind csak arra való volt nála, hogy ellenfeleit jobban töreibe csalja.

Hogy szól a zene és a diadalének a mezrevári fokról, midőn Karvajoff tábora töredékei futva hagyják el a völgyet!

Az oroszok távozó csapatjai csak hajnalra érték el a hegy bejáratait, mert a hidat elszaggatá az ár, s a hosszabb utra kellett kerülniök. Egész éjjel tartott a rohanó vizár zúgása a völgy mélyében, reggel felé kezdett el csak csillapodni, elhallgatni.

A mint Karvajoff a sikra kiért, épen akkor jött fel a nap. Borzasztó kép volt az, melyre sugárait veté. Az egész síkság a folyam mentében roppant kövekkel beterítve, miket az erőszakos ár mérföldeken át hengergetve oly gömbölyűre csiszolt, mintha esztergából kerültek volna ki; a felhalmazott kő és iszap között jó vitézek és paripák megcsonkított hullái, egymásra torlasztva, és szétszórva a síkon.

A tábornoknak ott kellett a hullákon átléptetni paripáival s a mint végig ment rajtok, kicsordult a köny szeméből.

Karvajoff Szimferopolba érve serege maradványaival, értesült Menczikoff herczeg vesztése felől az Alma alatt.

Az a szerencse volt rá nézve ebben, hogy félrevonta róla a figyelmet. A szövetséges hadsereg támadása háttérbe szorítá a meséket Mirza Kobul felől.

Szebasztopolban megolvasták Karvajoff jelentését vesztett csatája felől s vállat vonítottak rá. A kormányzó azt az észrevételt tette reá, hogy az érdemes tábornok egygyel szaporította az ezeregy éjszaka meséit. Itt is, mint azokban, tulvilági tündérek jönnek a választott herczegek védelmére, kik lehelletükkel seprik el a hadseregeket.

Ennél jobb mesét is gondolhatott volna ki a tábornok.

Mint Alabin féltitokban kibeszélte, Karvajoff roszt élmezés miatt vesztette el serege két harmadát, a többi mind költemény.

Ez volt a leghihetőbb magyarázat s vizsgálatra már nem maradt idő, mert a szövetséges hadsereg Szebasztopol előtt áll.

Karvajoff végképen kiesett a kegyelemből.

Az inkermani ütközet előtt csak azért folyamadott, hogy mint önkénytes, mint közvitéz harcolhasson az orosz sereg között. Ezt nem lehetett tőle megtagadni. De hadosztályt nem bíztak rá többet, még csak egy káplár allját sem.

Abban az ütközetben úgy harczolt a tábornok, mint illik derék közvitézhez. Tizenkét sebet kapott, mind dicsőséges szuronydöfést, úgy esett el.

Halála használt annyit az orosz nemzetnek, hogy a vesztett ütközet bűnét reá lehetett róni. Azt mondták, hogy ő volt az oka az oroszok vesztésének.

A moszkóknál ez a fizetés. Az élve maradókat a halottakra róják hibáikat; a szilisztriai kudarcz gyalázatát is egy hősileg elesett tábornok sírjára tették emlékkő gyanánt.

Karvajoff helyét Alabin nyerte el. Még sokra viheti dolgát.

Midőn a szövetségesek Eupatoriát erősíteni kezdték, egy dandár tatár lovasság csatlakozott hozzájuk, egy ifju s egy öreg főnöktől vezetve, kik csodákat beszéltek az oroszok ellen viselt harcaikról.

A komoly angol urak hitetlen arczczal hallgaták e tünelményes dolgokat; néha egyet mordultak félrefordított arczczal: humbug! A laestrigonok földén született férfiak beszédét válogatva kell hinni.

A jámbor tatárok azonban harczolni fognak, a mig erejükbe telik: nem nagy jóstehetség kell hozzá kitalálni, hányan maradnak meg közülök a harcz végén? El fognak hullani erre arra. Senki sem törődik ö velök.

A jövődj majd megmutatja, van-e még számukra élet a világon?

Tán ki fognak pusztulni egészen a kis paradicsomból, melyet ök természetalkotta várnak (Krim) neveztek el, s akkor mint egy elszigetelt sírhalom álland, a világ minden fajaitól örzött félszigeten, a mezrevári magány, mint olyan sírhalom, melyből olykor előjönnek a halottak: idegen, ismeretlen alakok, kiknek nyelvét, baját, szomorúságát nem érti senki.

Talán még azután is örülni fognak azon a kis helyen :
talán még azután is fognak uralkodásról álmodni : — talán
még azután is büszkén fogják mondani egymás közt, hogy az a
föld még az ő nemzetük földje, melyet hódító meg nem tapodott,
melynek még Tatárország a neve — egyik bükkfától a másikig?
. . . s a csikósok, a gulyások fogják egymást Mirzának, Khámnak,
Kalga-szultánnak nevezni, a miről senkinek másnak nem szük-
ség tudni semmit . . . .

A BASI-BOZUK.

Boldog Biledulgherid pálmaszilva fája alatt heverészett Khaleb Rizlán, a híres heverő.

Azért nevezték híres heverőnek, mert hét számra el tudott feküdni a jó puha homokban, feje alá téve vizes tömlőjét s addig fel nem kelt onnan, a míg abban tartott.

Bevette magát egy csoport pálmaszilva árnyéka alá : a szilvapálma áldott egy fa, rajta terem az egész lakosság esztendei eledele, kenyere, gyümölcse, vaja és méze. Hanem azért Khaleb Rizlán restelt felállni helyéből, vagy egy kicsinyt odább csuszni, hogy az áldott gyümölcsök közül, mik tőle távolabb heverésztek, egyet felemeljen, hanem ha odaesett épen a helyébe a fáról, s megüté őt, jelentvén : „ime Khaleb Rizlán, fogjál és egyél“, más különben ott éhezett a derék férfiú a bőségnek közepette s még azt is megvárta, hogy elmuljék egy egész nap, miután utolsó csepp vizét kiitta, s egész éjszaka nem tudván aludni a szomszág miatt, nem hogy vizért ment volna a forrásra, hanem reggelig imádkozott, hogy tegyen a próféta érte csudát s töltesse meg az ő angyalaival azt az üres tömlőt azzal

a tejédességü nedvvel, a mi a Tubafa szent gyökereiből folyik. Csak akkor kelt fel azután, mikor látta, hogy valójában a próféta angyalai most más dolgokkal vannak elfoglalva.

Csupán azt a különbséget tartotta meg, hogy nappal hason feküdt, állát két tenyerébe téve, s bámulá az Isten-alkotta porszemeket, mily csudálatosak azok és milyen egyformák; oh boldog választott népei Allahnak, kik azon földön laknak, melyen minden porszem nyolczszegeletüre van faragva és szemenkint ragyog, mint a kristály. Éjszaka pedig megfordult és hanyatt feküdt s gyönyörködék a csillagokban, melyek nem oly restek, mint ő, mert egy éjszaka beutazzák az egész világot, egyik végétől a másikig.

Hanem Allah nagy és hatalmas. Van neki szüksége olyan lényekre, melyek sebesen repülnek, és viszont másokra, melyek veszteg nyugszanak, és mindketten az ő nevét dicsérik. Khaleb Rizlán számította magát ez utóbbiak közé.

Egy napon jöttek hozzá ismerői, és mondák neki : „Khaleb Rizlán, feleséged haldoklik, téged ohajtana még egyszer látni.“

Rizlán meg sem mozdítá állát tenyeréről.

— Mondjátok meg neki, hogy ha igaz hűséges nő volt, meg fog látni a paradicsomban, a hol mind a ketten olyan fiatalok leszünk ismét, mint voltunk menyegzőnk napján; mi szükség neki engem addig látni?

Másnap ismét eljöttek hozzá ismerői és mondták :

— Khaleb Rizlán, feleséged meghalt, el is temettük, ki itatja már most meg a tevédet?

— Bocsássátok el köteléről, felelt Rizlán, majd föltalálja ő

a forrást magának s ha igaz állat, visszatalál ismét jászolóhoz; ha pedig nem igaz állat, akkor minek vesződjem én a háladalannal?

Harmadnap megint új hirrel jöttek a szomszédok a heverőhöz.

— Meghalt az egyiptomi alkirály, nagy fényes temetése lesz, pénzt fognak a szegény emberek közé szórni, nem jösz-e oda el velünk?

Khaleb Rizlán elébb kinyujtózta magát, azután megigérte, hogy majd imádkozik az alkirály lelkéért, hogy könnyű legyen az, midőn az alsiráth hidján átcsuszamlik; de helyéből meg nem mozdul érte.

Negyed nap azt mondák Khaleb Rizlának a szomszédok:

— Kelj gyorsan Khaleb, jön a Szamum, az irtózatos vihar. Minden állat menekül a pusztáról, jaj annak, a kit kívül talál. Siess hajlék alá.

Khaleb egy kissé gondolkozott, azután megnyugtató őket.

— Majd a fejemre teritem szőnyegemet s arczom elrejttem a homokba, nem esik bennem semmi kár.

Két napig azután nem beszéltek hozzá a szomszédok, de beszélt az irtózatos vihar, mely égető homokkal besírolta egészen. Khalebnek nagy ürügye volt rá, hogy meg ne mozduljon két napig.

Még tán heted nap is ott aludt volna abban a csendes sírban, ha oda nem jönnek hozzá a szomszédok s a hol a domborulásról látták, hogy ott fekszik, el nem kezdenek beszélni hozzá.

— Élsz-e még Khaleb Rizlán, te hétszer heverő, te föld rozsdája te; mert ha még élsz és meg nem haltál, kelj föl és rázkódjál meg! jönnek a hitetlenek Sztambul ellen, le akarják verni a félholdat a mecsetek-tetejéről! . . . .

. . . . De hátha valóban halva lett volna Rizlán valóságos sírban, nem ugrott volna-e fel ezekre a szókra? nem rántotta volna-e ki handzsárját, s nem rohant volna-e neki minden élő lénynek, a kit elől utól talál, veszedelmesen szabdalva maga körül fegyverével?

A szomszédoknak munkába került megértetni vele, hogy a hitetlen ellenség sem a levegőben nincsen, sem azokban a fákbán, miknek Khaleb Rizlán neki rohant, hanem nagyon háromszáz tevejárta mérföldre attól a szilvástól, melyben ők most beszélgetnek.

— Tehát menni kell ellene rögtön, menni kell éjjel és nappal, a mig csak oda nem érünk, a kinek lova van : lóháton, a kinek nincs : gyalog sorban. Én is megyek gyalog, viszem magam a zászlót.

Régi, kopott, szakadozott, kopjás zászlók voltak lerakva a mecsetben, miket a muzulmánok még a mameluk lázadás óta rejtegettek ottan, azokat előhozták a buzgó harcosok, jutott belőlük egy Khaleb Rizlánnak is, azt ő azután le sem tette a kezéből három napig, hanem nyargalt vele egyik falutól a másikig, fellármázott minden lelket, kifogta a lovakat az ekéből, felültette rájuk a fegyverfogható embereket, segített köszörülni kést, kardot minden embernek, s a piac közepén, a bazárok előtt beszélt, lármázott, mint egy örült, kinek az esze meg-

tetszett a prófétának, hogy elvegye tőle; belerekedt, de bele nem fáradt a lázadásba, míg egy nagy zagyva csoportot össze nem terelt maga körül, kik vetekedtek a dühben és elkeseredésben s azokat vitte magával Sztambul felé, vitte arra a nagy utra, melyet lóháton és könnyű szerrel is egy hónapig tart megjárni, hát még gyalog és nehéz fegyverzettel.

A dühöngő csoport faluról falura növekedett; vén, elaggott férfiak, kik fehér szakállukat öveikbe köték, ballagtak karcsu gyermekek mellett, kiknek karja még alig birta emelni a kardot; egy-egy merész apa puskája végére akasztotta a gyékényszatyrot, melyben kis gyermeke aludt, hadd tanulja meg az is jó korán minő hangja van az ágyunak; izmos meztelen karu földészek, öszvérhajcsárok lóggatták meztelen lábaikat kétfelé öszvéreikről, szurtos dervisek lóstattak a felvert porban, hosszú kantusaik végét karjaikra vetve; kik közt fényes, czafrangos lovagok ügettek nemes arab paripákon jó egyetértésben. A mindenféle alakú ruházat keverékét segíté tarkítani a soknemű fegyverzet: itt szuronyos puskák, kovás sárkányokkal: jó eszközök ütni — régi idők, kereszties háborúk emlékei, hosszúnyelű dárdák csüngő czafrangokkal, sarló alakú kardok, jó széles handzsárok az övön keresztülszurva, gerezdes buzogányok és kétélű balták; némelyik annyi fegyvert visz magával, mintha ellenségeinek is akarna juttatni belőlük; más meg egyszerűbbnek találta egy nagy szeget keresztülitni egy furkós boton, vagy egy jó öreg kést dugni az övébe, úgy menni a harcza.

E vihargyűjtötte csoport között tiget erősen Khaleb Rizlán, termete alig öt láb magas, ruházatja azt is kevés elfedezni, valamelyik darabjából öltönyének nyilván turbánt csinált, mert az meg több az elégnél.

Hanem azért e legkisebb férfiú vállalai emelik a zászlót; ez a sovány, vézna alak szinte összetörni látszik a nagy súlyos lobogó terhe alatt, melyet nyilván nagyobb férfi markába szabtak. De nem kell öt félteni. A vékony, sovány termet óriások erejével bír most s a világ minden kincseért oda nem adná másnak csak egy órára is azt a nehéz zászlót; ölébe veszi, mikor ebédel; — pedig nem sokból áll az, egy zsák pálmaszilva egész úti készülete; — s maga mellé fekteti, mikor aludni megy.

Husz napig utazott a harcos tömkeleg; az első tíz napon folyvást nőtt a száma, a másik tíz napon pedig hasonló arányban apadt; betegen nyomorultul elmaradozott itt-amott, egyesével, párosával a lelkesült népnek fele, ott az utfélen elvándorolt, elhalt, a többiek mentek odább.

Huszad napra megérkezének Sztambulba. Khaleb Rizlán arcza ragyogott az örömtől, midőn nehéz zászlója alatt a padisáhok szent városát érinték lábai. Levetette volna saruit e szent helyen, ha azok még az úton le nem szakadtak volna lábairól; de megcsókolá azt százszor, arczczal levette magát a földre, melyet a gonosz gyaurok még akkor nem macadamizáltak.

De hát mi ő neki Sztambul, és mi ő Sztambulnak, hogy úgy örül annak láthatásán? Talán ezek a paloták ő reá vár-

nak? talán nagy hivatalra idéztetett ide, vagy szerencsését keresni jött bele?

Nincs ő neki semmije Sztambulban, nincs ő neki joga egyébehez, mint a próféta zöld zászlajához, annak a csókjához, annak a láthatásához; ezt kívánja ő és egyebet semmit.

És a többiek is, a kik vele jöttek, nem kívánnak egyebet.

Mikor a próféta zászlaját kítüzik a szerály kapuja fölé, bármely részében legyen a világnak az igazi muzulmán, oda-sereglik hozzá, s megy utána, a hova az vezeti, és meghal és boldog.

A szent hit harcosai megismerték a világhírű szerályt aranyos kúpfödeleiről s oda tartottak hozzá. Ott leültek a khor-khori szökökút előtt, megmosva arcaikat abban s várták a Mir Aálem megjelenését pihent lélekkel.

Sokáig várhattak, míg valaki hozzájuk szólt: s nagy fejcsóváltatva nézték, mint járnak a tisztátalan gyaurok a szerály kapuin ki s be, a honnan ők ki vannak zárva.

Ekkor egy csomó softi elegyedett közzéjük; fiatal alkorán tudósok, kik egyenkint összeölelgették a derék harcosokat s tudatták velük, hogy itt hiába várnak; senki sem fog velük beszélni, hanem ők majd elvezetik valamennyit a harczok miniszteréhez, azzal beszéljenek rendén.

A csoport felkerekedett s ment a harczok miniszteréhez.

Ez a hiteszegett férfit épen akkor a boritalban gyönyörködött, nem is szokott napjában négyszer mosdani, sem a mecsetekbe nem jár; minél fogva nem lehet csodálkozni, ha Khaleb Rizlának és a többi egybekavarodott hadfiaknak azt felelte,

hogy a próféta zászlaját ezuttal látni nem fogják, mert most nem arról van a szó, hogy minden keresztyént, a kit elől utól találnak, meg kell ölni; hanem ha olyan nagy kedvük van verekedni, épen most indul egy csapat fegyveres férfi a Duna mellékére Omér basához, az majd megmondja, hogy kit üszenek?

A jámbor harcosokat azután körül sem hagyták többet nézni Sztambulban, hanem két zászlóalj rendes, sarkonforgó redif közé zárva, elszállíták Viddinig, még csak el sem széledhettek tetszésük szerint az uton.

Odaérkezve Viddinbe, bemutaták őket a musirnak, a ki épen akkor rossz kedvében volt.

Enni valót kért hadserege számára s a helyett kenyérfogyasztókat kapott.

Hidegen, haragosan kérdezé a mindenütt előretolakodó Khaleb Rizlántól.

— Honnan jöttök?

— Kiki a maga tüzhelye mellől : felelt Rizlán büszke szóval. Onnan jövünk mindnyájan, a hol jó dolgunk volt, és boldogságban éltünk, onnan jöttünk ide.

— No hát kár volt ott nem maradnotok, mert itt semmi szükség reátok.

— Köszöntünk musír : mi nem jöttünk ide rizskásádat fogyasztani, ne is féljmeztelen tagjainkra nézni, nem kérünk tőled ruházatot; mi csak ellenségért jöttünk, s ha engeded, ha nem engeded, verekedni fogunk a moszkókkal.

A musir vállat vonított s azt mondá hangosan a mellette állóknak.

— Valóságos „basi-bozuk“ (őrült fejű).

Rajtuk maradt a „basi-bozuk“.

Még az nap átkergették őket Kalafátba, meg volt nekik hagyva, hogy rabolni nem szabad, koldulni nem illik, zsoldot pedig nem kapnak.

Khaleb Rizlán szomorúan gondolt a vendégszeretetlen kalafáti fűzfák között a boldog Biledulgherid szilvatermő pálmáira, miknek gyümölcseért olykor lehajolni is restelt, felmenne most érte még a fatetejébe is, de a gyaurok fáit megátkozta az Isten, azokon csak levél terem.

Egy derék idegen bég azonban megszánta őket, s a mint ott látta az egész kopott sereget egymás mellett szomorkodni, felszólítá őket, hogy csatlakozzanak hozzá; portyázni mennek ellenség földére, majd ott kapnak tán valamit.

Csak egy intés kellett a zavart fejűeknek; hiszen ezért jöttek ők oly messze földről, még a kengyelét is megcsókolták a jó derék bégnek, hogy magával vitte őket.

Kinek puska, kinek dárda a vállán, ki lovon, ki gyalog ballagtak a basi-bozokok, átmentek vizen és erdön; egyszerre két oldalról elötörnek az ellenség lovasai s körülfogják a bég csapatját.

A jó török huszárok, vezérükkel élükön nekivágtak az ellenség gyöngébb oldalának s keresztültörték magukat rajta; a rendetlen basi-bozuk had ott maradt csatába keveredve. Nem hajtottak semmi szóra; a bég hiába kiáltozott nekik, hogy ezt

tegyék, vagy azt; hogy négyszöget, vagy hármast formáljanak, lépcsőzetben hátráljanak; nem hallgatták, nem értették semmi szavát; dühödten verekedtek ellenfeleikkel; a bég utoljára is kénytelen volt őket ott hagyni s haza menekülni a kalafáti sánczok közé: tudatván a vezérrel a kémjárat eredményét s hogy a jámbor basi-bozokok aligha ott nem vesztek egy lábíg.

Hát a mint késő este takarodót vernek, kik jönnek elő a kalarasi halmok felől? a bohó basi-bozokok. Nem hogy ők vesztek volna ott, de még ők fogtak el husz kozákot, a többi örült annak, a mit nem kapott s odább állt.

Az elfogott lovakon ülve, úgy hajták büszkén maguk előtt foglyaikat a táborig s odaküldték őket ajándékba a musirnak, a ki olyan lenézve bánt velök, a ki nem akart felőlük semmit tudni.

A musir rögtön főzetett számukra piláfot s megvendégelé őket, s meghagyá, hogy a basi-bozokoknak ezentúl éhezni nem szabad.

E naptól fogva soha sem hagyta ki őket vállalataiból a bég. Khaleb Rizlán és zavart fejűi minden vakmerő vállalatnál vele voltak; a legmerészebb kalandokat ő róluk beszélte a hír s ismerte a táborban minden jóra való ember Khalebet; azt a rongyos lovagot, a kinek minden tagjából hiányzik egy darab, egy-egy kezén csak három négy ujj, a pofája összeszabdálva, összeharapdálva, már szakáll is csak az egyik felén van. Ruhája is erre arra lógg le róla, de hiába is adnak rá jobbat, mert a legközelebbi alkalommal megint úgy összetépeti magát.

mintha sasokkal enyelgett volna, s világért fel nem varratna egy szakadást is a csaták emlékéből; ugy szép ő is, mint a sok ütközetben járt zászló — rongyosan.

A csetátyei ütközetben úszott igazán kedvteléseit közt a bakarasznyi basi-bozúk. Előbb ágyuval lövöldöztek egymásra az emberek, azután puskával közelebről: ez még mind nem tetszett neki; később szuronyra jött a sor, ez már valamivel többet ér; de csak akkor áll az igazi harcz, mikor már a szuronyt is elvetette az ember, s egyik kezével megragadja ellenfele torkát, a másikkal szívébe üti a kést, mikor nem néz sem előre, sem hátra, hanem döf, vág maga körül s mindenütt elevent talál, mikor nem törődik azzal, mijét ütik, hol fogták meg, hanem csak azon törekszik, hogy kettőt tüssön, kettőt szúrjon máson, addig míg más ő rajta egyet. Hórihorgas muszka óriások teperték a földre Khalebét, de mire fölkelt, még is a muszka volt halva; lovakkal elgázolták a földön, föl sem vette, nem fájt neki semmi, s a mit megfogott, azt el nem eresztette élve.

Ebben a kis ütközetben maguk a basi-bozúkok száz orosz-nál többet leöldöstek s ennek a bizonyosságára csata után Khaleb Rizlán leszeldelé a megölt ellenség füleit s egy hosszú zsinigre kötve, ugy akasztá azt nyakába, mint valami drága lánczot, ugy lépett a musir elé; ajándékba adván neki azt a drága ékességet, száz megölt muszka füléből.

A musir pedig ugyanannyi botot veretett a basi-bozúk talpára, tudtára adván eképen, hogy ez nem illik katonához, ellensége holttestét szabadalni; vágja addig, a mig él; a halottnak hagyjon békét.

A basi-bozuk átlátta, hogy a musirnak igaza van, s azután még jobban ragaszkodott hozzá.

Hanem a táborban sok galibát okozott a derék férfiú; ő otthon is basi-bozuk volt : minden új rendeletre duzzogott, nem lehetett vele parancsolni, a mit fejébe vett, azt keresztülvitte, s nem egyszer hozta parancsnokait azon helyzetbe, hogy nekik kellett engedniök.

Egy ízben diadalmas előhaladás közepett egyszerre megállítá seregeit a musir; senki sem foghatta meg, miért nem üldözi a futó ellenséget. Sok ember sok véleményt ad : végre azt találták ki a török katonák, hogy a musir parancsot kapott a padisah minisztereitől, hogy ne üldözze az ellenséget; azokat viszont a frankok, a gyaurok, az idegenek vesztegették meg, kik nem akarják, hogy a muzulmán nép saját erejétől megverje a moszkót, mert mind egyet értenek vele.

Pár nap múlva ismét jött a rendelet, hogy a seregek vonuljanak vissza.

Itt már nyílt zúgolódás kezdett támadni a táborban, áru-lást emlegettek a katonák, s a mint a város piacán keresztül lovagolt a musir : egyszer csak utját állja Khaleb Rizlán s megragadva paripája zabláját, kényszeríti, hogy hallgassa meg, a mit beszél.

— Nem arra musir, hanem előre jőjj! A te kezekben van a próféta országa; átok reád, hogy ha elejted azt. Előtted a dicsőség, hátad mögött a gyalázat, és te hátrafelé mégy-e? Hogyha előre törsz, nincs oly muzulmán; a ki vérét ki ne ontsa érted; ha visszafelé mégy, nincs olyan, a ki le ne köpjön. Ragadd ki

kardodat, ne tétovázz soká, reszket az ellenség már neved előtt is, s hogyha árulók ülnek hátad mögött a padisah trónjának zsámolyán, szemeddel ints egyet és egy sem fog ottan ülni, hanem ülsz te minden ozman nemzetek fölött, a hogy megérdemelted.

A musir megveregeté a jó vitéz homlokát s azt mondá neki, hogy csak menjen a maga dolgára, a minek meg kell történni, az már mind rég meg van írva a Thóra hét könyvében, nincs embernek miért bele szólni.

A basi-bozuk azonban nem érte be e válaszszal, hanem kiment a táborba, s elkezdé lázítani a harczosokat, úgy hogy egyszer a vezér azt hallja, miszerint a katonák komolyan csoportosodnak, s azt kezdék hangoztatni, hogy le a miniszterekkel! éljen a musir.

Ez gonosz lázadássá fajulhatott volna el. A musir rögtön kiküldé altiszteit s beparancsolá a basi-bozukokat maga elé.

Már ekkor nem voltak többen nyolczvannál. A többi elvégzé, a miért jött : elhullott a harczban; ezek is tépett vitézek voltak már.

Előttük állt legelöl Khaleb Rizlán, most is görnyedve a nehéz zászló nyele alatt, melyről a lobogót úgy lelövöldözték már, hogy csak egy foszlány fityegett még rajta.

— Álljatok rendbe, mondának nekik a musir altisztjei. Nem volt ez kivihető, még csak azt sem tették meg, hogy a lovasok külön váltak volna a gyalogoktól. Ez természetes. Jó barátok, ismerősök szeretnek egymás mellett lenni, beszélgetni;

arról pedig nem tehetnek, hogy az egyiknek van lova, a másiknak meg nincs.

Ekkor megjelent a musir egyedül az udvar felőli erkélyen s komoly, elhatározott hangon felszólítja őket :

— Akartok-e rendes csapatná alakulni s magatokat a tábori fegyelemnek alávetni?

— Mi azért jöttünk, hogy harcoljunk, nem hogy leczkét tanuljunk, musir. Viszónza Khaleb Rizlán merészen s a többiek azt mondák, hogy „ugy van!”

Ekkor mást kérdezett tőlük a musir.

Akartok-e visszatérni hazátokba, és elhagyni ezt a földet békeséggel?

— Ne mond azt, musir! Mi azért jöttünk el, hogy harcoljunk, míg Muhamed hite veszélyben van; és a míg háboru van, vissza nem térünk tüzhelyeinkhez.

A musir arcza egészen elsötétült, csaknem könyörgő hangon kérde tőlük harmadszor, — utolszor :

— Akartok-e másutt harcolni? Albaniában a lázzadó görögök ellen; avagy Anadoliban vitéz hadseregünk között? akartok-e helyőrségül maradni Szilizztriában vagy Rustsukban, vagy akármely dunaparti várásban?

— Mi egyedül veled és melletted akarunk harcolni és nem távozunk innen sehova.

A musir kivonta kendőjét öve mellől s egyet intett vele; azon pillanatban két belső kapuja megnyílt a kaszárnyának, s nyolcz ágyu egyszerre odalött kartácsal az udvar közepére.

Azután ismét becsukódtak a kapuk.

Az udvar közepén csak egy nagy véres halom látszott, mely még vonaglott, mely még hörgött néhány perczig.

De valamennyi közül kilátszott még egy kéz, mely feltartá a harczrongyolta zászlót s kihallatszott egy kiáltás : „éljen a musir!“

A musir pedig szemeit törle azzal a fehér kendővel.

— Szegény jó fiuk! — Csak olyan örültek ne lettek volna.

A GYERKŐCZ.

— Képes-e ön kiszívni egy valódi portorico szivart, fiatal barátom? Merhetem önt egygyel megkinálni? Nem olyan szelid biz ez, mint a dajka teje s egy kicsinyt föleszi a száját; de gyermekkoromban én is így próbáltam.

— Köszönöm a szivart; dohány füstöt bámulni még nem tanultam; de a kilőtt pisztoly füstjébe nézni igen, s ha ezt ajánlják, azt elfogadom.

— Lelkemre! ez a fiu fogakkal jött a világra! . . . .

. . . . .

Ez a rövid szóváltás a Szebasztopol előtti angol táborban történt, több szórakozás végett összegyült tiszt társaságában, kik egy szép novemberi nap délutánját arra használták, hogy a vizárkokban felszedett hetes sarat kissé leverjék magukról, s megtudják, hogy milyen sebesen halad a világ hátrafelé, azalatt míg ők nagy fáradsággal haladnak előre

A megszólító egy élte javában levő katona volt, Egerton ezredes, hajdan sipoy vezér Kelet-Indiában, egy magas, roppant termetű férfi, a kinek csak azért kellett gyalog járni, mert ló

nem termett alája; minden öltöny csaknem szétfeszül rajta, s vállalai oly szélesek, mint Atlaszé, ki a világot hordja rajtuk. Kemény vonásai sötétek a naptul s veresek a hidegtül, de még sötétebb és veresebb azokon a dacz és büszkeség, mely minden mozdulatát bélyegzi, s könnyen kötekedő elbizottságnak is volna nevezhető.

Az pedig a ki visszafelelt, egy fiatal, csaknem gyermekded katona; tisztí vállrózsával és kardrojtjal; s a legszelidebb tej és rózsa-arczczal, nyájas kék szemekkel; kinek még nyakken-dője is úgy áll, mintha édes anyja kötötte volna azt meg gyöngéd gondoskodó kézzel; s mintha látná az ember ez arczon azt a gyöngé csókot, a mely azt tetszik mondani: „gyermekem éltedre vigyázz; gyermekem, anyádra gondolj, gyermekem meg ne halj!”

Épen jókor jött a gyerkőcz! épen javában dühöngtek a régi próbált katonák, a viharban edzett vitézek, hogy kormányuk satnya ifjoneczokat küldöz közéjük tiszt-társakul, kiknek egyéb érdemük sincs rangjaikra, mint a tisztí patens, melyet pénzen vettek, a midön épen odavetődött ez ifju arcz, ki mint látszék, csak most érkezhett, mert egyenruhája még egészen tiszta volt, és inggalléra fehér.

— Ez a kölyök tetszik nekem; szólt Egerton ezredes, midön az ifjonecz kipirult arczczal odább ment. Meglássátok, nagyon hamar öreg ember lesz belőle.

— Hogy érted azt? kérdé tőle egy másik tiszt.

— Értem öreg ember alatt azt, a ki közel van a halálhoz. A ficzkó azok közül valónak látszik, a kik azért jönnek há-

boruba, hogy a legelső ostoba golyót, mely emberét keresi, elkapják.

— Ne féltsd tőle; vigasztalá egy hórihorgas irlandi tüzértiszt. Majd megszeliidül, ha egy granátot hall a feje fölött elfütyülni, egy ilyen tüzes bibiczet, a mi a levegőben sipolva keresi a fészket, a hova leszálljon, s ha egy pár bombát hallott szét-pattani, visszakérezkedik nagyhamar édes anyjához.

— Annyi sem kell neki, vágott közbe egy utászsászádos, kinek mindenféle színü volt már a kabátja a soknemü sártól. Álljon ki csak egy éjszakát a futóárkokban, mint előörsi tiszt; majd mikor térdig belefagy a sárba, s az ázott ruha crystalizálódik rajta, mintha czukorral volna kandirozva, tudom sírva emlegeti az öregtáti kandallóját.

— Már most képzeljen magának az ember egy ilyen gyereket az ütközetben, szólt egy sebhelyes lovas tiszt mind ezekhez; — a hol ember ember ellen kell küzdeni, a hol szuronydöféseket és kardcsapásokat osztogatnak, mi lesz ott egy ilyen tacsakóból, a ki most szökött meg a tanár skutikája elöl?

— De ki fogja meg szegényt, ha egy olyan zivatar kerekedik, mint a minapi volt; tréfálózék a tábor legvigabb vitéze, Brownie; — szegény kis fiut elkapja a szél s a tengerbe viszi, ha meg nem kötteti magát valami ágyuhoz . . . . .

A tiszték még azután sokáig tréfálóztak egymás között a fiatal vitéz felett s mindnyájan abban egyeztek meg, hogy majd elvárják, meddig állja ki a sarat? Az első héten kétségtelenül benyújtja elbocsáttatását, vagy futárnak küldeti magát haza

lord Raglan időjárás tudósításaival, vagy leghizelgőbb esetben, mint marodeur jut Balaklavába, a derék miss Nightinghale ápoló kezei közé.

* * *

Rút, gyalázatos éjszaka következett e napra, az eső szakadt egész hajnalig, hajnalban azután neki kerekedett egy hideg északnyugati szél, mely keresztül-kasul járta a sziveket és köpenyegeket, s reggelre csonttá fagyott minden sár; a derék katonák pedig a vizárkokban, kiket tiz óra hosszat lucsokká áztatott az ónas eső, olyan szép ragyogó mázt kaptak felöltönyeikre jégből, mintha csakugyan csukorral volnának candi-rozva. A köpönyöget nem facsarni, hanem törni lehetett, s a kinek csizma volt a lábán, annak olyan volt a lába, mint az elefánté a ráfagyott sártól.

— God bless us! dörmögé magában az irlandi tűzértiszt, sarujait ütögetve egymáshoz. Most szeretném csak, ha a pater itt volna s beszélne valamit a pokolról; az is adna valami meleget. Csak legalább fűteni lehetne!

Ezt a fűtés szót ágyuira érthette; a jó keresztyén! maga fázik és mégis ellenségeinek akar fűteni.

— Valjon mi lehetett a tacskeből? mormogá unalmában. No az, tudom, hogy belefagyott a sárba, úgy kell kiolvasztani belőle. Ezóta nyilván a beteg rovásra iratta magát. Szegény fiucska, nem tudom huzott-e valamit az orrára? Sajnálom, ha az orra megveresednék, vagy éppen lefagyna.

Reggelfelé elkezdtek az ambulanceok sorba szedni az

éjszaka megbetegült katonákat a viárkokban. Ez igazán gonosz éj volt : egyik szekér a másikat érte. Cholera, hagymáz és tüdőlob tizedelte meg a katonákat; a kinek csak keze lába fagyott el, az még ott maradhatott bátran.

— Valjon szegény kis suhancznak ki főzött ma theát, ha a gyomra megfájdult? tünődék magában tréfásan a tűzér, a mint a számos beteghordó szekeret végig nézte. Ha tudná ezt az édes mama otthon!

Nem soká kellett azonban tünődnie aggodalmi tárgya felett, mert az nagy bámulatára saját maga jött eléje, még pedig tulajdon lábain; arcjai igaz, hogy pirosak voltak a hidegtől, de orra épen nem volt lefagyva, sőt még csak shawl sem volt tekerve nyaka körül, hanem a tegnapi könnyű nyakkendő volt rajta csokorra kötve, mely kétfelé engedte válni ingelejét, úgy hogy fedetlen melle egészen kilátszott rajta. Különben semmi változás sem látszott az urfin, a patent sáron kívül, melyet Balaklava et comp. ingyen liferál a szebasztopoli összes tábornak.

— Egerton ezredes kéreti önt magához : szólt az ifju tiszt a tűzér parancsnokhoz, tiszta csengő hangon.

Valóban, még csak el sem volt rekedve.

— Ön a viárkokban tölté az éjet? kérdé csodálkozva a tűzértiszt.

— Ott.

— Önöknél nem esett az eső?

— Esett.

— Hát a szél fúj-e?

— Fújt.

— Nem találja ön, hogy hideg van?

— Nem.

— Talán mégis jól tenné, ha ingelejét összegombolná.

— Szükségtelen.

A két dalia ezalatt haladt egymás mellett, a fiatal hadnagy látható könnyűséggel, mely ruganyos léptein, szabad lejtésén észrevehető volt; a tüzér pedig azzal a nehézkes czammogással, a mivel szokott az ember télen nagy botosokban, hosszú köpönyegben, kiállott lábakkal járni.

A tüzér csak azért is beszédet kívánt kezdeni, hogy társa ne járjon olyan sebesen.

— Uram! Ön igazán nem fázik?

A fiatal tiszt mosolygott. Olyan jól illett piros gyermekded orczáihoz ez a mosolygás.

— Legkevésbé sem. Ez még nagyon szelíd időjárás.

— Köszönöm; mit nevez ön akkor kemény időnek?

— A milyen például Uj-Seeland, és a Behring öböl tájékán szokott lenni.

— Volt ön ott?

— Igen: a múlt évben, a Franklint kereső expedícióval, mint önkénytes.

Ez már magasabb véleményt adott az ifjoncz felől. A ki azon utat önkénytesen megtette, az tul van a jégpróbán. Annyit meg kellett neki engedni, hogy a hideget kiállja. No de még ettől a tulajdonságtól nagyon messze van a jó katonáig. Ahoz még személyes bátorság, testi erő, ügyesség, hideg vér és több

efféle szükséges. A tüzér elhallgatott s vigasztalta magát azzal, hogy ennyi kelléket még sem szerez valaki tizenhat éves korában.

Nem sokára odaértek Egerton ezredeshez, ki a viárkok mögött göröngyökből alkotott barlangban ült több közelből való tiszttel s azt a napi parancsot közölte velök, hogy miután épen most érkeztek jó füstölt cervelat kolbászhai, azokat öneki hevenyében siessenek elkölteni, obligat rostopsin és arak-kortyocskák mellett.

A parancs egész készséggel lön végrehajtva, a fiatal tiszteske kivételéig, ki azt állítá, hogy ő napjában csak egyszer szokott enni, akkor is csak vizet iszik.

Képzeltetni azt az óriás kacszajt, a mi e szavait kísérte.

— Teringettét, ifju ember! ugy önt el fogja fűjni a szél! tréfálózék az egyik tiszt.

— A nem evett és nem ivott katona rosz katona, monda a másik.

Egerton maga is híjába tett neki különbféle toasztokra ajánlatokat, a hogy szokták fiatal embereket az ivásra rávenni; hogy igyék a házi gazdáért, igyék Szebasztopol bevételeért, igyék a legkecsesebb királynőért.

— Igyék hát ön a szeretőjeért! kiálta végre az ezredes, unszolva a tele pohárral.

Az ifju még jobban elpirult.

— Nincs szeretöm.

— Szép azt eltagadni, de a nyitott ingelő elárulja, hogy ott valamit visel. Nos? nem valami zsinor látszik ott ki, a min

valami medaillon csügg, a miben ismét valami szép arczkép van rejtve : vagy csak nem visel ön amuletet a nyakában, mint az oroszok és francziák ?

Az ifju tiszt habozni látszott feleletében.

— Semmi kitérés! riadt rá az ezredes. Egyenes válasz. Arczkép vagy nem arczkép ?

— Igen. Arczkép. Válaszolt az ifju. Anyám arczképe.

Mindenki megilletődött. Milyen gyermek! még sem inni sem szivarozni nem tud, s nők közül csak az anyát szereti még, s már ide jött férfi-sorban verekedni. Még nem is tudja mi az élet? s már eljött megtudni, mi a halál.

Azután békét hagytak neki s nem kínálták többet semmivel. Az érzékenyebbek már nem haragudtak rá, hanem sajnálták; és sajnálatból szidták a kormányt, hogy minek enged ilyen gyermekeket a mészárszékre jönni.

* * *

Három nap és éjjel nem lehetett a viárkokban levő sorzredeket felváltani. Az angol sereg minden része ugy el volt foglalva minden ponton, hogy senki sem pihenhetett három nap; kivéve azokat, a kik kidültek a sorból holtan vagy betegen.

Harmadnap anyyi könnyebbségük volt, hogy fele az őrcsapatoknak talpon maradt; az alatt, mig a másik fele lefeküdt.

Lefekünni! Mindazon jók között, miket a természet édes anyai keze az emberrel éreztet, ez a legkedvesebb eszme. Elhagyni ezt a bizonytalan állást, melynek csak az a czélja, hogy a fejet büszkén magasra tartsa, átengedni a testet a maga von-

zalmának a föld felé, s nem viselni gondját egymás segítségére bizott tagjainknak. Gondolj reá, te ki olvasod e sorokat ruganyos ágyadon fekve, enyhe takaród alatt, könnyü éji öltönyben, takart lámpa világánál, hogy egészen más dolog az : lefekünni a fagyos iszapba, átázott nehéz öltözetben, a hideg télszaki szél dühödt ordítása mellett, a fáradt fejet lehajtani egy darab köre, mely a sánczépítésből fennmaradt, és azután hallgatni a bombák füttyölését, a granát rekedt bűgását, s fel-felébredni egy szétpattanó bomba csatajára, a riadót verő dob pörgésére, az éji cseltámadások nyugtalanító zajára : néhány pillanatig hallgatni, hol ölt meg a bomba valakit a szomszédok közül? huzódik-e közelebb a riadó? s azután újra kezdeni ismét : „Miatyánk, ki vagy a mennyekben“ egyik kéz a sziven, a másik a kardon újra elalunni a távozó dob robaja mellett és álmodni csendes kandallós szobáról, a hol gyermekek, leánykák ülnek körül az agg vitézt, ki beszél nekik rémdolgokról, a mik sok — sok év előtt történtek vele Szebasztopol ostrománál.

Az éjszaka második felében a fiatal tiszt osztálya ment fekönni . . . . .

Egerton ezredes másodszor járta végig az örvonalakat. Az első izben, éjjél előtt, világosan megismeré az ifju hadnagy csengő szavát a sötétben, mely kérdéseire felelt.

„Ébren van a gyerköcz! vajjon soká fogja-c még kiállani?“ gondolá magában.

Másod izben hajnal felé volt már az idő, midön az ezredes azon lovagolt. Nem kellett neki kérdezősködni a gyerköcz után. Ott feködt az, a hol éjjél előtt állt; egyik karját feje alá

tette, az volt a vánkos, a másikat szívére tette, az volt a paplan.

— Teringette suhancza! dörmögé az ezredes; — épen mint az arab mesékbéli dzsin az egyik fülére lefekszik, a másikkal takarózik. No nézd! még csak köpönyeget sem takart magára!

Pedig oly hideg szél fújt, ugy keresztül kasúl járta az embert.

Az ezredes leszállt a lóról s nagy prémes köpönyeget levette nyakából, ráteríté azt az alvó ifjura.

— Ostoba suhancz! dörmögé magában : azt szeretném, ha elfagyna keze lába.

És szépen betakargatta kezét lábát a bundás köpenyegbe.

* * *

Azt tartják, hogy a változatosság kellemetes. Talán mégis a Szebasztopol alatti téli éjszakák változatossága nem volt az.

Egyik éjjel ugy szakadt a zápor, mint Nóé idejében, akkor azt kívánta minden ember, hogy bár inkább megfagyna. Másik éjjel azután megfagyott ugy, hogy a földre letett puskát nem lehetett felvenni, s az embernek a bőrét levette a tenyeréről a kardmarkolat vasa, akkor aztán mindenki azon csudálkozott, hogy bár ne lenne ilyen nagy fagy. Az is meghallgattatott. Jövő éjjel megenyhült az idő s támadt akkora köd, hogy az ember fuldoklott benne, s még a sötétséget sem láthatta tisztán. A zugolódó emberi elme, melynek semmivel sem lehet kedvét találni, ekkor ismét arra fakadt, hogy bár inkább harcz

és háboru volna az utálatos köd helyett és vesznének el az emberek golyó és szurony által, mint e dohos levegő-iszaptól.

Még ez a kérésük is meghallgattaték.

Abban a legsűrűbb ködben nagy csendesen lopózva megközelíték az orosz csapatok az angolok víárkait; s mikor azok legjobban imádkoztak egy kis felvidító véresőért; felrohantak sáncaikra „ime itt van!”

Mielőtt egy lövést tehettek volna az örök, le voltak rántva a sáncozokról nyakukra hurkolt pányvával; a fanaticus orosz had szuronyal rohant be a víárokba, ledőfve az álmaikból ocsúdókat, kik a halálra ébredtek.

Percz mulva örült irtózatos harc támad; az angolok az első rémület után a kétségbeesés dühével fordulnak megtámadók ellen; nem ér senki rá a lövésre; szurony és kard csattog mindenütt, és a megfordított puskaagy dolgozik; a szitok a böszült káromlás közül rémségesen hangzik elő egy-egy legyilkolt hosszú halálordítása, ki még a földön fekvő küzd a testén keresztül dőfött szurony ellen; nem tudni : angol-e vagy orosz?

A zaj, a harci lárma azonban mindig terjedtebb lesz; az oroszoknak sikerült tért foglalni; a böszült hurrah kiáltás bizonyítja, hogy egy árokból már kivetették az angolokat.

De a másik árok szögletében valami fentartja őket. Ott egyetlen veszedelmes férfi harcol, hátát a szögletnek vetve s véres fővel fektetve le a közeledőket. Ki e gonosz ember?

Négyen öten rohantak már reá szegzett szuronyal és szent Mihály nevével, nem fogott rajta sem a szurony, sem az arkangyal neve.

A vezénylő orosz tiszt jól tudja, hogy az a harczoló férfi Egerton ezredes. Kémeitől azt eleve megértette.

— Adja ön meg magát ezredes! kiált rá a viárok tulsó oldaláról; én Kozakoff ezredes vagyok.

— Örülök, hogy van szerencsém : viszonzá Egerton ezredes. Tessék hozzám közelebb jönni.

S hogy könnyítse neki a közelítést, levágott megint egy orosz, a ki előtte alkalmatlankodott.

— Kénytelen vagyok önt elfogni uram : kiálta a támadó.

— Nehéz leszek. Tréfálódzék Egerton a halálos viadal közepett; két mázsa és ötven font vagyok s a kardom is nyom valamit.

S úgy szórta az élczeket és a halálcsapásokat jobbra balra, mintha vig tekeasztal mellett volna, a hol háborut (a la guere) játszanak.

Az oroszok azonban a sánczások tulsó felét kezdték megmászni, melynek Egerton támaszkodott s ha oda sikerült felkapniok, szuronynyal őt könnyen ledöfhetik.

Az ezredes látta jól, hogy már két katona felkapaszkodott s egyik gyorsan közelit felé. Ezen bizonyára nem lehet segíteni, hanem azért megadásról szó sincs.

Abban a pillanatban nagyot ordit a felkapaszkodott orosz s fejtetőre bukik le az árokba ; a másik még ráér visszafordulni; csak azért, hogy ő meg hanyatt essék alá.

A szomszédból segítség érkezett. A tiszt legelől : mindkét ellenfélt az ő kardja sujtotta le ; a viárok innenső fele egy percz

alatt le van tisztítva, a kik oda felkaptak, azok sírt találtak ottan.

A segélyül érkezett tiszt gyönyörűen harczol; úgy veti magát a szuronyok közé, mint egy chinai jongleur, ki az éles kések közé szökik; egy perc alatt tiz csapást fog fel és ad vissza kardjával, itt hátrahagyja magát, amott félreecsúszik; aláfurakodik a hosszú puskacsőnek, s mikor jobbjára kifáradt, balkezébe kapja a kardot, s úgy harczol tovább.

— Akárki fia légy, derék legény vagy! kiált rá Egerton, s most már egész testével neki feküdt az ellenség tömegének.

Az mindinkább tért kezd veszíteni; az angolok visszanyomulnak a víárokbá, s a tulsó sánczemelvényen hangzik Kozakoff vezényszava : „czélozz!”

— Kapd le a fejedet! kiált Egerton a merész ficzkóra, ki az átelleni sánczról most verte le az utolsó ellent.

Dehogy fogadott a szót. Ott maradt állva s midőn Kozakoff tüzet parancsolt, Egerton meglepetve ismerte meg a percznyi villanásnál a gyerkőczöt.

Meg sem bukott az a lövés elöl; egy golyó sem találta, pedig löttek reá százan.

— Előre fiam! kiált a gyerkőcz a lövés után s második lövésre már nincs ideje az ellennek, hanyatt homlok verik azt vissza s Kozakoffnak csak az az egy szerencséje van, hogy két mázsa ötven font teher mellett nem lehet az ellent sikerrel üldözni, különben az angol fogná el most őt; de utána kiáltá, hogy vissza fogja adni a szives látogatást.

Az ezredes és a gyerkőcz csak a táborvonal mögött talál-

koztak újra. Egerton megszorítá az ifju kezét, megszorítá azt melegen és hosszasan : egyebet nem is szólt hozzá : hanem Egertonnál nem is volt a kézszorítás pusztá gymnasticai gyakorlat.

* * *

A gyerkőcz e nehéz hónapok lefolyta alatt valódi kedvence lett a seregnek. Mindenféle hizelgő névvel felruházták : a kölyök! a suhancz! a tacszó! így nevezték egymás között még a közkatonák is, és azt minden ember tudta, hogy ez a kölyök a hadsereg legelső hőseinek egyike.

A legmerészebb hadivállalatokhoz őt választották ki a vezérek s ha valamire azt mondta valaki, hogy az lehetetlen, ezt válaszolták : „rá kell a tacszóra bizni.“ Annak nem volt semmi lehetetlen.

Azt kikerüli minden golyó, azt nem fogja a fegyver, az a tenyerén elsütheti az égő granátot, még sem sérül meg bele; a ki annak a háta mögé áll, biztos helyen van, mintha sáncz mellett állana.

Bizonyára nagyon buzgón inádkozik érte odahaza valami szerető édes anyja, annak az inája fordít el fejről minden veszedelmet.

April utolsó napjaiban, midőn tiz napi bombázás után a szövetséges seregek annyira célzt értek, hogy eljutottak oda, a hol kezdték, egy estve oda hivatta magához Egerton ifju barátját.

— Gyermekem, az éjjel látogatóba megyünk. Régen tar-

tozunk vele s még azt találják felőlünk mondani odaát, hogy nem vagyunk udvariasak, ha vissza nem adjuk. Reményelem, hogy velem fogsz jönni.

— Szívesen.

— Minden kész az indulásra; csak azt várjuk, hogy teljesen besötétüljön minden, akkor indulunk. Hozod-e a revolvereidet?

— Nem hozom. Kár lenne sokat lövöldözni.

— Igazad van. Tehát csak karddal és szuronnyal előre. Most sem iszol még? Talán egy hajtás cognac még jobban melegitene. Sajnálom, hogy ezt meg nem ismered.

— Rá érek még. Felelt az ifju könnyü szívvvel.

Egerton gyöngéd szájalommal tekintte rá. Szegény gyermek. Az igaz, hogy még ötven évig is élélhet; hisz csak most kezd a szakálla pelyhedzni, elég ideje van még!

Az éj eltakarta a nappal rombolásait. Zöld mezők és véres mezők, eleven emberek és halottak szépen elfeketültek az éjben; a koronkint megdördülő ágyu világa csak egy perczig tart, az nem háborítja az éjszakát.

Az orosz védművek és az angol támadási vonal között fekszik egy kettős földsánczolat, melyet az oroszok toltak előre az angol tüztelepek ellen.

A holdvilágtalan éjben az ostromlók egy erős csapatja közelít e sánczolathoz a legnagyobb csendességben.

A herculesi Egerton és a hős gyerköcz a vezetők. A katonák mindegyike jól tudja, hogy az véres munka lesz, mert a legelszántabb két vitéz áll élükön. Égnek a harcztágytól.

Senki sem veszi észre közeledésüket.

Az első sánczolatban mindenki mélyen aluszik a fáradalmas nap után, csak az egyes piquet örök járnak kelnek a sánczfokon.

— Engedjétek őket jobbra balra haladni; susognak a vezetők csendesen.

— Most két kézre a fegyvert, előre a szuronyt! csatára!

Mint a lesben állt oroszlán, szökik fel a sánczolatra az angolok előcsapatja, a szuronyokat a földhányásba döfték, azokra hágva, másztak fel a gátra; egymás vállaira állva, adták a legelső szuronydöfést, mely a felriadt orosz őrseregnek volt szánva.

— Rajta fiam! kiálta Egerton, mint könnyü gyermeket hajtva fel a sáncztetőre ifju barátját s következő pillanatban, utána emelve roppant termetét : a széles kard fogai között.

— Itt vagyunk, Kozakoff ezredes, kiált az angol mennydörgő hangon. Le van róva a látogatás.

A sáncztetőn egy magas orosz hadfi harczol elkeseredetten a gyerköcz vitézzel, kinek heves csapásai hátrálni kényszerítik.

Egerton sajnál a vitába elegyedni, s más felé fordítja fegyverét.

— Végezd fiam a magadét.

Az angolok egy pillanat alatt elfoglalták az első gátnát, az orosz sereg hanyat homlok rohan vissza. A két vezér, ki jobbra balra vágott utat magának, a gátna tulsó oldalán ismét összejön. Az orosz két felől kiszorították az első sánczból a második sánczolatba, s most egy pillanatra megölelik egymást, hogy folytassák a munkát.

A második sánczolatból egyszerre egész sorlövés fogadja az ostromlókat.

— Csigavér! kiált Egerton, szétcsapva a szeme közé omló füstöt : előre gyorsan! A midőn a gyerkőcz egyszerre odadül keblére, két kezével öltönyébe kapaszkodva.

— Mi bajod fiacskám! kiált az ezredes s rátekint a gyermekre.

Az még akkor mosolyog, még arcza piros, még sehol sem látszik a seb; de egy pillanat mulva kiszökik kebléből a piros forrás, az élet forrása, s borzasztó elnézni, ezen egy pillanat, hogy átváltoztatja egyszerre az arcot, hogy lesz az fehérré, hogy törli le a délczeg mosolyt róla valami hideg kéz.

Mint kedves csecsemőt ragadta őt karjára az ezredes s rohant vele a sáncz mögé; midőn letette ott, már hervadt volt a szép délczeg ifju, mint egy letört virág.

— Kedves fiam! fáj-e nagyon? kérdezé Egerton, könyekkel szemében.

— Anyám, édes anyám; suttogá a gyermek és félrehajtá fejét. Ugy halt meg.

Midőn az ifju leroskadt a lövés után, azon pillanatban látta Egerton, hogy az iménti magas orosz tiszt ott a sánczon vállára veregetett egy volhynski vadásznak s mondá :

— Nagyon jól volt.

Most felvette kardját és ment az embert felkeresni.

Az emberirtó sortüz közepett hatolt fel a sáncz tetejére. Mint a kaszált fű, omlott előtte minden élő. Kardcsapásait nem volt képes feltartani fegyver.

Azt az embert kereste ott, és rátalált a harcz tömkelegében.

Kétszer lött az reá revolver pisztolyával oly közelről, hogy egy falevelet el kellett találnia. Egerton nem érte semmit.

Vannak fenevadak, miket nem ér semmit úgy meglőni, hogy a golyó keresztül kasul járjon rajtuk; ha csak bizonyos helyen nem találják őket, a vett halálos seb után is megölik még a vadászt.

Egerton kardja földre teríti az orosz egy csapással . . . . .
Ezt meg nem gyógyítja senki.

— Ez is jól volt! hörgé az ezredes, és azután még egyszer megforgatá kardját feje körül s lerogyott a porba.

Csak annyit hallott még, hogy az angolok diadalt ordítottak.

E kedves zene mellett kilehellte lelkét.

AZ

ELLENSÉGES KOPONYÁK.

Minthogy ez az elbeszélés kissé borzadalmas természetű, előre is figyelmeztetek minden gyöngébb szívű olvasót, hogy ha teheti, hagyja ezt egészen olvasatlanul; ha pedig már pénzében van a könyv, mint az oláhnak a szappan, legalább annyit tegyen meg, hogy ne olvassa este lefekvés előtt, mert én nem akarok azután gonosz álmai felől magamra terhes felelősséget vállalni.

Azt is mondhatom pedig, hogy ez valóban megtörtént dolog s hogy ilyen sokáig tudtam vele hallgatni, az csak titoktartásomnak válik becsületére.

Még akkor igen fiatal ember voltam, kezdő novellairó, s miként nyomtatásban kijött büncim tanuskodnak róla, nagyon hajlandó a földfeletti mysticus eszmék követésére; rejtélyes történetek, borongós sejtelmek, végzetes események el tudtak magukkal ragadni; kevesebb szakállam, de több hajam, kevesebb tapasztalásom, de több hitem volt, mint most: és ez akkor úgy volt jól, most meg így van jól.

Tehát igen fiatal ember voltam még, a midőn egy kirándulás alkalmával egyes egyedül jutottam éjszakára egyikéhez művelt főurainknak, kit ismeretlenség okáért csak egyszerűen Gábor urnak fogok nevezni.

Látásból hallásból ismertük már egymást, utazó voltam, elesteledtem, ő pedig házi gazda és az útfélen lakott; nekem szállás kellett, neki kastélya volt; mind ez elég jogot adott arra, hogy magamat beszállásoljam hozzá; ki is igen szívesen fogadott; különben is a vendég nem volt nála nagy ritkaság.

Gábor ur egy kissé abban a hirben élt, hogy szeret különczködni, volt könyvtára és olvasott, egy szobája tele volt mindenféle kitömött állattal és madárral, miket maga lövöldözött, s miknek a neveit is tudta, volt becses képtára, értékes régiségei, és ő maga sokat foglalkozott gépekkel, nem ugyan olyanokkal, a mik valami gazdasági haszonra valók, hanem a mik tisztán mulatságos meglepetésekre voltak szánva! például, hogy az ajtóban álló vasember, a mint valaki az ajtót kinyitja, rögtön felemelje fegyverét s a mint beteszi, ismét tisztelkedve lebocsássa, a mi által a gyöngébszivü látogatót majd a nyavalyával törette ki; az álló asztalban titkos klarinétok fújtak el mindenféle nótát, mikor valaki rákönyökölt, s bizonyos székekről fel nem lehetett kelni, ha az ember rájuk ült, úgy megfogták.

Ezekről az ártatlan tréfákról magam is hallottam többször beszéltetni s készen voltam rá, hogy nem leszek általuk meglepetve; azonban Gábor ur nem is producálta előttem e tréfákat; igen komolyan beszélt velem, könyvtárába vezetett;

megismertetett igen érdekes és valóban nagybecsü kéziratokkal; megmutogatta fegyvertárát, pecsét-gyűjteményét, mikhez igen érdekes historiai adatokat tudott elregélni : én megkértem, hogy engedje meg, miszerint ez adatokat magamnak feljegyezhessem.

— Szívesen, csak tessék : monda ő egész udvariassággal s gyönyörűségét látszott benne találni, hogy jegyezgetem én, a mit ő beszél hajdankori hősookról és delnökről, kiktől itt meg itt maradt meg az a sarkantyú, meg az a félczipő, a mi itt előtünk áll.

Minő gazdag történelmi kútforrás! Valóban nem volt okom megbánni, hogy idejöttem.

Gábor ur különösen megelégedhetett érdekeltségemmel, melyet elmondott adatai irányában tanusíték; kifogyhatatlan volt újabb, meg újabb érdekes történetkéek elbeszélésében.

Ilyen multságban töltöttük el az egész estét.

Vacsora felett magunk voltunk egy uradalmi felügyelővel és egy titkárral, a kik azután ismét eltávoztak, s Gábor urral egyedül maradtunk.

Ő a góth szobába rendelé áthozatni a theát, mely mellett még egy órácskát elbeszélgetheténk : azaz, hogy ő beszélt, én pedig hallgattam.

A góth szoba az épület legszélső szárnyterme volt; tulajdonképen ódon bútorairól nyerte ezt a nevezetet; s egy pár középkori fiülkéről, a mik valami góth idomzatot képviseltek.

A középen tágas kandalló volt megrakva pattogó hasábfákkal, mellette kényelmes karszékek és pamlagok, mikre lehevredtünk, csendesesen szürcsölgetve a füszerillatu pecco nedvét.

A kandalló melege, a késői idő, meg az úti törődés, megvállom, annyira elálmosítottak, hogy egy párszor azon kaptam magamat, miszerint semmit sem hallok kedélyes gazdám beszélgetéséből s fejem határozottan a pamlag vánkosa felé húzódik.

Gábor ur észrevette ezt az állapotomat s mosolygva monda:

— Ön, úgy látom, hogy álmos is már.

Nem volt okom öszintének nem lenni.

— Bizony én akár itt e helyen elaludjam.

— Azt pedig nem tanácsolnám; szólt Gábor ur komoly arcczal; ez a szoba nem igen jó hírrel bír az idegenek előtt, kik valaha benne megháltak.

Ez a szó kezdte az álmot elverni szemeimről.

— Tán kísértetek látogatják?

— Sőt benne laknak, és láthatók éjjel nappal.

A kíváncsiság egészen éberré tett. Kezdem széljel tekinteni.

— No, kísértet név alatt ne képzeljen ön magának valami lepedőben járó lánczos rémet: a mi itt van, az igen egyszerű és kézzel megfogható tárgy. Van kedve talán megnézni?

Hogy lehet ilyet még kérdezni is!

Rögtön talpon álltam; hol van az a kísértet? hadd látom.

Gábor ur egyik fülkéhez vezetett, mely zöld szőnyeggel volt lefüggönyözve, s itt a függönnyt félrevonva, két koponyára mutatott, melyek egy gömbölyű üveggel voltak betakarva s elég csudálatosan egymásnak háttal fordulva.

Ilyesmit láttam én már máskor is, s nem voltam hajlandó

bennük valami kísértetszerűt elismerni. Emberi csontmaradványok; csak annyira félelmesek, mint egy kihúzott fog; a mitől senkinek se jut eszébe megijedni.

— Ez a két testvér koponyája, két Kálmánffy grófé, kik hajdan ez uradalom birtokosai voltak, s e kastély egy részét is építették. Nagyon tragicus életük volt. Szüntelen ellenségeskedtek egymással; s czivakodtak a kastély birtokán; egyszer azután az öregebbik kibékülés színe alatt meghívta magához testvérét, s mikor az leitta magát erős boraitól, mámoros álmában egy hosszú szegyet veretett a fejébe. A szeg most is itt van. Később egy szolgálja, ki részes volt a büntudatban, elárulta a bátyját, mely miatt őt is lefejezték; testét szokás szerint elásták a vesztőhelyen, de levágott fejét megengedték haza hozatni a családi sírboltba, hova a sírboltör az orozva meggyilkolt testvér csontjait is eltakarítá. Egy fülkébe oda helyezte egymás mellé a két testvér-főt; még pedig a két halálos ellenséget, a kik életükben soha sem tűrhették egymást, arcczal egymás felé fordítva. Egyszer azonban, a mint valami dolga miatt ismét le kellett mennie a sírboltba, megdöbbenve látta, hogy a két testvér feje egymásnak viszásan van fordulva. Az ember nem volt nagyon ijedős, sokat foglalkozott emberi csontmaradványokkal; azt hitte, valami vándor patkányok tehették ezt a változtatást a koponyákban, s ismét összefordította őket arcczal. Másnap újra lement őket megtekinteni, ismét meg voltak fordulva, tarkóval egymás felé.

Ez így tartott heteken át, az ember minden nap összeforgatta a koponyákat, és azok minden éjjel elváltak helye-

tüket, utoljára a sírboltór egészen belebetegedett, elkezdett fogyni, mélézni, míg egyszer a fiatal káplán komolyan kérdőre fogta, hogy mi lelte, mi nyomja a szivét?

A vén cseléd reszketve vallá meg neki a kisértetes titkot, mely miatt már maga is csaknem kisértetté változott egészen.

A lelkész felvilágosodott ember volt, meg akará nyugtatni a babonás embert gyötrelmes tévedése felől s e végett maga lement vele a sírboltba, az állított csodát megtekintendő.

A két fő akkor is tarkóval volt egymásnak fordulva, és a cseléd esküdött rá, hogy ő tegnap estve is megfordítva helyezé őket egymás mellé.

— Az lehetetlen, szólt a lelkész. Az élettelen testnek nincsen akarata. Ez nem más, mint két csontdarab, velő nélkül, izmok nélkül, a mi magától nem mozdulhat.

S hogy szavait annál nyomatékosabbakká tegye, megfogta az egyik koponyát, hogy azt felemelje és megmutassa a kétkedőnek, miszerint az csakugyan mozgásra képtelen tömeg.

Abban a pillanathban úgy megharapta a koponya a lelkész kis újját, hogy az alig bírta azt fogai közül kiszabadítani.

A sírbolt azontúl zárva maradt, s a cseléd nem sokára meghalt ez eset után; a lelkész pedig késő vénségeig viselte a harapás nyomait kis újján.

Az eseményt titokban hagyták, s elébb nem is tudta azt meg senki, mint midőn én az uradalom régi levéltárában kutatva, megleltem a kérdéses lelkész naplóját, melyben ő az egész eseményt leírta, azzal végezve a mysticus regét, hogy az elhagyott sírbolt ajtaja itt meg itt van — befalazva. Azóta

egy magtárt ragasztottak hozzá s a helyiség egészen feledésbe ment.

Mingyárt felkerestem a befalazott ajtót, könnyü volt rá-találnom a leírás után, kibontattam azt s magam leszállva bele, csakugyan megtaláltam a két ellenséges koponyát, miként állitva volt, egymástól elfordulva.

Megvallom, hogy felemelni egyiket sem mertem, minden, blazirt kedélyem mellett is, hanem az egész kölapot, melyen feküdtek, kiemeltetem s úgy hozattam fel e szobába.

Azóta sokszor fordult meg nálam egy-egy nehézhitü vendégem, ki e mondát tréfának vette s saját szemeivel iparkodott meggyőződni annak mibenlétéről. Noha nem örömet üzők hasonló kísérletekkel játékot; midőn erősebb kedélyü emberre akadtam, a kinél nem félttem attól, hogy örök időkre melancholicussá találom tenni, megengedtem neki, hogy háljon itt ebben a szobában s győződjék meg saját szemeivel, miszerint az este arczczal össze fordított koponyák reggelre ismét háttal lesznek egymásnak fordulva.

Rendesen úgy történt. Látogatóim kénytelenek voltak meggyőződni a titokteljes tényről s ezt amaz emlékezetes lel-kész óta senki sem merte többé megczáfolni.

Gábor ur szemeimből vette észre, hogy nekem is nagy kedvem volna e csodás titokról szemlátomást meggyőződni.

Melyik huszonkét éves fiatal ember volna, a kit hasonló rejtély ne tudna érdekelni?

Én nagyon kértem, hogy engedje meg, miszerint itt e szobában háljak s fordítsa egymásnak arczczal a koponyákat.

Gábor ur nem iparkodott lebeszélni; kíváncsi-ágom tetszett neki, a gömbölyű üveget felemelte, a két halálföt nagy ovatosan egymásnak arcczal fordítá, s azzal az üveget ismét vissza takarta rájuk.

Azzal megmutatta az alcovent, hol fekhelyemet fogom találni, jó éjszakát kívánt és egyedül hagyott.

A tágas kastély emeletét egyedül lakta a főur pitvarnokával. Cselédsége mind a földszinti szobákban hált; a goth szoba és az ő hálószobája között három kisebb nagyobb terem feküdt, ilyenformán én magam meglehetősen egyedül maradtam az előbbiben, lehetőleg távol minden emberi lehellettől.

Minden felizgatott képzelődésem mellett is annyi philosophiát tartottam meg magamnak hogy valami tréfát ne engedjek magammal elkövetni. Előbb megvizsgáltam a falakat: nincsen-e valami észrevétlen bejárás e szobába? azután magát a fülkét vettem jól szemügyre; az sem volt hozzájárulható, kemény szilárd egy darab márványból volt faragva az egész. Az ajtót bezártam retesszel, s még azon felyül a pamlagot is eléje huztam, s arra feküdtem; épen szemközt a lefüggönyözött fülkével.

Azontul még egy biztosítékot szereztem magamnak. A selyemfüggöny, mely a fülkét eltakarta, valami czifrázatban megakadva, igen szép festői redőzetekeket képezett.

Elövettem utitárczámat s a függönyt legkisebb redőivel lerajzoltam abba.

Ez igen furfangos ötlet volt.

Ha valami élőtesttel felruházott lény a két koponyához akar férni, a függönyt érintenie kell, már pedig annak redői a

legkisebb érintésre úgy el fognak változni, hogy az többé a tárczámba rajzolt képlethez nem hasonlíthat.

Azután uj hasábokat raktam a kandalló tűzére, magam elé helyeztem a karos gyertyatartót a kis egylábu asztalra, s ledültem a pamlagra azzal az erős szándékkal, hogy nem fogok elaludni.

Ismertem a theának azt a tulajdonságát, miszerint az embert ébren tartja, újra töltöttem magamnak egy csészével. Tettem bele egy kanál rhumot is. Nem igen érzett meg rajta. Pedig máskor egy kanál rhumtól majd a guta üt meg. Még többet töltöttem bele. Az sem tette erősebbé. Eszembe jutott, hogy a kandalló melletti szekrényre egy üveg cognac van feltéve. Gábor ur kínált vele az imént, akkor nem kellett. Milyen különös, hogy most úgy ohajtom ezeket az erős szeszeket.

Felkeltem, hogy elhozzam : megkóstoltam; csakugyan ez erős volt; csészémbe töltöttem belőle s azután eszembe jutott, hogy a kandalló elé nincs feltéve a sodrony rostély; valami szikra kitalál belőle pattanni : odamentem, a parazsat hátrattoltam benne a vasfogóval, egy szikra a kezemre pattant és megégetett; a vasrostát lezártam, s azzal mentem vissza theaasztalomhoz.

Szép meglepetés várt rám.

Azon a pamlagon, a mit én a magam számára húztam oda, két uri ember ült, a kiket én jól ismertem, de a neveikre nem tudtam emlékezni. Az egyik rövid göndör szőke hajjal, mérges veres szakállal, a másik feketehaju, hosszú lelóggó bajuszszal,

simára borotvált állal, a feje tetején egy kerek kopaszság volt látható.

Az első egy ingre volt vetkőzve, aranygombos selyemmelényben, az utóbbi barna borsos szövetű zekében, melynek hátra volt hajtva a vitézkötése.

Ez a két uri ember szép csendesen iszogatta azt a cognacos theát, a mit én magam számára elkészítettem. Egyszer az egyik szörpentett belőle, azután a másik, ketten egy csészéből, egészen testvéri módon.

Eleinte a bámulat, azután a félelem fogott el; nem mertem hozzájuk közelíteni, leültem egy sötét szögletbe s onnan néztem hogy mit csinálnak?

A két ur sajtóságos képeket tudott egymásra fintorgatni; közben beszélgettek is egymással.

— Jó estét öcs.

— Jó estét bátya.

— Itt vagy megint öcs?

— Itt is maradok bátya.

— Szűk kettőnknek ez a kastély.

— Tágas volna, ha egyikünk oda alatt lalnék.

— Hol odaalant? A pinczében?

— Még alantabb: a sírboltban.

— Ezt el kellene végezni egymással öcsém.

— El biz azt bátya, most egyedül vagyunk.

— Pisztolyt szeretsz-e jobban, vagy kardot?

— Én mind a kettőt szeretem, de tartok tőle, hogy ki tudódik.

— Igaz; a fegyver lármát üt, a vér kifoly és tanúságot tesz.
 — Méreg pohár volna jó és sorshuzás bátya.
 — Nem volna rossz, de meglátszik a hulla arcán.
 — Legjobbat mondok én bátya. Itt az erős ital előttünk, igyuk le egymást.

— Hát azután?

— A melyikünk ébren marad, végezhet a másikkal, a ki öntudatát veszti. Itt egy hosszú szeg és kalapács; ezt a koponyába verve, senki se tud meg róla semmit.

— Igazad van, kivált te nálad, kinek jó sűrű hajad van; de nekem hold van a fejem tetején.

— Ne félts te engem!

Nem átalлом megvallani, hogy nekem egész testemet a hideg zsibbadás fogta el e rémületes beszélgetés alatt; ha tudtam volna, sem lehetett hová mennem, mert épen az ajtó előtt ültek, magam húztam oda asztalt és pamlagot.

Azután elkezdtek inni abból az egy csészeből. Egyszer az egyik, másszor a másik. Egymásnak töltögettek a cognacból, színültig egészen, hogy a nedv színe a csésze szélén fölül lebegett.

— Egészségedre bátya.

— Egészségedre öcs.

A felköszöntő oly ördögi nevetéssel mondá azt mindig, midőn a lenyelt kábító nedvtől testvére fuldokolni látszott, és feje szédelegve ingott előre hátra, és arcza hol halálsárga lett, hol csattanó piros, az erek kéken zölden lüktettek homlokán, mint dagadt kötelek.

„Igyál öcs, igyál bátya.“

E közben az asztalon égő gyertyák hamvadozni kezdtek, eleinte, mintha valami vereses köd fogná fényeiket körül, mely mindig homályosabb lilaszinbe ment át; a két arcz egyre jobban sápadt, a két fő egyre jobban szédelgett, valjon melyik fog elébb ledülni?

A gyertyák fénye a leghomályosabb zölddé vált már, s a zöld világban olyan halálsápadt volt mind a két arcz. Nem birtak már egymáshoz beszélni, csak kőmerev szemekkel tekintének egymásra s kinálták némán a kábitó italt.

— Azután egyet lobbantak a gyertyák s kialudtak. Mind a két alak eltűnt egyszerre.

Az ablakok színezett üvegein teljes pompájában ragyogott át a hold, s a kandalló izzó parázsa rózsaszín fényt vetett a félhomályra. Egyedül voltam a szobában.

Álmodtam ezt, mondám magamban : és nevettem rajta ; és a fogaim úgy vaczogtak. Álom volt, álom volt : bizonyítgatám ; most már megyek lefeküdni ; levetközöm, lefekszem az ágyba, fejemre húzom a takarót, s aztán tessék kísérteni, a kinek az mulatságos. Miattam járhatnak, kelhetnek : én rájok sem fogok ügyelni.

A hold szép fehéren süített, a kandalló szép pirosan világított, nem volt szükségem gyertyára, a miket úgy sem gyujt-hattam volna meg, mert csutakig leégtek. Az ágyat így is megtalálom. Levetköztem nyugodtan, az órámat felhúztam, s azzal félre vontam az alcoven függőnyeit az ágy elöl, hogy majd bele fekszem.

Az irtózat fogta el minden érzékemet.

A vetett ágyban ottfeküdt a két testvér egymás mellett; irtózatosan eléktelenült két hulla. — Az egyik hanyatt, a feje pedig arczczal lefelé fordítva, kopasz feje holdjába verve villogott a sötétkék szeg feje : a másik pedig mellette feküdt mellére fordítva s a feje szemközt az égfelé.

A borzalom elvette mozdulhatási erőmet. Kiáltani akartam, és nem volt szavam, megrázni a csengetyű kötelét és nem volt kezemnek ereje; futni akartam onnan, és lábaim lehúztak, mint az ón. Mellem elszorult, tagjaim elzsibbadtak; végre összeszedtem akaratom minden erőszakát s rettenetes kinnal kiáltottam valami szót, s mire azután — felébredtem.

A kik rosz álmokat szoktak látni, tudhatják micsoda kinba kerül az embernek akkor egyet kiálthatni.

Bizony reggel volt már és a nap szépen ragyogott a magas jegenyék közül. Akkor is ott feküdtem a pamlagon a bezárt ajtó előtt, a hol feltettem magamban, hogy nem fogok elaludni.

A gyertyák valóban leégtek előttem, s a csésze valóban üres volt. Egyébiránt hajlandó vagyok azt hinni, hogy nem is töltöttem én abba semmit az estve; hanem theát, rhumot, cognacot, mindent csak álmodtam.

Hanem — most jön még a kisértet legborzalmasabb része.
Hát a fülkében mi történt ezalatt?

A függöny azon módon volt, a hogy azt lerajzoltam magamnak, egy redőcske sem változott el rajta.

Ehez tehát nem nyúlhatott senki.

Még egészen elfogulva éjszakai álmom látásaitól, léptem a

titokteljes fülke felé s bizony reszketett a kezem, midőn félrevontam a függönyt.

És ime . . . a két halálos ellenség koponyája — háttal volt egymásnak fordulva.

Valami hidegség futott kétszer háromszor egész testemen keresztül; mintha valami jeges kéz czirógatna végtül végig.

Ez már nem álom. Ezt látom. Fényes nappal van; odakinn beszélnek, zajganak, mint a hogy nappal szokás, és én idebenn magam előtt látom a legrejtélyesebb phantomot.

Tehát még is sok történik a nap alatt, a miről a bölcseknek nincsen tudomásuk.

Tehát még is való, hogy e két élettelen fő még holta után is él és gyűlöl és elfordul egymástól.

Nem hiszem, nem lehet, nem igaz.

Látom, borzadok tőle, de még sem igaz.

Igaz, de még sem hiszem.

Eszembe jutott a lelkész története, ki szintén tagadta e földfeletti csodát s rá merte tenni kezét a kísértet fejére s azután holtig viselte annak harapását.

Nem bánom.

Hadd harapjon meg engem is.

Felemeltem az üveget a koponyákról. Szivem meglehetősen dobogott. Hozzányultam. Kezem érintette hideg állkapczáját. Felemeltem és megfordítottam.

Hah!

Mi történt? megharapott-e?

Szivesebben vettem volna tőle, ha megharap, mint hogy

felfedeztem, miszerint valami furfangos óramű van belsejébe alkalmazva, mely azt, egy rugó nyomásával elfordítja; a másik is hasonló fortélylyal volt ellátva.

A reggelinél találkoztunk Gábor urral. Ő szokása szerint komoly volt, én is.

— Hogy aludt ön? kérdezé tőlem a részvétig hajló udvariassággal.

— Köszönöm : nagyon rosszul. Sok theát ittam az este; mindenféle kisértet üldözött tőle.

— Hát a koponyák mit csinálnak?

— Ugy látszik, hogy engem kitüntetésben részesítettek, mert nem csak hogy hátat fordítottak egymásnak; de még fejtetőre is álltak.

Gábor ur nagyot nevetett e szóra.

— Ön megnézte, hogy mi van bennük?

— Azt tettem.

— Lássá : negyven ember aludt már abban a szobában, mind tapasztalták a csudát, és egy sem nézte meg, hogy nincs-e valami a koponyákban?

— Féltek, hogy úgy járnak mint az ördögüző lelkész.

— S ön nem félt?

— Féltem biz én; de nagyobb volt a kíváncsiságom : s most már nagyon sajnálom, hogy azt tettem.

— Miért?

— Mert egy érdekes történeti adattal szegényebb vagyok. Gábor ur még jobban kaczagott.

— Még egyet szabad legyen kérdenem. Valjon a többi

historiai adatok is mind ilyen érvényesek, a miket én tegnap följegyezgettem?

A főúr mosolyogva monda.

— Bátran pipára gyujthat ön velök.

Ezt csak azért nem tettem, mert nem szoktam füstöt enni.

Csak arra kért Gábor ur, hogy ha tehetem, ne szólják e fölfedezésemről senkinek, hadd szerezzen általa ezentul is másoknak üdvös ijedelmet.

Megigértem; hogy tiz esztendeig titokban fogom tartani.

A tiz esztendő épen a mult héten telt le; a két kísértetes koponya története ekkor szabadult fel s lett a nyilvánosság tulajdonává.

A

MENNYEI PARITTYAKÖVEK.

(DEBRECZEN VÁROSA KRÓNIKÁIBÓL.)

Kuczuk nagyváradi basa idejében sok veszedelmes napot kellett a jó Debreczen városnak kiállani. Ez a hóbertos török, mihelyt valami csekélységért megharagudott reájuk, azzal fenyegette őket, hogy az egész várost tűzzel vassal elpusztítja, férfiait levágatja, asszonyait rabul elviszi, kincseiket zsákmányra bocsátja, a város helyét sóval behinteti.

A szelid és bölcs birák eleinte szép könyörgéssel, jó szóval kérelték, ajándékkal engesztelték a hóbertos basa haragját, egyszer azonban Dobozy István uram kerülván a biróságra, az maga is kurta nyaku, hamar tűzbejövő ember volt; a mint egyszer valami hitvány ok miatt Kuczuk basa megint ellenük förmedt, azzal fenyegetvén a debreczenieket, hogy majd rajtuk megy, ez azt izente neki vissza : „no hát gyere!“

Kuczuk basa szörnyü méregbe jött erre, rögtön felülteté hadait, még éjjel megindult s másnap reggel ott állt Debreczen alatt; „no hát itt vagyok.“

A városnak nem voltak valami erős falai, sem árka, sem

felvonó hídja; az egész védelme tizenkét rongyos toronyból állt, a mikben a polgárok a száguldozó tolvajnép ellen örködni szoktak, vakolatlan téglá építmények, náddal tetőzve, a miket az első ágyu-lövés halomba döntött volna; hátul rozzant falépcsőkkel ellátva, mik kívülről vezettek fel rájuk, mintegy folytatásul egy köröskörül járó fafolyósóban végződván, a honnan be lehetett a toronyba menni, úgy, hogy ha a lépcsőt ellopták volna a torony mellől, senki sem tudott volna belőle kijönni többet.

Minden ilyen torony forma göré egy-egy kaput őrzött, tiszteletes távolságban állván attól, hogy a netalán besiető ellenségnek utjában ne álljon; nehogy az bolond fővel a tornyot is elrontsa s újra kelljen építeni.

E tiszteletre méltó őrhelyek biztos voltát semmi sem tanúsítá annyira, mint az, hogy valamennyinek a hegye ki volt adva gólyafészeknek, a hol e jámbor állatok estenkint féllábra állva, olyan hűségesen elkelepeltek óra hosszant, mintha ők őriznék a várost legjobban.

Kuczuk basa úgy intézé a jövetelt, hogy egyszerre a város minden kapuját elállta seregeivel s minden vályogtorony irányába felállított egy nagy kerekas ágyut, a mi meg volt töltve. Így akart beszélni a debreczeniekkal.

Jön azonban a városból hozzá nagy sietve egy Panajoti nevű görög, a ki még Sztambulból származván ide, Kuczuk basának régi jó ismerőse volt, s rendesen, ha a város tanácsának valami csiklandós izenete volt a basához, ezt küldte hozzá, jól tudva, hogy ezt nem huzatják ott mingyárt karóba.

— No hát mit mondanak a debreczeni bírák?

— Kegyelmes uram, bizony ez a Dobozy István kurucz ember; a mint a te fenyegetésed megérkezett hozzánk, ő rögtön minden fiatal leányt, asszonyszemélyt és gyermeket szekerekre ültetett s elküldött Tokajba; azután parancsolatot adott ki dobszó mellett, hogy kinek mi értékes jószága van, tépje szét, vágja le, vesse a kútba s a mint az ellenség megtámadja a várost, gyújtsák fel azt egyszerre negyven oldalról, vessenek tüzet minden templomba, toronyba, s aztán kiki fogja a dárda nyelét, vagy üljön a lovára, ha van, s majd akkor megmondja, hogy melyik kapun menjenek ki? Még pedig úgy elmenjenek innen, hogy soha képpel se forduljon senki Debreczen tájékára vissza, Kuczuk uram aztán feleljen meg majd a magas szultán színe előtt, ha kérdeni fogja, hogy hova lett a nagy Debreczen város? mely ennyi meg ennyi adót fizetett a portának hűségesen, a vezéreket ajándékozta emberül, a hadsereget tartotta liszttel és takarmánnyal; ott dicsekedjék el majd vele, hogy azt biz ő porrá égette s bevetette helyét sóval, azon való haragjában, hogy roszul égett a pipája.

Ezt izente Dobozy István uram a basának s Panajoti azon módon elmondta neki szórul szóra.

— Átkozott vastagnyaku kálomistája! kiálta fel mérgesen a basa, bizony még megteszi, a mit megmond. — Aztán pedig arról csakugyan nem akart felelős lenni, hogy egy olyan várost mint Debreczen, kiirtson a világból, csupán uri roszkedvének kihűtése végett; holott Debreczen olyan szükséges volt azon a helyen, hogy ha ott nem lett volna, magának a töröknek kellett

volna oda egyet építeni. — Tudja jól a kutyaházi, hogy nem akarom a városát elpusztítani, azért mer velem olyan fennyeen beszélni; de kapjam csak ki ide a gyepre, tudom, hogy olyan utat tetetek vele egy fekvő helyében, a miben feltörik a talpa.

Panajoti erősen bizonyítá, hogy a debreczeni lakosság a legvégsőre van elhatározva, s a mint a basa egy trombitát megfuvat, vagy egy ágyut kilövet rájuk, ott minden lángba borul egyszerre, s az egészből senkinek semmi haszna nem lesz, minden drágaság ellevén ásva a földbe, a nők és hajadonok szépe eddig túl van a Tiszán; a férfiak pedig meg vannak dühödve, ki kaszát, ki kardot fogott, azokkal is baj lesz elbánni, a milyen keserűségben vannak most.

A basa átlátta, hogy Panajottinak igaza van; most az egyszer a debreczeniek kifogtak rajta. Azért is újra visszahivatá a kapuktól felállított csapatjait, befogatott megint az ágyukba és azt mondta, hogy kegyehnet akar cselekedni Debreczennel, csak legyenek bizton, nem bánt senkit; ezentúl kegyelmesen fog velük bánni. Dobozy István uramat még külön meg is dicserzte, elszánt, bátor magaviseletéért s szavát adta, hogy e jeles tromfért soha sem fogja bántani, sőt akármikor valami baja lesz, csak folyamodjék ő hozzá, számíthat pártfogására; ha pedig Váradra talál jönni, az ő házát ki ne kerülje, ő bizonyosan nagyobb vendégszeretettel lesz ő iránta, mint Dobozi uram volt őhozzá.

Azzal vissza ment Váradra ágyústul és seregestül rendén.

A debreczeniek nagyot lélekzettek utána s mindenki di-

csérte, és magasztalá bíró uramat, a miért ilyen bátran a tíz körmére mert állni; lám mégis csak a török látta át utoljára, hogy neki kell engedni.

Kuczuk basa azonban alig érkezett meg Váradra, rögtön hivatá maga elé Badrul béget; az afrikai szerezsen lovasok vezérét, s ilyen dolgot bízott reá.

— Ma este, mielőtt lealkonyodik, felülsz ötszáz lovassal és megindulsz Diószeg felé. Valahány embert akár jövőben, akár menőben találsz, mindegyiktől megkérdezed, hogy ez az út visz-e Nagy-Kállónak? azzal engeded futni. Ezt cselekszed, a míg éjszaka nem lesz, akkor egyszerre letérsz a diószegi utról, belegázolva egy balfelől fekvő semlyékes rétbe, hogy nyomot veszíts: mikor a semlyéknek végit érted, ki jutsz a mezőre, ott találsz majd pásztorokat, a kik juhokat, ökröket őriznek, azokkal elvezetteted magadat Létáig. Mikor a létai tornyokat meglátod, a vezetőket vagdald le, s a helység alatt elvonulva, térj be a nagy erdőbe, abban az erdőben megint találsz mészégetőt, vagy csordapásztort, a ki ugy elvezet az erdőkön keresztül, hogy elébb ki ne juss, mint a hol az erdő Hadházon felyül véget ér. Ott megint tedd el láb alól vezetőidet és maradj lesben. — Holnap, vagy holnap után, vagy talán egy hét mulva — addig te az erdőből ki ne jöjj; — látni fogsz négy vagy ötszáz szekeret Tokaj felől közelíteni. — A szekerek válogatott szép leányokkal és asszonyokkal lesznek rakva; bizonyosan pénz és csecsebecse is van náluk elég; azokat mind egy lábíg elfogod. Ha férfi van velük, azt vágd le; a mi pénzt találsz náluk, oszd fel katonáid között; a népséget pedig hajtsd ide hozzám Vá-

radra. Jól megértsd, a mit mondtam : a fejedet kezekben hordozod, tehát úgy vigyázz rá.

Badrul bég megérté a parancsot és távozott. A szerencsen vezér olyan ember volt, a kire ilyesmit rá lehetett bízni, mert képes volt erdön mocsáron keresztül az egész országot végig utazni, s lováról le nem szállni, míg küldetése helyére nem jutott; ott pedig étlen szomjan hetekig elácsorogni lesben s a rábízott parancsot az utolsó nyakvágásig végrehajtani híven.

Kuczuk basa magában beszélgetett a debreczeniekkel : „nevettek ugy-e? kaczagtok? örültök? no csak ti nevesetek ma eleget ; majd mingyárt el jön rátok a sírni való nap“.

* * *

Tokaj felől a széles országuton egy hosszú sor szekér közeledik Hadház felé; ez a debreczeni hölgykaraván.

Ötszáz szekér egymás hosszában, csupán asszony és leánynép, egyetlen férfi sincs közöttük, akkora sem, a mekkora az ostort fel tudná emelni : maguk hajtják az asszonyok a lovakat is ; a kit pedig az Isten férfinak teremtett köztük, annak meg le vannak a kezei kötve szépen a pólába, mert annak még kis baba a neve.

Ennyi asszony, ennyi leány egy csoportban! Képzeltető az a jó kedv, az a lárna, a mit az uton elkövetnek ; mindegyik beszél a másiknak, hogyan hajtotta el biró uram a törököt a város alul ; milyen szépen rájlesztett? van rajta, lesz is rajta egy hétig elég mit mesélni ; óh a veszélyből kiszabadult szivek phantáziája gazdag.

Egy-egy kocsin csupa fiatal leány ül, azok előre hajtanak s elkezdének valami méla ősrégi dalt, a mit azon időkben énekeltek a Tiszától Moldováig; talán azt, hogy : „Fördik a kácsa, Fekete tóba, Készül anyjához, Lengyelországba“ vagy pedig azt a másikat : „Ha kérdik, hol vagyok? Mondjad hogy rab vagyok, Kezemen lábamon Vas békót hordozok.“ Ez a nóta vala akkor nagyon nagy divatban, tudja Isten! olyan szívből énekelte azt szegény magyar ember.

Akkor aztán az egész sor szekéren valamennyi leány rákezdte a nótát; majd felvették vele a nagy mennyezetes eget; szegény kis pacsirták ott fenn a magasban győztek velük versenyt tilinkózni.

Delelőre az egész karaván megállt a zöld halomnál, a mi ott van a sík rónában; ki tudja, ki rakta oda? a mi csontunk van-e benne, vagy a másé? bizonyosan csak a mienk, mert körülötte olyan puszta az egész vidék.

Nincsen falu, nincsen város közelében, egy-egy tanya, boglyák s kazaloktól körül véve látszik itt anott, messze kitérve egymásnak; szántóföldnek sincs itt semmi híre, csorda-legelőnek van hagyva az egész határ.

Csak a délibáb mutogat csodaképeket a láthatáron. Azt is megszokták már, senki előtt sincs hitele; elöntheti hullámmzó tengerrel a messzi láthatárt, senki sem vágyik abban megfürdeni; mutogathatja benne nagy erdők árnyékát, nem igyekszik felé senki, hogy ott kihüsselje magát; városai, palotái megszokott képek, a miket senki sem bámul már,

s nem törődik vele, valjon miféle ócska tündér mutogatja ott csoda hatalmát, józanabb emberivadék előtt, mely bűvészetét kitanulta?

Pedig éppen mai nap különös jó kedvében volt a délibáb. Ritkán is süt olyan forrón a nap : hogy a föld felrepedezik bele s az utolsó tófenék is cserepes hasábokra szárad : — egészen a délibáb tündéri örömeihez való nap. Egy csoport fiatal leány, az ábrándosabbak közül való, fel megy a zöld halomra, onnan nézi a légi tünemény csodáit.

Köröskörül siető habokban ring a tenger, melynek nincsen széle; abból emelkednek ki koronkint az égre rajzolt árnyképek; úszó kék szigetek, mik szemlátomást nőnek, magasulnak, zöld erdő, lombos fák ellepik partjaikat; a fák árnyéka ott látszik a vízben; azután megint lejebb sülyed a sziget, a tenger hulláma dagad, és összecsap végső pontja felett. Majd a másik oldalon tünedeznek elő nagy légi paloták, átlátszó tornyokkal, ködkék templomokkal, azokat is csak úgy hányja veti e tünde tenger, mintha rajta úszkálnának, s ha rájuk unt, végtelen romokat csinál belőlük, tornyok, várak egymásra dűledezve; azután az is elmulik, a szem nem lát egyebet a vándor daru csapatnál, mely onnan jó erre csendesén.

A leányok ott a dombtetőn magyarázgaták egymásnak : nézd! az ott éppen olyan, mint a két tornyu templom Debreczenben. Az meg ott szakasztott a nagyvárakapui őrtorony, még a teteje is olyan rongyos.

— Leányok! leányok! dorgálá őket egy fiatal menyecske, ki a domb aljában szoptatta kövér képű kis fiát; nem jó az

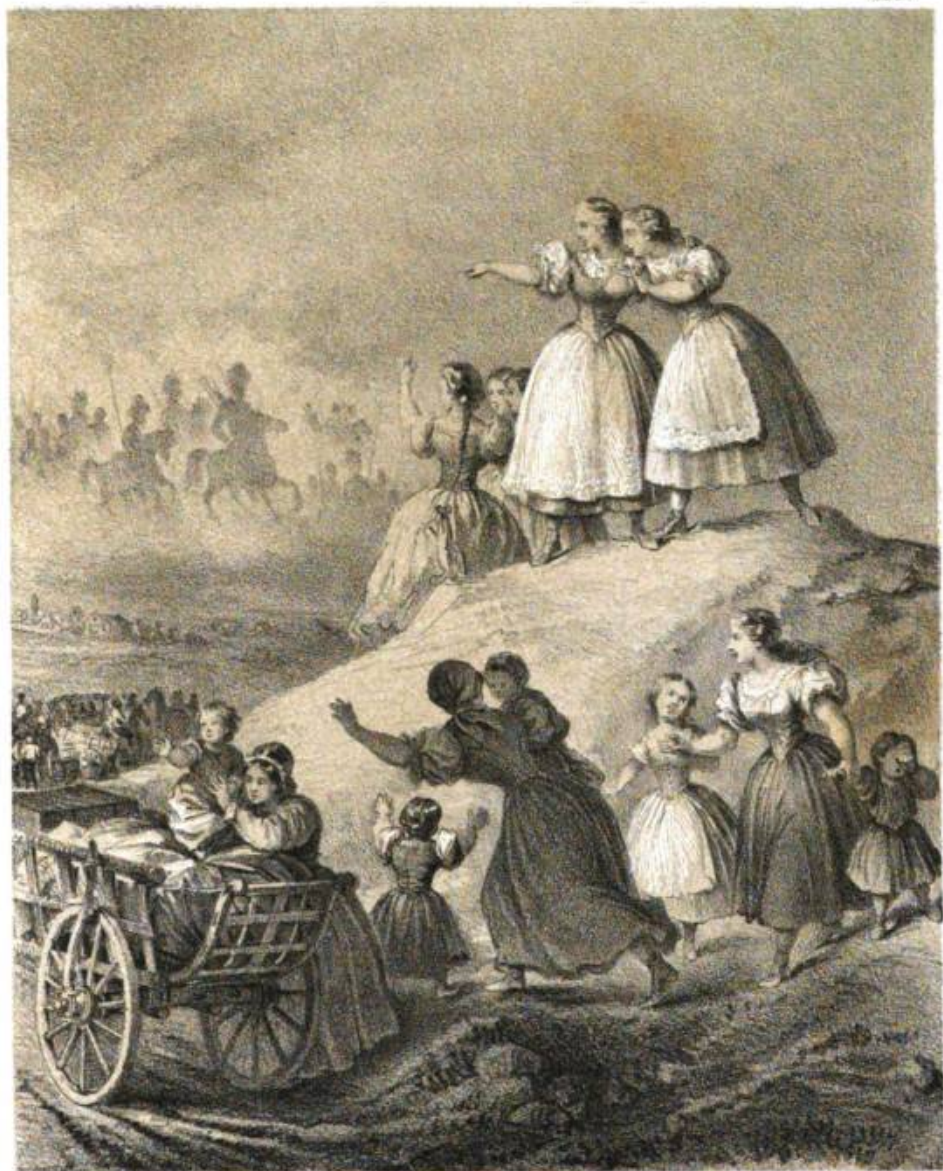
ilyennel tréfálni. Nem üdvösséges dolog a délibábian ráismerni valami házra. Azt a várost baj éri, a melyiket az mutogat. Hagyjátok el az istentelen beszédet.

— Nézd! kiáltanak egyszerre valamennyien, s a szó elhalt ajkaikon, mindenki odatekintett, rémülettől és csodától megigézett szemmel.

Mi támadt egyszerre az égen?

Hadház felől, a légtenger felett magasan egyszerre egy lovas férfi ködalakja rajzolódtott a sápadt égre; egy valóságos lovas vitéz, puzdrával vállán, hegyes turbánnal a fején, keze csípejére téve, az egész alak szívdöbbentő óriási mérvben emelkedve a láthatár távolába fel, a ló lábai nem érték a földet, alattuk keresztül lehetett látni az eget, az egész, mintha egy fegyveres fantomnak a halavány sárga égre vetett világos kék alakja volna.

— Jézus Krisztus ne hagyj minket! rebegé a megrémült gyöngé nép, e csoda tüneinény láttára, minót a természettudósok többször több helyen láttak már, s azóta is mindig magyarázzák, még sem tudják, hogyan, mikép? Távol álló emberi alakok képe odafenn úszik a léghben, megnagyítva óriási ködszellemmé. Másik pillanatban uj meg uj alakok támadnak elő a léghullámból, mind fegyveres óriások, némelyik csak lova derekáig áll ki a csalódi tenger színéből, másnak csak feje és válla látszik ki abból, azoknak árnyéka oda van növe teste alakjához, két átellen összeragadt árnyék, felfelé és lefelé fordított fejek, kardok és fegyverek; egyszer ismét lassankint ismét összeolvad az egész, s nem marad utána más, mint két széles

küllő az égen; két világos kék fényszalag ködös sárga mély alapon, a földből felfelé sugárzó.

— Jézus Krisztus! Jézus Krisztus! török tatár leskelődik ránk; sikoltának a némberek; összezavarodva, megrémülve, tanácstalan, védtelen a puszta síkság közepett.

Az anyák gyermekeiket kapták öltre, futottak velük szekereikhez, a szüzek elszórták drága kendőiket, fülön függőiket, hogy a míg a rablók azokat felszedik, maguk elfuthassanak onnan. Mindenki azt hívé, hogy már itt a veszedelem a nyomukban. „El innen, el! a büszörményi utra! Fussunk a nyomáson keresztül! Siessünk! siessünk!”

A szegény kétségbe esett had rémülten tért félre az utról; a szekerek lóhalálában futottak végig a száraz mezőkön, merre semmi ut sem vezet; nem énekelt most már senki, még zsoltár sem jutott eszükbe, csak úgy titokban sóhajtja fel egy-egy áhitatos szív, a mint hátra nézett a félelmes távolba s onnan fel a bizodalmas égre: „te felséges ur Isten odafenn, ki elárulád csodaképen gonosz ellenség leseit előttünk; oltalmaz meg minket, szegény gyöngé szolgálóidat gonosz üldözéseiktől, kiknek nincsen bizodalunk senki másban, egyedül csak te benned, ur, mennybéli Isten!”

És az úrnak valóban még több csodatétele is volt e napra.

A mint a futó nők egyre tekingettek félelmesen hátra; egyszerre eltűntek a játszó tünemények az égről és földről; a szétrebbent délibáb után élesen kilátszott a láthatár, a mint ég és föld elválik egymástól, s a hadházi nyírerdők halaványan kéklenek a távolban. Az égre éles ezüst szegélyű fellegek emel-

kedtek e táj felől, mintha roppant hab-buborékokat fújna a vihar sebesen fölfelé; lassankint mind jobban elborult a láthatár; sötétkék fellegek tódultak egymás hegyén hátán, valami nehéz hang úgy zúgott a távolból, mintha azt mondaná : „fussatok, fussatok!”

A szekerek vágatva csörömpöltek a böszörményi határ felé.

* * *

Badrul bég két nap óta áll már lesben a hadházi erdők között. Mindent, a hogy Kuczuk basa rábízott, végrehajtott azon módon. A kitől útbaigazítást kért, azt a szolgálattétel után levágta, hogy el ne árulhassa; minden csapatnak azon a helyen kellett maradni, a hol megállítá, senki sem hagyhatta el az erdőt; s ha valaki a környékből véletlen odavetődött, az mielőtt egy kiáltással elárulhatta volna, a mit látott, meghalt; lelőtték nyíllal, a mi nem ad hangot, nem dicsekszik hős tettel, mint a nagyszáju puska.

Senki sem árulhatta el őket, senki sem vihetett róluk hírt a debreczeni leányoknak, asszonyoknak. Hát az Isten? . . . Ő meglátta, és megmutatta őket délibáb tükrén keresztül a vesztükbe siető nőknek, s felfedé előttük az ármányos csejt jókor. Dicsértessék az ur neve!

Harmad nap délben az erdőszélre állított örök jelenték Badrul bégnek, hogy a pusztán a távolban egy hosszú vonal látszik porzani, mintha száz meg száz szekér jöne egymás után.

— Ezek ők!

Badrul bég maga is felállt egy dom-btetőre, hogy oda lásson; talán épen ő volt az a szertelen óriás, kinek ködképe először megjelent az égen, puzdrával a vállán, hegyes turbánnal a fején?

— Ezek ők! Csak hadd jöjjenek közelebb! Senki sem figyelmeztetheti őket a veszélyre, — senki.

Egyszerre azonban megáll a közeledő porvonal, néhány pillanatig elpihen, azzal egyszerre sebesen el kezd oldalvást tartani, s nem miként az elébb, halkán közeledve, hanem nyargalvást fut oldalt az avarnak.

Badrul bég dühödten tekintte széljel: „Ki árulhatott el bennünket előttük?”

Mintha egyszerre válasz jönne kérdésére, megzendül az erdő; a magas szál nyírfák zúgni búgni kezdnek; veszedelmes vihar támad fel a síkon, süvöltve bömbölve s sárga porköddel eltöltve a körül látszó eget.

Badrul bég nem szokott a vihartól félni; ezt nem is engedte meg neki Kuczuk basa.

— Előre a dárdát; kiálta lovasainak, jó a dárda hegye a vihart hasítani, utol kell érnünk a menekülőket! ki a síkra!

Hah, de ott a síkon más ur parancsol most! A rónán keresztül, épen az üldözők és üldözöttek között, ott nyargal végig a vihar menyasszonya, a szilaj forgószél, ez a karcsu tündér, a ki délczegen tánczol végig a sima rónán, üstökös feje a felhők között, mintha szétzilált haja repkedne ott, lábai mint

az orsó pördülnek a porban; hajlik jobbra, hajlik balra, karcsu derekát hajtogatva, s daczos fejét emeli mindig magasabbra; jaj a törendőnek, jaj a veszendőnek, a mi most hozzá közel jut, azt megtépi, elszórja; háztetők, kazalok, kifacsart élőfák csak úgy tánczolnak köntösének szilaj forgásától, felviszi őket az égig, s onnan visszaszórja bősziült szeszélyében. Utána jö morogva, dübörgve, a haragos völegény, a villámló zivatar, ki kergeti daczos menyasszonyát, tűzkorbács a kezében; azzal veri majd meg, ha megkapja. Ah a tündérek szerelme szörnyű!

Badrul bég csapatját olyan porfellebbe borítá egy pillanat alatt a forgószél, hogy senki sem tudta többé merre van előre, merre hátrafelé? A lég elvakult; egyik lovas sem látta a másikat a felkavart portul, melynek sötétjén még a villám sem bírt keresztül rémleni, csak közeledő mennydörgése hallott, a mint hömpölygött az égen, rengette a földet, s el-elnémítá a szél szilaj vihajgását.

Badrul bég alatt ágaskodott a paripa, fejről elkapta a szél a turbánt, dárdájáról letépett minden lobogót.

— Hej te Isten! magyar Isten! ordita a szerecsen öklével fenyegetözve az ég felé, pártját fogod a magad népeinek; de azért még sem mentheted meg őket tőlem!

A mint e vakmerő istenkáromlást kimondá, abban a perczben úgy sujtotta meg vállát valami kemény test, hogy karja bénultan hanyatlott alá.

Mi volt az?

Semmi sem más, mint egy nagy jégdarab, mi izenetképen

jött a többi előtt, utána ropogva, dörögve ereszté meg a menny sujtó parittyáit; ormótlan jégdarabok kezdtek sűrűn paskolni az égből; némelyik olyan, mint egy madártojás, más, mint egy átlátszó dió, másik, mint a szeges buzogány feje, tíz kisebb egymásba növe, közte fontot érő öldöklő darabok; a villám harsogott szakadatlan egyik ég sarkától a másikra küldve izenetét; a jég-paskolta föld a távol síkságon messze olyan hangot adott, mintha elakarna sülyedni a rászakadó égtől.

— Allah kérim! Allah ekbér! kiáltozák a martalóczok; hasztalan futva az üldöző jégparittyák elől, a mik ijesztő sietéssel ütötték őket minden oldalról : a megriadt paripák kínozott nyerítése még rémületesebbé tévé a riadalt; s a kinek szive volt még, azt megkereste a lecsapkodó villám, mely sistergő fejével oda vágott közéjük, bevilágítva a sűrű jég hullást, mintha millió gyémántteke és ezüst golyó omolna onnan felülről alá.

— Nincs menekülés, egyedül az ur Istennél! ordíták a törökök; s rohant, kit merre a lova vitt; egy rész az elhagyott erdő felé; azt széltördelte sudarak, kifacsart szálfák fogadták; más előre nyargalt, bele iramodva a fellegszakadástól megáradt söppedékes érbe, mely egy óra alatt száguldó folyammá áradt; néhány a vihar elől futva, éppen annak útjába került s verette magát mérföldekig. Mire a zivatar elhuzódott, Badrul bég nem találta több lovasát ötvennél.

Vagy húszan ott feküdtek holtan, itt amott elszórva; iszonyu sebekkel homlokaikon, betört tarkóval, zúzott bordákkal; némelyt lovastul agyonvert a jég; mást úgy eltemetett,

hogy csak a kitett keze látszott ki belőle. Az egész rónaság pedig olyan képet mutatott, mint egy pusztá, a mely végig van hintve apróbb nagyobb kavicsokkal, a mik olyan fehérek és olyan hidegek.

Az aethiopi pálmaszilvás puszták fiai soha sem láttak még jeget.

— Ime csodák történnek a földön; monda csüggedten Badrul bég. Ki harcolhat az ég ellen? A magyarnak külön Istene van, a ki csodákat tesz a kedvéért. Allah oltalmazzon bennünket idegen Istennek haragjától.

Nem volt azonban bizonyos felőle, valjon Kuczuk basa hajlandó lesz-e neki majd^d elhinni, ha ily vert haddal visszatér, elszalasztva a menekvő asszonyokat; elhiszi-e mondására azt a csodát? a mihez hasonlónak soha igazhivő még hírét sem hallá.

Szavainak bizonyosságára semmi sem volt olyan eleven tanu, mintha azon vasládákat, miket a végett hozott magával, hogy az elfogott asszonyok ékszereit azokba zárja; ezuttal megtölteti amaz égből hullott parittyá kövekkel; miket látva, a basa hitelt adand a mesével határos rémeset elmondójának.

Tehát szépen megtöltete színültig négy ládát a jéggel, s azokat párjával lovak hátára kötve, maga után indítatá. Nagyobb biztosság kedvéért minden láda kulcsát magához vette, s viasszal lepecsételé nyitjaikat.

Két nap tartott neki Váradig visszautazni; azalatt szállingó hadai összevergődtek körülé, kinek csontja törve, kinek feje zúzva, kék zöld folt nélkül egyetlen egy sem.

Ez alatt reggeltől estig jó forró nap süttött rájuk. A vasládák-
ból alul csurgott a víz, felül a gőz párolgott egyre. Nagy-Váradon
zúzott karral, alázatos fővel lépett Kuczuk basa elé a szerecsen
bég, s elmondá neki a történetet, még akkor is reszketett bele.

Kuczuk basa haragos arcot csinált a meséhez; egy szót sem
akart belőle elhinni, bizonyosságul Badrul bég előhozatta vasládáit
s kérte, hogy tekintse meg saját szemeivel az égből hullott parit-
tyaköveket. A mint a pecséteket feltörte, a zárat felnyitá: ime
nem volt a ládában semmi. Még csak híre, nyoma sem az égi
parittyaköveknek. — Badrul bég megszaggatá keblén köntösét.

— Allah kegyelmes! Ime a magyarok istene a bezárt lá-
dából eltünteté a köveket, mikkel vitézeimet agyonverte.

— Gyáva nyomorult! kiálta rá Kuczuk basa, ki az egész-
ből nem hitt semmit, sok lúd ebet győz: bizonyosan ama
daliás asszonyok vertek ugy meg benneteket.

Ezzel kiveteté maga elől Badrul béget s felakasztatá kapuja
elé: ott függött estig. A szerecseneket pedig, a kik vele voltak,
megtizedelteté, a többieknek levágatta fél fülét, s így küldte le
Belgrádba. — A debreczeni hölgyek pedig épen és bántatlanul
jutottak kedveseik karjaiba vissza. Kuczuk basa soha nem hitte
el nekik, hogy nem ők páholták el olyan kegyetlenül Badrul
béget s azon naptul fogva kezdte őket nagyra becsülni.

Ilyen történet vagyon megírva nemes Debreczen városnak ta-
nácsai jegyzőkönyvében; te ki azt olvasod, gondold el magadban,
hogy most is él még az az Isten, a ki az ő hiveit meg tudta védel-
mezni mindig magas mennyből — s keze most sem rövidült meg.

EGY BUKOTT ANGYAL.

Volt idő, midőn a magyar négy annyi volt, mint mennyi most. Még ellenségei is magyarból teltek ki; a kún, a jász, a bessenyő, mind az ő nyelvét beszélték, egy haza bölcsője ringatta őket, egy név volt őskirályuk neve. Egy örökségen osztoztak egymással.

A kún nemzet most egy pár kerületen megfér, a bessenyő alig tesz néhány szétszort falut és maga a magyar oly egyedül van a világon.

Eltemették egymást. Azt vélték, ellenséget fogyasztanak, és önmaguk fogytak . . . . .

Támadjatok elő ti vérrel és dicsőséggel pazarló idők képzeleteinkben! tűnjenek el előlünk e kalászos mezők, ez ismert városok! Lássuk az egymásba omló hadsorokat, mint dúlnak előre hátra harczi paripákon, halljuk a csatakürtök rivallását, a buzogány döngését az öblös paizsokon, az összevert kardok csattogását s a viadalittas harczolók csatakiáltásait.

A harc reggeltől estig folyik, a folyam pirosan megy alá a

csatatér mellett; azt sem tudni, a lemenő nap festette-e pirosra, vagy a vér?

A küzdők már felére fogytak alá; — annyi jó férfi fekszik már némán a mezőn; ajkainkról önkénytelen tör ki a kiáltás:

— Ne bántsд egymást testvér! vedd el a kardot kezedből, magyar vér az, a mit kiontasz, szüntesd meg a harczot!

Szavunk nem hallik odáig...Nyolcz század fekszik köztünk és közöttük.

A mogyoródi csata megvívott. Magyar győzött, magyar veszett.

A hercegek diadalt ültek, a király futott, egyedül rosz ördöge a Guthkeled Vid veszett a csatában, de elveszett a korona is örökre.

Futtában lova kidőlt alóla, gyalog, fáradtan és sebesülten vette utját az erdőknek, s még hangzott fülében a polgárharcz zaja, már ő azon gondolkozott, mint lehetne azt újra kezdeni.

A nap leáldozóban volt már, az erdők árnyéki mindig lejjebb szálltak, s midőn a futó király egyszerre megállott, csak akkor vevé észre, hogy körüle minden oly néma, hogy a hadsorok, miken keresztül törni vélt, csak a ligeti cserjék virágtalan bozótjai s kísérei, kiket nyomába ügetni képzelt, a csöndes hallgatag völgyek.

Körültekinte, senki sem jött utána. Még reggel egész hadsereg kísérte, még kardját apródai kötötték föl oldalára, még sisakját az ősz Ernya tette föl fejére, még sarkantyuit fölcsatolni

Vid hajolt le lábaihoz. És most ezek mind oda vannak, szétverve, halva, vagy elpártolva talán. És ha a sereg elveszett, nem jobb lett volna-e vezérnek is együtt veszni vele, s ha leesett a korona, nem kellett volna-e a fejnek is utána esni?

A király lélekben testben összezúzva dőlt le a pázsitra. Kinek keze egy óra előtt rokon vérrel itatta a haza földét, annak szemei most forró könnyekkel áztatták azt.

Kora tavasz volt az idő, — nem volt még az erdőknek dalosa, és a királynak mégis úgy tetszék, mintha a szellő csalóganynok, vagy angyalok dallait hordozná hozzáig, tündéres töredékben. — Figyelni kezdte s ráismert az énekre, melynek oly csodatevő ereje volt szívéen keresztül hatni. Valami édesbús női hang éneklé buzgón, áhítatosan a „de profundis“t.

Az üldözöttnek jól esik az oltár zsámolyához menekülni, és őt nem csak ellenségei üldözték, hanem saját lelke is.

Fölkelt s követve a szent hangokat egy völgy hajlásában kisedet fehér keresztet pillanta meg, mely előtt egy ifju leány térdelt, — tán inkább örökké ifju angyal, vagy valaki a tulvilágról.

A király döbbenne állt meg, félve háborítani a szent hölgy áhítatát, s míg annak csengő éneklése hangzott, úgy érzé, mintha lelke megfürödnék e hangokban, lemosva magáról indulatot, vágyat, szenvedélyt.

A hölgy végezve esti áhítatát, egy közellevő barlangba lépett, melyet kedveért befutott a téli zöld, hogy a zordon időkben is fris lomb árnyazza fekhelyét. A természet télen meleget, nyáron hús árnyat küldé barlangjába, a vadfa gyümölcsöt

terme neki, a nem ápolt mező harmatkásával táplálta, a patak oda folyt barlangjához, s a fejös szarvastehén bejárt hozzá reggel este édes tejével adózni.

A király tisztelettel járult a szent hölgy elé, föl sem merve rá pillantani.

— Eltévedt vadász áll előtted, oh szent szüz, kit társai elhagytak a vadászaton, s ki nálad menedékért esd.

A szent szüz csendes szemrehányással viszonzá.

— Te nem vagy eltévedt vadász, te Salamon vagy, ki a csatából futva jösz.

Salamon megdöbbenően nézett a hölgy arczára. Az fátyollal volt betakarva, csak beszélő ajkait lehet látni.

— Ha ismersz, rejts el és szabadíts meg, s ha ura leszek egykor e földnek, kolostort építtetek e helyre, melyben száz hajadonnak leend menedéke.

A nő jóslatterhesen felelt :

— Ura nem léssz te e földnek, s nem kőfal az, mi a világ elől menedéket ad, hanem az erény.

— Nem rémítesz el szavaiddal. Ha elhagyott az isten, nem hagytam el magamat én.

— Nem isten hagyott el téged, te hagytad el őt, esküdtél és megszegted azt, békét vettél örökségbe, s harcot hagytál magad után. Nem emberek keze, az istené ejte el téged.

Salamon összeborzadt.

— Ki adott neked hatalmat szivembe és jövedömbe látni ?

— Az a kinek keze megszabadita tőled. Gondolj reá, hogy egy jóslat már beteljesült rajtad. Ki mondá neked egykor e

szavakat : „te, ki mindenkit üldözesz most, mindenkitől üldözött leendsz egykor!”

— Jehova istenre, te Irmén vagy! ő mondta azt.

— Irmén meghalt a világnak, én Charitas vagyok,— szólt a szent szüz felemelve fátyolát, s egy arcot mutatva a királynak, melynek láttára az térdre hullott.

Liliomfehér arcának egy felhője sem volt még. Redőtlen, szenvedélytelen volt az, mint az angyaloké, kik csak istennel beszélnek, hajfürtei hosszan omlottak alá, tiszta, fehér öltönyére. Ugy állt ott mint egy álomkép, mit a szellő jobbra balra ingat. A király halvány dicsfényt vélt homloka körül látni.

— Teljesüljön jóslatod egészen! — szólt a király meghajolva. Mondád : „te, ki egy nőt hagysz magad előtt térdén állani könyörtelen, egykor e nő előtt fogsz térdelni magad.” Im itt térdelek előtted.

— Kelj fel oh király. Charitas nem emlékszik arra, a mit Irmén mondott. Irmén megátkozott, Charitás imádkozik érted; Irmén gyűlölte szerelmedet, Charitás szeretni tanít.

A szüz megfogta a király kezét s föl akarta őt emelni, az magához ragadá hévvel a nyujtott kezét s ajkaihoz szorítá azt; mintha soha sem akart volna tőle megválni.

— Te megbocsátottal nekem, és én annyit vétettem ellened! Kiüldözélek a világból.

—Egy jobb világba üldözél. Az emberektől távol, de az istenhez közelebb. Oh Salamon, jó lakni e magányban itt. Érezni a tulvilág gyönyörét előre, elfeledni azon árnyék örömeit, miknek töve a földbe van ültetve, s virága a földre hull; nem érezni indulatot,

alacsony szenvedélyt, érzéki vágyat, csak az isten közellétét. Én boldogabb vagyok mint voltam.

— És mégis miattad vert meg isten. Egy átok sem eshetett rám oly keményen, mint a te néma arczodnak egy tekintete, s midőn kezeim közt mint hervadt virágszál letörtél, akkor éreztem koronámat fejemen először ingadozni. Im most azért találalak fel újra, hogy megmondhassam : lásd, országom elveszett.

— Van egy boldogabb ország ! oh király, melyet nem szerez meg kard, s nem vehet el árulás. Ez ország az égben van. Boldogtalanok, kik nem ismerik azt, kik nem sohajtanak, nem epednek utána. Az élet forrásai vannak előttük rejtve . . . . Ez országnak kapui mindenki előtt nyitva állnak, csak a bűn előtt vannak zárva. Egy világot látsz azon belől, melynek zöld mezeje a multak édes emléke, derült ege a boldogjövő, hol minden felhő egy angyalarcz, mely reád mosolyg, minden szellő egy köszöntés üdvözöltek ajkairól; hol az öröm mindig új és soha el nem fogy, angyalok hordanak karjaikon, szeráfok éneke ringat édes álomba, cherubok fonnak koszorut csillagokból homlokodra s isten mosolygása napként süt reád, ki ül a napok napjai felett, hívök, boldogok és szentek hálaimáiban gyönyörködve, felhallik hozzá a reggeli madárdal és a tiszta kebel titkos sohajtása, s ő örül mind a kettőnek. Ez ország nem veszett el számodra, oh király!

Salamon elmélázva hallgatta a szüz szavait, lelkében új hurokat halla megrezzeni, s midőn fáradt fejét a szent szüz által illatos diófavélelből vetett fekhelyére lehajtá, behunytt szemére leszálltak az álom tündérei s megnyílt előtte a távol ég; látta a csillagokat közelebb jönni, a felhőket mosolyogni,

meg annyi angyalarczczá válva, hallá a nyájas köszöntéseket láthatatlan ajakakról suhanó szellő képében, látta a napok napjai felett ülni, ki tartja kezében a világokat, érzé e fenséges arcz mosolygásának melegét, érzé, mint ragadják könnyü cherubkezek véghetlen téreken keresztül, és előtte egy fényes alak repült egyik kezével az ő kezét fogva, másokban pálmaágot. És megismerte benne a kedves leányt, kit a világból rut szenvedélyével kiüldözött, s ki őt azért egy jobb világba jött vezetni, és saját alakját is látta Salamon, és csodálkozott rajta; hosszú ősz ezüst szakáll borult mellére, hófehér haj vállaira és a fényes királyi öltöny helyett durva szőr kámzsa volt tagjain.

Egyszerre trombitaharsogás rivallt fel az erdőben, az álmából felriadó király egy csoport lovagot látta a barlang felé sietni, kiknek vezérében Bátor Opost ismeré meg, az egyetlen legvitézebb lovagot, ki valaha hivatva volt, hogy ellenséges hadak vezéreit öldösse le.

A hű lovag összegyűjté a csata után Salamon hiveinek megmaradt töredékeit és elindult a királyt fölkeresni.

Neki magának jutott a szerencse őt feltalálhatni. A lovag sirt örömében, midőn meglátta királyát s leborult annak kezét csókjaival s könyeivel elhalmozni.

— Te hű maradtál hozzám? szólta érzékenyen Salamon.

— Ha az egész világ elhagy is, szólta a lovag égre emelve kardját, — én nem hagylak el, s ha az egész világ rád támad, én megvédlek vagy elveszek.

Salamon a mint a kivont kardott látta megvillanni, elfeledé boldog álmát, újra harcz és véres dicsőség töltötték el lel-

két, megujult büszkeséggel ült lovára, s arcát az égre vetve felkiálta :

— Elbuktam, de nem törtem össze!

A mint az égre tekintte, épen hajnalodott, apró rózsaszín felhőcskék usztak az égen csendesen; a király egy pillanatig még most is vélte látni a mosolygó angyalarczokat közöttük, s oly nagy volt a képzelet csalódása, hogy önkénytelen vitte kezét állaához, hosszú ezüst szakállát végig simitandó.

Azzal csüggedten tekinté szét, szemeivel Charitást keresve, a szent szüz nem volt látható sehol, Salamon bal előérzettel hajtá le fejét lova nyakára s fejébe nyomva kalpagát, szótlan bánattal elnyargalt. Vissza sem tekintte többet.

Már látszottak Pozsony-vár tornyai a távolból a menekvők előtt, Salamon a mint távolabb hagyta a veszélyt, könnyelmű vad kedve annál erősebben tért vissza. Elfelejté a vesztett csatát, a vett sebet, mint elfeledé az esküt, melylyel azt magára idézte, s a halavány Charitas tulvilági arcának körrajzait elmosták szívében a szép királynő, Judith, ragyogó vonásai.

Uj élettervek születtek már agyában. Menekvő csapatja minden nyomon uj bajnokokkal szaporodott; a vár melyhez közelite, azon időben Magyarország legbiztosabb erőssége által volt meg szállva, a császár, hatalmas ipja nem messze a határtól kész hadaival, és azután a nevéhez siető szerelmes férj gondolhat-e egyebet, mint hogy az egész világ rózsákkal van előtte behintve, bárha háta mögött leütött fejekkel van is beszórva.

— Nyargalj előre, Opos — szólt a király a kapuhoz érve — gondod legyen rá, hogy midőn megérkezünk, — temetés

vagy barát, vagy vén asszony ne jöjjön ránk szembe. Ha jön, kergesd vissza.

És Opos még nem érte el a kaput, midőn egy aggnő jött ki reá szemközt, nehéz gyászruhában, galambfehér őszhajára fekete diadem volt körítve.

Opos megdöbbenve ránta vissza lovát. A király anyja volt a nő.

Salamon megilletődve szállott le lováról, hogy anyja karját megfogja, s mintha neheztelne érte, hogy a baljóslatot ő hozta elő, elfojtott gyermekies zugolódással mondá :

— Miért nem hordatod magadat zselyeszékedben, ha a városban jársz?

— Nem illet az már engemet — szólt reszketeg hangon a matrona — mankó illik kezembe, szegény nyomorult asszony-nak, ki vénségére koldusbotra jutott.

— Minő háborodottul beszélsz anyám?

— Hát nem vesztéd el a koronát?

— Azt igen, de megmaradt a kard.

— Vesztetted volna inkább a kardot!

— Asszonyok így szoktak beszélni, te kevésbbé bánnád, ha nádszállal látnál is trónomban ülni, mint a megváltót, csak trónban ülnék.

— A kard az átok a földön, a béke az áldás.

— Így beszélnek az asszonyok. Ha rajtad állna, összetörnél minden fegyvert, hogy ne legyen mivel hadakozni. Hiszen egyetlen nemzeti ereklyénket, Attila kardját, az égből esett aczélt, melyet a hadisten hajított alá, mely a félvilágot tanítá

remegni, s melyet négy századon át imádtak őseink bálvány istenükként, te csupa kard iránti ellenszenvből valami bitang rokonodnak elajándékozád, a ki azóta rég nyársat csináltatott belőle. Az enyémet nem fogod elajándékozni.

- - Mit akarsz még? Nem szeret senki saját néped között, országod határán állsz; idegent, ellenséget akarsz vinni saját hazád ellen? A vértenger nem ér még ajkadig, a mit kiontál?

— Érjen fejem tetejéig! Békesség idején megrohad a világ, az emberek elszaporodnak, mint a fügefalevél, s elevenen nem eszik meg egymást; így legalább megölik elébb.

— A ki vért vet, halált arat. Emlékezzél azokra, a kik előtted jártak. Péter véren keresztül jutott a trónra, vérében bukott le róla. Aba megölte Pétert, az ő feje is legördült.

Atyád Aba vérébe hágott és öt testvére paripái gázolták agyon a csatában, Béla atyád holttestét lépte át a trón lépcsőjéig, s öt a trón omladékai zúzták össze . . . . .

— Engem hát a haza omladékai temessenek el! — kiálta föl elszilajult daczczal a király.

Az agg királyné eltaszítá fia kezét, s eliszonyodva fordítá el tőle arczát.

— Legyen hát neked a te szavaid szerint! Menj és ott pihenj meg, a hol el fogsz esni; vérnyom maradjon utánad, a hol jársz: ellenséget találj akármerre fordulsz, ki ne gázolj a harczból soha; reményed legyen csalódás és emléked átok, és e hazában, melyet egy sirrú akarsz ontani, ne találj magadnak egy sirt, melyben megpihenj!

— Asszony ne tovább! ordíta Salamon magán kívül, s ádá

dühében annyira elfeledkezék magáról, hogy kezét öz királyi anyja ellen fölemelte.

Bátor Opos elszörnyedve veté magát Salamon elé s kezével feltartóztatá annak öklét.

— Uram, anyádat látod magad előtt.

— Még pedig utóljára! — szólt az agg nő, azzal megfordult és elhagyta Salamont örökre, rajta hagyva átkát.

Salamon nyugtalan kedélylyel nyargalt föl a várba, lelke háborgását vidámabb gondolatokkal csillapítva. Első kérdése volt odafenn.

— Hol van nóm?

Az udvarmester kedvetlenül felelt :

— Az éjjel elutazott Regensburgba.

Salamon lelke egyszerre elsötétült, várt viszonzlás öröme volt benne az egyetlen világos kép s most ez kitörlődött. . . .

— Tehát nem várt reám. Bizonyosan nem gyanítá, hogy jövök.

— Sőt hallotta uram balsors szerint közeledésedet, s eltávozott sietve, mert félt hogy Pozsony ostrom alá jut.

— Ugy? igaza volt, ha azért ment el. Nem izent nekem valamit? Tán hogy utána menjek? Vagy hogy megizenjem, ha vissza jöhet?

Az udvarnagy hallgatott. És Salamon úgy szeretett volna kérdezősködni.

Nem volt-e beteg? nem érte-e az uton valami baj? volt-e elegendő kísérete?

— Volt uram. Ulrich herczeg kísérte el.

Salamon arcza még jobban elborult. Közel volt hozzá, hogy sirjon. Rögtön leült levelet írni nejének, s azt elküldé leggyorsabb futárja által, lelkére kötve, hogy siessen a válaszszal vissza. A levél tele volt gyöngéd panaszszal, forró szerelemmel, epedő vágygyal, a hogy szerelmes férjek szoktak nejeiknek levelet írni.

Salamon nem volt ember addig, míg a hirnök válaszszal vissza nem érkezik, nem volt eszméje, nem volt gondolatja ez egyen kívül, tizszer fölment egy órában a váróromra vizsgálva, hogy nem jön-e futárja? Kiszámítá az órát, melyre oda kelle érnie, az időt, mennyi kellett nejének, hogy levelet írjon, s azután vissza az utat. S midőn elmúlt az óra nyugtalanul töprenkedék magában, mi történhetett, hogy senki sem jó. Tán a hirnököt fogták el az uton, vagy elveszté levelét s nem mer vissza jönni? — vagy talán kiáradt valami folyam, a viz elvitte a hidakat s a hirnök tulnan rekedt.

Oh az aggódó ember oly leleményes a legtávolabb lehetőségek kitalálgatásában, s rendesen a legközelebbit nem látja.

Vége abban kezdte megnyugodni, hogy neje tán azért nem küld izenetet, mert maga akar jönni helyette, s e gondolaton sokáig megpihent, de a hogy más nap is elmúlt, nem állhatá tovább; új hirnököt küldött új levéllel, harmad nap harmadikat, s ez így ment egy hétig, a levelek mindig panaszosabbak, mindig szemrehányosabbak kezdtek lenni. Salamon elvégre alig ismerte már magát, semmire sem tudott egyébire gondolni, kérdésre nem felelt, feleletre nem várt, semmi sem érdekelte és minden izgatta. Végre mint egy heted napra visszaérkezett valamennyi hirnöke, egy igen rövid levelet hozva Salamonnak,

melyben Judith szárazon tudósítja, hogy a császár nem sokára Pozsonyba menend, s hogy ő a helyett, hogy helyzetéhez illetlen szerelmi ömledezésekkel foglalja el lelkét, sokkal bölcsében teend, ha azon törődik, mint foglalja vissza elveszett országát.

Ez keserü orvosság volt, de használt.

Salamon egy ideig zugolódott ugyan, mint kit igen édes álomból költenek fel azzal a szóval, hogy induljon dologra, hanem utoljára is, ha álmodni szép, de ébren lenni jó. S harcra készülő embernek sokat ér egy kis szerelmi vagy családi keserőség.

IV. Henrik nem sokára leérkezett Pozsonyba s hadseregeivel megindult a Duna balpartján, veje országát visszahódítandó.

De az anyáátok mindenütt feje fölött lebegett annak! Vele járt a seregekkel éh- és döghalál képében, nehéz álmokat küldött a vezérekre, mikből a velük volt püspökök baljóslatokat magyaráztak, a jóslatok hire elterjedt a katonák közt, s azok az ut felén megálltak vezéreik ellen fellázadva, s visszatértek az ellenség elől, kit még csak álmaikban láttak.

Salamont elhagyta isten és ember.

A beteg oroszán ellen feltámadnak a farkasok.

A nemes vetélytársak, Géza és László nem üldözik a legyőzött fejedelmet, ott hagyták őt békével időzni Mosonyban; hanem előjöttek bukása hírére mind azok, kiket egykor dicsősége tetőpontján fegyverei villogása elől futni látott.

A kun és bessenyőfajok, elűzve a Szávántuli erdők mene-

dékébe, összegyűjték falkáikat, s előjöttek éktelen vad csordáikkal, az elesett boszuállót meggázolni.

A király hivei kis csapatjától környezve, nem mérhette össze kardját elleneivel a sik mezőn; Henrik újra el volt foglalva saját pártos vasalljaival, hanem élt a szomszéd morva földön egy derék kövér gróf Mjesko, Salamon végveszélyében ennek ígért jó csomó pénzt, hogy verje el róla a hivatlan vendégeket.

A grófnak ugy sem levén egyéb dolga, megalkudott nyolczvankét véka lengyel garasban a szorongatott királylyal, s mire a bessenyő had a Fertő egyik szélihez ért, ő is megérkezett jó pánczélos lovagjaival Mosonyba.

Derék természetű ifju vala a morva gróf, mintegy negyvennyolcz esztendő. Derekrét két ember öllel keresztül nem érte, s ló el nem viselte terhét egy óránál tovább. Tenyereit ha befogta, elveszett bennök az öblös palaczk, s tartalma a hordónak elenyésztett ajkai nyílása előtt, hosszú bajusza nagynessze lelógott, s kétfelől felhajtva az öve mellé volt bedugva, nehogy valamibe találjon akadni.

Rettentő ereje híres volt hetedhét országon, mert a patkót csak úgy tördelte ketté, mint utódai a vajás süteményt, és két kézre fogott pallosával képes volt nyeregkapáig ketté hasítani a pánczélos embert. Csupán az az egy baja volt, hogy ha egyszer elesett, nem tudott többet felkelni, s ha egyszer a lovára felült, nem tudott többet leszállani.

Ő tehátlan megérkezék, ivott is rögtön baráti poharat a királylyal, s más nap mindjárt neki indult, megtudva hol az

ellenség, s ígérte keményen, hogy az egész ronda hadat párjával összekötözve fogja rabságra hajtani, s valahány szárazmalom van országában, abban mind örölni fognak.

Ez igen jeles szándékkal kivouult a bessenyők elé s szüntelen a Fertő partja mellett tartva s naponkint elismerést érdemlő ovatossággal és körültekintéssel nem téve több utat, két órainál, végre egy szép esti órában meglátta a tulsó parton a bessenyő tábor számtalan füstjeit, miknél a barbar emberek egész ökröket sütöttek.

Ott tehát jó biztosságban érezve magát, — minthogy a viz nagyon széles volt, szépen sátort üttetett, táborát körülsánczolá, hegyes karókat is veretvemellé, azon hadi tervet készítvén magában, hogy onnan addig meg nem mozdul, mig ellenségét helyéből ki nem éhezteni, s vagy arra nem kényszeríti, hogy sánczait megrohanja a vizen keresztül, vagy pedig megadja magát.

E becses határozatnál maradván, maga s több vezére kísértálának a tópartra, fölállítának egy hordót s azt körülülvén, poharazának emberségesen, mialatt a lemenő nap gyönyörűen behinté aranynyal a Fertő sima tükkrét.

A Fertő sima tükkrén itt-ott egy uszó lápot hajtogatott a föltámadó szél. Mjesko, ki még sohasem látott olyat, csodálkozva hallá kíséraitől megmagyaráztatni, hogy azok tündernádasok, miket az elfek és érlek, s más afféle morva lidérczek hajtogatnak a vizen alá s föl, néhány magyar is vala ott, hanem az nem tudott rajtok egyebet mint békát és szunyogot.

A határgróf bámulá őket kegyesen.—Ni hogy usznak erre arra! bárcsak egy felénk közelednék, itt meglepnénk s elfog-

nánk rajtuk a lidérczeket, és spiritusba téve bemutatnánk a tridenti synodusnak.

És erre a szóra egy zöld folt csakugyan elkezdte feléjük tartani, szép egyenes irányban haladva, mindig közelebb, közelebb; a víz színe felett csak a nádbojtok látszottak, rezegve, hajladozva, mintha valami rázná őket alól.

Már egészen közel ért az uszó nádberek. — Sehol sem látom a tündéreket, — szóla Mjesko. — Hja azok a víz alatt vannak, ott készítenek sipot és dudát a nádszárból s lovagolnak a halakon. — Hálót kell alájok vetni s elfogni őket halastól.

De mielőtt a hálót valaki kivethette volna, egyszerre megdült a nádberek, s helyette száz torzpo fáju rémalak bukott föl a víz színére, vad orditással rohanva a parton iddogálokra.

Bessenyők falkája volt ez, kik meglátva Mjesko táborát, a tóba bocsátkoztak mindegyik egy hosszú nádszálat fogva szájába s azon keresztül szíva levegőt a víz alatt, átusztak észrevétlenül a gyanutlan bánulók szemeláttára s mielőtt azok ijedelmükből magukhoz térhettek volna, rajtuk rohantak görbe fűrészfogu késeikkel, s kikeresték a helyet, a hol nem talál páncczelt a vas, hón alatt és vékonyán szurkálva a meglepett vigadókat.

Azok a zavar első pillanatában azt sem tudták, mihez fogjanak, a pokoli lárma, e vízből előtámadt ördögök fekete pofái annyira megzavarták őket, hogy fegyvereiket sem találták oldalaikon, s mire az első rémülésből magukhoz térve, visszafordultak megtámadóikra, azok végezve, a mit végezhettek, egyszerre visszafutottak ismét a vízbe s átusztak, a honnan jöttek. Csupán

egyetlen egy került belőlök fogságra, ki Mjeskóval magával eredvén birkozásba, azt ugyan felbirta taszítani, hanem a herculesi erejű ember ekkor úgy magához szorította őt két kezével, hogy az meg sem birt motszanni, s ha Mjeskónak azon már elébb említett sajátsága nem lett volna, hogy ha egyszer elesett, többé felkelni nem tudott, legyűrhetete volna ellenségét, s így azonban be kellett érnie azzal, hogy ott tartsa magán, míg emberei oda érnek, s elébb azt jól megkötözve őt is szépen felemelik.

Az ekként elfogott bessenyő mozdulatlanul esett a földre, s akár rugták vagy ütötték, semmi jelét nem adta az életnek.

— Ebből ugyan kiszorítád a lelket uram. Mondának Mjeskónak.

— Nem kell neki hinni. Kiálta ez dühösen, elszörnyedve ez emberek vakmerőségén. Összemorzsolhattam volna, de kész akarva nem tevém, hogy tőle megtudhassuk seregeik számát, vezérük szándékát, s más egyebet. Rakjatok máglyát, vessétek fel reá, majd ha égni fog alatta, akkor ő is megszűnik a halottat játszani.

A katonák rögtön máglyát raktak sánczkarókból, feltevék rá a bessenyőt, az feküdt rajta élettelenül hátrakötözött kezekkel.

A láng felcsapott a máglyán, a bessenyő meg sem mozdult, már haja és szakála leégett, a tűz tagjait csapdosá, egy vonás sem mutatta rajta hogy él, míg a lángok közepett a kötelek leégtek karjairól, akkor egyszerre felugrott a tűz közül, s egy égő hasábbal szétcsapva maga körül, a felriadt csoporton keresztül összeégett testtel kirohant s belevette magát a Fertőbe s miután messze beuszott, rémületes kaczagással fordítá vissza

összeperzselt arczát kövé meredt üldözőire, kikben hülni kezdett a vér.

— Nem. Ördögökkel nem harczolunk. Mondának Mjesko zsoldosai, ha a csillagokkal fizetsz is bennünket. Emberek ellen szegődtünk, de ezek világosan ördögök, kik tűzben vízben hadakoznak. Te is fogj magadnak ördögöket, ha velök harczolni akarsz.

Mjesko mit tehetett volna? Igéret és fenyegetés hiába volt, emberei felmondták a szolgálatot s ha azt akarta, hogy vele menjenek, kénytelen volt őket visszavezetni Mosonyra.

A király már azt hívé hogy az ellenséget hozzák.

— Derék szomszéd, monda Mjesko szörnyüképen kegyes képpel. Tudod hogy én a mult husvét előtt való nagy héten bűnös vallástalansággal vadászatot tartván, lovamról leestem s kitörtem a bokámat, ekkor fogadást tevék szent Hubertusra, hogy soha az egész nagy bőjton keresztül semmiféle vérengző munkába nem kezdek. Midőn felszólítál, nem jutott eszembe, hogy épen a nagy bőjtben vagyunk, most figyelmeztet rá a castellanusom. Én kétségbe vagyok esve. Azt átlátod, hogy fogadásomat megszegnem lehetetlen, én pedig átlátom, hogy te nem várhatod el a nagy bőjt végét, hogy akkor kezdj csatába. Hanem azt tanácsolom neked, állj ki te magad a mennyi embered van e gaz pogányok ellen, így te fogod kezdeni a harczot, nem én. Én magam majd felmegyek a baki hegyre, s ha akkor aztán meglátom, hogy tégedet vernek, na akkor én is lejövök, és beleelegyedem a csatába, mert már a folytatás fogadásomon kívül esik.

Salamon megérté a dolgot, s hagyta meenni a grófot a hova neki tetszik, maga pedig felment szobájába, kiválasztá a legjobb kardját s összegyűjtve saját harczosait, megállta közöttük és szilárd reszketéstelen hangon szólt.

— Itt az idő, hogy meghaljak, és ki halni akar, velem jön utánam.

A bajnokok szemeiből kicsordult e szókra a könny. Kevesen valának számra, de mindnyájan jó vitézek, s ha egyenkint föl-számította volna mindegyik : hány ellenséget ölt meg életében, nagy sereg telt volna ki belőle.

— Nem ugy uram, szólt kardját megütve Opos. Királyok nem haluak oly könnyen, elébb meghalunk mi mind, s a hova mégy, oda nem utánad, hanem előtted megyünk.

A király megrázta a hős jobbját. Hej sokan megismerék ezt a jobbot, a kiknek nem maradt idejük róla beszélni.

— Hogy elvesztém országomat, szólt a király, az aggodat is nehezen ül szivemen, hogy magyar volt, a ki legyőzött, s ön nemzetem, ki száműzött, ez fáj és kétségbeejt, de hogy e nyomorult bitang had meggyalázza bennem a magyar királyt s bepiszkolja nemzetemet, azt nem tűröm, s ha nem maradt egyebem ez országból, mint ennek határa, e határért megvívok vagy elveszek.

A harczosok elkeserült ordítása hirdeté, hogy nem fog elveszni egyedül.

— Ha elbuktam, testvér volt, a ki elejtett, szólt a király, — és nálamnál jobb vitéz. De ti nektek léha rablók megmutatom, hogy még nem gyengült el a kar, mely egykor a bolgár

hegyekig vert, mely Belgrád alatt összetört! s ha lesznek köztek, kik találkoztak velem Cserhalomnál, majd megmondják, ha sápadtabb vagyok-e mint voltam akkor?

Ez alatt a Hanság téreit a barbar gyülevész ellepé.

Fajonként megosztva külön csoportosult, a hol szabad, térre kapott az erektől átszeldelt ingoványba, sátorhely és legelőnek foglalván el annak söppedékes szigetjeit.

Itt kurta kazarok legeltették lovaikat, makacs, indolens nép maguk is rajt ültek a lovon, soha le nem szálltak róla, a nyers hust nyergeik alá tették s mire az a nyargalás melegétől megporhanyult, akkor hasznukra fordíták; a lovak legeltek szanaszét, gazdáik aludtak rajtuk, előre hátra bókolva, vagy végig hasalva a lovon: s midőn a kürtszó megzendült, egyszerre nyeregben ültek s felütve villogó szemeiket, nyargaltak ismét előre. A legszélesebb vizeket lovaik hátán uszták meg, s ha egy várat elfoglaltak, még a lépcsőket és a szédelő sánczormokat is lóháton nyargalták össze.

Távolabb lármás jászok zajongtak, soha ki nem fogyva a perből és osztozásból, egész nap elhuzakodtak egy-egy rablott paláston, rongyokat hasogatva belőle, s ha otthon elfogyott a per, a szomszéd nyirekre kezdtek átlövöldözni nyillal.

Emezek jó fustélyforgató pásztorok voltak, kik szerették elhajtani a más csordáit, s e szándékkal csatlakoztak a beszenyőkhöz. Öltözetük legnagyobb ellenségeik bőréből, a farkasokéból telt ki, melyet derekukon átkötének; hajuk hátul le volt nyirva, elöl három csimbóka kötve, mely jobbra balra fityegett.

Közepén feküdt a beszenyők hada, eleven, lóhátas nép.

kiknek mindegyike képes volt lovon nyargaltában ellőni nyillal a repülő fecskét, s egy kötéllel elkerített térségen tanyázott maga Zolta vezér, válogatott testőreivel. Ezek voltak a hadsereg legszálásabb legényei, hosszú kopjákkal ellátva, s hogy mentül borzasztóbbak legyenek az ellenségnek, a levágott ökrök bőrei fejekre voltak huzva, s úgy csüngtek végig hátaikon, úgy hogy messziről kétszarvu ördögcsordának lehete őket bátran nézni. Köröskörül iszonyu tüzeket raktak összehordott nádkévékből, nem azért hogy süssenek nálok valamit, mint hogy megvilágítsák a tájat.

Zolta leterített medvebőr kaczagányán feküdt a tüzek mellett és aludt, mint a kő. Felhasgatott borostömlők, mik üresen heverték körül, engedék gyanitni mély álma okait s ha az öklében tartott buzogányról s néhány mellette bevett fővel horkoló bajtársról lehet következtetni, hihetőleg élénk vita előzé meg az édes álmot.

Kissé távolabb, egy emeltebb dombon lehete látni egy szekérsánczot, melyen belől tanyáztak a kunok, kiket Kutesk király, saját harcziás leánya vezérlete alatt küldött, annak eljegyzett vőlegénye, Zolta segélyére.

Hadilán volt neve a délczeg amazonnak, s ha a saját táborában uralkodó rendet nézzük, ismeretség előtt gyanitanunk kell, hogy nevét megérdemelte, jelentvén az elég világosan magyarul „hadi lányt“.

A hajnal már pirkadni kezdett, midőn a Mosony felé elfuttatott kémek visszaérkeztek azon hirrel, hogy Salamon síkra szállt.

Föl kelle ébresztteni a vezért, hogy tartson rögtön körül-
tájt (igy hívták a táborigyűlést náluk), de hiába ránczigálták
azt, meg meg-mozdult, jót rugott azon, a ki költögette, s aludt
tovább. Nem volt mód lelket verni bele.

Ekkor egynek az jutott eszébe, hogy meg kell fuvatni a
a riadót, s a mint az első kúrthang megszólalt, Zolta rögtön
talpra ugrott, s egyszerre kijózanulva tekintte szét.

— Mi hir? kérdé meglátva kémeit.

— Salamon közeleg hadával.

— Mennyit tesz e had?

— Mehet mindössze nyolczszázra.

Zolta felkaczagot.

— Hisz ezt ha meg kellene ennünk, sem laknánk jól vele.
Kár, hogy gyermekeinket nem hoztuk magunkkal, most azokat
küldhetnénk ellenök. Hirdessétek ki a seregben, hogy ma nem
lesz csata, hanem hajtóvadászat.

A sereg az alatt mindenünnen összegyűlt, mindenki lován
ült már, csak Hadilánra várakoztak még. Ez alatt zajgott, lár-
mázott mindenki; minden vezérnek és minden közembernek
más hadi terv fúrta az agyát. Egyik azt mondta : vegyük őket
körül s fogjuk el mindenestől, — másik beakará őket csalni a
Hanságba s ott megszorítani; a jászok rögtön akartak menni, a
kazarok el akartak kerülni Mosonynak s Salamon háta mögött
kirabolni a várost, a vezérek előbb összevesztek Zoltával, azután
egymás között, végre katonáikkal.

Mindegyik jobban akarta tudni, hogy mit kell tennie,

egy sem akart hátul, vagy oldalvást állani, hanem valamennyi első akart lenni, ki az ellenséget megtámadja.

A nyirek előbb bátorságos helyre iparkodtak szállítani csordáikat s behajtották azokat a Hanság ingoványai közé; a jászok, észrevéve, hogy őket hátul akarják hagyni, összesugtak s egy szót sem szólva senkinek, előre elosontottak az ellenséget fölkeresni, míg a kazarok, kik a magyar sereg megkerülésére voltak rendelve, egyet gondoltak s neki rugtattak Mosonynak, hogy azt társaik előtt bevegység.

Végre előjött Hadilán szekérvárából, megjelenve a lármás korultájon, a hol már akkor senki nem halotta saját szavát.

A magas karcsu amazon büszkén ült hollófekete paripáján. Naptól barna arczán keresztül világlott a vér piros heve s nincs az égnek sem oly napja, sem oly éjszakája, mint az ő két fekete szeme, — miknek villanása többször tudott győzni mint éles kardjái. Hosszú, göndör haja mint egy palást borult le kerekén domboru csippejéig, s utána lobogott, ha vágatott a csatában. Gömbölyü karjai fedetlenek voltak, arany perczekkel körülsozoritva; rövid ujjú dolmány feszült délczeg természetéhez csattos boglárokkal, és gyakran megesett, hogy az ellenség, kivel össze-csapott, mintegy elbűvölve, rajta feledé szemeit a bűbajos alakon s nem vevé észre kardja villanását, égő szemeitől megrontva.

Zolta durva tréfával fordult arájához.

— Későn ébredtél a kúrtszóra, menyecske, nagy sokáig pipe-rézted magad. Csata napján nem kell annyit időzni a cziczomával.

— Ma ránk nézve nem lesz csatanap : — viszonzá Hadilán komolyan.

— Mit mondasz?

— Az éjjel kimentek a jósok e berkekbe a farkasok szavait hallgatni és megérték belőle, hogy e mai nap ránk nézve veszélyes. Hagyd e napot lemenni, s kezdj harczot azután.

— Vessz el jósaiddal együtt! nem hiába viselnek a kunok vászonöltönyt, s engedik magukat asszonytól vezérleni, gyávák valamennyien. Szálj le lovadról néember, s végy guzsalyt s pártát, kard és sisak helyett, és ti gyáva kunok mindannyian pusztuljatok szemem elől, vagy rátok küldöm testöreimet, s lehuzatlak lovaitokról és tehenet adok alátok.

— Próbálj közel jönni ökreiddel, — szólt Hadilán fölemelve fokesát; megérzik a taglót szarvaik között, fogadom azt.

A többi vezérek közbeveték magukat, különben ott mindjárt egymás közt kezdték volna meg a csatát, s Zoltát nagy nehezen félre taszigálva, Hadilánt rávevék könyörgéseikkel, hogy vonuljon vissza szekérsánczába; hanem azt nem gátolhaták meg, hogy a bessenyő tábor csufondáros kiabálással és fütytyel ne boszontsa a kunokat s egy merész ficzkó szekérsánczuk szélére egy kopjára szurt szoknyát zászló gyanánt fel ne tüzzön.

Ez alatt lassanként előre mozdult a tábor, nagy hihó és rikoltozás között. Zolta összeterelt mintegy huszezer csatárt, de csak akkor vette észre, hogy nem tud velük hova lenni. Egy pár száz szót fogadott, a többi azt tette, a mit akart.

A Hanságon keresztül egy szűk téren lehet jutni, melynek mellékútait, ha sokáig száraz az idő, kocsikkal is lehet járni, de ha megáznak, akkor csak a közepén járható az út.

E sikon vonult végig a rendezetlen sereg. Az eleje már

mérföldekre elől volt, míg a hátulja csak akkor bontakozott; csatarendnek, hadsereg-felállításnak, haditervnek hire sem volt. Iparkodott mindenki mentül előbb ellenséget találhatni.

Salamon és kiseded csapatja — mint elszánt bátor vitézek, — azonban hátukat egy füzes dombnak vetve várták ellenségeiket, készek vagy győzve, vagy holtan maradni a csatatéren.

Halvány arcczal, de büszkén állt legelől a király, legpompásabb fegyverzetét ölté fel magára, csillogott rajta arany és boglárkő, hogy messziről megismerje benne az ellenség a vezért, s minden nyíl őt keresse. De mellette áll balfelől Opos, sohasem távozva oldalától, hogy őt találja előbb minden csapás, mielőtt a királyt érné.

Egyszerre megharsant körül a csataordítás. Az elősietett jászok kibukkantak a fűz erdőkből, s meglátva Salamon csapatját, vad süvöltéssel kapták le lovaikról tegzeiket, s a több száz lépésnyi távolból, sűrű nyilfelleget lőttek fel az égre, mint-ha előre elrémíteni akarnák elleneiket; a nyilak az éktelen távolt megfutva, ártalmatlanul hullottak le Salamon harczosai lábaihoz egy-kettő megüté a király pánczéliját is és visszapattant róla.

De más felhők érkeztek most csatázni. Míg a bessenyő sereg nyilzáporral rémité a magyarokat, mintha isten szavára viszhangoznának, megdördültek egyszerre az ég sarkai, s fekete gomolygó felhők kezdtek tornyosodni az égre, a csatatéren rettentő forgószelel viharzott végig, homokkal szórva tele a jászok arczát s nyilaikat elkapkodva a villám végig czikázott az égen, s a meghasadt felhőből omolni kezdett a zápor; a bessenyő sereg legfélelmesebb fegyvere, a nyíl, megszűnt ártani, az eső-

ben kiengedtek a tegzek húrjai, s a meglankadt ideg nem volt képes a nyilat elpattantani többé.

— Isten harczol velünk! kiálta a király s megeresztve lova zabláját, lerohant a halomról megtámadóira, kik előnyüktől megfosztva, egy percz alatt össze lönek törve a rendezett csapat rohamától.

A tegzet el lehetett vetni, s az ügyetlen görbe kard, melyet magukkal viseltek, nem védte meg félmeztelen tagjaikat a nehéz harcsheszekerze csapásai elől.

Az eső zuhatagokban szakadt alá, de még a vér is; mire Zolta a derék sereggel megérkezék, jász csapatjai már akkor le voltak apitva.

A mint a sötét láthatáron föltűntek a borzalmas alakok, ágas szarvaikkal, Salamon emberei visszaretentek, azt véelve hogy ördögök jönnek rájuk.

— Ejh — kiálta Bátor Opos, lássuk meg hát, hogy az ördögöt nem fogja-e a kard? — s azzal neki rugaszkodva, rajtahajtott Zolta seregein, s a mint az elsővel találkozék, azt úgy találta két szarva közt ütni buzogányával, hogy menten a lova alá bukott.

Vérszemet kapának erre társai is s belerontva a felszarvazott seregbe, oly pusztitást követtek el benne, mintha valódi ökrökkel lett volna dolguk s a mi egy percz előtt ijedségükre szolgált, az most nevetséggé vált előttük.

Zolta vezér azonban, látva mint rontja össze hadsorait a neki dühödött Bátor Opos, neki fordítá a kantárszárat, s hosszú dárdáját két ökölre fogva, neki vágatott a daliának, ki véres

arczczal dült testőrei között, egyik kezében kopját, másikban kardját forgatva.

A tér megritkult, a hol e két ádáz harczos összetalálkozik, a vezér dühösen csóválta meg gombos szálfáját s egy iszonyu csapást mért vele Opos fejére. A szálfa lezúgott, de Opos visszavágott rá kardjával s a dárda hegye és gombja messze lerepült nyeléről. Zolta kardját ránta ki ekkor, s egy testőre az alatt pajzsát tartá elé, hogy Opos süvöltő kopjája elöl megóvja, de az elhajított gerely keresztül törte a tizenkét bivalybőrből készült vértet s megjárva a fegyverhordó vékonyát, az egész embert vértestül együtt, áthatott hegyével ura pajzsához szegzé, mint a denevért szokták az ajtóba verni.

Zolta elrémülten fordult meg erre Opos előtt s futni kezdve veszélyes ijedelemmel, jelt adva hadainak a szaladásra.

Ez rendes fogás volt a bárbar hadaknál, ha nem várt akadályra találtak, visszafordultak s addig csalogaták maguk után üldöző elleneiket, míg alkalmasabb térre jutva, ismét helytállhatnak nekik, vagy véletlen törbe csalhatták az utánuk rohanókat, s ekkor egyszerre körülfozták.

De most rosszul sikerült a csel; a folyvást szakadt zápor megárasztá az ereket hátuk mögött, mikén átjöttek, s a mint a bessenyő hadak vissza akartak vonulni, a biztos mezők helyett, mikén az éjjel lovaikat legeltették, söppedékes ingoványra lettek, mely lépteik alatt beroskadt s elnyelte a lovagot lovastól, a mocsárnak szorított nyirek nem bírtak kihatólni a dugványok közül, a hátul üzött seregektől beletaposva az iszapba, míg Salamon vitézei jól ismerve az utat, mely egyedül volt járható ily

időben, keresztül bizton üldözék a menekülő Zoltát, ki seregeit veszendőben hagyva, egy kisedő csapatral futott vissza Hadilán szekérsánczáig segílyt és menedeket könyörögve arájától.

— Eredj tova! — szólt az amazon elutasitva őt onnan. — Bolond voltál a harc előtt, gyáva vagy a harc után. Vidd fejedet a vést.

Zolta káromolva vágtatott az esőszakadásban tova, sehol sem állithatva meg seregét, mely a keskeny partos gátra szorult szemeivel látva, mint vesznek el a többiek, — kik a mellék utakon rohanva, a mocsárba tévelyedtek. Egy rendetlen gomoly, mely egymást tapossa a vizekbe és iszapba. Gázoló lovak, miknek zablájába, farkaiba fuldokló emberek kapaszkodnak, mentül tovább, annál nagyobb viz, s annál kevesebb a fő, nagy messze alig látszik még egynehány, kik beuszna a Fertő közepébe, ijedelmeükben nem tudva : merre a part?

Mint a krónikairó mondja : „az ellenség elolvadt a király arcza előtt, mint viasz a tűz színétől.“ Egyedül Hadilán szekérsánca állt még ellent a győztesek rohamának. A kunok hosszú dárdákra kapva, szekereiken álltak s előbb a rajtuk özönlő besenyőket taszigálták el onnan, megtagadva tőlük a menedeket, s a hogy azok elfogytak, daczos arczczal fordultak üldözőik, a magyarok ellen. Számra mindkét had egyenlő volt, a szemetet elfutta a szél, csak a magva maradt ott, s ha az egyiket lelkesíté a diadal, a másikat a kétségbeesés. A nyil haszontalan fegyver volt e perczen, csak a kopja és a csákány használt, a férfiak vértet vértnek fektetve vittak, csattogott az ércz paizsokon a buzogány s ki- kihallatszott a harczból, mint a menykő-csattanás

Bátor Opos harczejszéjének ütése. A magyarság lóhátról harczolt, a kunok, a szekeren állva; benn Hadilán nyargalt körül, fekete paripáján ülve, csengő hangja bátoritá a harczolókat; hosszú arany haja lobogott mint egy harczy zászló s kardjának és szemeknek villanási versenyeztek a villámokéval.

Háromszor ostromolt már a magyar, háromszor verte őt vissza Hadilán, midőn maga a király ragadá kezébe a zászlót s paripájával neki vágatva a sáncznak, felszökött a legszélső szekérre, vakmerően odavetve magát megrémült ellenfelei közé. A másik perczen már Bátor Opos paizsa fogá föl a reá irányozott csapásokat, nehéz harczejszéje elejte mindenkit, a ki Salamonra tört s néhány pillanat alatt át volt szakitva a szekérsáncz; a támadt résen dühösen rohantak Salamon után a magyarok, a kún elhánnya fegyverét, csupán egy kis csapat állott még ellent, ott vivott Hadilán, ércz szavával bátoritva mellette harczoló hiveit. Mindig apadt azoknak száma, alig vivott még néhány ifju, egyenkint elhulltak ők is, egyedül maradt az amazon a győztes magyaroktól körülfogva.

— Add meg magad kún leány! kiálta rá Opos dörgő szava.

— Élve nem, szólt Hadilán, és elveté paizsát, sisakját, s úgy állt fedetlenül ágaskodó paripájára emelkedve s kardját megforgatva feje fölött, mintha csak a halálért akarna még küzdeni.

E pillanatban fölszakadtak a felhők s az alá sütő nap fényes küllője odavilágított a király délczeg hősi alakjára, a mint méltóságteljesen közelite a hölgy felé.

Hadilán karja reszketett, a kard aláhanyatlott kezében, a

mint e tüneményt megpillantá, nem hős volt többé, ki a kardot tartá, hanem egy gyenge nő, s miután szívét elveszté a király ellenében, minek tartotta volna meg kardját? azt is átnyujtotta neki.

A mint elvégződött a harcz, egyszerre kisütött a nap s Mjesko gróf arcza is kisütött a baki hegyről, a honnan ő nézte vala az egész csata folyamát.

Nagy elégületen jött alá, megrázta Salamon kezét, megdicsérte, hogy jól viseltük magunkat, s kívánta imár, hogy miután az ellenség meg van verve, méresse ki vékával az ő szegődött garasait a nyujtott segítségért.

A király elbámult : hisz te csak nézni segítettél.

— Mit tehetek én arról, hogy téged meg nem vertek s rám nem került a sor!

— Igen jól van, tehát a hány ellenséget levágtál, annyi vékával méress ki magadnak kincstároból ne garast, hanem aranyat.

Mjesko gróf haragudni akart e gonosz tréféért, s még azzal fenyegetőzött, hogy összekap Salamonnal, de a király elég jókor figyelmezteté őt azon fogadására, hogy nagy bűjt alatt vérengzést nem kezd, melyre aztán a jámbor gróf visszatért a maga házájába, a maga embereivel, sok tapasztalást vivén magával.

Salamon visszabocsátá atyjához a fogoly amazont. Könyezve vált el tőle. A király nem látta a könyvet. A kit a korona gondja foglal el, nem lát az álmában rózsakoszorukat.

— Ha egykor nem lesz hazád, mondá a hölgy bucsuztában, jer mi hozzánk s ott uj hazára találsz. És ha senki sem fog szeretni, jer hazámba, ott fogsz találni, ki örökké szeretend.

Salamon elfeledé a szavakat, el a szerelem rezgő hangját, melyen azok mondva voltak és az epedő pillantást, a mely azokat kísérte, a mint elfeledett annyit!

Alig verte le a bessenyőket, ismét rokonainak fordult, megpróbálni, ha nem fordult-e meg akkor csillagzata? A sors nem segíté őt többé a király ellen. Kardja beletört a szent László elleni harciba, az utolsó harczos is elveszett oldala mellől, Bátor Opos; és az eltört kardból nem lehetett más mint gyilok s midőn a hősök elfogytak, került a sor az orgyilkolásra.

Salamon bérenczeket fogadott László király megölésére, de a gyilkos és az áruló egy fán terem; azok elárulák, s az ország örök fogságra ítélte őt, ki fölkenntje ellen fölemelte kezét.

Hol most ama négyszegű rom Visegrád tövében, szomoruan tekint alá az örök Duna vizére, ott ült egykor a fogoly fejedelem, szenvedéseivel nevet adva börtönének.

Fogva volt de nem legyőzve, itt a szűk négy fal között is királynak érzé magát, s nem imádkozott szabadságért soha, de harczért mindennap.

Egész nap szötte fonta terveit, és az mind háboru volt. Várta mint fognak egy napon hivei börtönére ütni s leverve annak zárait, diadallal repülnek vele Fehérvárra; vagy jönni fog a császár roppant hadaival s kezébe adandja az arany kopját, mint uralkodása jelképét; vagy felzendül a háborgó nép s László ellen őt hívja ismét a trónra. Mind hasztalan. Az idő csendesen múlt. Hivei nem emlékeztek róla, a császárnak sok baja volt saját pártos vazalljaival, és a magyar megnyugodott valahára : királya szent volt és hős.

Sokszor látta ablakából Salamon, mint áll meg a torony alatt egy-egy vadász és tegezét megfeszítve felcélóz. Ez titkos hírnök gondolá, ki nyilvesszejére kötött levelet akar fellőni. Csalódott. A vadász egy vadlud után lőtt a légbe, s odább ment, öt észre sem véve. Vagy néha hárfázó énekes ült le börtöne ajtajában, Salamon oda figyelt, hogy ez tán nevének küldötte, ki titkos örömhirt fog énekszóban tudtára adni. Vándor troubadour volt az, ki tán a porkoláb leányának szép szemei miatt állt meg, süres hosszas szerelmi érzelmeket pengete vég nélkül. Majd pihegő galamb csapódott ablakához. Ez galambpósta, gondola repesve, pedig csak vad galamb volt, mely az ölyv elől menekült oda.

Igy folyt nap nap után, remény volt a hajnal, csalódás az alkony, s a mi közbe esett : lélekháborgató tünődés. És mikor belefáradt a képzeletében megvívott harcokba, akkor megállt néha elpihenő lelke azon boldog képen, mely még folyvást élt lelkében, a ragyogó szépségű nőn, kivel megosztá szívét, koronáját, oly jónak, oly szépnek tudta őt képzelni, s sokszor midőn alunni lefeküdt, könyezve imádkozék istenhez, hogy bár csak álmában mutassa őt meg neki, hogy akkor beszélhessen vele.

És még sem tudott róla álmodni soha, bár mint eltölté is lelkét e gondolat vágyával, hanem a mint szemeit lehunyta s fáradt lelke előtt megnyílt az álmak világa, két alak jött mindig elé, egymást váltva, hol az egyik, hol a másik, két hölgy alakja, kikre soha nem is eszmélt, s hogyha fölébredt, újra elfeledett : Charitás és Hadilán.

Csendesen, mosolyogva szállt le az egyik börtönébe s arcza gloriájával megvilágítá annak sötétjét s intve a hűs palmaággal,

vezeté őt maga után fényes mennyországi vidékekre, az angyal-arczok mosolyogtak a felhők közöl.

Vadul hevült arczczal jött elé a másik, kardját villogtatva, nagy fekete szemei lobogtak mint a villám, s felültetve őt szilaj paripájára, nyargalt vele vérrel befestett mezőkön keresztül gomolygó csaták viharába, fogyni nem akaró harczoló tömegek közé, s levágott fejek heverték köröskörül a mezőn.

Csak neje nem jelent meg neki álmában soha.

Egy napon nagy nemzetünnep készült Székes-Fehérvárott. A pápa István királyt a szentek közé sorozta s az összegyűlt főpapok leszálltak a királyi sirboltba, a király holttestét koporsójából felveendők.

De a mint a koporsó fedelét le akarták róla emelni, mintha egy világ súlya feküdnék rajta, hiuvá lön minden erő, a követ nem leheté arról leemelni.

Mindenki megütközve látta rajt isten csudáját, s nem segített ima és böjt, három nap és három éjjel hasztalan törekedtek a követ megmozdítani. Negyed napon megjelent a templomban a somlyai szent szüz, Charitas a koporsóhoz lépve monda :

— E kövön isten tilalma fekszik, s ha minden élő ember erejét egyesítenétek, az sem volna elég ezt róla elemelni. Az öröm napon minden fogoly börtönét megnyitátok, bünbocsánatot adva gyilkosnak és istenkáromlónak, csak egy fogoly szenved még börtönben; bünös ő is, de ma bünbocsánat napja van, s isten nem akarja, hogy midön a felemelt örül, az elbukott

szomorkodjék. A mely pillanatban az ő ajtaja megnyílik, a körül is lehull a láthatlan zár.

Salamont azonnal szabadon bocsáták és a kő elmozdult a koporsóról.

Mit ért neki, hogy szabad volt, ha nem lehetett király, mit ért neki az egész világ, ha az nem lehetett az övé? Miről annyit gondolkozott, láthatta ismét szép nejét, de mire még többet gondolt, nem vihetett neki koronát.

De ha nem volt is korona, megvolt még a sziv s csendes nyugodt boldogságra ez is elég. Salamon börtönében hagyá gyűlöletét, s csak szerelmét vitte magával.

Alig vett időt magának megpihenni, míg Regensburgba nem ért, hova neje vonult. Magában képzelé előre a házat és a nőt, gyászban azt, szomoruan emezett, s mily nagy volt meglepetése, midőn estve megérkezve messziről kivilágítva láta minden ablakot s vig zene harsogott elé. Bámulva ámolyogva tántorgott föl a lépcsőkön s a mint egy apródot előtalált, megszólítá :

— Keresd fel urnődet, s mondd meg neki, hogy Salamon megérkezett.

Az apród vállat vonított; — mit tudom én, ki az a Salamon, ha látni akarod urnőmet, amott tánczol a tulsó teremben.

Salamon belépett a terembe. Senki sem ismert rá, uti kötőse hasonlóná tevé a többi léhűtő zarándok néphez, kiknek az akkori salonokba bejáratuk volt.

Az apród megmutatta neki nejét. Egy vig, mosolygó aszszony enyelgett ott nevető társaság közepén. Nagyon ki volt hevülve a táncztól, egy selyemgalléros lovag pávatollas legyező-

vel hajta reá szelet; holmi kéjdalár ostoba dalokat énekelt lábainál, az asszony oly jó izüen nevetett rajta; mellette ült Ulrich herczeg s fülébe sugdosva oly közel hajolt arczához, a hölgy keze annak két kezében pihent, a lovag olykor ajkához is emelé azt s addig sugdosott hizelgve, míg a hölgy megengedé, hogy lehuzza róla azt a kis gyémántos gyűrűt, mely legkisebb ujján fénylett. E gyűrűnek párja Salamon ujján volt. Jegygyűrűjük volt az.

— Beszélni akartál asszonyommal, ott van, megszólíthatod — unszoló őt az apród.

— Sajnálom háborítani, mert jól mulat — szólt Salamon s levonva gyűrűjét ujjáról, odanyujtá az apródnak. — E gyűrűt asszonyod veszté el valahol, vidd oda neki s kívánj neki jó estét.

Ezzel eltűnt Salamon a palotából s lovára vetve magát, neki ereszté a kantárszárat s ment a világba, a merre látott.

Szívében halva volt minden gyöngédebb érzelem, bujdosott egyedül, — kit a sors elhagyott, a haza száműzött, az anya megátkozott és a nő megcsalt?

Hetekig bolyongott ismeretlen erdőkön keresztül, midőn egyszerre egy rabló kun csapat utját állta, Salamon megismerteté magát velük: azt hívé, hogy meg fogják ölni, ha rá ismernek. De azok élve hagyták s több napi nyargalás után elvivék őt Kutesk király elé. De az sem ölte meg, hanem tárt karokkal fogadá. Hadilán szerelme meghódítá számára a kunnépet, a midőn a délczeg hajadon szemérmes odaadással ölelé szívére a száműzött királyt, eszébe juta: „ha egyszer minden ország száműzött, jöjj mi hozzánk, itt hazád lesz, és ha senki sem szeretend, ide jöjj, és megtalálod, a ki örökké fog szeretni.“

Salamon nőül kérte a kunkirálytól szép leányát, völegényi ajándéku elvesztett országát ígérve neki s lett újra szép mennyasszonya s csatára kész hadserege.

Ámde hasztalan. Nem tudott ő már sem harcolni, sem szeretni. A szép leány szerelme üresen hagyta szívét és a harc koszorutlanul hagyta homlokát. A hazába berontó seregét készen várta László király a határon s kiverte onnan.

Salamon mindig alább sülyedt. Mennyasszonya új hadat gyűjte számára kóbor kun és kazarokból, hozzájuk csatlakozott Celgu vezér egy nagy bessenyő csordával, s e csőcseléknek lett Salamon fővezére.

Midőn megindult velök s maga körül látta azt az egész gyűlevészt, melyet egykor orczájának haragja előtt futni látott, rablók, gyujtogatók hadát, kiket országból annyiszor kivert s kik most őt vezérüknek nevezték, szive elszorult, félre fordítá az utat, s a helyett, hogy Erdélynek vezetné őket, levitte Görögországba s neki zudult egykori elleneinek azon gyönyörűségben részesülve, hogy két olyan ellenséget, kikkel annyi keserves csatát vívott, egymás ellen vezethetett, s nézhette: mint öli a görög a bessenyőt. — Egykor ő verte mind a kettőt.

Aligha be nem teljesült, a mit magában ohajtott, mert egész serege ott vészett, ő maga és Hadilán hatszáz lovaggal egy elhagyott várba menekültek s ott három napig dühösen védték magukat ostromlóik ellen.

Negyed napon kényszeríté őket az éhség ellenségeikre kिरontani, és Salamon látta megvalósulni, a mit annyiszor álmódott, ott nyargalt mellette Hadilán szilaj paripáján ülve,

nyargalt vérrel befestett mezőkön keresztül, villogó kardok közepett, fogyni nem akaró tömegek bomlott tömkelegébe, s levágott fejek heverték köröskörül a mezőn.

Előre, előre! A kard utat vágott, a délczeg amazon völegénye feje fölé tartá paizsát s karjával csak őt védte, az ellenség megbüvölve a hölgy szemének villámaitól tért ki a rohanók elől a midőn egyszerre egy nyíl a leányt szive fölött találta.

A paripa megérezé urnéja veszedelmét s vadul ágaskodva megállt. A leány fölemelkedék nyergében s még egyszer megforgatva véres kardját feje fölött, kiálta:

— Csak előre Salamon! ne rettegj.

S azzal lehanyatlott lova nyakára, a szilaj paripa ragadta őt magával holtan a sik harcmezőn keresztül.

Salamon keresztül vágta magát az ellenségen. Csak hat kiserője maradt, a többi ott veszett a harcban. Bolyongva a Duna partjához ért; kemény csikorgó tél derekán, be volt fagyva a folyam, a király átkelt rajta heted magával.

Valami borongó fájdalmas érzés kapta meg szivét, midőn elvesztett országa határán belől érzé ismét magát. A mint egy sűrű erdő mellett elhaladtak, megállítá kiserőit s maga leszállván lováról, bement az erdőbe azt mondva, hogy utat fog keresni. Ott messze elbolyongott a sűrű rengetekben, míg egyszerre úgy rémlék neki, mintha ismerős volna a tájék, a zuzmarázos fák alatt a rejtett barlang, s a csergedező patak, mely oda folyt a barlang nyílásához. Megállt s körültekinte sejtelemtől izgatottan, midőn egyszerre egy domb ötlött szemébe, a sirdomb előtt kis fehér kereszt, melyre e név volt fölírva: „Charitas.“

A király térdre rogyott a sir előtt s megcsókolva a keresztet, fölemelé arcát az égre, mintha őt keresné ottan, ki annyiszor volt álmainak vezére a boldogabb házákba.

Kísérői soha sem látták őt többet.

Évek multak, változott a világ arcza, elfeledtek Salamon, már boldog volt az ország; a boldog könnyen megbocsát.

Egy napon diadalutról térve meg a szent király, te Deumot tartta a fehérvári székes egyházban. Együtt volt az ország színe, java, s gyönyörködék a háláinában, melyet legjobb hivei bocsátának színe elé.

Künn a templom lépcsőzetén sorban térdeltek a koldusok, a legutolsó volt közöttök egy még élte delén levő férfi, ki csuklyáját fejére huzva, buzgón imádkozék, hogy a magyar nemzet s királya legyen boldog és örök.

Az elüszött Salamon volt az imádkozó.

Tizennyolcz év előtt ugyanezen templom lépcsői látták őt, mint királyt koronázása elé járulni, akkor nem imádkozott oly buzgón honáért, miként most.

Az isteni tiszteletnek vége lön; a fő urak egyenkint lépdeltek végig a koldusok mellett. Salamon mindegyikben megismeré egykori érsekét, nádorát, vajdáit és bánjait. Meghajlott előttük és áldást monda fejükre.

Jött végre a király. Egy fővel magasabb volt mindenkinél, a mikép jobb és vitézebb. Mosolygására öröm derenge szét a szivekben, a magyar nép nemzete jobb jövőjét nézte ki e szelid szemekből.

A mint végigment a lépcsőn, egyenkint lehajolt a koldu-

sokhoz, pénzt osztva nekik, s midőn a legutolsóhoz ért, az megragadta a feléje nyújtott kezét s megcsókolá azt, a király két forró könnycseppet érze kezére hullani.

László meglepetés hangján kiáltott fel, megismerve a koldusban a száműzött királyt, de az hirtelen elvegyült a tömeg közé. Az utána küldött futárok utolérték, hirül adva neki László üzenetét, ki trónja megosztását ígerte neki.

— MenjeteK vissza, szólt Salamon, s mondjátok meg uratoknak : az én országom nem e világból való, ő birja azt, mit isten neki adott s legyen megáldva örökké!

S visszament magányos erdejébe ismét.

S hosszú évek múlva a környék lakói egy ősz szent sirjához jártak el zarándokolni, melynek ellenségeket kibékítő erőt tulajdonítának. E sir Salamon sirja volt.

Sok vihart látott azóta a magyar; — még emléke is alig maradt a multnak, egyik sir eltemette a másikat, az egész történetből csak a toronybörtön maradt még fenn, az is pusztulóra vált már.

Elfogyott kazar és bessenyő, a neve csak könyvben él már, a magyar is sokat szenvedett; adja isten, hogy sokáig éljen.

TARTALOM.

	Lap
Rozgonyi Cecília	1
Soliman alma	48
Koronát szerelemért :	
Vizkereszt ünnepe	65
Késő látogatók	76
A tatárok	96
Bacsó Tamás. (Magyar historiai novella)	104
A tor	106
A fehér leány	117
A kinyujtott kéz	120
A három tanu	127
A Nagyenyedi két fűzfa. (Beszély)	132
A khámok utóda :	
Tatár philosophia	159
A mezrei várkastély	173
Szendereli	197
Miriám	210

	L&P
Az áruló	219
Az arany álarcz	224
A menyasszony álmai	232
Tatárharcz	234
A menyegző	255
Számadás	259
A basi-bozuk	273
A gyerkőcz	288
Az ellenséges koponyák	306
A mennyei parittyakövek	322
Egy bukott angyal	338

